

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI**

**DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ GENÇLİK ALANINDA YAPTIĞI MANEVİ
DANIŞMANLIK HİZMETLERİNİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ
(ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ)**

DOKTORA TEZİ

AYŞE BETÜL BALIKÇI

DANIŞMAN: Prof. Dr. Mehmet BAHÇEKAPILI

**YALOVA
ŞUBAT 2025**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ GENÇLİK ALANINDA YAPTIĞI MANEVİ
DANIŞMANLIK HİZMETLERİNİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ
(ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ)

DOKTORA TEZİ

AYŞE BETÜL BALIKÇI
197315003

DANIŞMAN: Prof. Dr. MEHMET BAHÇEKAPILI

YALOVA
ŞUBAT 2025

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez/Proje Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım “Diyanet İşleri Başkanlığının Gençlik Alanında Yaptığı Manevi Danışmanlık Hizmetlerinin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi (Üniversite Öğrencileri Örneği)” başlıklı bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

İmza

Ayşe Betül BALIKÇI

ÖNSÖZ

Doktora eğitimim boyunca pek çok değerli insanın katkısı bulunmaktadır. Bunların başında akademik, manevi destek ve yardımını her zaman yanımda hissettiğim, görüş ve önerileriyle benden yardımlarını esirgemeyen Sayın Danışman Hocam Prof. Dr. Mehmet BAHÇEKAPILI gelmektedir. Eğitimim boyunca bana gösterdiği ilgi ve özveriden dolayı kendisine teşekkürü bir borç bilirim. Akademik anlamda bana yol gösteren Doç. Dr. Fatma KIZIL ve Dr. Öğr. Üyesi Sümeyra ARICAN hocalarıma teşekkür ederim.

Araştırma için gerekli izni veren Diyanet İşleri Başkanlığına, araştırma kapsamındaki 6 il müftüsüne, görüşme yapılan manevi danışmanlara ve öğrencilere ayrıca teşekkür ederim.

Dualarıyla bana güç veren, bana her zaman güvenip, sevgi ile beni yetiştiren kıymetli babama ve anneme teşekkür ederim.

Doktora çalışmam boyunca her zaman yanımda olan yardımını, desteğini, sevgisini esirgemeyen, uygun bir çalışma ortamı sağlamak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan sevgili eşim Doç. Dr. Abdullah BALIKÇI'ya, bu süreçte sabırla bekleyen çocuklarım Muhammet Fazıl, Zeynep Reyhan ve Ahmet Tarık'a teşekkür ederim.

Şubat – 2025

Ayşe Betül BALIKÇI

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
ÖZET	x
ABSTRACT	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi	1
1.2. Araştırmanın Önemi	4
1.3. Araştırmanın Amacı	7
1.4. İlgili Çalışmalar	7
1.5. Araştırmanın Temel Kavramları.....	11
1.5.1.Din	11
1.5.2.Din eğitimi.	11
1.5.3.Din görevlisi	12
1.5.4. Gençlik.....	12
2. KURAMSAL ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE	14
2.1. Gençlik Dönemi Gelişim Özellikleri.....	14
2.1.1. Fiziksel ve bilişsel gelişim	14
2.1.2. Sosyal ve duygusal gelişim.....	17
2.1.3. Ahlaki ve manevi gelişim	21
2.2. Gençlik Dönemi Manevi Danışmanlık ve Rehberlik ve İnanç Gelişim Teorileri	25
2.2.1. Gençlerin Manevi İhtiyaçları ve Sorunları	25
2.2.2. Gençlere yönelik manevi danışmanlık yaklaşımları	28
2.2.3. İnanç gelişim teorileri	30
2.3. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kavramsal Çerçeve	36
2.3.1. Tarihsel gelişim.....	36
2.3.2. Maneviyat ve Manevi Danışmanlık.....	39
2.3.3. Psikolojik danışma, psikoterapi ve rehberlik ile ilişkisi.....	43
2.3.4. Manevi danışmanda olması gereken özellikler.....	48
2.3.5. Kur'an ve sünnette manevi danışmanlık ve rehberlik	51
2.4. Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Güncel Konular	54
2.4.1. Kùltürler arası manevi danışmanlık ve rehberlik.....	55

2.4.2. Manevi danışmanlık ve rehberlikte etik.....	57
2.4.3. Dünyada ve Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik eğitimi.....	59
2.4.4. Dijital çağda manevi danışmanlık ve rehberlik	61
2.5. Diyanet İşleri Başkanlığı Gençlik Çalışmaları	63
2.5.1. Tarihsel gelişim.....	64
2.5.2. Mevcut durum ve organizasyon yapısı	67
2.5.3. Gençlik merkezleri ve öğrenci yurtlarında hizmetler	71
2.5.4. Gençlik koordinatörlüğü ve gençlik kampları	73
2.5.5. Gençlere yönelik projeler ve yarışmalar	76
2.6. DİB’in Gençlere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Yaklaşımı.....	81
2.6.1. Teorik temeller ve ilkeler.....	81
2.6.2. Uygulama yöntemleri ve teknikler	83
2.7. DİB’in Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Birimleri	85
2.7.1. Cezaevleri ve huzurevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik	85
2.7.2. ADRB’lerde ve sosyal hizmet kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik ..	87
2.7.3. Engellilere ve bağımlılara yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik	89
2.7.4. Hastanelerde ve kadın konuk evlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik	91
3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ.....	93
3.1. Araştırmanın Yöntemi ve Deseni	93
3.2. Katılımcı Grubu.....	94
3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi	98
3.4. Araştırmada Yararlanılan Geçerlik-Güvenirlik Stratejileri	99
3.5. Araştırmacının Rolü	100
3.6. Araştırmada Etik.....	100
4. BULGULAR ve YORUMLAR	102
4.1. Tema 1: Manevi Danışmanlık Algısı ve Anlamlandırma.....	104
4.1.1. Din görevlileri perspektifi.....	104
4.1.2. Manevi danışmanlık algısı ve anlamlandırma (Üniversite öğrencilerinin perspektifi)	120
4.1.3. Karşılaştırmalı analiz: Din görevlileri ve öğrenci perspektifleri	130
4.2. Tema 2: Manevi Danışmanlık Süreci	132
4.2.1. İletişim dinamikleri.....	133
4.2.2. Manevi danışmanlığın etkileri	144
4.2.3. Öğrencilerin manevi danışmanlık deneyimleri.....	149
4.2.4. Karşılaştırmalı analiz: Din görevlileri ve öğrenci deneyimleri	157

4.3. Tema 3: Etkili Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Yaklaşımı	160
4.3.1. İdeal manevi danışmanın özellikleri	161
4.3.2. Eğitim ve kurumsal destek.....	174
4.3.3. Öğrencilere yönelik yaklaşım	184
4.3.4. Karşılaştırmalı analiz: Din görevlileri ve öğrenci beklentileri	190
5.TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	194
KAYNAKLAR.....	205
EKLER.....	227
ÖZGEÇMİŞ.....	264

KISALTMALAR LİSTESİ

AAPC	: American Association of Pastoral Counselors
ACA	: American Counseling Association
ACPE	: Klinik Pastoral Eğitim Derneği
ADRB	: Aile ve Dinî Rehberlik Bürosu
APC	: Profesyonel Din Adamları Derneği
ATM	: Aile Toplum Merkezi
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
BM	: Birleşmiş Milletler
CPE	: Clinical Pastoral Education
ÇEDES	: Çevreme Duyarlıyım Değerlerime Sahip Çıkıyorum
ÇİM	: Çocuk İzleme Merkezi
ÇODEM	: Çocuk Destek Merkezi
DEM	: Değerler Eğitimi Merkezi
DHYS	: Din Hizmetleri Yönetim Sistemi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
GDSHM	: Gençlik Danışmanlık ve Sağlık Hizmet Merkezi
GSB	: Gençlik ve Spor Bakanlığı
KYK	: Kredi ve Yurtlar Kurumu
MYK	: Mesleki Yeterlilik Kurumu
NACC	: Ulusal Dernek Katolik Din Adamları
NORC	: Ulusal Görüş Araştırma Merkezi
SEKAM	: Sosyal Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi
SSDP	: Süresi Sınırlı Dinamik Psikoterapi
SPT	: Pastoral Teoloji Derneği
ŞÖNİM	: Şiddeti Önleme ve İzlem Merkezi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kuruluşu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. 2020 yılı gençlik faaliyetlerine dair sayısal veriler

Tablo 2.2. DİB tahsisli Ramazan temalı GSB kamp verileri

Tablo 2.3. Gençliğe Değer proje verileri

Tablo 3.1. Din görevlileri katılımcı bilgileri

Tablo 3.2. Üniversite öğrencileri katılım bilgileri

Tablo 4.1. Araştırmada ortaya çıkan temalar

Tablo 4.1.1. Manevi danışmanlık algısı ve anlamlandırma (Din görevlileri perspektifi)

Tablo 4.1.2. Manevi danışmanlık algısı ve anlamlandırma (Üniversite öğrencilerinin perspektifi)

Tablo 4.2. Manevi danışmanlık süreci

Tablo 4.3. Etkili manevi danışmanlık ve rehberlik yaklaşımı

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ GENÇLİK ALANINDA YAPTIĞI MANEVİ DANIŞMANLIK HİZMETLERİNİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ (ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ)

ÖZET

Toplumun geleceğini gençler oluşturur. Geleceğini düşünen toplumların çocuklarını ve gençlerini ahlaklı birer birey olarak milli manevi değerlerle, erdemlerle yetiştirmesi gelecek için yapılacak en önemli yatırımdır. Değişen ve gelişen dünyada gençlerin eğitiminde farklı yöntemlere başvurmak, disiplinler arası çalışmak ve kurumlarla işbirliği içinde hareket etmek tercih edilmektedir. Üniversite yılları, gençlik döneminin özel ilgi ve çabayı gerektiren hassas dönemleridir. Bu sebeple Diyanet İşleri Başkanlığı, din görevlileri kanalıyla üniversite öğrencilerine KYK yurtlarında ve gençlik merkezlerinde manevi danışmanlık hizmeti vermektedir. Üniversite öğrencilerinin eğitim, yurt gibi temel ihtiyaçlarının yanı sıra manevi ihtiyaçlarını karşılamaya hayatlarındaki anlam arayışlarında ve sorunlarının çözümünde yardımcı olmaya çalışmaktadır.

Din hizmetinde klasik uygulamalara ilave olarak son yıllarda toplumun farklı kesimlerine yönelik sosyal ve kültürel içerikli din hizmetleri modelleri uygulanmaktadır. Uygulamaya koyulan bu yeni alanlarda etkin ve verimli olabilmek, din eğitiminin yaklaşım ve önerilerini doğrultusunda çalışmaların gözden geçirilmesi ile ilişkilidir.

Bu araştırma, Diyanet İşleri Başkanlığının (DİB) gençlik alanındaki manevi danışmanlık hizmetlerinin üniversite öğrencileri özelinde mevcut durumunu, din görevlilerinin danışmanlık tecrübesini, öğrencilerin problemlerinde manevi danışmanlığa yönelme hallerini Marmara Bölgesi örneğinde incelemeyi amaçlayan nitel bir araştırmadır. Araştırmanın teorik çerçevesi pastoral psikoloji, psikoloji, manevi danışmanlık, DİB gençlik alanındaki çalışmalardan oluşturulmuştur. Teorik bölümde gençlik dönemi özellikleri, manevi danışmanlık kavramsal çerçeve ve tarihsel gelişim, gençlik dönemi manevi danışmanlık ve rehberlik ihtiyacı ele alınmıştır. Bu bölümde gençlik dönemi genel olarak değerlendirilip manevi danışmanlığın kurumsal gelişiminden ve DİB manevi danışmanlık alanlarından bahsedilmiştir. Araştırmanın uygulama bölümünde ise Balıkesir, Bursa, Edirne, Kocaeli, Tekirdağ ve Yalova illerinden toplam 26 din görevlisinden ve din görevlilerinin manevi danışmanlık yaptığı 24 üniversite öğrencisinden yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla veri toplanmıştır. Araştırma bulguları betimsel ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmada üniversite öğrencilerinin manevi danışmanlığa gereksinimi olduğu ve manevi danışmanlığın kurumsallaşmasına ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din, Din Eğitimi, Din Görevlisi, Gençlik, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik.

A REVIEW OF SPIRITUAL COUNSELING SERVICES PROVIDED BY THE PRESIDENCY OF RELIGIOUS AFFAIRS FOR YOUTH INVESTIGATION IN TERMS OF RELIGIOUS EDUCATION (UNIVERSITY STUDENTS SAMPLE)

ABSTRACT

Young people form the future of society. Raising their next generation with the appropriate moral and national values is a crucial investment for societies that think about their future. In the ever changing and developing world, different inter-disciplinary methods in corporation with various institutions are employed in educating the youth. University years are sensitive periods of youth that require special attention and effort. For this reason, the Presidency of Religious Affairs provides spiritual counseling and guidance services to university students in KYK dormitories and youth centers through religious officials. It tries to meet the spiritual needs of university students, as well as their basic needs such as education and dormitory, and to help them in their search for meaning in their lives and in solving their problems.

In addition to classical practices in religious services, religious service models with social and cultural content have been implemented for different segments of society in recent years. Effectiveness in these new areas of practice depends on reviewing the studies in line with the approaches and suggestions of religious education.

This research is a qualitative research that aims to examine the current situation of the spiritual counseling services of the Presidency of Religious Affairs (DİB) for youth, specifically for university students, the counseling experience of religious officials, and the students' tendency to turn to spiritual counseling for their problems, in the example of the Marmara Region. The theoretical framework of the research is based on studies in the fields of pastoral psychology, psychology, spiritual counseling and religious education. In the theoretical part, the characteristics of the youth period, the conceptual framework and historical development of spiritual counseling, and the need for spiritual counseling and guidance in the youth period are discussed. In this section, the youth period is evaluated in general and the institutional development of spiritual counseling and the fields of spiritual counseling of the DİB are reviewed. In the practical part of the research, a total of 26 religious officials from Balıkesir, Bursa, Edirne, Kocaeli, Tekirdağ and Yalova provinces and 24 university students under their spiritual counseling were interviewed with semi-structured interview questions for data collection. The findings were subjected to descriptive and content analysis. In the research, the need for spiritual counseling of university students and the need for institutionalization of spiritual counseling were determined.

Keywords: Religion, Religious Education, Religious Official, Spiritual Counseling and Guidance, Youth.

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Kendi ile barışık, içinde yaşadığı toplumla uyumlu, mutlu kişilerin oluşturduğu toplumlar daha huzurlu ve sağlıklı olmaktadır. Böyle ideal bir toplumun oluşabilmesi için bireylerin fitrata uygun eğitilmeleri ve ahlaki kaidelerle donatılmaları gerekmektedir. İlahi hükümler doğrultusunda ahlaki meziyetlerle yetiştirilen bir insan kendi gayretiyle kişiliğini, karakterini oluşturmakta ve saygın bir hayat yaşamaktadır (Oruç, 2006, ss. 266-267). İstenilen karakterde sağlıklı ve mutlu bir bireyin yetiştirilmesinde başta aile olmak üzere okul ve din gibi toplumun diğer kurumları etkilidir. Birey, çevresiyle kurduğu bu etkileşim ve aldığı eğitimler sayesinde yaşamına yön vermektedir. Din bireyin aile, okul ve sosyal çevresindeki tutum ve davranışlarını etkilemektedir (Ceylan, 2019, s. 69).

İnsan, yapısı gereği danışmanlığa ihtiyaç duymaktadır. Her ne kadar çocukluk evresinde anne-babasının kılavuzluğunda hayata başlasa ve bir yetişkin haline gelse de hayatta herhangi bir zaman diliminde bir başkasının rehberliğine gereksinim duymaktadır (Altaş, 2000, s. 327). Üniversite yıllarında başka şehirde okuma vb. fiziksel, duygusal gelişim nedeniyle danışmanlık ihtiyacı daha fazla olmaktadır (Kuzgun, 2009, s. 218; Osmanoğlu, 2024, s.1; Özhan, 2012). Diğer taraftan gelecek kaygısı, yalnızlık, iletişimsizlik, kimlik oluşumunda zorlanma, toplumsal yapıdaki hızlı değişim, geleneksel ve çağdaş değerler arasında bocalama günümüz üniversite öğrencilerinin karşı karşıya kaldıkları güncel sorunlarıdır (Selvi, 2019, ss. 28-29). Öğrencilerin sıkıntılı dönemlerinde destek ve anlam arayışında başvurdukları alanlardan biri de din hizmetleri özellikle de dinî danışmanlık hizmetleridir (Bulut, 2018, s. 96). Dinî danışmanlık, sadece din ile ilgili problemlerde verilen danışmanlık hizmeti değildir. Günlük yaşamında sıkıntı ve stres yaşayan herkesin başvurduğu bir kaynaktır (Ok, 2015, ss. 8-21). Her yaş grubunun özellikle de gençlerin ihtiyaç duyduğu bir diğer husus rehberliktir. Rehberlik, her yaş grubu için kendini tanıma, kabul etme ve gelişimin desteklenme sürecidir. Bireyin eğitimden en olumlu bir şekilde yararlanarak her yönüyle gelişmesine ve kendini gerçekleştirmesine kılavuzluk etmektir (Yeşilyaprak, 2024, s.7). Kişinin kendini gerçekleştirmesinde ve kişisel gelişiminde maddi olarak değer verdiği kıymetli şeyler yanında asıl bunların ötesinde, fark edilmeyen manevi değerleri, gücü etkili olmaktadır (Tarhan, 2019, s. 24).

İnsanın fiziksel, duygusal, entelektüel, sosyal, ruhsal hatta mesleki bileşenden oluşan çok boyutlu maddi ve manevi bir yapısı bulunmaktadır. Manevi yönü özellikle insana güç veren,

yaşam dinamiğidir. İnsana bütüncül yaklaşımın sonucu olarak gittikçe önem kazanan manevi danışmanlık, kişilerin hayatlarında olumlu izler bırakmaktadır. DİB, toplumun her kesimine din hizmeti verirken son yıllarda üniversite öğrencilerine manevi danışmanlık boyutunda rehberlik yapmaktadır. Beki ve Sağlık, (2022, s. 169)’a göre; insana bütüncül yaklaşıma insan hayatının kritik dönemlerinden biri olan üniversite öğrencileri yıllarında daha fazla ihtiyaç bulunmaktadır. Özellikle kriz anlarında, hayatın iniş çıkışlarında, yaşam enerjilerinin düşüp kendilerini kötü hissettiklerinde dinsel ilham ve dinsel kaynakları şifa olarak sunan, psikolojik yapıyı koruyucu ve tedavi edici bütüncül bir manevi danışmanlık, güçlü bir alternatiftir (Selçuk, 2003, s. 463). Anlam arayışında olan üniversite öğrencilerine din ve maneviyat, bir anlam kaynağıdır (Yaşaroğlu ve Kapu, 2018, s. 167). Akademik başarıyı artırıp sınav kaygısıyla baş etmede etkili bir araçtır aynı zamanda sağlıklı bir kişilik kazanımında, ahlaki bir birey olarak çevreye uyumlu davranışlar kazanmada aktördür (Taşkın ve Çetin, 2021, s. 10). Diğer yandan öğrenci ani ve büyük bir problemle karşılaşma sonucunda hayatına anlam vermede zorlanıp kendi manevi gücünden istifade edemez hale gelip kendini değersiz ve mutsuz hissettiğinde manevi bir dayanaktır. Nitekim gençlere yönelik yapılan araştırmada, üniversite öğrenciliği yıllarındaki gençlerin % 23,9’unun kendisine kesinlikle değer verilmediğini, %46,2’sinin kendisine değer verilmediğini söylemesi, bu duruma işaret etmektedir (Türkiye’nin Gençleri, 2020, s. 78). Öğrencilerin büyük çoğunluğu üniversite eğitimlerinde yurtlarda kalmaktadır. Öğrenci yurtları gençlerin temel ihtiyaçlarını karşılamının yanı sıra sosyalleşme ve kimlik geliştirme ortamlarını sağlamaktadır (Sevinç, 2024, s. 630). Yurt ve üniversite kampüslerinde öğrencilere yönelik çok çeşitli sosyal aktiviteler planlanmaktadır. Öğrencilere sağlanan bu imkânlardan birisi de manevi danışmanlık hizmetidir. Yükseköğretimdeki öğrencilerin bir kısmı, sosyalleşme süreçlerinde manevi danışmanlarıyla birlikte vakit geçirmeyi tercih etmekte ve danışmanlık hizmetinden yararlanmaktadır.

Geleneksel psikolojinin etkisiyle uzun bir süre din ve maneviyat, bilimin dışında tutulsa da yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren insanın manevi yönü yeniden keşfedilmeye başlanmıştır. İnsan, manevi ihtiyaçları karşılandığında, manevi açıdan tatmin olduğunda iç huzuru ve güven hissini yaşamaktadır (Cebeci, 2016, ss. 57-61). Amerika’da tıp fakültesinde okuyan öğrenciler, üzerine yapılan maneviyat odaklı araştırmada manevi deneyimlere sahip öğrencilerin yaşam memnuniyetlerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Manevi deneyimleri düşük olan öğrencilerin tükenmişlik hissine ve psikolojik sıkıntıya daha çok yakalandığı görülmüştür (Wachholtz ve Rogoff, 2013, s. 9). Aynı şekilde gençlerin stres gibi

psikolojik rahatsızlıklarda dua vb. ritüeller ile Allah'tan yardım istemeleri durumlarında depresyonla daha kolay baş edebildiği sonucuna ulaşılmıştır (Yapıcı, 2007). Amerika'da Ulusal Görüş Araştırma Merkezi (NORC) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre; insanların akıl sağlığı ve psikososyal sorunlarla baş etmede başvurdukları birinci ve ikinci sırada seçenek din görevlileridir. NORC merkezi, araştırma kapsamında madde bağımlılığı ve akıl sağlığı sorunları yaşayan yetişkinlerin üçte birinden fazlasının sadece din adamlarına başvurduğu sonucuna ulaşmıştır (Ellison vd., 2006, s. 3).

Din ve maneviyatın insanların sıkıntı ile daha iyi başa çıkmada ya da zor zamanları atlattırma yardımcı olduğunu gösteren ve giderek sayıları artan pek çok araştırma mevcuttur (Bonelli vd., 2012, s. 6). Ülkemizde de din ve maneviyatın gençlik dönemindeki zorlukları aşma ve hayattaki üzücü değişimleri kabullenme etkisini belirlemek için araştırmalar yapılmaktadır (Hökelekli, 2006, s. 28). Hastalık, mahpusluk, engellilik gibi karşılaşılan zorluk durumlarında, gençlik gibi hassas zamanlarda manevi danışmanlığın bir destek mekanizması olarak kişilerin hayatında rol aldığı görülmektedir (Karagül, 2012). Bununla birlikte din hizmetlerinin daha etkili ve verimli olabilmesi ve din hizmetinin topluma daha iyi nasıl sunulacağının belirlenmesi için yeni araştırmalara ihtiyaç söz konusudur. Bilimsel anlamda yapılan araştırmalar, din hizmetlerinin etkinliği için yol gösterici olmakta ve din görevlilerinin mesleki gelişimlerine katkı sağlamaktadır (Turan, 2013, s. 48). Özellikle gençlere yönelik dinî ve manevi danışmanlık hizmetlerinin verimliliği için bu alanda araştırmaların yapılması, ruh sağlığı ile dinî inançlar ve maneviyatın ruh sağlığı üzerindeki etkilerinin çok yönlü araştırmalarla incelenmesi önerilmektedir (Bulut, 2018, s. 204; Dost, 2007, s. 142; Miller ve Kelley, 2013; Yapıcı 2007, s. 315). Üniversite öğrencilerinin görüşlerine dayanarak bilimsel araştırmalar yapılması; öğrenci geri bildirimlerinin alınması ve değerlendirilmesi manevi danışmanlık hizmetlerinin etkinliği için gereklidir (Sevinç, 2024, s. 654).

Bireyin sağlıklı bir karakter kazanımında dinin ve din eğitiminin önemli bir yeri vardır. Din eğitimi ve din hizmetinden sorumlu kuruluş olan DİB, son yıllarda klasik irşat ve tebliğ faaliyeti yanında değişen ihtiyaçlar doğrultusunda farklı yöntemlerle din hizmetini gerçekleştirmektedir. Din hizmetinde bireyin ihtiyacına yönelik, uygun mekânda rahat iletişim kurma, soru ve sorunları iletme olanağı sunan Aile İrşat bürolarının kurulması ile dinî danışmanlık hizmeti, uygulanmaya başlanmıştır (Aşıkoğlu, 2010, s. 442). Aile bürolarında başlayan dinî danışmanlık uygulaması, gençlik alanında üniversite öğrencilerine yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetinin başlama sürecinde etkili olmuştur. Üniversite öğrencilerinin ahlaki karakterlerinin gelişiminde kurumlar arası ortak çalışmalar ve

gelişmelere uygun farklı yöntemler uygulanmaktadır. Üniversite öğrencilerine yönelik planlanacak hizmetlerin başarılı olabilmesi için ilk planda öğrencileri tanımak, ihtiyaçlarını tespit etmek ve takip edilecek süreci belirlemek gerekmektedir.

DİB'in üniversite öğrencileri alanında manevi danışmanlık uygulaması yeni bir alandır, din görevlilerinin muhatap olduğu kitle açısından düşünüldüğünde üniversite öğrencileri alanında çalışma tecrübeleri çok fazla değildir. Gençler ile yetişkinler arasında mevcut olan dünya görüşü farklılığı, yetişkinlerin gençlerin anlam dünyalarını anlamada zorlanmaları, günümüz hayatının gerçeklerindendir. Bu sebeplerden ötürü bu araştırmanın;

Problemi “Din eğitiminin yöntem ve uygulamaları doğrultusunda üniversite öğrencilerine din ve maneviyat temelli manevi danışmanlık, nasıl uygulanır?” olarak belirlenmiştir.

1.2. Araştırmanın Önemi

İnsan, tecrübesinin az olduğu alanlarda, yeni öğrendiği ama uygulamasının nasıl yapılacağını bilmediği durumlarda ve hayatının bazı yeni gelişmelerinde rehberliğe ve danışmaya ihtiyaç duymaktadır (Okumu, 2018, s. 9). Bu ihtiyaç özellikle üniversite öğrenciliği yıllarında fazla olmaktadır (Maçın vd., 2020, s. 53). Yetişkinliğe adım atmadan önce öğrencinin özdenetim mekanizmalarını yeterince geliştirmiş olması gerekmektedir. Hızlı değişen çağdaş toplumlarda bu gelişimin rehberlik olmadan kendiliğinden olması zordur (Geçtan, 2019, s. 92). Etkili bir rehberlik ve danışmanlık için danışmanın kişiler arası ilişkilerde başarılı, geniş görüşlü, sabırlı, hoşgörülü, insanları seven ve kendiyle barışık bir karaktere sahip olması avantajdır (Muslu Köseoğlu, 1994, s. 5). Aynı zamanda irşat ve rehberlikte kendini hedef kitlenin değişen halleri, dönemin hâkim şartları ve beklentilerine uygun olarak güncellemek önem arz etmektedir. Etkili bir din hizmeti için dinin anlatılma ve anlaşılma yöntemleri önemlidir (Söylev, 2014, s. 8).

Din görevlileriyle yapılan bir araştırmada din görevlilerinin din hizmetinde pedagojik dil kullanma sorunu yaşadığı ve gençlerin durumuna göre konuşmada zorlandığı tespit edilmiştir (Çanakçı, 2019, s. 285). Din görevlilerinin bir kısmı danışmanlıkta zorlandıkları hususlar olduğunu açıklamıştır (Doğan, 2013, s. 242; Söylev, 2014, s. 455; Topuz, 2015, s.88). Din görevlisinin yetiştirilme imkânı ve mevcut din hizmeti anlayışıyla dinî danışmanlığın uygulanma durumunun tartışmalı olduğu ve hizmet içi eğitimlerle istenilen düzeye gelemediği kanaati dile getirilmektedir (Sözcün, 2017, s. 210). Din hizmetinin her kademesindeki din görevlilerinin hizmet yeterlilikleri için hizmet içi eğitim seminerleriyle desteklenmesi önerilmektedir (Yılıgın, 1997, s. 86). Bununla birlikte manevi danışmanların, üniversite

öğrencilerine çok faydalı olduğu, soru ve sorunlarına çözümler sundukları, bu sebeple de DİB'in manevi danışmanlarının sayısını artırması gerektiği dile getirilmektedir (Aybey, 2024, s. 373). Adıyaman üniversitesi öğrencileriyle yapılan araştırmada, üniversite bünyesindeki manevi danışmanlık bürosunun gençlik döneminde önemli bir ihtiyaç olduğu tespit edilmektedir (Maçın vd., 2020, s. 16). Ancak bu hizmetlerin sunumunda manevi iyi oluş ile sosyo-demografik ilişkiyi inceleyerek din ve maneviyatın herkesin dünyasında nasıl karşılık bulduğunun belirlenmesinin gereği ifade edilmektedir (Acar, 2014, s. 408). Özellikle gençlerin manevi danışmanlık ihtiyaç durumu ve manevi ihtiyaçlarının tespit edilmesi (Arıcı ve Arıcan, 2022, s. 231) ile okullarda öğrencilere manevi danışmanlık entegrasyonun nasıl verileceğinin araştırılması (Smith-Augustine, 2011, s.149) önerilmektedir. Bu bağlamda öğrencilere yönelik manevi destek hizmetlerinin multidisipliner olarak üzerinde çalışılabilmesi (Beki ve Sağlık, 2022, s. 33) maneviyat içerikli psikolojik danışmanlık incelemeleri (Takmaz, 2015, s. 101) ve din hizmetlerindeki yeni arayışlar (Doğan, 2013, s. 7) için araştırmalara ihtiyaç olduğu belirtilmektedir.

Bu araştırmada gençlik alanında üniversite öğrencilerine yönelik manevi danışmanlık çalışmalarının mevcut hâli din eğitimi açısından incelenmiş ve din eğitimi uygulama ve yaklaşımları doğrultusunda manevi danışmanlığa katkı sağlamaya çalışılmıştır. Bu araştırmanın, Marmara Bölgesi örneğinde manevi danışmanlığın mevcut halini, ihtiyaç ve talep durumunu göz önünde bulundururken planlanacak faaliyetlere de rehberlik edeceği düşünülmektedir. Bu araştırma, bahsi geçen bu değişim sürecinde öğrencilerin içinde bulunduğu durumu tahlil etmeye, insanın karşılaştığı zorluklar ve yeni durumlar karşısında bir destek olarak sunulan maneviyatın ve rehberliğin öğrenciler için nasıl bir kaynak olduğuna odaklanmaktadır. DİB'in manevi danışmanlık hizmetlerini gençlere ulaştırma imkânını, gençlerin gözünden değerlendirmektedir. Diğer taraftan yeni bir din hizmeti alanı olan gençlik çalışmalarında din görevlilerinin nasıl bir tutum izlediğini incelemekte, ortaya konan strateji ve yenilikleri sorgulamaktadır. Üniversite öğrencilerine yönelik manevi danışmanlığı inceleyen bazı araştırmalar bulunmaktadır (Bakırlı, 2024; Kalkavan, 2020; Sevinç, 2024, Su, 2024). Bununla birlikte bu araştırma Marmara Bölgesi örneğinde hem din görevlilerinin hem üniversite öğrencilerinin görüşlerine başvurmuş ve karşılaştırmalı analiz gerçekleştirmiştir. Nitel araştırma yöntemi kullanılması sebebiyle katılımcılar düşüncelerini ayrıntılı ve örnekler üzerinden açıklama imkânına ulaşmıştır. Araştırmada hem din görevlilerinin hem öğrencilerin manevi danışmanlığa yükledikleri anlam karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Manevi danışmanlık süreci, gündeme gelen konu ve sorunlar, erişim yöntemleri ve stratejiler iki

katılımcı grubun görüşleri üzerinden değerlendirilmiştir. Öğrencilere ulaşım imkânı din görevlileri ve öğrenci perspektifinden ele alınmıştır. Manevi danışmanlığın daha etkili olması için her iki katılımcı grubun düşünceleri ve gelecek perspektifleri tespit edilmiştir. Din görevlilerinin ve üniversite öğrencilerinin görüşlerinin karşılaştırılması araştırmanın özgün değerini artırmaktadır.

DİB, kanunla toplumu din konusunda aydınlatma görevi verilen bir kurum olması hasebiyle gelişen dünyada yeni stratejiler belirlemekte ve uygulamaktadırlar. DİB, kendi vizyonunu; *“İslam dini ile ilgili her konuda güvenilen ve referans alınan, insanlığın barış ve katkı sağlayan bir kurum olma”* olarak belirlemektedir (DİB, Stratejik Plan, 2019, s. 26). DİB’in bu misyon ve vizyonu gerçekleştirebilmesi için personelinin çağın gerektirdiği donanım ve beceriye sahip olması önem arz etmektedir. Bu araştırma sonuçlarının ve bu kapsamda sunulacak önerilerin gençlik alanında çalışan personelin seçim kriterlerinin belirlenmesinde bir katkısı olacağı beklenmektedir.

Alanda görev yapan din görevlileri için DİB Din Hizmetleri Genel Müdürlüğünce belirlenen görev ve sorumluluklarının bu araştırma sonuçlarına göre yeniden belirlenmesi kanaati taşınmaktadır. Mevcut manevi danışmanların danışmanlık stratejilerini hem kendilerinin hem de üniversite öğrencilerinin değerlendirmesinin, onların donanım ve performanslarını geliştirme imkânı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışma bulguları ışığında üniversite öğrencilerinin manevi danışmanlık beklentileri doğrultusunda manevi danışmanların yıllık ve aylık çalışma planları revize edilebilir. Manevi danışmanların kaynak ve materyallerinde üniversite öğrencilerinin bakış açılarına göre güncellemeler gerçekleştirilebilir ve DİB’in manevi danışmanlara yaptığı hizmet içi eğitim modülüne katkı sağlanabilir. Manevi danışmanlık ile ilgili çalışmalar, 2000’li yıllardan itibaren artmaya başlamıştır. Din eğitimi, yaygın din eğitimi faaliyetlerinin kuramsal çerçevesini yapılan alan araştırmaları ve bilimsel veriler ışığında belirlemeye çalışan bir disiplindir. Bu alan araştırmasının, yaygın din eğitimine bir veri kazandıracağı düşünülmektedir.

Yapılan bu araştırma ile hem din eğitimi ile ilgili literatüre hem de üniversite öğrencilerine yönelik manevi danışmanlığın daha işlevsel ve sürdürülebilir olmasına katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Bilimsel yöntem ve akademik üslupla ele alınan bu araştırma toplumun birçok kesimini ilgilendirmektedir. Bu sebeple DİB’in, Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB)’nin, sivil toplum kuruluşlarının ve ilgili diğer kesimlerin de faydalanabileceği düşünülen bir araştırma olması bakımından özgün bir değere sahiptir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Tarih boyunca din ve maneviyat, insanlar için vazgeçilmez olmuş, yaşamlarına büyük oranda etki etmiştir. Bir dönem pozitivizmin etkisiyle göz ardı edilse de artık günümüzde yeniden dinin ve maneviyatın insan için çok değerli olduğu kabul edilmektedir. Bugün insanın biyopsikososyal yapısına dikkat çekilmekte ve çok boyutlu özelliği hesaba katılmaktadır. Biyolojik, sosyolojik, fiziksel ve psikolojik ihtiyaçların yanı sıra manevi gereksinimleri de dikkate alınmaktadır. Bu sebeple ülkemizde her geçen gün danışmanlıklara talep artmaktadır. Başvurulan danışmanlık alanlarından birisi de DİB'in sunduğu dinî/manevi danışmanlıktır. Batı'da 1930'larda Türkiye'de yaklaşık 1995 yıllarında başlayan manevi danışmanlık hizmetleri gelişme sürecindedir. Üniversite öğrencilerine yönelik manevi danışmanlık uygulaması, 2015 yılında KYK yurtlarında başlamıştır. DİB'in 2015 ve 2019 yıllarında GSB ile imzaladığı ve sonrasında uygulamaya koyduğu protokoller, bu alanda önemli gelişmelerdendir. Bu protokol sonrasında DİB, üniversite öğrencilerine yönelik manevi danışmanlık uygulamasını geliştirmeye çalışmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, DİB'in gençlik alanında yaptığı manevi danışmanlık hizmetlerinin din eğitimi açısından incelenmesidir. Bu amaçtan hareketle şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Din görevlileri ve üniversite öğrencileri manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamasını nasıl anlamlandırmaktadır?
2. Din görevlileri ve üniversite öğrencileri manevi danışmanlık ve rehberlik sürecini nasıl değerlendirmektedir?
3. Din görevlileri ve üniversite öğrencileri etkili bir manevi danışmanlık ve rehberlik uygulaması için hangi önerilerde bulunmaktadır?

1.4. İlgili Çalışmalar

Manevi danışmanlık hizmetlerinin ülkemizde yeni bir uygulama olması sebebiyle bu alanda yapılan çalışmalar çok eskiye dayanmamaktadır. Ülkemizde dinî danışmanlık adıyla başlayan çalışmaların ilk örneği, 1997 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim dalında yapılan iki tez çalışmasıdır. Çalışmalardan biri "Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri" adlı yüksek lisans tezidir. Tezde dinî danışmanlığı gerçekleştirecek olan din görevlilerinin yetiştirilme durumuna değinilmekte, ilahiyat fakültelerinde branşlaşmaya gidilmesinin öneminden bahsedilmektedir. (Altaş, 1997). Bu alanda ilk olan diğer bir çalışma "Dinsel Danışmanlığın Teorik Çatısı"dır. Bu çalışmada dinî danışmanlığın özellikle dindar

insanlar için problemlerinin çözümünde büyük destek sağladığı ifade edilmiştir. Literatür kısmı Batı temelli olan çalışmada İslam geleneğindeki yeri ve uygulama imkânları da belirtilmiştir (Ok, 1997).

Diğer bir çalışma “Din Hizmetlerinde Dinî Danışma ve Rehberlik” isimli yüksek lisans tezidir. Hz. Peygamber’in ilk rehber ve dinî danışman olmasından hareketle dinî danışmanlığın Kur’an ve sünnete dayalı teorik boyutu ele alınmıştır (Karaca, 2010). “Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımıyla Bütünleştirilmiş Dinî Danışmanlık Modeli” adlı doktora tez çalışmasında yeni bir dinî danışma modeli, bilişsel psikoterapi yaklaşımıyla birleştirerek sunulmuştur. İslam’ın yapısından kaynaklanan bir dinî danışmanlık uygulamasının tarih boyunca var olduğu ama bu uygulamanın günümüz şartlarında psikoterapötik açıdan güncellendiğinde dinin insanlar üzerindeki rahatlatıcı özelliğinin daha da etkili olacağı vurgulanmıştır (Şirin, 2013).

Bir diğer çalışma “Federal Almanya Cumhuriyetinde Dinî Danışmanlık: Teori-Eğitim-Uygulama” adlı doktora tez çalışmasıdır. Köklü geçmişi ve zengin uygulama tecrübesi ile Almanya’da dinî danışmanlık uygulamasının teori ve uygulama örnekleri verilmiştir. Türkiye için önemli ipuçları barındıran bir uygulama olduğu belirtilmiştir (Ağılkaya Şahin, 2014). “Türkiye’de Dinî Danışma ve Rehberlik: Alanları, İmkânları ve Yöntemleri (DİB örneği)” adlı doktora tezinde öncelikle dinî danışmanlık ve rehberliğin teorik çerçevesi incelenmiş, sonrasında Türkiye’de dinî danışmanlık imkân ve alanları teorik ve pratik açıdan din görevlileri özelinde ele alınmıştır (Söylev, 2014).

Alanda yapılan çalışmalardan bir tanesi de “Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi ve Uygulaması” isimli doktora tezidir (Belen, 2014). Bibliyoterapinin psikolojik danışma ve psikoterapi ile ilişkisini ilk olarak ele alan çalışma, ikinci bölümde bibliyoterapinin kültürümüzdeki uygulamalarına değinmiş, üçüncü bölümde uygulama imkânlarını araştırmıştır. Bir diğer çalışma “Sosyal Hizmet Kurumlarında Dinî Danışmanlık ve Rehberlik (Yetiştirme Yurdu, Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi Örneği)” isimli doktora tezidir. Çalışmada sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin sorunları ve onlara DİB’in verdiği danışmanlık hizmetinin imkânları araştırılmıştır (Coşkunsever, 2016).

Bu alanda bir diğer çalışma; “Dinî Danışmanlık Eğitimi: Amerika örneği ve Türkiye Gereksinim Çözümlemesi Üzerine Bir Nitel Araştırma” başlıklı doktora tezidir. Araştırmada sağlık çalışanlarının dinî danışmanlık alanında psikoloji eğitiminin ağırlıklı olması kanaatine sahip olduğu ortaya konmuştur. Manevi rehberlerin din görevlisi olma şartından ziyade

ilahiyat eğitimi almalarının önemli olduğu ama tek başına ilahiyat eğitiminin yeterli olmadığı dile getirilmiştir. Dinî danışmanlık hizmetini verecek kişilerin sosyal bilimler enstitüleri bünyesinde lisansüstü bütünleştirilmiş disiplinler arası bir eğitim almalarının uygun olacağı, ulaşılan sonuçlardandır (Uğurlu, 2017).

Bu alanda “Psiko-Sosyal-Teolojik Yaklaşımlar Çerçevesinde Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Teorik Temelleri ve Pratik Yansımaları” isimli bir yüksek lisans tezi de bulunmaktadır. Tezde manevi danışmanlığın neliği, kapsamı ve disiplinler arası özelliği ve konumu sorgulanmış, özellikle teoloji ve psikoloji ile yakın irtibatı ifade edilmiştir (Şenbaş, 2019). Çalışmalardan biri de “Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık: Bir Karma Yöntem Araştırması” adıyla; hasta, hasta yakını ve sağlık çalışanlarının manevi danışmanlık hizmetine bakışlarını, teorik ve ampirik düzlemde araştıran doktora tezidir. Araştırmada sağlık çalışanlarının görev tanımlarının farklı olması sebebiyle hastane alanında manevi danışmanlık hizmetini karşılayamadıkları, hastanelerde manevi danışman ihtiyacının var olduğu tespit edilmiştir (Özkan, 2019). Bu alanda gerçekleştirilen bir diğer araştırma “Huzurevi Yaşlılarının Manevi Gereksinimlerinin Belirlenmesi ve Değer Odaklı Manevi Bakım Programının Umut, Psikolojik İyi Oluş ve Tanrı Algısı Düzeyleri Üzerindeki Etkililiğinin Değerlendirilmesi” isimli doktora tezidir. Araştırmada yaşlıların sevgi ihtiyacına değinilmiş, huzurevi sakini olmalarından dolayı kendilerini değersiz hissetmeleri üstüne eklenen yakınlarının kaybı ve hastalıkların, manevi desteğin önemini daha da artırdığı vurgulanmıştır (Dağcı, 2020).

Üniversite öğrencilerine yönelik manevi danışmanlık alanını araştıran araştırmalardan bir tanesi “Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunda Görev Yapan Diyanet İşleri Başkanlığı Personelinin Din ve Değerler Eğitimi Faaliyetlerine Dair Bir İnceleme: İstanbul İli Örneği” isimli yüksek lisans tezidir. Bu araştırmada din görevlileri ve öğrencilerin manevi danışmanlık uygulamasını yeterli görmekle birlikte geliştirilmesi gereken alanların olduğu ifade edilmiştir. İstikrar sağlanabilmesi için din görevlilerinin görevlendirme sürelerinin daha uzun tutulması gerektiği vurgulanmıştır (Kalkavan, 2020). Bu alandaki bir diğer araştırma “Manevi Danışmanların Gençlik ve Spor Bakanlığı Yurtlarında Yürüttükleri Din-Ahlak-Değer Eğitimi Uygulamalarına Bakışı: Balıkesir Örneği” isimli yüksek lisans tezidir. Tezde bazı yurtlarda fiziki imkânsızlıklar yaşandığı ve maddi desteğin olmaması nedeniyle manevi danışmanların zorlandığı tespit edilmiştir. Manevi danışmanların görev tanımlarının net olmayışı nedeniyle bazı ilave görevler verilmesi gibi sorunlar yaşandığı ifade edilmiştir (Bakırlı, 2024).

“Hastanelerde Dinî Danışmanlık Hizmetleri (Türkiye Uygulaması Üzerine Deneysel Bir Araştırma) isimli makalede Türkiye’de ilk defa uygulanmaya başlanan hastanede din görevlisinin moral destek hizmeti, ampirik bir çalışma olarak incelenmiş, mevcut hâli gözler önüne serilerek uygulamanın iyi yönleri ve geliştirilmesi gereken kısımları açıklanmıştır (Altaş, 1999). Bu alanda bir diğer makale ise “İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji”dir. Çalışmada genel olarak pastoral uygulamaların içeriğinden bahsedilmektedir (Özdoğan, 2006). Bir diğer makale çalışması “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Öğrenci Yurtları ve Gençlik Merkezlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (2013-2021): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi”dir. Çalışmada mevcut halin profili ve yeni bir model önerisi sunulmuştur (Koç, 2021). Bu alanda bir diğer makale çalışması ise “KYK yurtlarında manevi danışmanlık hizmetleri konusunda manevi danışmanların görüşleri” isimli çalışmadır. Makalede manevi danışmanlığın sadece dinî bir hizmet değil aynı zamanda psikolojik bir destek süreci olduğu ortaya konmuştur. Öğrencilerin yaşam koşullarını artırdığı, zorlu dönemlerinde destek olduğu tespit edilmiştir (Sevinç, 2024).

Gençlik dönemi din, maneviyat ve ahlak eğitimi ile ilgili çalışmalardan bazıları da şunlardır;

“İslam Eğitim Sisteminde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimi” adlı doktora tezi din ve ahlak eğitiminin gençlik döneminde dengeli bir kişiliğin oluşmasındaki etkisini tespit etmiştir. Modern çağın gencinin yaşayabileceği olumsuz durumlara karşı dinin ve maneviyatın koruyucu gücünü ifade etmiştir (Gündüz, 2002). Bir diğer tez “Tıp, Psikoloji ve İlahiyat Öğrencilerinin Türkiye’deki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulamalarına Yönelik Tutumları Üzerine Bir Araştırma” isimli yüksek lisans tezidir. Çalışmada manevi yönden güçlü olma ile dindarlık arasındaki ilişki ve gençlerin kendilerini manevi yönden güçlü ya da dindar hissediş oranı, manevi danışmanlığa bakışları incelenmiştir. Gençlerin manevi danışmanlık ile ilgili olumlu düşüncelere sahip olduğu ve bu mesleği hem psikoloji hem de ilahiyat eğitimi alanlar için uygun gördükleri sonucuna ulaşılmıştır (Kılınçer, 2017). Diğer bir tez ise “Manevi Danışmanlık Uygulamalarının Ergenlerin Ergenlik Sorunlarıyla Başa Çıkma Düzeylerine Etkisi” isimli yüksek lisans tezidir. Çalışma daha önce yapılan araştırmalara uyumlu olarak maneviyatın ergenlerin sorunlarını aşmada olumlu etkisine ulaşmıştır (Memiş, 2018). Son olarak “Lise Öğrencilerindeki Akademik Başarı ve Sınav Kaygısı ile Manevi Danışmanlık ve Rehberlik İlişkisi” isimli yüksek lisans tezinde akademik başarı ile manevi danışmanlık ilişkisi incelenmiştir. Araştırmada, manevi danışmanlık ile akademik başarı ve sınav kaygısının azalmasında olumlu ilişki elde edilmiştir. Dua vb. ritüellerin, ders çalışmada

motivasyonu artırdığı, düzenli ve devamlı çalışma alışkanlığı kazanmada etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Taşkın, 2019).

1.5. Araştırmanın Temel Kavramları

1.5.1. Din

Din, etimolojik ve epistemolojik olarak tarih boyunca oldukça farklı tanımları yapılmış bir kavramdır. Din, inanan insanların yaşam alanlarını etkileyen ve şekillendiren referans kaynağıdır. Bilinen bütün toplumlar da bir şekilde görülen “Bir topluluk içerisinde kendilerine bağlı olan insanları birleştiren kutsal şeylerle ilişkili birleşik inançlar ve pratikler sistemidir” (Giddens ve Sutton, 2018, s. 171). Toplumdan topluma farklılık gösterse de “Duyular tarafından hemen algılanabilenin ötesindeki gerçekliği öne süren fikir ve uygulamalar” olarak dinin genel bir tanımı yapılabilir (Bowen, 2015, s. 4). İnsanlar için başka türlü kontrol edemeyecekleri zorluklarla ve belirsizliklerle başa çıkma yolu, hayatlarının anlam kazanma vesilesi ve aynı dine inananlar için toplumsal dayanışma sağlayan bir yapıdır. Başka türlü açıklanamayan gizemli olaylar, acı çekme, ölüm gibi olguları açıklayıp anlamlandırma ve kabullenme sürecini sağladığı için tarih boyunca her var olagelmıştır (Lavenda ve Schultz, 2018, s. 96). Tanrı inancı olmayan dinleri de kapsamı için kutsala dayalı, inananlarını bir topluluk içerisinde birleştiren bir yapı olarak da açıklanabilir (Marshall, 2009, s.156). Tanımlamaların farklı açılardan dini tarif etmeye çalıştığı görülmektedir. İnsanlık tarihi boyunca sürekli değişik şekil ve içeriklerde var olan dinlerin hepsini ve mensuplarını da içine alacak kapsamlı bir tarif yapmanın mümkün olmadığı söylenebilir (Bayyigit, 1989, s. 10). Tarih boyunca her toplumda farklı şekillerde var olsa da din, insanların özellikle zorluk zamanlarında başvurdukları bir sığınak olmakla birlikte hayatlarının temel dinamiğidir. Aynı zamanda insanları bir toplumun üyesi olarak sosyalleşmesine ve grup içerisinde hareket etmesine olanak sağlamıştır.

1.5.2. Din eğitimi

Tosun’a göre din eğitimi “Bireyin dinî davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecidir” (Tosun, 2017, s. 23). Aydın ise din eğitimi, “Din eğitimi, bireyde kendi yaşantısı yoluyla dinle ilgili davranış değişikliği meydana getirme süreci” (Aydın, 2019, s. 85) olarak tanımlamıştır.

Din eğitimi, dinden gelen bilgilerle eğitim biliminin verilerini birleştirerek, insanların Allah’ın iradesine uygun kişiler olarak yetişmelerine katkıda bulunacak çalışmalar

yapmaktadır. İnsanların hayatları boyunca karşılaşılabilecekleri, dinî anlayış ve yaşayış ile ilgili teorik ve pratik problemleri araştırmaktadır (Cebeci, 2013, s.28). Din eğitimi, kişinin inandığı dini derinlemesine öğrenmesini ve davranış boyutuna aktarılmasını amaçlayan bir disiplindir. Aynı zamanda farklı inançlara sahip bireyler arasında hoşgörüyü teşvik ederek birlikte yaşama ahlakı ve becerisini geliştirmeye çalışmaktadır.

1.5.3. Din görevlisi

Müftü, vaiz, imam-hatip, müezzin-kayyım, Kur'an kurs öğreticisi ve diğer sıfatlarla yaşadığı topluma dinî hayat konusunda rehberlik eden, sosyal sorumluluk alanlarında etkili olarak çalışan bürokratik kimliğinin yanı sıra manevi kimliği de taşıyan kişidir (Yılmaz, 2015, s. 18).

Din görevlisi, imameti yani mihrab başta olmak üzere her alanda İslam'ı temsil etmeyi ve yaşamayı her türlü izzetin ve ihsanın membaı gören kişidir (Yıldız, 2019, s. 37).

İnsanları iyiye, güzele, doğruya yönlendiren; eşya ve olaylar hakkında hurafeden uzak doğru bilgiler veren, yerine göre ümit olup toplumsal birlik ve dayanışmayı güçlendiren gençlerin ve yetişkinlerin manevi eğitiminde rol alan, kalbi günahlarla kirlenmiş olanlara tövbe yollarını gösteren kimselerdir (Köylü,1990, s. 135). Din görevlisi DİB bünyesinde görev yapan farklı unvanlardaki görevlilerin ortak adıdır. Din görevlisi, unvanı ne olursa olsun toplumda rol model olmaya dikkat etmekte, birleştirici ve bütünleştirici bir rol oynayarak kişileri iyiye, güzele, Allah'ın emir ve yasaklarına davet etmektedir.

1.5.4. Gençlik

Gençlik, Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre “genç olma hali”, “insan hayatının ergenlikle orta yaş arasındaki dönemi” anlamlarına gelmektedir (TDK, Gençlik, 2022). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamında genç, 18 yaşına kadar olan kişi ya da yetişkin velayet açısından ise 21 yaşına kadar olan erkek ya da kadındır (Dünya Sağlık Teşkilatı WHO, 2003). Buluş sebebiyle çocukluğun sonu ile toplum hayatında sorumluluk alma dönemi olan olgunluk arasında kalan 12-24 yaş arası dönemdir (Kulaksızoğlu, 2011, s.53). Çocuklukla yetişkinlik arasında 12-21 yaş arası kapsayan hızlı büyüme ve olgunlaşma çağıdır. Yeniyetmelik denilen bu dönemde duygular hızlı, iniş ve çıkışlıdır, yeni ruhsal özelliklerin ve davranışların baş gösterdiği değişim zamanıdır (Yörükoğlu, 2023, s. 387). Fiziksel ve cinsel anlamda hızlı büyüme ile psiko-sosyal gelişimi barındıran gençlik, kendi içinde erken (10-13 yaş), orta (14-16 yaş) ve geç (17-19 yaş) olmak üzere üç döneme ayrılır. (Gençlik Danışmanlık ve Sağlık Hizmetleri Merkezi, GDSHM, 2007, s. 55).

Genel geçer bir gençlik tanımı ve gençlik dönemi yaş sınırları belirlemek pek de söz konusu görünmemektedir. Toplumdan topluma kültürden kültüre gençliğin tanımı ve yaş aralığı değişmektedir (Korkut ve Uysal, 2017, s. 566). Buna göre gençlik dönemi Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından 15-25 yaş aralığında belirlenirken, Birleşmiş Milletler (BM) gençlik dönemini 12-24 yaş arası olarak öngörmektedir. Türkiye ise BM'nin belirlediği 12-24 yaş arasını gençlik dönemi olarak kabul etmektedir. Gençlik dönemi böylece ergenlik yaşına girmeyeyle başlamakta ve 18 yaşından sonra da görelî olarak yetişkinlik dönemine girmeyeyle sonlanmaktadır (Hacettepe Üniversitesi Gençlik Araştırma ve Uygulama Merkezi, Hugaum, 2017). İnsan hayatının en önemli evrelerinden birisini oluşturan gençlik, büyük oranda gençlik sonrası yaşamın geri kalan kısmına etki etmektedir. Gençlik dönemi, bu sebepten dolayı önemlidir, özel ilgi ve rehberliğe ihtiyaç söz konusudur.

2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölüm kendi içinde yedi alt başlıkta incelenmiştir. Gençlik dönemi gelişim özelliklerinden, gençlik dönemi manevi danışmanlık yaklaşımları ve inanç gelişim teorilerinden, manevi danışmanlık ve rehberlik kavramsal çerçeveden, manevi danışmanlık ve rehberlikte güncel konulardan bahsedilmiştir. Ayrıca DİB gençlik çalışmaları, gençlere manevi rehberlik yaklaşımları ve DİB manevi danışmanlık birimleri ele alınmıştır.

2.1. Gençlik Dönemi Gelişim Özellikleri

Bu bölümde gençlik dönemi fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimler ile ahlaki ve manevi gelişimden bahsedilmiştir.

2.1.1. Fiziksel ve bilişsel gelişim

Fiziksel gelişim; yaşamın başlangıcından sonuna kadar devam eden, diğer gelişim yönlerinin temelini oluşturan ölçülebilir, gözlemlenebilir gelişimdir. 0-2 yaştan sonra en hızlı fiziksel gelişim ergenlikte yaşanmaktadır (Bilgin, 2003, s. 53). Başlangıcı bireyden bireye değişmekle birlikte ergenlik, kızlarda genelde 11 yaş civarı erkeklerde ise iki yaş sonra özellikle kas gelişimi ile başlamaktadır. (Cüceloğlu, 2011, s. 346). Erinlik cinsiyet özelliklerinin kazanıldığı hızlı büyüme, kızlarda 18, erkeklerde 21 yaşına kadar sürmekte boy-kilo artışının yanı sıra iç organlarda ve iskelette hızlı bir gelişme, yağ dokusunda, kas dokusunda artış görülmektedir. Önce uzunlamasına ardından da enlemesine büyüme görülmekte yüz kemikleri ve burun hızla gelişip profil düzleşmektedir (Alisinanoğlu, 2002, s. 62).

Fiziksel gelişim, bedenin uç kısımlarından başlayarak burun, el ve ayaklar ilk başta büyümekte sonra kol ve bacaklar, en sonda gövde ile sonlanmaktadır. Kız ve erkek bedensel gelişimde cinsiyete göre farklılıklar vardır (Cüceloğlu, 2011, s. 346). Ergenliğin başlarında kızlar, erkeklerden daha uzun iken lise çağlarında erkekler, kızları boy olarak geçmektedir (Başaran, 1994, s. 53). Erinlik öncesinde kızlar erkeklere göre daha hafif iken erinlik başlangıcında kızlar erkekleri kiloda geride bırakır. Ergenliğin sonunda ise tekrar başa döner, kızlar erkeklerden hafif olur. Bedensel görünüm açısından ergenlik öncesi kız ve erkek arasında pek fark yok iken ergenlik ile beraber şekilsel farklılıklar ortaya çıkmaktadır (Yavuzer, 1994, s. 282).

Genç, çok boyutlu hızlı büyüme nedeniyle psiko-motor becerilerinde sakarlıklar, acemilikler ve vücut dengesinde yetersizlikler yaşamaktadır. Ebeveynlerin ve öğretmenlerin bu durumun farkında olması gencin öz saygısının zedelenmemesinde rol oynamaktadır (Senemoğlu, 2016, s. 113). Bedenlerindeki değişime uyum sağlayabilmeleri için spor, müzik vb. aktiviteler çok işe yaramaktadır (Ünver, 2004, s. 21). Farkında olmaları gereken bir diğer husus da kalp ile aynı hızda gelişim göstermeyen damarlar nedeniyle gencin ergenliğin ilk yıllarında çabuk yorulması durumudur (Başaran, 1994, s. 52). Erken ergenlik döneminde hızlı bedensel gelişime ek olarak eleştirel, mantıklı ve gerçekçi düşünme hâkimdir. Ailesini sık sık eleştirmektedir. Orta ergenlik, bedensel gelişim yavaşlamakta duygusal ve ruhsal ihtiyaçlar baş göstermektedir. Geç ergenlik, kimlik gelişiminin tamamlanıp meslek seçimi ve karşı cinsle geleceğe yönelik planlar yapma dönemidir (Yavuzer, 2019, ss. 39-43). Çok boyutlu değişimlerle birlikte kültürel kodları öğrenme ve uygulama ile yoğun sosyalleşmenin olduğu, kişiliğin oluşum sürecidir (Bayyığıt, 1989, s. 33). Kişinin kendilik algısını oluşturmaya yönelik fırtına ve stres içermekle beraber (Alisinanoğlu, 2002, s. 63), dış görünüşün aşırı önem kazandığı, beğenilme arzusunun yüksek olduğu zamandır (Yavuzer, 1994, s. 83). Fiziksel ve cinsel gelişimin yanı sıra yetişkinlerin rollerini yerine getirecek beceriler edinmek, hem kendi cinsi hem de karşı cinsle sosyal bağlantıları yeniden düzenlemek, ebeveynlerden özerk olmak önemli gelişim ödevleridir (Feldman ve Elliott, 1990, s. 3).

En temel değişim üç alandadır: biyolojik/ergenlik, psikolojik/bilişsel ve sosyal rollerdeki değişikliklerdir. Bunlar, bütün kültürlerde evrensel birincil değişikliklerdir (Holmbeck vd., 2006, s. 24). Ergenlik ve gençlik, birçok hazırlığın sürdüğü ama hazırlıkların henüz tamamlanamadığı çok özel dönemlerdir. Çocukluktan çıkılıp yetişkinliğe gidilen yolda uzunca kalınan bir ara istasyondur. Tüm çocukluk yaşantılarının gözden geçirildiği, bu sebeple de yaşamın hem en önemli dönem noktalarından hem de en zor zamanlarından biridir (Türkiye Psikiyatri Derneği, 2024, ss. 41, 42). Fiziksel değişimlere uyum sağlamak, özellikle de kızlar için başlı başına bir zorluktur (Feldman ve Elliott, 1990, s. 16). Fiziksel değişimi kabul etmenin yanı sıra sürekli bir gidiş geliş içinde, gelgitler arasındadır. İlgi alanları genişlemekte, gelgeç hevesleri çoğalmaktadır. Çelişkiler, dengesizlikler ve duygusal çalkantılarla doludur. Toplumsal olaylara, politikaya ilgi göstermekte büyüklerle tartışmaya girmekte, tartışmalarda anne babasına aykırı gelen düşüncelere yönelmektedir. Kendisiyle ve çevresiyle sürekli savaş halindedir (Yörükoğlu, 2023, s. 388).

Genç, büyüme çok hızlı olursa, çok uzun olacağı korkusu, yavaş olursa da kısa kalacağı tedirginliği duymakta büyüyen organlarından dolayı bunları gizlemeye çalışma ya da utanma

duygusu yaşamaktadır (Başaran, 1994, ss. 57-62). Çabuk büyüme ve yüzdeki sivilce, ergenin vücut imajını olumsuz etkilemektedir. Ani boy artışı, kamburluk oluşturmakta bedenine garson boy kıyafet tam oturmadığı için hoşnutsuzluğa sebep olmaktadır (Kulaksızoğlu, 2011, s. 43). Kötü beslenme, kronik hastalık, yeme bozukluğu, şiddetli psikososyal stres nedeniyle ergenliğe geç girme olabildiği gibi kalıtsal nedenlerle ya da kızlarda obezite nedeniyle erken ergenlik de görülmektedir (Christie ve Viner, 2005, s. 303). Erken ergenlik belirtileri gösterip ergenliğe çabuk giren erkekler, akran çevrelerinde daha popüler daha özgüvenli olurken; kızlar ise içe kapanıp, daha az kendine güvenli olmaktadır (Bilgin, 2003, s. 67). Sosyo-ekonomik koşullara, iklim şartlarına, beslenme ve sağlık imkânlarına göre ergenliğin başlama yaşı, değişiklikler göstermektedir. Ortalama olarak kızlar, erkeklerden daha önce olgunlaşmalarıyla nedeniyle cinsler arasında farklılık bulunmaktadır (Yavuzer, 1998, ss.78-82).

Bilişsel gelişim, düşüncelerini açık bir şekilde ifade edebilme, fikirlerini savunabilme, okulda öğretilen ya da öğrenmesin herhangi bir konuda bilgi edinebilme becerisini kazanmadır (Lerner, 2016, s. 78). Piaget, kültür ve çevre farklılıklarına göre farklı yaşlara tekabül etse de genel olarak insanların bilişsel gelişimi;

- Duyusal-motor (0-2 yaş)
- İşlem öncesi (2-7 yaş)
- Somut işlemler dönemi (7-11 yaş)
- Soyut işlemler dönemi (11 yaş ve sonrası) olarak açıklamaktadır (Piaget ve Inhelder, 2013, ss. 12-13).

Soyut işlem döneminde formel operasyonlarla birlikte bireyde kişilik yapısı ve ahlak anlayışı gelişmeye başlamaktadır. Çocuk, önceden somut olarak yaptığı nesnelerin yer değişikliğini zihinde semboller aracılığıyla yapabilmekte, sorunları çözebilmek için hipotez kurup zihninde denemektedir (Cüceloğlu, 2011, s. 353). Zekanın algılama kapasitesinin artması ile (Yavuzer, 1994, s. 282) öz değerlendirmeler yapmakta ve deneyimleri genelleme becerisi geliştirerek tümevarım, tümdengelim gibi akıl yürütmeleri kullanarak hipotezler sayesinde adalet, eşitlik gibi değerleri düşünmektedir (Meschke vd., 2012, s. 96). Piaget, “*Formel İşlemsel Dönem*” adı verilen mantıksal düşünme gelişiminin, 12 yaş ile kazanılmaya başladığını söylemektedir. Böylece çocukluk döneminden farklı olarak ergen, görüşlerini haklı gösterecek düşünce kuralları ve mantıklı yorumlar oluşturur hale gelmektedir. Oluşturduğu bu varsayımları sınavan gencin mantıksal çıkarım yeteneği gelişmekte, başkalarının düşüncelerini anlama

becerisi kazanıp hazır verilerle değil önermeler ve hipotezlerle akıl yürütmeye başlamaktadır (Piaget ve Inhelder, 2013, s. 13). Piaget, çocuğun somut düşüncesinden ergenin resmi düşüncesine geçiş yapabilmek için “*önermeler arası işlemlerin kullanımı*” yoluyla önermesel mantığın gelişimi tabiriyle bu durumu açıklamaktadır. Önermesel mantığın gelişimiyle yeni işlemlerin ve kavramlar ortaya çıkmaktadır (Chletsos, 1988, s. 4). Çevresel koşullar sağlandığı takdirde somut işlemlerden mantıksal çıkarımlar yapa yapa ve hipotetik ve idealist düşünme ile soyut işlemlere geçmektedir (Derman, 2008, s. 20). Hipotetik düşünme sayesinde karşı görüş için hipotezler geliştirebilmektedir. Ergenlik döneminde beyin önemli yapısal gelişime maruz kalmakta sosyal faaliyetlerle ilgili beyin bölgeleri prefrontal, parietal ve superior temporal korteksin bazı kısımları da dâhil olmak üzere biliş, en belirgin ve en uzun süreli değişime uğramaktadır (Choudhury vd., 2006, s. 165). Sürecin sonunda ergen, gelecek hakkında varsayımsal olarak düşünmek, birden fazla değerlendirme yapmak, sorunları çözmek için fikirler inşa etme becerilerini elde etmektedir (Christie ve Viner, 2005, s. 301).

Piaget’in tanımladığı gelişimi Vygotsky ise sosyal etkileşim ve dil gelişimi üzerinden açıklamaktadır. Vygotsky, toplumsal etkileşim sonucu zihinsel etkileşimin tesiri ile konuşmanın ortaya çıktığını söylemektedir. Çocukluktan itibaren zihinsel sosyal etkileşim sayesinde genelleme ve sözel anlam gelişmekte uygun genellemeye sahip olamayan çocuklar, deneyimlerini aktaramamaktadır. Gencin kendi kendini geliştireceği alan ile birlikte akran, aile çevresinin desteği ve etkileşimi ile gelişeceği alana ihtiyacı bulunmaktadır (Vygotsky, 1934, ss. 46-48). Ergen mevcut gerçekler kümesini ortaya çıkarabilecek olan olası durumların bir alt kümesini hayal etmektedir. Piaget olasılıklar kümesinin denge oluşması için gerekli olduğunu söyleyerek bir deneyi uygun bir şekilde tasarlamak, sonuçları gözlemlemek, olası sonuçlardan mantıklı sonuçlar çıkarmanın bilişsel gelişim aşaması olduğunu ifade etmektedir (Chletsos, 1988, ss. 4-6). Fiziksel ve bilişsel gelişim döneminde gencin yaşadığı yeni durumlarda gelişimsel açıdan desteklenmesinde manevi danışmanlık etkili olmaktadır. Özellikle bilişsel anlamda yaşadığı gelişme ile zihni dinî inancını ve çocukluğundan itibaren öğrendiği pek çok şeyi sorgulamaya başlamaktadır. İşte burada gencin bu sorgulamalarında ona doğru bir dinî bilgi verilmesi, manevi açıdan onu güçlendirecektir.

2.1.2. Sosyal ve duygusal gelişim

Sosyal gelişim, insanın kendisinin yaşadığı ailesinin, komşularının, akrabalarının kısacası toplumunun bir üyesi olduğunu öğrenmesidir (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2020, s. 219). Değişik sosyal ortamlarda ortaya çıkan beklentileri görüp, gerektiği şekilde davranabilme,

farklı kesimlerdeki insanlarla olması gerektiği gibi iletişim kurabilme ve sorun çıkaran insanlarla başa çıkabilmedir (Lerner, 2016, s. 79). Gelişim, biyolojik olgunlaşma ve hayat boyu sosyal çevre ile devam eden etkileşim sayesinde olsa da (Kağıtçıbaşı, 2010, s. 56) sosyalleşmede ve sosyal davranış becerisinde ergenlik dönemi oldukça önemli bir dönüm noktasıdır (Kulaksızoğlu, 2011, ss. 84-87). Sosyal davranış becerisi, akranları ile gerçekleştireceği olumlu aktiviteler, mentorluk, ders dışı faaliyetlere katılım sayesinde gelişmektedir (Meschke vd., 2012, s. 101).

Erikson, kişisel bir kimliğe sahip olmak, önce kendi kimliğinin ve zaman içinde sürekliliğinin farkında olması ve başkasının kimliğinin ve sürekliliğini tanımasına bağlı olduğunu söylemektedir. Özdeşleşme ve arkadaşlık bu dönemde önemlidir (Erikson, 1994, s. 32). Kısaca özdeş, 11-20 yaş arası “onun gibi olmak” isteyeceği, benzemeye çalıştığı kişi, düşünce, tutum ve eylemlerdir (Yavuzer, 1994, ss. 154-155). Özdeş olarak seçilen kişi, daha çok arkadaş ve öğretmen (Kılavuz, 2006) ya da kendisi açısından cazibesi olan kişilerdir. Kişinin gözünde değerli oldukça özdeşleşme devam etmekte, değeri azalırsa özdeşleme de azalmaktadır (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2020, s. 94). Özdeşleşmenin bitimiyle kimlik başlamakta kimlik gencin “kim” olduğunu tanımlayabilmesi, “ben”ini ifade edebilmesidir (Göka ve Türkçapar, 2007, s. 2). Yeterli bir benlik gelişimi için gencin üç soruyu cevaplayabilmesi gerekir; -Kim olduğu, nereye ve neden yönelmesi gerektiği- Bu üç sorunun cevabını verebilen genç, sağlıklı bir şekilde yetişkinliğe adım atarak kimlik gelişimini tamamlamaktadır (Geçtan, 2019, s. 93).

Adolesanın (ergenliğin) ilk döneminde daha önce aileye bağımlı olan genç, aileden bağımsız olma çabalarına girmektedir (GDSHM, 2007, s. 64). Bu dönemde arkadaşlık ve grup ilişkileri çok önem kazanmakta, arkadaşlarıyla uzun süre konuşmak, önemli ihtiyaç olmaktadır. Genç, bu dönemde grup içinde var olabilmek adına grup kurallarına uyarak bir duygusuna sahip olmakta grup içerisinde sosyal kolaylaştırma yoluyla öğrenmektedir (Kulaksızoğlu, 2011, ss. 89-91). Özerklik kazanmak, kendi kendine yetebilmek istemektedir (Kağıtçıbaşı, 2010, s. 220). Özgün bir birey olurken arkadaş grubundan dışlanmak istememekte (Başaran, 1994, s. 109) diğer taraftan sosyal gelişimi için vücudundaki değişimleri tartışabileceği, başkalarının gözünden kendini görebileceği akarana ihtiyaç duymaktadır (Kulaksızoğlu, 2011, s. 87). Psikolojik gelişimde beden imajı ve benlik saygısı, akranlarının arasında olumlu benlik imajı ona fayda sağlamakta hastalık gibi bir durum ya da fiziksel görünüm nedeniyle beden imajı zarar görürse sosyalleşmede sıkıntı yaşamaktadır (Christie ve Viner, 2005, s. 302).

Toplum içerisinde var olma mücadelesi veren gencin ergenlik döneminde temel karmaşası, kimlik krizidir (Can, 2003, s. 125). Bu dönemde yoğun bir kimlik oluşturma çabası ve kimlik sorgulaması yaşamaktadır (Alisinanoğlu, 2002, s. 63). Kimlik krizini aşması, psikolojik ve sosyolojik faktörlere bağlı olmaktadır (Yavuzer, 2004, s. 49). Ergen, kendini diğer insanlarla kurduğu ilişki üzerinden yeniden tanımladığından başlangıçta bu durum, zor gelmekte başkalarının kendisi hakkında düşündüklerinden endişelenip kendi değer dünyasını oluşturmaya çalışmaktadır (Christie ve Viner, 2005, s. 303). Kimlik sorununu çözerek kendi kimliğini oluşturan genç, insanlarla rahat şekilde ilişkilere girerken kimliğini geliştiremezse yakın ilişkilerden kaçınmaktadır (Yavuzer, 1994, s. 83).

Sosyalleşen genç, aile yapısının değişmesini isterken ebeveyn, otoriteyi kaybetmek istememektedir (Kulaksızoğlu, 2011, s. 84). Bağımsız olma isteğini engellemeye çalışan aile ve öğretmen gibi kişilere başlangıçta sert tepkiler göstermektedir (Başaran, 1994, s. 108). Adolesanın ortalarında özellikle aile içi çatışmalar artmaktadır. Destekleyici bir aile ortamında ergenlik dönemini geçirirse adolesanın son döneminde çatışmalar azalmaktadır (GDSHM, 2007, s. 64). Öte taraftan çelişkili davranışlar sergilemekte içinde yaşadığı toplumu eleştirirken bir yandan onlardan biri gibi olmaktadır (Yavuzer, 1994, s. 290). Bazı gençler de her şeye boş verme yolunu tutarak sorunlarıyla yüzleşmek yerine pasif direnişe geçmektedir (Yörükoğlu, 2000, s. 41).

Duygusal gelişim, kendi duygularını ve başka insanların duygularını ve tepkilerini fark edebilme, dikkate alma becerisini kazanmadır (Lerner, 2016, s. 81). Ergenliğe Piaget'in bilişsel kuramı ile Erikson'un psikososyal kuramı ile yaklaşmak yerine biyopsikososyal yaklaşım çerçevesinde bakmak daha kuşatıcı olmaktadır. Ergenlikte biyolojik (ergenlik ve cinsel) gelişimin yanısıra psikolojik ve sosyal gelişim de çok etkindir (Christie ve Viner, 2005, s. 301). Ergenlikle duygusal gelişim, duygularda istikrarsızlık, her gün değişen duygu durumları oluşmaya başlamakta aşırı hayal kurma, hayal âleminde yaşama, tedirgin ve huzursuz olma, heyecanını kontrol etmekte zorlanma, yalnız kalma isteği bu döneme has özelliklerdendir (Kulaksızoğlu, 2011, s. 68). Karizmatik kişilere hayranlık, gürültülü müziğe, süse giyinmeye düşkünlük görülmektedir (Yörükoğlu, 2000, s. 38). Geçici rol kararsızlığını çok yaşamakta, bir rol düşünüp benimsemekte, sonra terk ederek, tekrar başka bir rol bulmakta, bir dönem çok kesin olarak benimsediği değeri ertesi gün bırakmaktadır (Geçtan, 2019, s. 93).

Duygusal dünyasında çelişkiler nedeniyle bir yandan yalnızlaşma eğilimi gösterirken diğer taraftan bir grup üyeliğine sıcak bakmaktadır. Yakınındaki yetişkinlere uzaklaşırken onların

desteğine de ihtiyaç duymaktadır. Bazen gelecek konusunda çok umutlu bazen de karamsardır (Alisinanoğlu, 2002, s. 63). Çelişkili ve gergin bu durum, arkadaşlarına gösterdiği aşırı bağlılıkta, öğretmenine abartılı hayranlıkta, eleştirilere karşı şiddetli tepkisinde, anne babası ile ilişkisinde ortaya çıkmaktadır (Fidan ve Erden, 1994, s. 144). Başkalarının kendisi hakkındaki düşüncelerine aşırı önem verdiğinden bazen güvensizlik hissine kapılıp çekingen, toplum önünde konuşamayan biri olabileceği gibi bazen de atılgan, özgüveni yüksek olabilmektedir (Yavuzer, 1994, s. 301). Sevdiği şeylere de sevmediklerine de aşırılıklar görülmekte giyim kuşam onun için daha da önemli hale gelip aynanın karşısında geçirilen süre artmaktadır (Başaran, 1994, s. 109).

Dış görünüşünün diğer insanlarda nasıl algılandığını merak etmekte (GDSHM, 2007, s. 64) bedeni hakkında olumsuz düşünmeye başlamaktadır. Çocukluk yıllarında bedeni hakkında sahip olduğu benlik kavramı sarsılmakta ve genç, kendini pek çok konuda yetersiz ve beceriksiz bulmaktadır. Öte taraftan kendisine başkalarının hayranlık duymasını istemektedir. Bu sebeple arkadaşlık ilişkilerine oldukça zaman ayırmaktadırlar. Özellikle kızların ikili ya da üçlü sırdaşlık ettikleri arkadaşları vardır (Başaran, 1994, ss.130-136). Çocukluk ile ergenlik dönemi arasındaki duygusal yönden belirgin fark; duyguların daha açık, rahat, anında ve daha yoğun, el kol hareketleri ile ifade edilir olmalarıdır. Anlaşılmak, küçümsenmeden, alay edilmeden dinlenmek, ciddiye alınmak isteyen (Kulaksızoğlu, 2011, s. 66) gencin kendini gerçekleştirme, bağımsız kendine özgü birey olma, ailesi tarafından kabul görme, kendi kendine karar verme ve sorunlarıyla baş etme önemli ihtiyaçlarıdır (Yavuzer, 2004, ss. 49-50).

Ergenliğe kadar çocuklar daha az verimlidir ve daha az bilgi sahibidirler. Duygusal bakış açılarını işlemenin sistematik yolu öncelikle aile sonra da diğer insanlardır (Choudhury vd., 2006, s. 171). Duygusal gelişimde kendi değerlerini, inançlarını ve hayattan beklentilerini belirlemesi, genelde 3 aşamada gerçekleşir. 12-14 yaş arası hızlı bir fiziksel değişim ve davranış değişikliğinin görüldüğü zamandır. 15-18 yaş aralığında bağımsızlık ve kişilik oluşumu sağlanmaktadır. 18 yaş ve sonrasında kimlik duygusunun bütünleşmesi beklenmekte kendini bir topluluğa ait hissetmesine ve iyi tanımlamasına yol açan sosyal bağlar, akademik ve sanatsal arayışlar önem arz etmektedir. Böylece gelişimini tamamlayıp yetişkinliğe adım atmaktadır (Haspolat vd., 2016, s. 12). Gencin duygusal ve sosyal gelişimini sağlıklı bir şekilde yaşaması, ilerleyen hayatını etkilemektedir. Arkadaşlık ortamı ve akran bu gelişim döneminde hayatının baş aktörü olmaktadır. Bu sebeple kendisine seçtiği yakın arkadaşları, hayata bakışını etkilemekte ve şekillendirmektedir. Aile büyüklerinin anlayışlı yaklaşımı,

yerinde doğru rehberliği kadar güvenilir arkadaşlık ortamlarına sahip olabilmesi, önemli bir ihtiyaçtır.

2.1.3. Ahlaki ve manevi gelişim

Ahlak gelişimi, bireyin içinde yaşadığı toplumda insanlar arası ilişkileri düzenleyen, bireylerin uyması beklenen bu kuralları kişinin içselleştirmesi ve değerler sisteminin oluşmasıdır (Şişman, 2015, s. 198). Bazı psikologlar, ahlak gelişimini, sosyal gelişim içinde ele alırken bazıları da bilişsel gelişim ile sosyal gelişim arasında bir dönem olarak kabul etmektedir (Can, 2003, s. 127). A. Bandura ve W. Mischel, ahlaki gelişimin tıpkı diğer toplumsal davranış kazanımı gibi pekiştirme, ceza ve gözlem ile olduğunu söylemektedir. Pekiştirilen ve kabul edilen davranışlar, daha kolay içselleştirilerek ahlaki muhakeme, bireyin bilişsel ve sosyal öğrenme yeteneği ile ilişkili olmaktadır (Mischel ve Mischel, 1975, s. 1). Piaget, ahlak gelişimini ahlak öncesi dönem, dışa bağımlı dönem ve özerk dönem olarak üç evrede açıklamaktadır. Ahlak öncesi dönem, benmerkezcilik hâkimdir, özellikle konuşmalarında benmerkezcilik göze çarpmaktadır. Ben merkezliliğın esas olması nedeniyle diğerlerinin görüşlerini dikkate almada zorluk yaşanmakta sadece benmerkezci konuşmamakta aynı zamanda da hep benmerkezci (egosantirizm) düşünmektedir. 7-11 yaşları arasında nedensellik ilkesi çerçevesinde düşünmeye başlamaktadır. Artık çevresinin daha farkındadır. Özerk dönem de ise kuralların değişebileceği, yeniden oluşturulabileceğini düşünmektedir (Piaget ve Inhelder, 2013, s. 12).

Kohlberg, Piaget'in gelişim kuramının üzerinden üç düzeyde ahlak gelişimi kuramını oluşturarak birinci dönemi, gelenek öncesi düzey olarak adlandırmaktadır. Bu dönemde çocuk, iyiyi, kötüyü, kültürel etkilere göre belirlemektedir. Cezadan kaçındığı için otoriteye uymakta yapılan işleri yapılma niyetine, olayların gerisindeki nedenlere göre yorumlayamamaktadır. İkinci dönem, geleneksel düzey olarak adlandırılan dönemdir. Bu dönemde ailenin, toplumun beklentilerini karşılamak adına kurallara uyulmaktadır. Burada çocukların özdeşim kurdukları kişilere ve içinde bulundukları gruba uyum sağlamaları daha kolay olmaktadır. Üçüncü dönem, gelenek sonrası dönemdir. Birey, ahlaki kurallarını kendi özgür iradesi ile seçmekte ve benimsemektedir. Kohlberg'in ahlaki gelişim dönemi kendi içinde altı evreye ayrılmaktadır (Kohlberg ve Hersh, 1977, s. 55). Gelenek öncesi düzey, kendi içinde iki aşamada incelenmekte birinci dönem, cezadan kaçınma ve otoriteye kayıtsız şartsız itaattir. İkinci dönem, her şeyin karşılıklı olduğu ilkesinden hareketle şekillenmekte, mutlak çıkarıcılık hâkim olmaktadır. Geleneksel düzeyde kendi içinde iki aşamaya ayrılmakta

ilk aşamada akran grubuna uyum, ikinci aşamada kanunlara uyma esas olmaktadır. Gelenek sonrası düzey, kendi içinde iki aşamada incelenmektedir. Birinci aşamada kişi, temel hak ve özgürlükler çerçevesinde ahlaki kurallara uymakta bununla birlikte bu kuralların mutlak olmayıp değiştirilebileceğini düşünmektedir. Son aşamada kendisi evrensel değerler çerçevesinde kendi ahlak kurallarını oluşturmaktadır (Kohlberg, 1971, ss. 25-26). Kohlberg'in ahlak gelişiminde ahlaki körlük kavramını göz ardı ettiği için eleştirilmekle birlikte (Sullivan, 1977, s. 372) ahlaki gelişimin belirtilen ilerleme durumunu inceleyip ahlaki gelişimin altı düzeyde gerçekleştiği doğrulayan araştırmalar da mevcuttur (Walker, 1982, s. 1336). Bununla birlikte Kohlberg'in insani değerlerle çatışan yasal düzenlemeleri sorgulayan evrensel ahlak ilkelerine sahip üst düzey gelenek sonrası ahlak düzeyine çok az insanın ulaşabildiğini düşünenler bulunmaktadır (Can, 2003, s. 139).

Ahlaki yeterlilik, tıpkı Kohlberg'in hipotetik öyküler üzerinden ölçtüğü şekilde ahlaki ikilemler üzerinde akıl yürütme yeteneğini içermektedir. Ampirik olarak, bireylerin ahlaki yeterlilik dereceleri kesinlikle farklılık gösterse de, hem ahlaki muhakeme hem de ahlaki davranışın önemli ölçüde aynı kişi tarafından farklı durumlarda görüntülenebilir olduğu ifade edilmektedir (Mischel ve Mischel, 1975, ss. 4-5). Genç, bu dönemde ahlak kurallarını olduğu gibi kabul etmektense ahlaki değerleri ve ölçütleri oluşturma çabasına girmektedir (Fidan ve Erden, 1994, s. 145). Bu sürecin desteklenmesinde günlük haberlerin gençler için tartışmaya açılması faydalı olmaktadır (Yeşilyaprak, 2024, s. 121). Böylece genç, bilişsel gelişimi sayesinde toplumsal normların ve beklentilerin farkına vararak kendine özgü değerler dünyasını (Göka ve Türkçapar, 2007, s. 2) baskı ve otorite üzerinden değil kendi tercihi ile otonomi üzere kurmaya çalışmaktadır (Kulaksızoğlu, 2011, 100). Tutarsız davranışlar, gözünden kaçmamakta bu şekilde davrananlarla tartışmaya girmektedir (Yörükoğlu, 2000, s. 53). Ahlaki gelişim sonunda istenilen hedef, gencin sistemli ve tutarlı biçimde kendi davranışlarını kontrol ve sevk eden vicdanının gelişmesidir (Hökelekli, 2009, s. 21). Ergenlik öncesi ahlaki olgunluktan ve yeteri kadar gelişmiş vicdandan söz etmek mümkün değildir. Bilişsel gelişim (zekâ), vicdanın gelişmesi ve sosyal etkileşim ile ahlaki gelişim ilerlemektedir (Mischel ve Mischel, 1975, s. 6).

İnsan biyolojik, psikolojik ve toplumsal yapısının yanı sıra manevi boyutları da olan bir özelliktedir. Bu özelliklerin her biri de birbiriyle ilişkilidir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren maneviyat, psikoterapi ve danışma süreçlerinde başvuru kaynaklarından biri olmaktadır (Cebeci, 2016, s. 61). İslam dinine göre; her insan, kalp, akıl, ruh ve nefis olmak üzere dört bölümden teşekkül etmekte bunların uyum içerisinde olması, sağlıklı bir

bünyeyi oluşturmaktadır. Maneviyat ve din bu bölümler arasında bir uyumun oluşmasında, her açıdan sağlıklı bir bünyeye sahip olunmasında etkilidir. Bu sebeple küçük yaştan itibaren çocukların din ve maneviyatla tanışması, son derece faydalı olmaktadır (İmre, 2022, s. 44). Nitekim Piaget, Donaldson, Brumbaugh ve Lawrence'in görüşleri dinî düşüncenin esas olarak çocukluğun erken evrelerinde ergenlik döneminden önce ortaya çıktığı şeklindedir (Newton, 1981, s. 4). Manevi gelişim, zihinsel, psikolojik ve ahlaki açılardan kendi içinde tutarlı ve dengeli, aşırılıklardan uzak, bütünleşmiş bir kişilik tipinin oluşmasında önemli bir etkidir. Bireyin ruh sağlığında kendini olduğu gibi kabullenmek, özüne güvenmek olumlu bir benlik saygısının gelişimini sağlamaktadır (Eşer, 2006, s. 494).

Ergenlikle birlikte genç, soyut gelişime bağlı olarak dikey ilişkiye, aşkın yüce varlığa yönelmekte dine, maneviyata ilgi, manevi gelişim başlamaktadır. Gençler, manevi gelişimi, yaşamlarının önemli bir parçası olarak görüp bu alana ilgi gösterir hale gelmektedir (Roehlkepartain vd, 2006; Shek, 2011, s. 3). Çünkü ergenlikte genç, hayatın anlamını, hayatın yaşamaya değer olup olmadığını sorgulamakta bir yandan da yaşamın amacını bulmaya, ideallerini belirlemeye çabalamaktadır. Bu doğal gelişim bu şekilde olmasına rağmen literatürde ve gençlik dönemi araştırmalarında manevi gelişimden çok az söz edilmektedir (Shek, 2011, s. 6). Bununla birlikte manevi ve dinî gelişimin ergenlikle başladığını sosyal bilimler perspektifinden dile getiren araştırmalar mevcuttur. Manevi-dinî gelişimin çalışma alanının doğasındaki karmaşıklığın bu alanda çalışmaya engel olabileceğini söyleyenler de bulunmaktadır. Psikolojik ve sosyolojik veriler, gençlerin maneviyata ilgisini ortaya koymaktadır. Bu dönem gençlerin maneviyat ve dinle muhtemel olarak ilişkili kişilik özelliklerinin olduğu dönemdir. Dinî-manevi gelişim, insan işleyişinin birçok yönünü kapsamakta dinî gelişimi belirlemek, diğer gelişimlerin anlaşılmasına ışık tutmaktadır (King ve Boyatzis, 2004, s. 3).

Allport, dinî-manevi gelişimin 3 aşamada gerçekleştiğini ifade etmektedir. İlk aşamada ergenlik öncesi çocuk, ebeveynler veya başkaları tarafından din ve maneviyatla ilgili anlatılan her şeye inanmakta anlatılan şeylere sıkı sıkıya bağlılık söz konusu ike sorgulama olmamaktadır (Bartz, 2009, s. 5; Frame, 2003). Ergenlikle beraber 12'li yaşlarda farklı bir boyut gelişmekte ergenin zihninde yeni bir dönüşüm yaşanmaktadır. Somut düşünce yeteneğinin yerini soyut düşüncenin almasıyla, dinî anlayışta gerçekleşen dinî gelişim sayesinde dinî duygu ve düşüncelerle yoğrularak olgunlaşan dinî yapı, irade ve şuur seviyesine yükselerek ergenin tüm kişiliğini etkileyecek yeni bir değişim sağlamaktadır. Bu aşamada ergen için din, kişiliğini şekillendirebilecek güçlü güdüler arasındaki yerini almış

olmaktadır. "Dinî şuur" kavramıyla ifade edilebilen bu yeni süreç, ergenlik çağı dinî gelişiminin ilk basamağını teşkil etmekte ergen, Allah' a ve dinî değerlere sarılmanın doyumsuz zevkini tatmaktadır (Bahadır, 2006, s. 309). İkinci aşamaya gelince ergen, o döneme kadar inandığı her şeyi sorgulamakta değerlere isyan ederek rasyonalizm hâkim olmaktadır. Ergenlik dönemine kadar ebeveynleri ile ilişkili bir dinî inanca ve manevi gelişime sahip olan çocuk, bu aşamada ebeveynlerin öğretilerini reddetmeye başlamaktadır (Bartz, 2009, s. 5; Frame, 2003). Bir önceki aşamada yaşadığı dinî coşkunluk, gölgelenmeye başlamakta bir taraftan gittikçe gelişen zihinsel entelektüel kabiliyetler, diğer taraftan baskısını her an güçlenerek hissettiren bağımsızlık duygusu ve buna eşlik eden diğer duygular, ergenin ruhunda her türlü otoriteye karşı reaksiyon oluşumların doğmasına imkân sağlamaktadır. Ergenlik dönemi dinî gelişiminin ikinci aşamasında genç, geleneksel kabullerine olduğu kadar yeni düşünce ve oluşumlara karşı da tenkitçi bir tutum geliştirerek teslimiyetçi anlayışı neredeyse kaybolmaktadır. Genç, artık tüm dünyasını soru süzgecinden geçirmekle meşgul olmaktadır (Bahadır, 2006, s. 309). Üçüncü aşama, yetişkinlik dönemini kapsamakta bu dönemde dinî gelişimde inanç, inançsızlık ya da belirsizlik ortaya çıkmaktadır (Bartz, 2009, s. 5; Frame, 2003). Genel olarak psikolojik yapıda da büyük ölçüde sükûnet ve durulma görülmektedir. Dinî gelişimde üçüncü aşama kabul edilen ergenliğin bu son zamanlarında, ruhsal yapıdaki gelişime uygun olarak daha sakin ve dingin bir dinî tutum ve davranışlar belirlemektedir. Ergen, dinî gelişim açısından başlıca üç farklı tercihten birisine karar vererek belirlemek durumundadır. Buna göre o, ya çocukluğun geleneksel inançlarına geri dönüp ya bu inançlarını yeniden düzenleyerek şuurlu yeni bir dinî yaşayışa bürünerek ya da din ile ilgili her şeye sırtını çevirerek ateist veya agnostik bir kişilik geliştirmektedir (Bahadır, 2006, s. 310).

Manevi gelişim ile ilgili teoriler 3 ana başlıkta ele alınmaktadır. Birincisi insan gelişiminin farklı yönlerini temel alarak psikolojik iyi oluş, kendini gerçekleştirme açılarından maneviyatın doğasına odaklanan teoridir. İkinci teori ise Fowler'ın altı kategoride ifade ettiği inanç gelişim evrelerinden 3. ve 4. dönemlerinde manevi gelişimle sorgulamaların başladığına odaklanan teoridir. Üçüncü teori ise maneviyat ile birlikte gençlik dönemindeki olumlu gelişim, müspet ilerlemenin gerçekleştiğine yoğunlaşan teoridir (Shek, 2011, s.3). Dinî ve manevi gelişim, tıpkı fiziksel ve bilişsel gelişim gibi çocukluktan itibaren aşama aşama gerçekleşmektedir. Bu süreçte gencin sorgulamalarında ona bilimsel verilerle dinî referansları birlikte ele alarak yapılacak manevi rehberlik, bu gelişim dönemini sağlıklı bir şekilde geçirmesini sağlayacaktır.

2.2. Gençlik Dönemi Manevi Danışmanlık ve İnanç Gelişim Teorileri

Bu bölüm, 3 alt başlık altında incelenmiştir. Ele alınan konular, gençlerin manevi ihtiyaçları ve sorunları, gençlere yönelik manevi danışmanlık yaklaşımlarıdır. Ayrıca gençlik ve çocukluk dönemini kapsayan inanç gelişim teorileri ele alınmıştır.

2.2.1. Gençlerin manevi ihtiyaçları ve sorunları

İnsan hem maddi hem manevi boyuta sahip bir varlıktır. İnsanın manevi yönü, hayatına hep anlam katmak ister. Hayatına anlam arayışına giren insanın başvurduğu ilk yerlerden biri olan kutsalla ilişki, bir dönem skolastiğin gölgesindeydi. Modern zamanda da kutsal ile bağı tamamen koparmak şeklinde oldu. Kutsal ile sağlıklı bir ilişkisi olmayan insanın, özellikle kriz dönemlerinde ve gençlik gibi kritik evrelerde hayatına anlam yüklemesi zorlaşmaktadır. Anlamsızlık sorunu yaşayan modern insan için bütünsel perspektifler ışığında din ve maneviyat, bir kaynak olmaktadır (Meçin, 2021, s. 107).

Modern zamanda yaşanan bu gelişmelere paralel olarak ülkemizde son iki yüzyılda kültürel ve toplumsal yönlerden büyük değişimler yaşanması, pek çok kurum ve yapılarda varyasyonlara neden olmaktadır. Bu hızlı sosyal değişim, toplum düzeninde, değerler alanında farklılaşmayı beraberinde getirirken gençler de farklı durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Hökelekli, 2009, s. 74). Geçen yüzyıla göre daha erken yaşlarda başlayıp daha geç yıllarda sona eren ergenlik neticesinde meslek edinme, evlenme ve maddi yeterliliğe kavuşmanın gecikmesi, günümüz gençlerin hayata atılmasını geciktirmektedir (Sayar, 2017, s. 44). Her geçen gün çalışan annelerin artması, çekirdek ailenin oldukça yaygınlaşması ile anne-baba ve çocuk etkileşimi olmadan gençlerin büyümesi, internet ortamında sağlıksız bir takım şiddet içeren ögeye maruz kalması, olumsuzluklara neden olmaktadır (Yavuzer, 2019, s. 16-17). Öte taraftan eğitim için okulda daha fazla süre geçiren gençlerin topluma karışmaları gecikmektedir. Uzayan gençlik dönemi genci hayatın kısıyında tutarken diğer yandan da gençlerin yaşlıların dünyasına ve mevcut kültürel birikime kuşkuyla bakmasına neden olmaktadır (Yörükoğlu, 2000, s. 206). Toplumun mevcut kültürü yerine sosyal medya bilgi ve yaşam araçlarının çoğalması, bilgi kirliliğine eşlik eden manevi açlık vb. bireysel ve toplumsal problemler, günümüz gençlerini bekleyen durumlardandır (Hökelekli, 2009, s. 35). Bağımlılık, akran zorbalığı, şiddet gibi olumsuz durumların gençler arasında artması, manevi iyi oluş halinin azalması, problemleri artırmaktadır (Beki ve Sağlık, 2022, s. 131). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre her geçen yıl gençlerde mutlu olma ve gelecekte

umutlu olma hali azalmaktadır. 2013 yılında kendini mutlu hisseden genç oranı % 65,1 iken 2023 yılında % 54 olmuştur (TÜİK, İstatistiklerle Gençlik, 2023).

Yaşanan kültürel, biyolojik ve sosyal değişimin yanı sıra 12-24 yaş arasını kapsayan gençlik döneminin en temel özelliği kimlik karmaşasıdır. Bu dönemde gençler, bir arayış içindedirler. Bazı gençler için daha rahat olan bu dönem bazıları içinse oldukça fırtınalıdır. Ruhen olgunlaşma sürecinde olan gencin ihtiyacı olan şey iyi bir rehberliktir (Tarhan, 2010, s. 42). Yeni yetmelik denilebilecek bu dönemin en tipik özelliklerinden biri de gencin bir sınavdan, testten geçiriliyor hissine kapılıp kendini ispatlama yarışına girmesidir. Sakıncalı bir durum olması hasebiyle genç, aşırı eylem ve hedef dışı davranışlara yönelebilir. Bu dönemde kendini kanıtlamak zorunda olmadığını ona anlatacak, rehberlik edecek kimselere ihtiyaç vardır (Adler, 2016, s. 181-182). Fiziksel gelişiminin yanı sıra yoğun şekilde devam eden beyin ve düşünce gelişiminin etkisiyle kendini gerçekleştirme sürecinde olumlu çevre ve yol göstericilik, çok fayda sağlamaktadır (Sayar, 2017, s. 44).

Rehberlik manevi destek ile beraber olduğunda gencin hayatında daha anlamlı olmaktadır. İnsanın manevi boyutunun yansımaları olan inanç, kutsal ile ilişki, iç huzuru, yaşam enerjisini olumlu etkilemektedir (Cebeci, 2012, s. 60). Aksi halde kişi, iç huzurunu yakalamakta zorlanabilmektedir. Ruhsal ve manevi açıdan güçlü insanlar, fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal açılardan da güçlü ve sağlıklı olmaktadır (Khanna, 2007, s. 327). Her genç, farklı şekillerde rahatlamaya çalışsa da din ve maneviyatın verdiği rahatlamayı kolay kolay başka bir şey sağlayamamaktadır. Günümüz insanının yaşadığı ruhsal, psikolojik sorun ve sıkıntılardan kurtulmasında doğru anlatılan ve yaşanan din ve manevi değerler etkili olmaktadır (Hökelekli, 2005, s. 98).

İnsanın manevi yönü üç boyutta ele alınabilir. Öncelikle “ilgi ve önem”, ikinci olarak “anlam ve amaç”, üçüncüsü “değer ve inanç”tır. İnsanların özellikle ilgi duydukları konular, onlar için öncelikli olmakta ve zor zamanlarda onlardan güç alarak anlam yükledikleri konularda kendi amaçları doğrultusunda daha gayretli hareket etmektedirler (Düzgüner ve Ayten, 2020, s. 38-39). Üç boyutu birlikte ele alan manevi danışmanlık, gençlik dönemi için iyi bir alternatif olmaktadır. Manevi danışmanlık, gencin inanç dünyasındaki soru ve sorgulamalarında da rehberlik yapmaktadır. Gençlik döneminde soyut düşünce, tenkit, tahlil yeteneğinin gelişimiyle inanç sorgulaması ve buna eşlik eden ibadetlere karşı isteksizlik ve dinî şüphe yaşanabilmektedir (Bahadır, 2006, s. 308). Bağımsızlık duygusu ile yoğun bir şekilde başlayan dinî inancı gözden geçirme süreci ile bu karmaşık atmosferde doğru bilgiye ulaşamadığında, inanç konusunda sağlıklı bir rehberlik olmadığında dine karşı negatif tavır

oluşmaktadır (Coştu, 2014, s. 728). Gençlerin dini algı ve anlam sorunları, açıklığa kavuşturulmadığında sağlıklı bir kişilik örüntüsü gerçekleştirmeleri zor olmaktadır (Şirin, 2013, s. 33). 2018 yılında gençlere yönelik bir araştırma sonuçlarında gençlerin, dinî konularda kafa karışıklığı yaşadıklarını, doğru bilgiye ulaşamadıklarını, bunun sonucunda dinden soğuduklarını ifade etmeleri, manevi rehberlik gereksinimini göstermektedir (GSB, Türkiye Gençlik Araştırması, 2020, s. 59). Modernleşmenin sonucunda ortaya çıkan sosyal, ekonomik, kültürel değişimler neticesinde hayata anlam vermede zorlanma, mutsuzluk, tatminsizlik yaşanmakta; özellikle gençleri bu durum daha fazla etkilemektedir (Aybey, 2023, s. 814).

Manevi danışmanlığın gereksinimlerinden biri de gencin manevi ve ahlaki gelişiminin desteklenmesidir. Kant, gencin çocukluk döneminde somut dünya ile beraber soyut bilgileri almasının, manevi, ruhi eğitimin hayal ve muhayyilesini geliştireceğini, somut âlemde takılı kalmayıp zihninin ilerleyeceğini ifade etmektedir. İnsanın ancak eğitimle insan olabilme özelliğini kazanması gerçeğinden hareketle gençlik dönemi ahlaki eğitim ile genç, kendi kendisini sevk ve idare edebileceği, sağlıklı bir hale kavuşmaktadır (Kant, 2016, ss. 35-51). Ahlak gelişimi için her çocukta geliştirilebilecek istidat vardır. Çocuğun ahlaki ve ruhsal yapısının gelişiminde, sadece olgunlaşma yeterli olmamakta istidat, olumlu çevre ile gelişmektedir (Hökelekli, 2009, s. 11). Gençler, manevi olarak eğitildikleri zaman birlikte dayanışma içinde insan olmanın gereğinin farkına varmaktadır (Cheon, 2010, s. 11). Ne “yetişkin -“ne çocuk”- olarak kabul edilen ergen için çalkantılı dönemde (Bilgin, 2003, s. 63) manevi danışmanlık kişinin hayatında pygmalion etkisi sağlamaktadır. Gençlik maneviyatı, gençlerin bağlılık, anlam ve kişinin gerçek hayatıyla temas halinde olma yönündeki gelişimsel arama motoru olarak kabul edilmektedir (Cheon, 2010, s. 3).

Çocukta temelde iyi bir karakter kazanımı, ilk başta ailenin sorumluluğunda olsa da okulun, dinî kurumların, gençliğe hizmet veren kişi ve kuruluşların da (Hökelekli, 2009, s. 43) bu alanda sorumluluğu vardır. Türkiye’de lisans eğitimi alan öğrencilerin, barındıkları öğrenci yurtlarına ve öğrenci yaşam koşullarına uyum sürecinde zorluk yaşadıkları gibi dinsel kimliklerini oluşturma sürecinde de danışmanlık ihtiyaçları devam etmektedir. Bu sebeple öğrencilik yıllarında kendilerine İslam dinini doğru bir şekilde aktaracak ve ihtiyaç duyduklarında danışacakları, moral ve motivasyon desteği alacakları din hizmetine, manevi danışmanlık modeline ihtiyaç vardır (Koç, 2021, s. 143). Diğer taraftan ailelerinden ayrı bir şehirde okuyan üniversite öğrencileri, hayatı anlamlandırmada zorlanma ve değer görmeye ihtiyaç hissetmektedir. Bir yandan da üniversiteye, yurda alışma sürecinde desteğe ihtiyacı

olacağı gibi sosyalleşme, güveneceği bir arkadaş ortamına gereksinimleri ifade edilmektedir (Beki ve Sağlık, 2022, s. 131). Ergenlikle birlikte gencin daha da ilgisini çekmeye başlayan din ve maneviyat konusunda sağlıklı bir eğitim imkânına kavuşmasının önemi her geçen gün artmaktadır. Çünkü bu gelişim ile birlikte gencin karakter ve kişiliği de oluşmaktadır. Bu oluşum aynı zamanda hayatının ilerleyen yıllarını da etkilemektedir. Bu sebeple gençlerin manevi açıdan yaşadıkları sorunları da dikkate alarak onlara özel bir manevi danışmanlık sağlanması faydalı olmaktadır.

2.2.2. Gençlere yönelik manevi danışmanlık yaklaşımları

Manevi danışmanlık, kuramsal çerçevesi gelişmekte olan sistematik bir yardım hizmetidir. Manevi danışmanlıkta bireyle nasıl iletişim kurulacağı, desteğin nasıl sunulacağına dair yaklaşım çok önemlidir. Özellikle gençlerde ve ergenlerde manevi danışmanlık yaklaşımı, daha da bir ehemmiyet göstermektedir. Travma veya kriz yaşayan gençlere danışmanlıkta en etkili yaklaşım yön göstermek, olumlu savunma mekanizmaları geliştirmek, şefkatle yaklaşmaktır. Şefkat, dikkat, iş birliği ve kişiye özel destek, henüz yeni ortaya çıkan sorunları büyümeden çözme konusunda önemli yaklaşımlardır (Avcı, 2007, s. 30). İlaveten kişisel özel duruma, soruna ve ihtiyaca odaklanma, zaman-mekân faktörünü dikkate alma şeklinde stratejik yaklaşımlar, ilk planda akla gelmektedir (Coşkun, 2022, s. 82). Ergenlere ve gençlere yönelik kişi merkezli danışmanlık, gençlik ve ergenlik ruhsal deneyiminin önceliğini kabul ederek genci bu içsel anlayışla yönlendirmeye teşvik ederek ruhsal gelişimini desteklemektir. Dogmatik zorlamadan kaçınmak, genç/ergen merkezli bir bakış açısı sergilemek, böylece gencin ruhsal yolunun açılmasına izin vermeyi, danışanın sunduğu kavramlar ve gerçeklerle çalışmayı sağlamaktır (Miller ve Kelley, 2006, ss. 421-426). Manevi danışman, gencin maneviyatıyla derinleşen, ilişkisinin psikoterapi ve kendini keşfetme sürecine rehberlik etmesine izin vermek için açık ve şefkatli kalmalıdır. Bu tür şefkatli ilgi, genci güçsüzleştirmeden danışanın içeriden değişim yapma yetkisi ve ruhsal uygulamanın ruh sağlığı üzerindeki gücünün kabulü ile dengelenmektedir.

Manevi danışmanlığın temel stratejileri olan iyileştirici, destekleyici, yönlendirici, uzlaştırıcı ve geliştirici fonksiyonel yaklaşımlar, başvurulacak diğer kaynaklardır (Coşkun, 2022, s. 82). Gençlere yönlendirici ve destekleyici yeniden yapılandırma çalışmasının kullanımı, kişisel düzeyde, psikodinamik ve bilişsel terapi çizgisinde tedavi ve transpersonel düzeyde meditasyon veya diğer tefekküre dayalı ruhsal uygulamalardır (Miller ve Kelley, 2006, s. 423). Bilişsel Psikoterapi, "Bilişsel Psikoloji" akımından güç alan ilk başta depresyon tedavisi

ile başlayan bir psikoterapi yaklaşımıdır. Bu kapsamda bilişsel psikolojinin varsayımları üzerinde hareket etmektedir. Bilişsel psikoloji, öğrenmenin türü ne olursa olsun, insan psikolojisinin, hem çevreyi değerlendirmesinde, hem de verdiği tepkilerde, bilişsel etkenlere dayandığını kabul etmektedir (Şirin, 2013, s. 59). İ.H.S.A.N. modeli, bilişsel davranışçı psikoloji yaklaşımını esas alan bir manevi danışmanlık yaklaşımıdır. İhtiyaçları belirlemek, Hedefleri belirlemek, Stratejik eylem planı yapmak, Adım atmak, Nihayete erdirmek; olarak belirlenen bu aşamaların ilk harflerinin kısaltması ile model ifade edilmektedir. Bu model, İslamî referansları esas almakta hem teorik hem pratik uygulamalar söz konusu olmaktadır. Temelde bilişsel-davranışçı psikoterapi yaklaşımını esas almakla birlikte disiplinler arası yaklaşım ve kuramsal bütünleşmeyi de içermektedir. Her insanın kendi içinde kendisini iyileştirme eğiliminin olduğundan hareket ederek Kur'an okuma, dua etme gibi, olumlu başa çıkma yöntemleri kullanılmaktadır (Şirin, 2016, ss. 191-193). Gençlere özellikle sorunlarıyla başa çıkmada manevi kaynaklarından destek alacakları bir yaklaşım modeli olarak örneğin sosyal hizmet kurumlarında kalanların tövbe ettiklerinde rahatladıkları görülmektedir. Gençlere dünyayı, toplumu ve insanı kavrayacak bir yaklaşım ile danışmanlık yapılırsa sonuç alınmaktadır (Coşkunsever, 2016, s. 184).

Dünyanın farklı yerlerindeki 6 ayrı ülkeden 12-21 yaşları arasında 30 genç üzerine yapılan araştırmada gençlerin gözünde maneviyat; aşkınlık, sadakat ve davranış boyutunda değerlendirilmektedir. Ergenlerin ruhsal gelişimlerinin aşkınlık içerdiği, kendinden çok büyük ya sonsuz ya da sonsuz olarak deneyimlenmesiyle karakterize edilen etkileşimler ve ilişkilerden oluştuğu görülmektedir (King vd., 2014, s. 202). Danışmanlık yaklaşımında bu boyutlara dikkat edilmelidir. Özellikle ergen ve gençlere aşkın boyutta ruhsal yönelimli bir psikoterapi son derece yararlı hatta hayati olabilmekte birçok durumda tek etkili yaklaşım olduğu söylenmektedir (Miller ve Kelley, 2006, s. 425). Gençler aileleriyle birlikte dinî ritüellere katılma veya manevi deneyimleri paylaşmayı tercih ederek kişisel inançlarını pekiştirmekte aşkınlığı deneyimleme biçimlerinin gençlere kendilerinden çok daha büyük bir şeyin parçası olduğunu hissettirmektedir (King vd., 2014, s. 203). Gençlere ruhsal bir bakış açısıyla geliştirilen kimlik ve toplumsal aidiyet, seküler bir mercekten sunulan kimlikten daha etkilidir. Bu nedenle ergenlerle ruhsal olarak içselleştirilmiş bir danışmanlık, ruhsal bir duruş sergilemekte ve ergenliğin gelişimsel zorluklarını ruhsal desteklerle yeniden biçimlendirerek çözüme kavuşturmaktadır (Miller ve Kelley, 2006, s. 429).

Gençler, ikinci sırada maneviyatı, sadakat duygusu ile ilişkilendirmektedirler. Ahlak konusunda net olmak ya da dürüst yaşamak, gençlerin maneviyatla ilgili açıklamalarındaki bir

diğer temadır. Maneviyatla ilgili 3. değerlendirmeleri nasıl bir hayat yaşamak istiyorlarsa davranışlarıyla bunu ortaya koymayı ifade etmektedir. Gençler, aşkın varlığa bağlılıklarını, Tanrı'yı onurlandıracak doğru bir hayat yaşama niyetlerini maneviyatla ilişkilendirerek açıklamaktadırlar (King vd., 2014, ss.204-205). Gençlere danışmanlıkta maneviyatı önceleyen modeller güçlü bir seçenek oluşturmaktadır. Bununla birlikte toplumsal alanda güven, sağlık ve refah konusunda sınırlı zamanda yüksek kazanımlar sağlamaya çalışmakta danışanı ile birlikte çözüm arayan, aktif, destekleyici, odaklanmış ve zamanı iyi kullanan bir danışmanlık yaklaşımı bir diğer alternatif olmaktadır. Süresi Sınırlı Dinamik Psikoterapi (SSDP) ötekine karşı kronik, yaygın ve işlevsiz iletişim biçimlerine sahip bireyler için kişilerarası ve zamana duyarlı bir yaklaşımdır. Hedefi, bir kişinin kendisiyle ve başkalarıyla iletişim kurduğu biçimi ve davranışlarını değiştirmektir (Özakkaş ve Özeren, 2018, ss. 130-146). Ergenlikle birlikte maneviyat ve dinî gelişim gencin dünyasında belirginleşmeye başlamakta ve bu süreç sonunda genellikle dinî hayat yapılanmaktadır. Gençlere yönelik manevi danışmanlık yaklaşımlarının inanç gelişim kuramlarının dikkate alınması ve gencin yaşadığı dinî sürecin göz önünde bulundurulması daha etkili bir model geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

2.2.3. İnanç gelişim teorileri

İnanç gelişim teorileri, insan yaşamındaki dinî/manevi değerlerin ve buna bağlı olarak davranışların gelişimini açıklamaya çalışan kuramlardır. Teorilerden ilk olarak inancın gelişmesinde birçok etkenin olduğunu ifade eden en önemli dinî/manevi gelişim modellerinden birisi olan Fowler'ın inanç gelişim teorisi ele alınmaktadır. Fowler'ın teorisi, insan yaşam döngüsündeki dinî/manevi değerler ve davranışların gelişimini anlamayı amaçlayan disiplinler arası bir yaklaşımdır.

Dinî gelişim teorilerine ışık tutan ilk çalışma Piaget'in bilişsel gelişim kuramıdır. Bir çocuk ilerlemeci bir şekilde basit kavramları öğrenmektedir. Basit kavramlar, gelişme meydana geldikçe daha karmaşık olanlara geçmektedir (Newton, 1981, s. 1). Bu model, din eğitimi, dinî danışmanlık çalışmalarını yakından etkilemiştir. Fowler'ın inanç gelişimi, Piaget'in “Bilişsel Yapısal Gelişim Teorisi”, Erikson'un “Psiko-sosyal Gelişim Teorileri” ve Kohlberg'in “Ahlaki Gelişim Teorisi” üzerine inşa ettiği görülmektedir. Fowler, ilk defa inanç gelişimine çocuk ve ergeni dâhil eden kişidir (Fowler ve Dell, 2004, s. 31). Fowler'e göre, inanç, kişilerin kendilerini aşkın olanla ilişkili olarak kavradıkları bilgi ve yorumdur. İnanç kişiseldir, neredeyse sonsuz değişkenliğe sahiptir. İncanın kişilerarası veya sosyal bir boyutu bulunmaktadır. (Fowler, 1974, s. 206-212). Fowler, yaşları 3,5 ile 84 yaş arasında değişen 359

kişi arasında yaptığı araştırma sonucuna göre inanç gelişiminde 7 aşama belirlemiştir. Aşamalardan nceki basamak öncesi dönem, bebeklik döneminde güvenmeyi öğrenmekle ilişkilidir (Bartz, 2007, s. 6; Frame, 2003). Dil ncesi dönemde bebeğe bakım verenler, ona güvenmeyi öğretebilir, bu güven sayesinde kaygı ve güvensizlik kaybolur, ama güven olmazsa korku ve dehşet de oluşabilmektedir (Fowler, 1974, s. 214). Bebeklikten 2 yaşına kadarki olan dönemde Ericson'un ifade ettiği gibi bağlanma ve güven esastır (Fowler ve Dell, 2006, s. 38).

1. aşama 3-7 yaş arasındaki ocukların Tanrı ile ilişkisi, ebeveynleriyle kurdukları ilişki yansıması üzerinden kurulmaktadır (Bartz, 2007, s. 6; Frame, 2003). Fowler bu döneme, Aşama I Sezgisel-Yansıtıcı inanç adını vermekte 4-6 yaş arasını kapsayan bu zamanda ölümlle ilk karşılaşmanın tetiklediği inancın farkına varma sürecidir. Bu dönemde düşünme ve açıklamalarında yetişkinlerin inançlarından etkilenilmektedir (Fowler, 1974, s. 214). Daha sonra istikrarlı ve tepkisel düşünce ve değerlendirmeyi düzenleyen uzun ömürlü duygular, imajlar üretilir. Hayal gücü, hikâye ve jestler güdüleyici rol oynamaktadır (Mehmedoğlu ve Aygün, 2006, s. 127). İnanç gelişimini beyindeki gelişme etkilemektedir. Beyindeki temel gelişim noktası dildir. İletişim kurmak için dili kullanmaya başladıkları andan itibaren dünyadaki nesnelere bakıldığında bir “anlam oluşturma” tarzı ortaya çıkmaktadır (Fowler ve Dell, 2004, s. 19).

2. aşama da inançlar, tek boyutlu ve gerçekçidir. Ödül veya ceza ile ilişkili bir durum arz etmektedir (Bartz, 2007, s. 6; Frame, 2003). Kısmen mantıklı düşünmenin gerçekleşmesi ile dünyadaki işleyişi anlamaya başlamakta dinî inanç ve semboller, gerçek olarak kabul edilmektedir (Mehmedoğlu, ve Aygün, 2006, s. 128). Fowler'in ifadesi ile Aşama II yksel Lafzi inanç; 6-8 yaş arasına tekabül ederek bu dönemde doğrulanmış gerçekleri, saf spekülasyonlarından ve fantezilerinden ayırt edebilmektedir. Bu dönemde de inanç hala ailenin ve kişisel ilişkilerin etkisindedir. Tanrı inancı yine antropomorfiktir (Fowler, 1974, s. 215). Bu aşamadaki ocuklar, Tanrı'nın yönetiminin kozmik modelini yapılandırmakta Tanrı ebeveyn ilişkisi temelli olarak genellikle tutarlı, şefkatli ama adil bir hükümdar modeli üzerine inşa edilmektedir. ocuk iyiliğin ödüllendirileceğine, kötülüğün cezalandırılacağına inanmaktadır (Fowler ve Dell, 2004, s. 21).

Ergenlikle birlikte 3. aşama gerçekleşir. Henüz bu dönemde sorgulama söz konusu değildir. Değerlere uygunluk ve otoriteye bağlılıktan söz edilebilmektedir (Bartz, 2007, s. 6; Frame, 2003). Aşama III Yapay Geleneksel inanç; karmaşık ve soyut düşünce oluşmaya başlamakta kendi yargısına odaklanarak kendisi otoriteleri seçmektedir. Maneviyat fikrinin altında yatan

yapılar ortaya çıkmaktadır (Fowler, 1974, s. 216). Birey hem kendisi hem de diğerleri için farklı hikâyelerin anlamlarını kurmaya ve kendi hayat hikâyesiyle diğerlerini ilişkilendirmeye çalışarak önemli insanların veya kendi akranlarının görüşleri içselleştirilip kişiselleştirilerek inanç ve değerler araştırılabilmektedir (Mehmedoğlu ve Aygün, 2006, s. 128). Gençler inançlara, değerlere ve kişisel unsurlara bağlılık geliştirerek kimlik, inanç ve değerlerini çelişkili unsurlar içerseler bile bu dönemde güçlü bir şekilde hissetmektedir (Fowler ve Dell, 2004,s. 22).

4. aşama inancın ve şimdiye kadar öğrenilen dinî mirasın sorgulanma dönemidir (Bartz, 2007, s. 6; Frame, 2003). Aşama 4 bireysel tefekkürî inanç, olarak isimlendirilir. 18-19 yaş aralığını kapsamakta bu aşamada artık kendi inançlarının sorumluluğunu alma kabiliyetine sahip olmaktadırlar. Yaşamın boyutları arasında bazı kaçınılmaz sorunlarla ve kutuplarla karşılaşmakta bu dönemde dengeyi ve tutarlılığı koruma esas olmaktadır (Fowler, 1974, s. 216).

5. aşama zıtlıklar dünyasıdır, imana kavuşan da olur kavuşamayan da. Ya tam anlamıyla inanç gerçekleşir ya da kişi, imandan tamamen uzaklaşmaktadır (Bartz, 2007, s 6; Frame, 2003). Bu dönem, Paradoksal Birleştirici İnanç, diye adlandırılmakta 30-32 yaş arasını kapsayan birleştirici bir inanç gelişimi oluşmaktadır. Kendi inancını reddetmeden başka inanç mensuplarına saygı göstererek kendi ritüellerini uygularken başka inanç ve kültürlerin ritüellerine de saygı duymaktadır. Tüm doğrulara birkaç perspektiften yaklaşılabileceğini kabul ederek birleştirici inanç evresine ulaşılmaktadır (Fowler, 1974, s. 217). Burada iki önemli gösterge vardır. Öncelikle bir kişinin yapması gereken sahip olduğu değerler, inançlar ve taahhütler üzerinde eleştirel düşünme yeteneğini geliştirmektir. İkincisi, kişinin kendi kimliğini ve öz değerini geliştirme konusunda mücadele etmesidir (Fowler ve Dell, 2004, s. 24).

6. aşama Evrenselleştirici inanç; 38-40 yaş sonrasını kapsar. Bu aşamaya çok nadir kişiler gelebilir. Bunlarda manevi bir deha söz konusudur. Onların Tanrı sevgisi ve birlikteliği, tamamen hayata entegre olmuş durumdadır (Fowler, 1974, s. 217). Biyolojik olgunlaşma, duygusal ve bilişsel gelişim, psikososyal deneyim ve dinî/kültürel sembollerin, anlamların ve uygulamaların rolünü içermektedir (Fowler ve Dell, 2004, s.18). Son evreye çok az kişi ulaşabilmektedir (Bartz, 2007, s. 6; Frame, 2003).

Fowler'in aşamaları şu şekilde özetlenebilir. İlk olarak, kişinin yaratıcısıyla ilişkisinin samimiyeti, değeri veya etkinliği inancını ya da manevi yaşamını şekillendirmektedir.

İkincisi, her aşamada bir önceki aşamaya veya aşamalara niteliksel olarak yeni ve daha karmaşık haller eklenmektedir. Üçüncüsü, bu aşamalar için herhangi bir üst yaş sınırı yoktur, belirtilen minimum yaşlar vardır. Bir aşamadan diğerine geçiş kaçınılmaz veya varsayılan değildir. Pek çok kişinin ilk aşamalarda kaldığı söylenmektedir.

İnanç gelişim teorilerinde bir diğer kuram; Oser ve Gmünder'in ortaya koyduğu, aşamalara dayalı olarak dinî gelişimi ortaya koyan yapısal inanç gelişim teorisidir. Dinî yargı teorisi, dinî gelişimin 5 farklı aşamada geliştiğinin öne sürüldüğü; zihinsel gelişim ile dinî yargıya yönelik bütüncül bir bakış açısı ortaya koyan bir teoridir. Dinî gelişim kabiliyetinin yani dinî konular hakkında derin düşünmenin, hemen hemen ilk yetişkinlik döneminde ortaya çıktığını öne süren Oser'a göre çocuk ve ergenler, yalnızca dinî kavram, metin ve ritüelleri anlama kapasitelerinde değil aynı zamanda olgun dinî duyguları ve bağlılıkları tecrübe etmede de sınırlıdır. Yine her iki araştırmacıya göre bu sınırlılıklar, geç ergenlik döneminden önce nadiren aşılabilmektedir (Gottlieb ve Ulu, 2006, s. 278). Oser'in ve Gmünder'in teorisi, Piaget'in paradigması ve bilişsel-yapısal kuramları ile bağlantılıdır. İnsan hayatında dinî muhakemenin kendine mahsus özelliğinin incelendiği bu teori, gelişim evrelerinin, insanların Tanrı'ya ilişkin kişisel tecrübelerinden hareketle farklılaşacağını söylemektedir (Nurmi ve Nurmi, 2012, s. 63). Oser'in teorisi temelde dinî yargı kavramı üzerinde şekillenmektedir. Dinî yargı ile ifade ettiği her hangi bir dinî bilgi ya da dinî duygu değildir. Bir kurumsal din içinde olsun ya da olmasın salt dindarlıkla ilgilidir. Kişinin özellikle çok zor durumlarla karşı karşıya kaldığında kontrol edemediği olayları kendi iç dünyasında dinden destek alarak kabullenme sürecidir (Albayrak, 2020, s. 17). Oser, Piaget ve Kohlberg'in araştırma yöntemini kullanarak deneklere dinle alakalı bazı kurgusal ikilemlerle sorunları nasıl çözdükleri ile ilgili araştırmalardan elde ettiği verilere göre dinî yargının (religious judgement) beş dönemde ortaya çıktığını gözlemlemiştir (Kuşat, 2012, s. 164).

Dinî yargı gelişim evreleri 5 dönemden oluşmaktadır:

1. Evre: Özerk olmayan dinî yönelim: Mükemmel varlık Tanrı, aktiftir. Ama dünyaya ne zaman müdahale edeceği bilinmez. İnsanı korur ama acı, ıstırap verebileceği gibi sevinç ve sağlık da verebilir. Tanrı'nın istekleri yerine getirilmelidir, aksi takdirde Tanrı, insanı cezalandırabilmektedir.
2. Evre: Almak için vermek yönelimi: Tanrı, iyi davranışları ödüllendirir, kötü davranışları cezalandırır, anlayışlı hâkimdir. Üstün varlık, adaklar, taahhütler ve iyi davranışlarla etkilenebilmektedir.

3. Evre: Özerk benlik ve tek taraflı sorumluluk yönelimi: Tanrı'nın aksiyon alanı insanın aksiyon alanı birbirinden farklıdır. Bu evrede birey, kendi hayatında daha çok söz sahibidir. Bu evrede üstün varlığın etkisi azalmıştır. Tek yönlü öz-sorumluluk alanı gelişmektedir.

4. Evre: Orta düzeyde otonomluk: Bu evrede birey, hayat ve hürriyetin ilahi bir plan çerçevesinde Tanrı'dan geldiğini fark ederek üstün varlık ile dolaylı bir ilişki başlatmakta mükemmel varlık Tanrı'nın hayata mânâ veren kutsal bir planı bulunmaktadır.

5. Evre: İçsel dinî öznel ve özerklik: Evrensel ve koşulsuz dindarlık yönelimiyle karakterize edilen bu evrede bireyin dinî yargısı, yedi kutupsal boyut arasında dengelenmiş koordinasyon göstermektedir. Tanrı, her türlü aksiyonda bulunmakta ve bireye esin kaynağı olmaktadır (Karaca, 2007, ss. 205-207).

Son aşamaya çok az kişi geçebilmektedir. Bu aşamaya ulaşan kişiler, ahlaki karakter olarak ileri noktadadır. Kişi bu evrede kişisel zaaflarından kurtulmakta Yüce Varlıkla çok yakın bir ilişki içerisinde bulunmaktadır. Bu evreye gelene kadar beş aşamadan geçilmektedir. Aşamalarda yaş sınırları ifade edilmemekle birlikte üçüncü aşama için soyut düşünce gelişiminin kazanılması beklenmektedir. Gençlik dönemini kapsayan zamanda yoğun bir inanç gelişiminin gerçekleştiği, teoriler üzerinden görülmektedir.

Dinî gelişim kuramlarından Harms ve Goldman'ın dinî gelişim teorileri, okul öncesi ve ilkökul dönemi dinî gelişim hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Piaget'in kuramına dayanarak dinî gelişimin bilişsel-gelişimsel süreçte olduğunu Harms ve Goldman, dile getirmektedirler. Çocuğun bir aşamadan diğerine geçerken kimliği oluşmakta din kimliğinin oluşumunda ona yardımcı olup sınırlar koymaktadır (Newton, 1981, s. 10). Harms, çocuklardan Tanrı ve dinsel alanla ilgili düşüncelerini yazmasını daha küçük çocukların da resim çizerek anlatmalarını istemiştir. Çocukları kendi içlerinde 3-6 yaş, 7-12 yaş ve 12+ yaş üzeri olarak ayrı ayrı kategorilerde incelemiştir (Karaca, 2017, s. 34). Harms, küçük çocukların çizimlerini ve davranışlarını inceleyerek dinî gelişimleri üzerine yaptığı araştırmasında dinî gelişim teorisini şu bölümlere ayırarak ifade etmiştir. "Peri masalı" aşaması, "gerçekçi" aşama ve "bireyci" aşamadır. Birinci aşamada Tanrı deneyimi en yüksek fantezileri yücelten bir peri masalı, hayal gücü şeklindedir. İkinci aşamada çocuklar, 6-12 yaşları arasındalar ve somutlaştırma ile gerçekçilik hâkimdir. Çocuk en çok kimi görüyor ise onu rol model almakta ve özdeşleşmektedir. Dinî kurumlar ve kişiler ile birlikte vakit geçirirse onlara yönelmektedir. Üçüncü aşama 12 yaş ve üzeri grubu temsil etmektedir. Kendi içinde üç eğilim söz konusudur. Birinci grup, geleneksel bir anlayışı, ikinci grup daha özgün,

yaratıcı ve duygusal bir anlayışı, üçüncü grup ise mistik unsurlarla dolu, eski kültürleri hatırlatan bir anlayışa sahiptir. Harms, çocuğun doğal bir dinî eğiliminin olduğuna, bunu yönlendirmenin önemine vurgu yapmaktadır (Newton, 1981, s. 11-12). Kısaca Harms'ın teorisi küçük yaşta çocuklar, dinlerini fantezilerle ifade etmekte biraz büyüdüklerinde daha gerçekçi, çevrelerinden elde ettikleri bilgilerle oluşturmakta yetişkinler ise çok çeşitli ve yaratıcı bir şekilde dinî gelişimlerini tamamlamaktadır. Harms, dinî duygunun, çocukta fitri olduğunu araştırmasında açıklamaktadır (Karaca, 2017, s. 45).

R.Goldman, Harms'tan yaklaşık 20 sene sonra dinî gelişimin, çocukta tıpkı dinî olmayan alandaki gelişime benzediğini ortaya koymaktadır. Piaget'in gelişim kuramını temel alarak çocukluk dönemi dinî gelişimin bilişsel gelişimle paralellik olduğunu söylediği kuramını geliştirmektedir. İşlem öncesi ve somut işlem dönemindeki çocukların Tanrı'nın mucize ve sihir gibi şeylerle dünyaya müdahale ettiği düşüncesinde olduğunu açıklamaktadır. Goldman'ın teorisi, psikoloji gelişim ilkeleri doğrultusundadır. Goldman'ın katkısı yeni bir teori üretmek değil, Piaget'nin iyi bilinen aşama teorisini şimdiye kadar keşfedilmemiş bir alana uygulamaktır. Bugün artık dinî yargı teorisi, psikologlar ve eğitimciler tarafından daha fazla ilgi gösterilen alanlardan olmaktadır (Petrovich, 1988, s. 44). Goldman'ın yöntemi, eski otoriter öğretim yöntemlerinden uzaklaşıp çocukların katılımlarıyla dinî gelişimlerini keşfetmelerini teşvik eder. Goldman, teorisini 5 aşamada açıklamaktadır. Din öncesi düşünce (5-7 yaş), alt din düşüncesi birinci aşama (7-8/9 yaş), alt din düşüncesi ikinci aşama (8/9-11/12 yaş) tan oluşmaktadır. 5-7 yaş arası çocuk, sezgisel bir aşamadır. Üçüncü aşamada kısmen tündengelim ve tümevarım mantık gelişmekte Tanrı artık çocuğun gözünde dünyada bazen bir güç olarak ya da eylemin savunucusu olarak görülmektedir (Njobvu, 2015, s. 4). Din öncesi dönem, işlem öncesi dönemdir. Çocukların bu dönemde mantıklı düşünme yeteneği gelişmediğinden dinî düşünce sistematik değildir. Alt din düşünce birinci aşama, geçiş aşamasıdır, ikinci aşamada ise somut dinî düşünce oluşmaktadır. Tanrı düşünceleri antropomorfiktir, Tanrı, insanları cezalandıracak bir güçtür (Karaca, 2017, s. 82). Kişisel dinî düşünce birinci aşama (11/12 yaş) ve kişisel dinî düşünce ikinci aşama (13/14 yaş) ve üzeri olmak üzeredir. Dördüncü aşamada inanç konusunda daha mantıklı akıl yürütmeler gerçekleşmektedir. Son aşamada soyut veya varsayımsal düşünme kapasitesi ile karakterize edilen resmi operasyonel düşünce ile Tanrı tasavvuru oluşmaktadır (Njobvu, 2015, ss. 4-6).

Çocuğun bilişsel, ahlaki, sosyal gelişiminin yanı sıra dinî gelişiminin de her yaş grubunda kendine has bir şekilde geliştiği, bugün araştırmalar neticesinde ortaya konan bir husustur. Çocuğun/gencin dönemsel gelişimlerinde ihtiyaçlarını karşılarlarken ihmal edilmemesi gereken

bir alan da dinî gelişimdir. Çünkü dinî gelişim, hayati bir rol oynamakta çocuğun ve gencin dünya görüşünün yapılandırılmasında, hayatına anlam kazandırmasında ve yön vermesinde etkili olmaktadır.

2.3. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde manevi danışmanlığın tarihsel gelişimi, psikolojik danışma, psikoterapi ve rehberlik ile ilişkisi ve manevi danışmanın taşıması gereken özelliklerden bahsedilmiştir. Ayrıca Kur'an ve sünnette manevi danışmanlık konusu ele alınmıştır.

2.3.1. Tarihsel gelişim

Manevi danışmanlık, Hristiyan kültüründe bir Hristiyanlık faaliyeti olarak ortaya çıkmış bir uygulamadır, bu sebeple kavramlar, doğal olarak o kültürle ilişkilidir. Dinî danışma ve rehberlik, psikolojik danışmanlığın dinî referanslarla uygulanmasıdır (Cebeci, 2010, s. 56). Hristiyan din adamlarının günah çıkarma vb. ritüellerine dayanan dinî danışma hareketi, papazların pasif dinleyici konumunu bırakıp insanları huzura kavuşturma, ruhen rahatlatma, kötülöklere karşı tavır geliştirme uygulamaları ile zuhur etmiştir. Hristiyan din adamlarının teoloji ile psikolojik danışma ve rehberlik çalışmalarını birleştirmesi sonucu profesyonel bir danışma özelliğı kazanmıştır (Cebeci, 2016, s. 63). Manevi danışmanlığın nüvesi olan yüzyıllar boyunca dinî ve ruhani liderlerin gerçekleştirdiğı pastoral danışmanlık, ikinci dünya savaşı ile zihinsel anlamda dönüşöme uğramıştır. 1950'lerden itibaren Richard Carbot (1868–1939), Anton Boisen (1876–1965) ve Howard Clinebell'in ilerici çalışmaları (1922–2005) ile tamamen dinî/teolojik bir kavramdan psikolojik teoriyi de kapsayacak şekilde gelişmiştir (Carey ve Cohen, 2015, s. 3). Papazın çoban rolü, İncil'deki teorik temellerini ve gelişmiş kilise yönelimini psikolojik bilimlerin daha seküler mantığına bırakmaya başlamıştır. Kilise için kritik bir süreç olmuş, kurtuluş artık kişisel sorumluluk ve kendini gerçekleştirme gibi hümanist boyuta eğrilmiştir (Bunting, 2000, s. 387). Gelişim sürecinde pastoral danışmanlığı, hâlâ İncil danışmanlığı veya Hristiyan danışmanlığı olarak kabul eden danışmanların varlığına rağmen danışmanlığı psikoloji ve dinin bütünleşmesi olarak kabul edenler çoğunluktadır (Greenwald vd., 2004, s. 52).

Hristiyanlığın tarihsel kodlarında var olan danışmanlığın ortaya çıkışını, ikinci dünya savaşının getirdiğı yıkım, moral bozukluğu ve acı kayıpları telafı edebilme çabası hızlandırmıştır (Baygeldi, 2018, s. 9). Bu tarihten itibaren papazların verdiği modern pastoral danışmanlık, yargılamak ve bireyleri kınamaktan ziyade iyileşme, uzlaşma, daha iyi ve refah olmaya yönlendirme boyutuna kanalize edilmiştir (Carey ve Cohen, 2015, s. 3). Bunlara

ilaveten Batı Avrupa’da kilisenin otoritesinin zayıflaması ve hizmet alanlarının farklılaşması, Sanayi Devrimi ile toplum yapısında meydana gelen sekülerleşme pastoral danışmanlığın mahiyetinin değişmesinde etkili olmuştur (Cornick, 2000, s. 364). Kısa bir özgeçmişe sahip olsa da insanlığın özünde olan pek çok dinî gelenekleri, kişinin kendisiyle ve diğer insanlarla barışık, ilgili ve sevgi dolu olma yükümlülükleri barındırdığı için değişim, çok çabuk kabul görmüştür (Lartey, 2003, s. 22).

1964 yılında Clebsch ve Jaekle tarafından ilk defa pastoral care tanımlanarak manevi danışmanlıkta önemli bir adım atılmıştır. Bu tarihten önce manevi danışmanlığın teorisini ve tarifini önceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Clebsch ve Jaekle, tanımla birlikte dört temel işlevini de belirlemişlerdir. Dört işlev aynı zamanda manevi danışmanlığın dört yönünü de temsil etmektedir (Lartey, 2003, ss. 22-23). Bunlar, destekleme, iyileştirme, uzlaştırma, rehberlik etme fonksiyonlarıdır (Carey ve Cohen, 2015, s. 3). 1980’lerin sonlarından itibaren ise tamamen klinik açıdan uygulanır hale gelmiş, bağlamsal ve toplumsal etkilerin önemini yineleyen bir bakış açısı kazanmış, sosyal konuları kapsar bir boyuta kavuşmuştur (Paterson, 2015, s. 261).

Manevi danışmanlığın tarihsel gelişiminde Amerikalı Psikolog Anton Boisen’in çalışmaları önemlidir. Pastoral eğitim hareketinin babası olarak tanımlanan Boisen, teoloji öğrencilerini akıl hastalarının deneyimleriyle tanıştırmış, bu deneyimlerin teolojinin ilgilendiği sorunlar ve yasalar üzerindeki nedenselliği, tedavisi ve çıkarımları hakkında bilgi edinmelerini sağlamıştır (Asquith, 1976, s. 9). 20. yy.da kiliselerin uygulama ve taahhütleri, isimleri yukarıda geçen din adamları ve Amerikan Pastoral Danışmanlar Birliği gibi çeşitli kuruluşların kurulması yoluyla manevi danışmanlık meşruiyet ve hesap verebilirlik kazanmıştır. Amerikan Pastoral Danışmanlar Birliği (AAPC), Klinik Pastoral Eğitim Derneği (ACPE), Profesyonel Din Adamları Derneği (APC), Ulusal Dernek Katolik Din Adamları (NACC) ve Pastoral Teoloji Derneği (SPT) bu kuruluşlardan bazılarıdır. Hareketin ortaya çıkmasıyla birlikte 1960’ların ortasından itibaren mesleki standartlar ve organizasyon yapıları ile ritüeller, dil, değerler ve sosyal değerlere ilişkin bir manevi danışmanlık kültürü oluşmuştur (Bidwell, & Marshall, 2012, s. 1-2). 1988 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde kurulan “Amerikan Psikoloji Derneği/American Psychological Association” (APA)’nın kurumsallaşmasında önemli bir diğer adımdır. Derneğin çatısı altında alt kuruluş olarak Amerikan Katolik Psikoloji bölümünün kurulmasıyla birlikte burada din psikologları, manevi danışmanlık üzere çalışmalarda yoğunlaşmışlardır (Koç, 2012, s. 208). Clinebell’in “*Pastoral Danışmanlığın Temel Türleri*” adlı eseri, manevi danışmanlığın gelişiminde bir diğer önemli aşamadır.

Clinebell, pastoral care’i; karşılıklı yardımlaşmaya dayalı geniş kapsamlı cemaat ve toplum içinde iyileşme ve büyümeye yönelik olarak açıklamış, dinî misyon odaklı olmaktan ziyade psikolojik teorileri kapsayacak, daha kişisel hale gelmesine öncülük etmiştir (Lartey, 2003, s. 24). Manevi danışmanlık ile ilgili çalışmalar, “*The Journal of Pastoral Care*” adıyla yayın hayatına başlayan, günümüzde “*The Journal of Pastoral Care & Counselling*” adını alan dergide yayınlanmaktadır. Manevi danışmanlığın gördüğü ilgi nedeniyle yayın hayatını sürdüren dergilerden biri de “*Journal of Pastoral Counselling*” dergisidir (Söylev, 2017, s. 270).

Literatürde “pastoral care” olarak ifade edilen bu danışmanlık türünde “pastoral” Latince “çoban” olarak ifade edilmekte, korumak, ihtiyacı olan birine yardım etmek anlamına gelmektedir (Carey ve Cohen, 2015, s. 3). “Care” kelimesi Türkçe’de tek bir kelime ile ifade edilmesi zor olan geniş bir anlama sahiptir. İlgi gösterme, özen, ihtimam, şefkatli şekilde yaşamak, iyiliği kucaklamak, kötülüğe direnmek gibi anlamlara gelmektedir. İnsanların yaşamlarının tüm boyutlarında refahı geliştirmelerini sağlayacak sürekli öz bakımı öğrenmelerine yardımcı olmayı aynı zamanda başkalarına yanıt vermek için şifa yollarına ulaşmayı içermektedir (Clinebell ve McKeever, 2011, s. 9). Pastoral care ve pastoral counseling kelimeleri birbirlerinin yerine kullanılsa da aralarında farklılık vardır. Pastoral care, daha bütüncül ve kapsayıcı bir kavram olarak din adamlarının insanların problemlerine çözüm sağlama adına problemlerini dinlemesi, yönlendirmesi ve desteklemesidir (Söylev, 2017, s. 270). Dinî misyonlu olmaktan ziyade daha çok kişiseldir. Pastoral counseling, pastoral care içinde uzman bir disiplin haline gelmiş danışmanlıktır (Carey ve Cohen, 2015, 3). Pastoral care, insanların hayatları boyunca her zaman ihtiyaç duyabilecekleri yardım alma süreci iken; pastoral care’in özü olarak kabul edilebilen pastoral counselling ise, sıkıntı ve problemler baş gösterdiğinde papazların terapötik yöntemlerle yaptıkları iyileştirmeye yönelik danışmanlıktır. Kriz ve problemler daha derin ve büyük olduğunda pastoral psikoterapi işin işine dâhil olmaktadır (Clinebell ve McKeever, 2011, s. 9-10). Sonuçta pastoral danışmanların hepsi, psikoloji, din ve manevi değerlerin yardımıyla danışanların yaşadıklarını anlamlandırmaya çalışma eğilimindedirler (Özdoğan, 2006, s. 132). Aşkınlığı benimsemekte, hayatın gözle gördüklerinden daha fazlası olduğunu düşünmektedirler (Lartey, 2003, s. 26). Kişilerin yaşamlarına bir takım katkılar sunan manevi danışmanlık, modern insanın hayatı anlamlandırmasında, sıkıntıları, zorlukları kabullenmesinde önemli bir kaynak olmaktadır. Dinî inanç ve maneviyat, sorunlarla baş etmeye yardımcı olduğu gibi insanın hayatını daha

düzgün yaşamasında önemli bir rehber olarak tarih boyunca hep var olmuştur. Maneviyat kavramının içeriği ve manevi danışmanlık ise şu şekilde açıklanabilmektedir.

2.3.2. Maneviyat ve Manevi Danışmanlık

Manevi kelimesi, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “görülmeyen, duyularla sezilebilen, ruhani, tinsel, maddi karşıtı” olarak ifade edilirken; maneviyat kavramı ise “maddi olmayan manevi şeyler” mecaz olarak “yürek gücü, moral” anlamındadır (TDK, Maneviyat, 2022). Maneviyat, manaya, ruha, gönüle ait olan kesin karar, müspet inanç ve gerçek fitri sevgi gibi iç dünya besinlerinden olan evrensel bir güç (Seyyar, 2010, s. 32) birey için bir “mana” ifade eden inancı, kültürü, değerleri, yaşam biçimi yani ruhudur (Gümüş ve Beki, 2021, s. 86). Maneviyat varoluşa bir anlam, amaç duygusu sağlamakta bireysel düzeyde kişisel tatmine bir misyon olmaktadır (Hawks, 1994, s. 5). Karmaşık ve çok boyutlu bir olgu, insan deneyiminin varoluşsal bir parçası olarak değerlendirilmektedir (Offenbacher, 2011, s. 1). Maneviyatın tanımı kişiden kişiye, etnik kökene, cinsiyete, sınıfa, kuşaklara ve kültürel çizgilere göre farklılık göstermektedir. Ancak ortak nokta, kişinin kendisinden daha büyük ve zamansallığı aşan bir güçle bağlantılı olduğu fikridir. Maneviyat sıklıkla dinle yakından ilişkilendirilse de tüm insanlar maneviyatlarını din aracılığıyla ifade etmemektedir (Cheon, 2010, s. 2). Toplumsal aklın, maşeri vicdanın dillendirdiği erdemleri barındırmakta; insanın neden, nasıl sorularını cevaplamasına, manevi yönünü güçlendirerek zorluklarla mücadele etmesine imkân sağlamaktadır (Kesgin, 2019, s. 561). İnsanın sahip olduğu tüm düşünce, yüce duygu ve manevi hasletlerin bütünü olmakta; içten hükümlü, hiçbir etki ve dış tesir altında kalmadan, vicdan emirlerine göre, özgürce yaşamayı temin eden bir iç kuvvet olarak varlığını devam ettirmektedir (Seyyar, 2012, s. 330). Din genel olarak inanç anlamında iken; maneviyat, daha geniş bir perspektifle kişinin bağlandığı idealleri, değerleri, aşkın bağlılıkları, insanı aşan niyet ve amaçları ifade etmektedir (Paloutzian, 2013, s. 100).

Maneviyatın geleneksel tanımının artık değiştiğini ve günümüzde içeriği nedeniyle tanımlamanın zor hale geldiği görülmektedir (Koenig ve Carson, 2012, s. 37). Etimolojik olarak Hristiyanlığa dayanan ilk kez beşinci yüzyılda kullanılmaya başlanan bu kavram, Ortaçağ’da yaygın olarak kullanılmıştır. Başlangıçta teoloji ile ilgili özellikle de Hristiyan öğretisine uygun olan anlamında iken; son yüzyılda anlamı genişleyerek metafizik özelliğini korusa da evrensel dindarlığın özü, bireyci ve öznel öz gibi bir anlam kazanmıştır. Metafizik ve cismani olmayan anlamında kullanılan bu kavram, özel ve öznel bir bakış açısıyla birlikte Yeni Çağ akımlarının da ifade dünyasına girmiştir (Huss, 2014, s. 49). Yaşanan bu gelişmeler

ile maneviyat, hayatın anlamı, inanç ve ölüm konularında tatmin edici cevaplar bulma ihtiyacında daha temel kabul edilmektedir (Holloway vd., 2011, s. 21). Bugün Batıda pek çok insan, maneviyatının dinî bir içerik taşımadığının altını çizerek dindar olmadığını ama maneviyatının güçlü olduğunu söylemektedir (Huss, 2014, s. 47).

Din ve maneviyat kavramlarının kültürel bir farklılığı söz konusudur. Batı’da din kurumsal bir kavram olarak maneviyat ise hem bireysel tecrübe hem de anlam arayışı olarak var olurken, Türkiye’de maneviyat ve din kavramlarına yüklenen anlam Batıdaki gibi değildir (Düzgüner, 2019, s. 22). Maneviyat kelimesi Türkiye’de İslam’ı çağrışırsa da aslında kelimenin etimolojik kökeni İslam’la ilgili değildir. Etimolojik açıdan bakıldığında kelimenin “anlamla, düşünceyle ilgili” manalara geldiği görülmektedir (Ok, 2006, s. 19). Kişilerin içinden gelen, kendi anlam dünyalarında oluşturdıkları, dinden bağımsız öznel bir duygu olduğu ifade edilmektedir (Kesgin, 2019, s. 559). Dünya Sağlık Örgütü; İşleyiş, Engellilik ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırmasında, “Din ve Maneviyat” kavramlarını, “ruhani değerler ve ilahi güçlerle bağlantı kurmak, mana bulmak ve kendini gerçekleştirmek için dinî veya manevi etkinliklere, düzenlemelere ve uygulamalara katılmak” şeklinde tanımlamaktadır (WHO, 2024).

Ulusal ve uluslararası düzeyde ortak net bir tanıma sahip olmayan, multidisipliner bir kavram olan maneviyatın ilahiyat, sosyoloji, psikoloji ve sosyal hizmet bilim dalları ile ilişkili olduğu görülmektedir (Gümüş ve Beki, 2021, s. 87). Nitekim PubMed veri tabanının taranması sonucu, yurt dışında maneviyat konulu araştırmalarının ilk örneğinin 1850’de verildiği, 21. yüzyılın başlamasıyla bu alanda yapılan çalışmaların sayısında ciddi bir artış sağlandığı ve şuana dek bu alandaki araştırmaların sayısının 29,072’ye ulaştığı görülmüştür. Maneviyat ile ilgili farklı pek çok bilim dalında araştırmaların var olduğu da elde edilen sonuçlardandır (NIH, 2024). Maneviyatla ilgilenen pek çok bilim dalının olması, maneviyatın net bir tanımının olmayışı, araştırmacılar için bir zorluk oluşturmaktadır (Cook, 2004, s. 539). Çok boyutlu doğası nedeniyle gelişimini tamamlamayan maneviyatın dinle ilişkisi konusunda da farklı görüşler bulunmaktadır (Oman ve Thoresen, 2013, s. 331).

Maneviyatla ilgili pek çok tanım yapılmış olsa da nihai noktada tanımların insanın hayatına anlam vermesinde veya amaç edinmesinde birleştiği söylenebilir. İnancı ve maneviyatı, bir kişinin dünya görüşünün, hayat felsefesinin en önemli yönlerini oluşturur. Maddi unsurların haricinde insanın değer yüklediği din veya din haricindeki manevi olan her şey olarak ifade edilebilir. Din ve maneviyat, insanların tarih boyunca önemli tecrübelerinden biri olagelmıştır. Sekülerleşmenin de etkisiyle kişilerin dinden uzaklaşmaları sonucunda özellikle maneviyata

yönelişin arttığı görülmektedir. Bu sebeple de manevi danışmanlık, her geçen gün daha fazla insanın ilgi odağı haline gelmektedir. Pek çok disiplin tarafından fiziksel ve zihinsel sağlık üzerinde etkili olduğu da bugün dile getirilen gerçeklerdendir.

Başlangıçta pastoral kelimesi tercih edilse de günümüzde maneviyat (spirituality) (Ok, 2012, s. 40) ile ifade edilen manevi danışmanlık; insanın fiziksel, psiko-sosyal ve manevi açılarının birbirleriyle etkileşiminden hareketle, hayatının kritik bir döneminde ya da bir geçiş sürecinde bireye manevi açıdan destek sağlamadır (Düzgüner ve Ayten, 2020, s. 41-42). Yaşamın zorluk anlarında manevi danışmanlar desteğiyle danışanların problemlerine çözüm bulma sürecinde manevi başa çıkma yöntemlerini kullanmadır (Clebsch ve Jaekle, 1967, s. 5). Danışanın sorununu çözmesinde manevi kaynaklarından (inancı, değerleri, manevi ve ruhi dünyası gibi) destek alınmasıdır (Gümüş ve Beki, 2021, s. 90). Manevi danışmanlık ve pastoral danışmanlık birbiriyle eş anlamda kullanılsa da pastoral daha dinî bir kavram iken maneviyat, daha çok kişinin içsel boyutu ile ilgilidir. Manevi danışmanlık, daha multi disiplinler bir yapıdadır (Carey ve Cohen, 2015, s. 2-3).

Manevi danışmanlık: *“Bireyin hayatında kutsal/aşkın bir boyut olduğunu kabul eden uzmanların yürüttüğü, sözel ya da sözel olmayan, doğrudan veya dolaylı, literal ya da sembolik iletişim biçimlerini kullanarak, danışanların temelde stres ve kaygıyla başa çıkmalarını sağlamaya yönelik tüm yardım etme aktivitelerini kapsayan özel bir danışmanlık çeşididir”* olarak ifade edilmektedir (Lartey, 2003, s. 32). Yardım edenin de yardım edilenin de hayatının, inancının ve yaşam anlamının dâhil olduğu bir derinlikte endişe verici sorun ve konulara yönelik yapılan danışmanlık çeşididir (Clebsch, 1994, s. 6). Kişinin manevi yönünün güçlendirilerek hayata olumlu bakmasını sağlama temelinde, sorunların üstesinden gelme becerisi kazandırılma çalışmasıdır (Kesgin, 2019, s. 61). Aynı zamanda bir rehberliktir, kişinin sorunlarını çözmesine yardımcı olma, ifrata ve tefrite düşmeden aşırılıklardan uzak mutlu bir hayat yaşaması için iyi ve güzel olanı gösterme ve öğretme sürecidir (Bulut, 2018, s. 51). Rehberliğin yanı sıra kişilerin iç dünyalarında oluşmuş tahribatı gidermeyi, acılarını sarabilmeyi hedefleyen bir terapidir. Fıtrata uygun bir şekilde insanların sorunlarıyla başa çıkabilmelerini toplumla ve kendisiyle barışık olmalarını sağlama mekanizmasıdır (Seyyar, 2007, s. 136). *“İnsan sıkıntılarına Hristiyan inancının kaynaklarını, bilgeliğini, otoritesini getiren temsili kişiler tarafından yapılan iyileştirme, destekleme, rehberlik etme ve uzlaştırma şeklinde, dinî temsilcilerin gerçekleştirdiği danışmanlıktır”* (Clebsch ve Jaekle, 1994, s. 4). *“Ruh sağlığı konusunda eğitim almış din adamları tarafından hem psikoloji hem de teolojinin ilkelerini kendine özgü bir yöntemle birleştirmiş manevi rehberliktir”* (American Association

of Pastoral Counselors (AAPC), 2024). Manevi danışmanlık, insanın inancının ve manevi gücünün hayatına sunacağı katkıyı incelemektedir. Böylece kişinin yaşamına anlam yükleme ve zorluklar karşısında bir dayanak bulması hedeflenmektedir. Kişinin hayatını kolaylaştıran, zorluklarla mücadelesinde onu güçlendiren, potansiyelinin ortaya çıkmasına sebep olan kaynaktır.

Manevi danışmanlığın temelde bir psikolojik danışmanlık (Ok, 2012, s. 39) olması ve psikolojik danışmanlığın hayatın dinî ve manevi boyutunu yok sayması (Şirin, 2013, s. 2) sebebiyle özellikle psikolojik danışmanlığın yetersiz kaldığı noktalarda önemli bir alternatiftir (Aka, 2020, s. 204). Kişilerin yoğun stres karşısında başa çıkma sürecini destekleyen, fiziksel ve psikolojik sorunların azalmasına katkı sağlayan din ve maneviyat kaynaklı (Oman ve Thoresen, 2013, s. 304) manevi danışmanlığın bugünün şartlarında Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerden dualar okuma, namaz, oruç gibi dinî pratikleri yerine getirme olduğu söylenebilir. Bunlara ilaveten zikir, dua, tövbe, sabır-şükür, Allah'a teslimiyet ve tevekkül de başlıca manevi danışmanlık yöntemlerindendir (Gürsu, 2022, s. 29).

Türkiye'de ve dünyada başlangıçta manevi danışmanlık kavramı; farklı isimlendirilmiştir. Manevi danışmanlık kavramı ilk önce Türkiye'de şu kavramlarla ifade edilmiştir. Ok (1997), "dinsel danışmanlık", Altaş (1997), "din ve moral hizmetleri" daha sonraları "inanç bakım ve danışmanlığı" kavramlarını Ok (2008) önermiştir. Zamanla "dinî danışmanlık" isimlendirmesi, Köylü ve Altaş (2012), Şirin ve Kaymakcan tarafından (2013) kullanılmıştır. Belen (2014). "dinî-manevi danışmanlık" ismini kullanmıştır. Seyyar, "manevi/dinî sosyal hizmetler" (2008) ve "manevi bakım" (2007) kavramlarını tercih etmiştir. Karagül (2012), Cebeci (2016) ve Söylev (2014) "dinî danışma ve rehberlik" Koç (2021) "manevi danışmanlık ve rehberlik" kavramlarını kullanmışlardır. Türkiye'de manevi danışmanlık ve rehberlik kavramı üzerinde artık mutabık kalındığı söylenebilir. Bazı araştırmacılar, manevi danışmanlık ve dinî danışmanlık kavramlarını aynı manada kullanmışlardır. "Maneviyatım güçlü ama dindar değilim" gibi yaklaşımlar da kavramın gündelik yaşamda da eş değer olarak kullanılmadığını göstermektedir (Kılınçer, 2017). Yazar ve araştırmacıların farklı kavramları olduğu gibi, kurumlarda da farklı isimlendirmeler göze çarpmaktadır. DİB, Adalet Bakanlığı ile yaptığı protokolde ve Din Şurasında dinî danışmanlık kavramını kullanırken; 02/07/2018 tarihli KHK 703/141 maddesinde ve manevi danışmanlık hizmetini DİB Din Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görevleri arasına alırken Manevi Danışmanlık ve Rehberlik isimlendirmesini kullanmıştır. Bu danışmanlık türü şimdilerde manevi danışmanlık kavramıyla özdeşleşmiş görünmektedir. 07.08.2019 tarihinde 19UMSO728-6 sayılı karar ile Mesleki Yeterlilik Kurulu

(MYK) tarafından “Manevi Danışman” resmen meslek olarak kabul edilmesi buna etki eden faktörler arasındadır. Buna göre; Manevi Danışmanlık ve Rehberlik “Danışanların inanç dünyalarının hayatlarına etkilerini bilmelerine yardımcı olma sürecini; danışanların din veya maneviyatla ilişkilendirdiği sorunlarıyla başa çıkmalarında bütüncül bir yaklaşımla modern danışma teknikleri ile dinî ve manevi yöntemleri birlikte kullanan; problemi konusunda danışanların hedeflerine ulaşmalarını sağlamak maksadıyla yapılan danışmanlık hizmetini” ifade etmektedir. Çalışma alanları olarak da “sağlık tesisi, ceza infaz kurumu, sosyal hizmet kurumları vb.” yerler bahsedilmektedir (MYK, 2019, s. 3). DİB, KHK/103/141 maddeye dayanarak; öğrenci yurtları, eğitim kurumları, gençlik merkezleri ve kampları, ceza infaz kurumları, sağlık kuruluşları, sosyal hizmet kurumları ve benzeri yerlerde iş birliği esasına göre din görevlilerini manevi danışmanlık ve din hizmeti ile görevlendirmektedir. Manevi danışman görevlisini atama ve takip süreci, merkezde Din İşleri Yüksek Kurulu, Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğüdür. İllerde ise il ve ilçe müftülükleri ve varsa Dinî Yüksek İhtisas Müdürlüğüdür (Söylev, 2014, s. 193).

Batıda temelde manevi danışmanlık ile ilgili şu kavramların kullanıldığını görülmektedir: “Pastoral care”, “Pastoral care and counselling”, “Pastoral counselling”, “Religious counselling”, “Pastoral Psychology”. Pastoral care and counselling terimini, John Foskett (2001), C. Roy Woodruff (2002) kullanırken; pastoral counselling ifadesini de Loren L. Townsend (2009), Paul E. Hopkins (1999) tercih etmiştir. Yabancı literatürde de John Foskett ve Browning (1976) “manevi danışmanlık” kavramını tercih ederken Emmanuel Lartey ve Howard W. Store (1991) “pastoral care” ikilisini kullanmışlardır. Pastoral psychology, pastoral care, pastoral counseling, pastoral psychotherapy gibi isimlerle Batı’da adlandırılan ülkemizde de dinî rehberlik, dinî danışma, dinî rehberlik ve danışmanlık, manevi rehberlik aynı olgunun farklı isimlendirmeleridir. Literatürde Batıda pastoral care, counselling, christian care ve Biblical counselling olmak üzere 3 terim arasında araştırmacıların ve alanda uzmanların uzlaştıklarını söylemek mümkün gözükmemektedir. Yapılan araştırma sonucunda pastoral danışmanlığın hangi kavramla ifade edileceğinin belirlenmediği ve bahsedilen kavramlar arasındaki farkın da net olarak ortaya konamadığı ifade edilmektedir (Greenvald vd, 2004, s. 65).

Manevi danışmanlık, pastoral care ve counseling olarak 1900’lü yıllarda başlayan danışmanlığın farklı isimlendirmeler sonunda kabul görmüş halidir. Bir din görevlisi tarafından danışanlarının dinî/manevi kaynaklarını esas alarak sorunlarının çözümüne katkı sağlama, hayatlarına anlam yüklemede destek olma süreci olarak özetlenebilir.

2.3.3. Psikolojik danışma, psikoterapi ve rehberlik ile ilişkisi

Manevi danışmanlığın ne'liğinin ortaya konabilmesi için öncelikle psikolojik danışmanlığı anlamak gerekmektedir (Ok, 2015, s. 38). Psikolojik danışmanlık, psikoloji ve danışmanlığın birleşiminden oluşmaktadır. Psikoloji, Latince Psyche (ruh) ve logos (bilgi) kelimelerinin terkibinden oluşmakta, insanın görülebilen davranışlarını ve zihninden geçen iç yaşantılarını akademik ve uygulamalı olarak incelemektedir (Sayar ve Dinç, 2021, s. 7). Danışmanlık, karar verme, krizlerle başa çıkma, sorunları çözme gibi konularda kişilerde iç görü kazanma ve başkalarıyla daha sağlıklı ilişkiler kurma konusunda yardımcı olmaktır (Lartey, 2003, s. 85). Psikolojik Danışma ise, danışan ile uzman kişi arasında gerçekleşen kişinin problemini çözüp yeterli bir uyum ve denge sağlamasına yardım etmeye yönelik rehberliktir (Tan, 2000, s. 20). Bir başka ifadeyle rehberlik faaliyetleri içinde yer alan kendine özgü teknik ve yöntemlerin kullanıldığı bu alanda özel eğitim almış uzman kişiler tarafından yapılan kişide içgörü kazanmasına yönelik psikolojik destektir (Gündüz, 2012, s. 3). Bireyin kendisini ve sorunlarını açıkça görüp kendisini gerçekleştirmesine ve sorunlarını çözmesine yardım sürecidir. Uyum sorunu yaşayan, ya da karar vermekte zorluk çeken kişilere yapılan psikolojik destektir (Cevizci, 2010, s. 445).

Kendini tanıma ve özünü gerçekleştirmesine yardımcı olma süreci olan psikolojik danışmanlıkta, temelde şunlar hedeflenir;

- Kişinin kendilik algısı hakkında farkındalığının artması, kendini tanıması,
- Kişisel kararlarını kendi başına alabilmesi,
- İçinde bulunduğu anın bilincinde olması ve gelecek planlaması yapabilmesi,
- Kişinin zorluklar ve sıkıntılı durumlarla başa çıkabilme becerisi,
- Hayatın temel ihtiyaçlarını karşılayabileceğine dair kendi içinde olumlu düşünce oluşması,
- İnsanlar arası yaşadığı problemleri çözebilir olması, olumsuz duygularla baş edebilmesi, olarak söylenebilir [Baruth, L. G. ve Huber, C. H. (1985)'den akt: Erözkan, 2012, s. 268).

Psikolojik danışmanlık, çeşitli aşamalardan oluşmaktadır. Aşamalardan bazıları şu şekildedir:

- 1. Amaç Belirleme: Danışmanlık sürecinde danışanın açık bir şekilde danışma beklenti ve talebini iletmesi önemlidir.
- 2. Süreci Tanımlama: Belirlenen hedefe ulaşma sürecinin danışan ve danışmanın beraber belirlemesi ve yol haritasını oluşturmaktır.

- 3. İlişki Kurma: Danışmanın etkili iletişim yöntemlerini kullanarak duygu-düşünce alışverişini oluşturması önemlidir. Danışan çekingen davranabilir, danışmanın güven ortamı oluşturması ve danışanı desteklemesi gerekmektedir [Brammer, L.M. (1988)den akt: Erözkan, 2012, s. 270).

Psikoloji ile manevi danışmanlık arasındaki ilişki şu şekilde ifade edilebilir:

- Hem manevi danışmanlıkta hem psikolojik danışmanlıkta süpervizyon uygulaması vardır.
- Her ikisinde de kullanılan yöntem ve tekniklerin kökeni aynıdır. Manevi danışmanlıkta psikoloji biliminin oldukça yoğun etkisi söz konusudur.
- Her ikisinde de uzmanlık, profesyonel bakış açısına ihtiyaç olduğu gibi danışanın saygıya değer görülmesi, danışanın talebiyle sürecin başlaması hâkimdir.
- Hem manevi danışmanlık hem de psikolojik danışmanlık, danışanın kendini gerçekleştirme, iç huzurunu yakalayıp kendisi ve hayat hakkında olumlu bakış açısına sahip olmasını hedeflemektedir (Gürsu, 2022, s. 33-34).

Psikoterapi, eğitimli bir kişi tarafından psikolojik yöntemlerle sorunları tedavi etmek amacıyla yapılan bireysel veya grup terapisi. Kişinin güdü ve eylemlerinin farkına varıp içgörü kazanmasına yönelik terapilere içgörü terapisi; davranışları değiştirmeyi hedefleyen terapilere de davranış terapisi denilmektedir (Sayar ve Dinç, s. 2021). Psikoterapi, özellikle önemli işlev bozukluklarını terapötik süreç ile tedavi etmede kullanılmaktadır (Clinebell ve McKeever, 2011, s. 26). Psikoterapi ve psikolojik danışmanlık arasında ortak olan hususlar olduğu gibi ayrılan noktalar da vardır. Her ikisi de aynı psikolojik yöntemlerle kişilerin problemlerinin çözümüne yardım etmeye çalışmaktadır (Tan, 2000, s. 21). Ayrıldıkları noktalardan bir tanesi psikoterapinin, uygulanan teknikler, hedeflenen değişimler bakımından terapist merkezli olmasına rağmen; psikolojik danışmanın danışan merkezli olmasıdır (Yılmaz, 2012, s. 55). Ayrıca psikoterapi, uzman kişiler tarafından duygu ve düşünce alışverişi kurularak, ruhsal çatışmaları çözümleme, sosyal uyum düzeyini artırma ve stres ile baş edebilme becerisi kazandırmaya yönelik hizmet vermektedir. Bütüncül, bilişsel, dinamik, davranışçı vd. psikoterapi çeşitleri bulunmaktadır (İmre, 2022, s. 35). Manevi danışmanlık ise danışana dinî veya manevi inanç ve tutumlarına hassasiyet gösterici, saygı ve kabul edici bir tutum içerisinde psikoterapiden farklı olarak danışanın, danışmanına daha rahat hissetmesine ve güven duyabilmesine olanak sağlamaktadır (Yaman, 2019, s. 39).

Psikoterapi/Psikolojik danışma ile manevi danışmanlık, şu konularda farklılık göstermektedir: Psikoterapistler, danışmanlar, iç dünyaya empati ile yaklaşmakta, manevi danışmanlar, ruha

odaklanmaktadır. Psikoterapistler, danışmanlar, içinde bulunulan “an”ı esas almakta, manevi danışmanlar, o zamanı ve bütün zamanları dikkate alarak hareket etmektedir. Psikoterapistler, danışmanlar, yardım etmeye çalıştıkları kişilerdeki iç dünyayı anlamaya çalışmakta, manevi danışmanlar, sorunu çözmeden önce kişinin kutsal ile ilişkisine odaklanmaktadır. Üçü de duygusal farkındalık ve erişilebilir olmaya çalışırken; manevi danışmanlar, daha zor bir alanla ilgilenmekte, daha az sıkıntı ve daha fazla tatmin arayan kişileri ruhsal dönüşüme erdirmeye çalışmaktadır (Moon, 2004, s. 21-24).

Manevi danışmanlıkla ilişkili bir diğer kavram olan rehberlik ise, “Guidance” sözcüğünün karşılığıdır. Kişinin kendisini ve çevresini tanıması, kendi yetenek, ilgi, tutum ve potansiyelleri hakkında farkındalığının artması, içinde yaşadığı çevrenin imkân ve fırsatları ile gelişimini destekleyecek ya da engel olacak durumları göz önüne almasıdır (Gündüz, 2012). Rehberlik; öğrencinin ya da bireyin tam anlamıyla gelişip hayata uyum sağlaması için gerekli kararları almasında, doğru tercihler yapmak için bilgi ve beceri kazanmasında sistemli ve profesyonel yardımdır (Cevizci, 2010, s. 441). Rehberlik; kişisel-sosyal gelişim, eğitsel gelişim ve mesleki gelişim olarak özetleyebileceğimiz gelişim türlerinin tam olarak hayata geçirilebilmesidir. Kişisel rehberlik gencin hayatını tam anlamıyla yaşayabilmesi ve kendi olabilmesine destek sürecidir. Gencin eğitim hayatını olabildiğince verimli geçirme sürecindeki destek, eğitsel rehberliktir. Kariyer planlaması ya da kişinin kendisine uygun mesleği seçme durumundaki desteğe, mesleki rehberlik denilmektedir (Cevizci, 2010, s. 446).

Rehberlik faaliyetlerinin kurumsallaşması, Frank Parsons isimli bir eğitimcinin rehberlik bürosunu kurmasıyla başlamıştır. İlerleyen zamanlarda 1911 yılında Harvard Üniversitesinde ilk defa rehberlik dersi okutulmuştur (Parsons, 1946, s. 2). Okulda ders olarak okutulmakla birlikte uygulamalı bir boyut da kazanarak rehberlik, okullarda öğrencilerin kişilik kazanma süreçlerinin desteklenip kabiliyetlerinin geliştirilmesi, yaşadıkları problemlere çözümler üretip akılcı, dengeli, milli manevi değerlerine sahip bireyler olarak yetişmesine çalışmaktadır (Tan, 2000, s. 2). Rehberlik tanımlarının ortak noktaları; öğrencinin gelişmesini ve hayata, okula uyum sağlamasına yönelik sistemli ve profesyonel yardım süreci olduğudur. Çeşitli amaçlar içerdiği ve bir süreç içinde ilerlediği için her yaştaki bireye kendini tanıma ve yaşam donanımları kazandırma olarak özetlenmektedir (Yeşilyaprak, 2000, s. 7). Böylece kişi, yeterli seçimler yapmakta, dengeli kararlar alıp uyumlu davranışlar sergilemektedir (Tan, 2000, s. 8).

Rehberlikte özellikle şu hususlara dikkat edilmektedir. Danışmada gizlilik, en önemli etik ilkelerdendir. Görüşülen problemin edinilen bilgilerin üçüncü bir şahısla paylaşılması

esasidir. Bir diğeri, süreklilik ve gönüllülüktür. Rehberlik hizmetlerinde kişinin kendi isteği ve tercihi olmalıdır. Rehberlik hizmetleri, geçici bir süreliğine, anlık hizmetlere yönelik değildir. Bir diğeri; planlı, programlı ve profesyonel olmaya özen gösterilmelidir. Rehberlik hizmetlerinin belli bir standardı ve ilkeleri vardır. Duruma, kişiye göre değişen bir şey değildir (Gündüz, 2012, s. 20). Yardım ve destek olma esas olmalıdır. Danışanın her yönüyle gelişmesine ve kendini gerçekleştirme sürecine katkı sağlamalıdır. Ekip içinde organize edilmeli, rehberliğin her şeyden önce bir ekip işi ve danışan ile ilgili herkesin ortak anlayış ve işbirliği içinde yürütülmesi gerektiği hesaba katılmalıdır. Rehberlikte göz önünde bulundurulacak olan bir diğer husus bireyin kendi kendine yeterli hale gelmesi, kendi gücünün farkına varması konusunda desteklenmesidir (Yeşilyaprak, 2000, s. 15). Manevi danışmanlıkta aynı ilkelerin geçerli olması, birey odaklı çalışılması, ikisinin ortak noktasıdır. Manevi danışmanlık, daha bütüncül olması, geniş bir perspektif üzerinden hareket etmesi ile rehberlikten ayrılmaktadır.

Rehberlik çalışmalarında uyum sağlama, yöneltme ve ayarlama fonksiyonları bulunmaktadır. Yöneltme ve yönlendirmeden kasıt, bireyin kendine uygun tercihi yapmasında ona yardımcı olmaktır (Cebeci, 2016, s. 45). Uyum sağlayıcı rehberlik, özellikle okul ortamında sıkıntı yaşayan, çekingen ya da bir takım problemleri olan öğrencilere teşhis koyma ve terapötik tekniklerle tedavi etme sürecidir. Yöneltilici rehberlik, kişinin yeteneklerinin, ilgi ve ihtiyaçlarının, sahip olduğu imkânlarının ortaya çıkartılması, toplumun insan gücü ihtiyacının esas alınarak kişiye özel kılavuzluk edilmesidir. Ayarlayıcı rehberlik kişinin mevcut durumu belirlendikten sonra toplumun psiko sosyal yapısı, hali hazırdaki imkân ve şartları göz önüne alınarak müfredat ve programların geliştirilmesidir (Tan, 2000, s. 107-108).

İlk olarak okul dışında başlayan rehberlik hizmetlerinin gelişmesinde meslek örgütlerinin büyük etkisi vardır. Kısa adı APGA olan “Amerikan Kişilik Hizmetleri ve Rehberlik Derneği” kendi içinde pek çok alt birimi barındırmakta ve rehberlik alanının meslek standartlarını belirleme, etik kuralları vb. pek çok alanda önemli görevler üstlenmektedir (Yeşilyaprak, 2000, s. 20). Türkiye’de rehberlik faaliyetlerinin gelişmesinde Marshall yardımları sürecinde Amerika ile gelişen ilişkiler etkili olmuştur. 1951-1956 yılları arası Amerika’dan uzmanlar ülkemize davet edilmiştir (Gündüz, 2012). Akabinde Amerika’ya giden ve dönüşte öğrendikleri bilgi ve donanımları ülkemize aktaran araştırmacılar, öncü çalışmalara imza atmışlardır (Yeşilyaprak, 2000, s. 21). Rehberlik yaklaşımları, genel olarak 4 ana başlık altında ifade edilebilir. İlki, “Kriz Yönelimli Yaklaşım”, yaşanan bir probleme müdahale etmeye ve sorunu çözmeye yönelik rehberlik hizmetidir. İkincisi, “Önleyici Rehberlik

Yaklaşım”ı, yaşanılması veya karşılaşılmaması muhtemel problemleri önceden fark edip tedbir almaya yönelik rehberliktir. Üçüncüsü “İyileştirici Rehberlik Yaklaşım”, yaşanan ve kişiyi olumsuz etkileyen durumları düzeltmeye, oluşan rahatsızlıkları gidermeye yönelik rehberliktir. Son olarak “Gelişimsel Rehberlik Yaklaşım”, bireyin büyüme ve gelişme sürecinde ihtiyaçlarını karşılamaya, gelişim görevlerini yerine getirmesinde yol göstericilik edilen rehberliktir (Yeşilyaprak, 2000, s. 62). Manevi danışmanlık ile rehberlik birbirine çok yakın alanlar olmakla birlikte manevi danışmanlık, din ve maneviyat temelli olması konusunda farklılık göstermektedir. Aynı zamanda manevi danışmanlık, insana daha bütüncül bakış açısı ile yaklaşmakta, kişinin iyilik hâlinin hayatının her anını kapsamasına gayret etmektedir.

2.3.4. Manevi danışmanda olması gereken özellikler

Manevi danışman unvanı, Türkiye’de henüz yeni kullanılan bir kavramdır. Tanımlanması ve içeriği belirlenmeye çalışılmaktadır. 25.10.2019 tarihli Resmi Gazetede MYK adına yayımlanan bir kanun maddesiyle manevi danışman tanımlanmaktadır. Tanım şu şekildedir: *“Farklı yaşam dönemlerindeki bireylerin din veya maneviyatla ilişkilendirdiği sorunlarıyla başa çıkma süreçlerinde bütüncül bir yaklaşımla modern danışma teknikleri ile dinî ve manevi yöntemleri birlikte kullanan; problemi konusunda danışanların hedeflerine ulaşmalarını sağlamak maksadıyla bireyle ve grupla manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini sunan ve mesleki gelişim faaliyetlerini yürüten nitelikli kişidir”*. MYK, manevi danışmanı tanımlamakla birlikte ilahiyat alan bilgisine sahip olmasının yanı sıra 78 bilgi ve beceriye haiz olmasını tayin etmektedir (MYK, 2019, s. 7). Danışma yöntem ve uygulama becerisi, çatışma çözme yöntemleri bilgisi, ekiple çalışma becerisi ve farklı sosyokültürel gruplarla çalışma becerisi, istenilen bilgi ve beceri alanlarıdır. Danışanla görüşme sürecini sonlandırma becerisi, yürütülen görüşme sürecine ilişkin geri bildirim alma becerisi ve danışanın olumlu davranışlarını güçlendirilmesinde manevi danışmanlık sağlama becerisi belirtilen diğer özelliklerdendir. Danışanın ihtiyacını ve manevi danışmanlık gereksinimini belirleme ve destek alması gereken alan kendi uzmanlık alanı değilse ilgili birime yönlendirme ile ilgili farkındalık sahibi olması ifade edilmektedir. Tutum ve davranışlarla ilgili olarak ise danışmanlığa başvuran kişileri ve olayları koşulsuz kabullenebilmek, din, dil, ırk, mezhep ve siyasi görüş vb. konularda ayrımcılık yapmamak, geri bildirim ve eleştirilere açık olmak belirtilmektedir. Kendi beden ve ruh sağlığını koruyarak hizmet süreçlerinde etik ve yasal düzenlemelere göre hareket etmek de belirtilen diğer hususlardandır (MYK, 2019, s.

16). Association for Spiritual, Ethical, and Religious Values in Counseling-ASERVIC, manevi danışman için 9 temel yeterlilik olarak şunları belirlemiştir:

-Din ve maneviyat arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları açıklayabilir.

-Kültürel bağlamda dinî, manevi, inanç ve uygulamaları tanımlayabilir.

-Farklı inanç sistemlerine karşı duyarlılığı, anlayışı ve kabulü artırmak amacıyla dinî ve manevi inançlarını kendi kendine keşfine katılır.

-Danışman, kendi dini veya manevi inanç sisteminin farkında olarak yaşam boyu çeşitli dinî veya manevi gelişim modellerini açıklayabilir.

-Danışan iletişimde çeşitli dinsel veya ruhsal ifadelerle karşı duyarlılık ve kabul gösterebilir.

-Danışanın dinî veya manevi ifadesine ilişkin anlayışının sınırlarını belirleyebilir, uygun yönlendirme becerilerini gösterebilir ve olası yönlendirme kaynaklarını oluşturabilir.

-Danışanın terapötik sorunlarında dinsel veya ruhsal alanların önemini değerlendirebilir.

-Danışanın danışmanlık sürecinde dile getirdiği tercihlere uygun olarak dinî veya manevi temalara karşı duyarlı ve alıcıdır.

- Danışanın terapötik hedeflerine ulaşmak için danışanın dinî veya manevi inançlarını, danışanın ifade ettiği inançlara uygun şekilde kullanır (Ji,S K.S., ASERVIC, 2014, s. 30-33).

Manevi danışman, insana saygı ilkesine riayet ederek her danışanın saygıya değer olduğunun bilincinde, olabildiğince insani bir yaklaşım sergileyerek yardım talebinde bulunanın Allah'ın bir kulu olduğu anlayışıyla hareket etmelidir. Yeni fikirlere açık olarak danışan merkezli yardım talebinde bulunan kişinin görüş ve düşüncelerine açık olmalı, dogmatik ya da baştan önyargılı bir tavır sergilememeye gayret göstermelidir. Kurum çalışanlarıyla koordinasyon oldukça önemlidir. Manevi danışman, çalıştığı kurumla sağlıklı bir iletişim ağı kurabilmelidir. Gençlere yönelik manevi danışmanlık yaparken yurt ve gençlik merkezleri görevlileri ile kuracağı koordinasyon ve istişare merkezli iletişim, danışmanın sahada çalışırken elini güçlendirecektir (Düzgüner ve Ayten, 2020, ss. 58-60). Bunlara ilaveten danışmanın empatik anlayışı benimsemesi, danışmanlık sürecini olumlu etkilemektedir. Böylece danışan kendini daha rahat hissedip sorunlarını ifade edebilmektedir. Danışmanın açık ve net olması, saydamlık ilkesine uyması ve danışan ile danışman arasında sıcak dostça bir ilişkinin kurulması, içtenlikle davranması, danışmanlığın verimliliğini artırmaktadır (Gürsu, 2022, s. 48).

Üniversite öğrencilerine manevi danışmanlık yaparken danışman, ilk önce din ve maneviyatın gücünü esas alarak hareket etmeli, danışanlarına fırtına ve stres döneminde, zorluklarla mücadelede din ve maneviyatı çıkış yolunu gösteren “yol haritası”, sorunlarla başa çıkmada takviye edici bir güç, olarak sunmalıdır (Yavuzer, 2019, s.81). Manevi danışman, gençlere rol model olduğunun bilincinde olarak, manevi kurtuluş hissine sahip olmalı, “ne gerekiyorsa yapma” bilinci içinde umut aşılama ve içsel motivasyonu harekete geçirecek değer ve tutumları benimsemelidir (Giaccalone vd., 2013, s. 456). Disiplinler arası danışmanlık modelini tercih ederek psikologların, sosyologların, sosyal hizmet uzmanları ve din görevlilerinin (manevi terapistlerin, sosyal ilahiyatçıların, manevi destek görevlilerinin) birbiri ile koordinasyonuna riayet etmelidir (Seyyar, 2016, s. 115). Psikolojik sorunlara dinî bir suçluluk hissinin eşlik edebileceği olgusundan hareketle, psikoloji biliminin verileriyle birlikte hareket etmelidir (Kaymakcan ve Şirin, 2013, s. 133-134).

Manevi danışman, gençlerin dünyalarına hitap edebilir bir dil kullanarak geleneksel dinî hizmet yöntemlerinin ve söylevlerinin, gençlerin anlam dünyasında karşılık bulamadığının farkında olarak; gençlerin ilgi alanlarına ve sorunlarına yönelik hareket etmelidir (Hökelekli, 2005, s. 98). Söz ve davranışlarında tutarlı, kararlı, mütevazı, hasbi olmalı; kibirli, kaba ve sert davranışlar sergilemekten kaçınmalıdır (Cebeci, 2016, s. 161). Kendini güncellemesi, çağın gerçeklerine uygun iyi bir eğitim sahibi ve dünyadaki gelişmelerden haberdar olması önemlidir (Hökelekli, 2005, s. 104). Türkiye’nin milli manevi değerlerini göz önünde bulundurarak (Seyyar, 2016, s. 115) Batı psikologlarının önerdiği insan modelinin Türk insan modelinden farklı olabileceğini unutmamalıdır. Danışmanlıkta kültürümüze uygun bir süreç takip etmelidir (Cüceloğlu, 2011, s. 41-45). Zamanlamaya çok dikkat etmeli, doğum, ölüm, kaza, nikâh gibi herkesin hayatındaki özel zamanları, manevi danışmanlık için fırsata çevirmelidir. Manevi danışman, özellikle bu günlerde danışmanlık hizmetine daha da özen göstermelidir (Cebeci, 2016, s. 165). Maneviyattan destek almak, tedavideki bir ilaç gibi düşünülürse miktarının, dozunun kişiye özel olacağını göz ardı etmemelidir (İşbilen, 2022, s. 164).

Manevi danışmanlık, bir psikolojik danışma ve rehberlik faaliyeti olarak değerlendirilebileceğinden, manevi danışmanın bu özel alan formasyonuna sahip olması ve bu teknikleri kullanması gerekmektedir. Psikanalitik ve terapötik yöntemlere teolojik yöntemleri ekleyerek danışmanlığın etkinliği artırılmalıdır (Gül ve Şentürk, 2021, s. 130-131). Profesyonel danışmanlık rolü yerine getirilirken, danışanın içselleştirdiği dinî ve ahlaki değerlerini iyi tanınması/tanımlaması ve buna uygun bir tutum sergilemesi yanında kendi değer

ve dinî inançları konusunda da danışmanın iç görülmesi beklenmektedir. (Akdoğan ve Ceyhan, 2011, s. 133). Buna ilaveten danışan ile danışmanın bir sıkıntıyı anlamlandırma ve manevi güçten destek alma noktasında dünya görüşlerinin örtüşmesi, problemin çözümüne katkı sağlamaktadır (Özdoğan, 2006, s. 139).

İnsanın ancak manevi ihtiyaçlarının da karşılandığı zaman tam anlamıyla mutlu olabileceği, isyan ve umutsuzluğa düşmekten korunabileceğinden hareketle (Aydın, 2009, s. 92) manevi danışmanın bir din görevlisi olması, danışanın ulaşma imkânını artırabileceği gibi, dinden ve maneviyattan alınan gücün tesirini de artırabilir (Selçuk, 2003, s. 464). Manevi danışmanın sistemli, bütünleştirilmiş manevi danışma model ve tekniklerine sahip olmakla beraber kadîm gelenek ve dinlerdeki temel prensipleri göz önünde bulundurması elzemdir. Kadîm kendini bilme ilkesinden hareketle nefis bilgisine sahip bir danışmanın danışanını ve onun problemini daha iyi anlaması, daha sağlıklı bir danışmanlık süreci takibi, danışanın kendini ve potansiyelini tanıma sürecinde ona destek olmaktadır (Gürsu, 2022, s. 204-205).

Son olarak manevi danışmanda olması beklenen özellikler şu şekilde özetlenebilir:

1. Manevi danışmanlığı içselleştirmiş, manevi destek hizmeti vermeye gönüllü,
2. İyi bir dinleyici, etkin dinleme becerisine sahip,
3. Acı, kaybetme ve hüznü deneyimlerini algılayabilme becerisine sahip,
4. Ahiret, ölüm, ecel-kader, diriliş gibi konularda yeterli bilgiye sahip,
5. İbadet hayatına ehemmiyet gösteren (Seyyar, 2016, s. 117).

Bunlara ilaveten genel kültürü geniş, hayatı okuyup değerlendirebilen, vizyon sahibi bir manevi danışman, daha etkili bir danışmanlık gerçekleştirebilir. Yargılamak yerine anlamaya çalışmak, ümitsizliğe düşürmek yerine alternatif iyilik, güzellik yollarını göstermek, manevi danışmanın temel ilkelerinden olmalıdır.

2.3.5. Kur'an ve sünnette manevi danışmanlık

Kur'an-ı Kerim, insanlığa rahmet ve hidayet olarak gönderilmiş bir kitaptır. Hidayet olma özelliği sebebiyle inananlar için aynı zamanda bir rehberdir. Müslümanların hem Allah ile hem de birbirleri ile ilişkilerinin mahiyeti hakkında hükümler içerir. Pek çok ayeti kerimede inananların Rablerine karşı görevleri anlatılır. Aynı şekilde insani ilişkiler, evlilik-boşanma, ticaret hayatı, ahlaki kaideler, Kur'an-ı Kerim'de yer alan konulardandır. Manevi danışmanlık ve rehberlik açısından önemli hususlardan biri de özellikle beşeri münasebetlerde hassasiyet

gösterilmesidir. Kişiler, kendilerini değerli hissettiren bireylerle daha rahat ve nitelikli iletişim kurabilirler. Âl-i İmrân suresinde Hz. Peygamber'in insanlara kaba, katı davranmayıp aksine yumuşak ve rahatlatıcı bir yaklaşım sergilediğinden bahsedilmesi manevi danışmanlık ilkelerine örnek teşkil etmektedir (Kur'an Yolu Meali, 2014, Âl-i İmrân, 159). Kur'an-ı Kerim'de Tevbe Suresi 71. ayet-i kerimede “*mümin erkekler ve mümin kadınların birbirlerinin velisi*” olduğu ifade edilmektedir. Bu durum birbirlerine destek olma, bir gruba aidiyet sağlama ve yalnızlık hissine engelleme olarak ifade edilebilecek danışmanlık hususlarından (Baygeldi, 2018, s. 10). Kur'an-ı Kerim'de sıklıkla anlatılan peygamber kıssalarında, peygamberler örnek model olarak gösterilmektedir. Böylece aynı acıyı yaşayan kişiler için hayattaki kayıp ve değişimin normalleşmesine destek sağlanarak sıkıntı ve zorlukları kabul sürecine rehberlik edilmektedir (İmre, 2022, s. 31). Hz. Eyüp (Enbiya Suresi, 83), hastalıkla imtihan edilmiş bu sıkıntılı ve zor süreçte Allah'a dua ederek başa çıkma yöntemi ile sıkıntılı günleri atlatmıştır. Hz. Yusuf (Yusuf Suresi, 36-42 ayet-i kerimeler) hapisane sürecinde manevi yönünü güçlendirerek mahpusluk günlerini geçirmiştir (Baygeldi, 2018, s. 11).

İnsan, yaratılış ve dünya hayatını tecrübe etme sürecinden itibaren danışma ihtiyacıyla karşı karşıya kalmıştır. Hz. Adem'e Allah'ın tüm isimleri öğretmesi, meleklerin karşısına bu bilgi ile çıkarması, ve meleklerle bu isimleri öğretmesi, bir danışmanlık örneğidir. Aynı şekilde Hz. Adem'in günahından dolayı tevbe etmesinde Allah Teaa'nın rehberliğinde bunu gerçekleştirmesi Kur'an-ı Kerim'de geçen bir diğer danışmanlık türüdür (Altaş, 2000, s.329). Ayrıca manevi danışmanlık ve rehberlikte danışmanın iyiliğe, güzelliğe davet etmesi önem arz etmektedir. “*Siz insanlık için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarsınız*” (Kur'an Yolu Meali, 2014, Âl-i İmrân 3/110) ayeti bu bağlamda değerlendirebilir. Allah Teâla, inananlarını, toplumu iyiliğe, güzelliğe çağırarakla sorumlu tutmuştur. Kısacası inananların manevi danışmanlık yapmasını ifade ettiği dile getirilmektedir.

Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere Allah'tan gelen her vahiy, Kur'an'da verilen bilgiler çerçevesinde değerlendirildiğinde formel rehberlik sınırları içerisinde kabul edilebilir. Kur'an'a göre insan kendini tanıyınca rabbini tanıyacaktır. Onun bu sürecinde vahiy, rehberlik olarak yanında olacaktır. Bu aynı zamanda bir süreci içerisinde barındırmaktadır. İnsan ne zaman ki kendine yabancılaşır ve zulmetmeye başlarsa vahiy, yaratılışından bu yana içinde bulunduğu özellikleriyle yeniden buluşmasına yönelik rehberlik yapmaktadır. Vahiy,

insanın yaratılışını, zaaflarını en iyi bilen rabbinin gerçekleştirdiği en etkili ve eşsiz bir rehberlik ve danışmanlıktır (Altaş, 2000, s.331).

Hız. Peygamber'in hayatı manevi danışmanlık açısından oldukça zengin örneklerle doludur. Hız. Peygamber, kendisiyle görüşmek isteyenlere oldukça yakın ve sıcak davranırdı. Açık ve net bir şekilde muhatabın ihtiyaç duyduğu bilgiyi verir, polemiğe girmezdi. Örneğin Muâviye İbnü'l Hakem, namazda hapsirir, arkadaşlarına kızar ve namaz esnasında yüksek sesle konuşur. Peygamberimiz namaz bitiminde “*Namaz kılariken insanların günlük konuşmaları pek uygun değil*” (Müslim, “Mesacid”, 33 (1199) şeklinde genel bir uyarı yapar. Adı geçen şahsı utandıracak ve toplum önünde zor durumda bırakacak bir yöntem kullanmaz. Özellikle nebevi metot, ibadet hayatında dengeyi koruma, dengeli bir yaşama sahip olma tavsiyelerini içermektedir. İbadetler konusunda aşırıya kaçan, bir anda çok fazla ibadet etmek isteyen genç sahâbiye “Her işin bir coşkusu vardır. Ve her coşku da kesintiye uğrar. Kim bu kesinti sırasında sünnetime yönelirse kurtulur” (Hanbel, Müsned, 6764) sözleriyle rehberlik ederek doğruyu göstermektedir. Hız. Peygamber'in manevi danışmanlık ve rehberlikte en çok dikkat çeken davranışı, azarlamaya asla başvurmadan, kısa bir emir cümlesi ile işi geçiştirmeden muhatabını ikna edici metotla konuşmasıdır. Tek taraflı anlatımların, kısa ya da uzun vaaz tarzı konuşmaların çözüm sağlamayacağını Hız. Peygamber, bizlere yaşantısı ile göstermektedir (Ürkmez, 2017, s. 20). Hız. Peygamber'in aynı durumda bazen kişiye özel emir ve cevaplarının olması, danışan-danışman arasındaki özel koşullara bağlı ilişkisinin bir göstergesidir. İnsanı ilişkilerde barıştırmaya, iyiliğe teşvik, iyi ve güzel isim verme nebevi manevi danışmanlık ve rehberlik örneğidir (Çamur, 2020, s. 661).

Rehberliğin temel ilkelerinden olan “bireyi tanıma ve bireysel farklılıkları dikkate alma” (Yeşilyaprak, 2024, s. 16) hususuna Hız. Peygamber'in son derece riayet ettiği görülmektedir. “Amellerin en faziletlisi nedir?” sorusuna muhatabının özel durumunu da dikkate alarak cevaplar vermesi, kimine “anne babaya hizmet”, kimine “öfkelenme” şeklindeki tavsiyesi bu duruma örnektir (Buhârî, Edeb, 76, Edeb, 2). İnsana değer veren insancıl bir yaklaşım, bir diğer rehberlik ilkesidir (Yeşilyaprak, 2024, s. 14). Çocukluk döneminde uzunca bir süre yanında kalan Hız. Enes'e yaklaşımı (Müslim, Fedâil, 51); insana değer verme, insanı destekleme ve hoşgörü ilkesine uygundur. Manevi danışmanlıkta nihai hedef, kişinin kendini gerçekleştirmesi sürecine yardımdır. Özellikle toplumun dezavantajlı gruplarından biri olan yoksul, kimsesiz kişiler için daha da elzem bir ihtiyaçtır. Burada Hız. Peygamber'in bir ailenin yanında hizmetçi olarak yaşayan yoksul bir kızın ağlamasını fark edip hemen onun problemini çözmeye yönelik davranışı, hurma ağacını taşıyan küçük Râfi'ye tatlı bir üslup ve

incelikle yanlışını anlatıp doğruyu sergilemesi (Ebû Dâvûd, Cihâd, 85) insana verdiği değeri göstermektedir.

Bireyin gücünün esas alınıp bireyin kendi kendini motive etmesi, zorlukları aşar hale gelmesi rehberlik ilkesini (Yeşilyaprak, 2024, s. 15) Hz.Peygamber, özellikle gençlerle iletişimde kullanmaktadır. Gençler, idealleri konusunda oldukça heyecanlıdırlar, gözlerini kırpmadan büyük bir cesaretle kendilerini gerçekleştirmek ve hayatta önemli işler yapmak istemektedirler. Güçlerinin ve heyecanlarının zirvede olduğu bu dönemde tecrübesizlikle bir takım yanlışlara bulaşabilmektedirler. Bu süreçte onlara verilecek destekleyici, onurlandırıcı, güven verici ve yol gösterici bir manevi rehberlik, gençleri motive etmektedir. Hz.Peygamber'in hayatında gençlerin bu şekilde özgüvenlerini güçlendirdiği, dua ile onlara manevi destek sağladığı örnekler mevcuttur. Yemen'e genç yaşta kadı olan Hz. Ali'yi ve çok genç yaşta ordu kumandanı olan Üsame'yi (r.a.) cesaretlendirmesi ve manevi destek vermesi, bu konudaki örnek durumlardır (İbn Mâce, Ahkâm, 1; Buhâri, Meğâzi, 88). Manevi danışmanlığın amacı, kişilerin öz farkındalığının artırılması, kendisiyle barışık, içinde yaşadığı toplumla sağlıklı bir ilişki kurabilme becerisinin kazandırılmasıdır. Merhamet, cesaret, sabır, şükür gibi temel faziletlerin de kişi tarafından benimsenmesidir (Kanger, 2015, s. 82). Bu bağlamda Hz.Peygamber'in pek çok genç sahabiyle samimiyet dolu bir ilişki geliştirerek hassasiyet içerisinde onları kırmadan incitmeden iyiliğe teşvik edici rehberliği, gençlerin manevi yaşamlarında büyük dönüşümler sağlamıştır. Hz.Peygamber'in, gayret ve kendisine olan hürmetlerinden memnun kalıp, İbn Abbas (r.a.)'nın karakter ve manevi gelişimine katkı sağlayacak çok önemli tavsiyelerde bulunması, bu tür bir manevi destek örneğidir (Tirmizî, Sıfatü'l kıyâme,59).

Kur'an-ı Kerim'deki ayet-i kerimeler, Hz. Peygamber'in uygulamaları, temelde insanlığın barış ve esenlik dini olan İslam'a girmesine bir davettir. İslam'a girerek insanların huzura, esenliğe kavuşması, dünyanın birlikte ahenk içinde İslam'ın hükümleri doğrultusunda yaşaması için bir manevi rehberliktir. Bu manevi rehberlik örnekleri, Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber'in yaşantısında pek çoktur.

2.4. Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Güncel Konular

Bu bölümde kültürler arası manevi danışmanlık ve rehberlik, manevi danışmanlık ve rehberlikte etik konularına değinilmiştir. Dünyada ve Türkiye'de manevi danışmanlık eğitimi hakkında bilgi verilmiştir.

2.4.1. Kùltùrler arası manevi danışmanlık ve rehberlik

Kùltùrler arası manevi danışmanlık, farklı dinlere mensup kişiler arasındaki manevi destek hizmetidir (Tosun, 2016, s.125). Kùltùrler arası danışmanlığın öncüsü Amerikalı David Augsburger'dır. Kùltùrlerarası danışman, kendi kùltürü hakkında bilinç sahibi olurken karşısındakinin de kendi kùltürünün olduğunun farkında olmaktadır. Kùltùrler arası danışmanlık yapacak kişiler, kùltùrler arası geçişi kolay yapabilme becerisine sahiptir (Lartey, 2013, s. 67-68). Post modern çağ, çoğulcu yaşam tarzı gereği her kùltür içerisinde onlarca farklı kùltürü barındırmaktadır. Kùltùrler arası danışmanlık yeni bir danışmanlık modelinden ziyade geleneksel danışmanlık içinde yeni bir yaklaşım olarak nitelendirilmektedir. Kùltùrlerarası manevi danışmanlıkta “birlikte yaşam” anlayışı hâkimdir, dayanışma ve karşılıklı ilişkinin damga vurduğu her iki tarafın da olumlu etkiler elde edeceği bir sonuç hedeflenmektedir. Diğerinin kişiliğinin ve kùltürünün gerçek hayati kaynaklarını araştırmak ve kabul etmek esastır. Kùltùrler arası diyalog iki tarafı da sürekli geliştirmekte danışman karşıdaki kişiyi dinlerken onun kùltürel deneyimleri hakkında bilgi sahibi olurken kendi kùltürüne ilişkin algısı pekişmektedir. Burada manevi danışmanın önce kendi farkındalığı, mensubu olduğu benimsediği dinin bilincinde olması önemlidir (Atkins ve Federschmidt, 1996, s.43). Bununla birlikte kùltùrler arası danışmanlık için özel bir eğitim gerekmektedir. Eğitim sadece teorik olarak gerçekleşmemekte eğitimi veren hocanın da eğitimi alan danışmanın da manevi danışmanlık uygulamasını deneyimlemiş olmasına özen gösterilmektedir. Eğitimlerde öğrencilerin bireysel hikâyeleri, vaka çalışmaları, röportajlar gibi maneviyatla ilgili çalışmaların yapılması, ayrıca danışmanlık yapılacak ortamın kùltürel sorunları ve demografik durumları hakkında bilgi verilmesi önemlidir (On, 2010, s. 222). Manevi danışman, aldığı eğitimle toplum içerisindeki insanların çeşitliliğini, herkesin aynı olmadığını, fiziksel, coğrafi ve kùltürel açıdan farklı olduğunu; aynı şekilde sosyal grupların da kendi içinde farklılaştığının bilincinde olarak danışmanlığa başlamalıdır (Lartey, 2013, s. 168).

Kùltùrler arası manevi danışmanlık ve rehberliğe hermenötik bir bakışla yaklaşarak danışmanlığa mümkün mertebe kùltürel tüm zenginlikler yansıtılmakta ve dikkate alınmaktadır. Birey odaklı hareket edilerek her bireyin eşsizliği göz önüne alınıp inanç, kùltür farklılığı hesaba katıldığı bir danışmanlık imkânı sağlanmaktadır. Kùltùrler arası manevi danışmanlıkta “öteki” nin farkında olarak onun sadece şu anda içinde bulunduğu durumla ilgili değil de yaşam boyu kişinin hayatına anlam katan durumlarının bilincinde olması, danışmanlığın odak noktasını oluşturmaktadır (Atkins ve Federschmidt, 1996, s. 33).

Bununla birlikte henüz yeni bir uygulama olması hasebiyle genelde manevi danışmanlığın Katoliklerin, Protestanların, Müslümanların ve Yahudilerin kendi mensuplarına uyguladıkları görülmektedir. Son yıllarda manevi danışman olarak görevlendirilenlerin dinler arası danışmanlık formasyonuna sahip olması, gündemde tutulmakla beraber kültürler arası manevi danışmanlığın teoloji temelli mi psikoloji temelli mi olacağı, henüz netlik kazanmamıştır (Tosun, 2016, s. 127). Teolojik yaklaşımda yeryüzünde yaşayan her insana hizmet etmek, ilgilenmek ya da her insanı dine ulaştırmak, hidayetine vesile olmak dinî bir görev olarak kabul edilmektedir. Psikolojik yaklaşımda ise hak batıl vb. ayrımlar olmaksızın her insanın manevi desteğe ihtiyacının olduğundan hareket edilmekte ve ihtiyacı doğrultusunda danışmanlık sağlanmaktadır (Tosun, 2016, s. 126). Psikolojik yaklaşımda acı çekme deneyiminin her inanç ve kültür mensubunda aynı olmasından hareket edilmektedir (Kanca, 2022, s. 359). Çok kültürlü danışmanlık bilinciyle insanların sosyal ve kültürel bağlamlarda benzersizliği, biricikliği esas alınıp çeşitlilik onurlandırılmakta değerli ve itibarlı kabul edilmektedir (American Counseling Association (ACA), 2014, s. 3). Danışmanlar, 3 boyutlu (danışmanlık-maneviyat-kültürel bağlam) bir gözlük takarak danışmanlığa girişmektedirler. Bu üç gücü bir arada anlamak, danışmanlar için güçlendirici olmakta, danışmanların kişisel ve mesleki gelişimleri teşvik etmektedir. Maneviyat, kültürel olarak farklı şekillerde ifade edilmektedir. Danışmanın danışmanlık yönelimi ve kişiliği de işin boyutunu farklılaştırmaktadır. Bir elmasın yönleri gibi bu güçler bir araya geldiğinde her danışmanlık kendine özgü bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Fukuyama ve Sevig, 1999, s. 2).

Yeterli hazırlık olmadan bir danışmanın, danışanlarının ruhsal veya dinî ihtiyaçlarını düzgün bir şekilde ele alması mümkün değildir. Günümüzde danışmanların çok kültürlü kaygılara karşı duyarlı eğitime, ruhsal bütünleşme stratejileri ve dünya dinleri konusunda hala yeterli bir danışmanlık eğitimi aldığını söylemek mümkün görünmemektedir (On, 2010, s. 220). Hâlbuki araştırma sonuçlarına göre rehberlik öğrencileri, kültürler arası dinî/manevi danışmanlık eğitiminin çok kültürlü bir kurs ortamında din ve maneviyyatın birlikte verilmesi gerektiğini ifade etmektedirler (Henriksen Jr. vd., 2015, s. 63). Hâl böyleyken pratikte manevi danışmanın kendisiyle aynı inanca sahip olmasını tercih eden ya da kendi inancıyla aynı inancı taşımayanlara danışmanlık yaptığında zorlandıklarını anlatan danışmanlar da bulunmaktadır (İşbilen, 2023, s. 618). Empatik bakış açısının etkin olmasıyla sağlanacak kültürler arası danışmanlıkta, danışmanın karşısındakinin manevi açıdan değerli olan hususlarına saygı göstermesi önemlidir. Danışmanlık yaptığı kişinin değerlerini kabul etmeyebilir ama karşısındaki için değerli olduğunun bilincinde olarak hareket etmelidir.

2.4.2. Manevi danışmanlık ve rehberlikte etik

Etik değerler, bir toplumdan diğer bir topluma kolay kolay değişmeyen adalet, dürüstlük, sorumluluk bilinci gibi temel değerlerdir (Küçüköğlu, 2012, s. 179). Etik değerler, toplumların kültürünün aktarımında ve devamında önemli role sahiptir. Manevi danışmanlıkta özellikle etik değerler önemlidir. Çünkü danışmanlık sürecinde güvenilir bir ortam sağlanması, danışanın mahremiyetine dikkat edilmesi ve danışanın anlattığı zorluklara saygı çerçevesinde yaklaşılması gerekmektedir (Özsoy, 2023, s. 2). Bu alanın etik kurallarının belirlenmesi ve sınırlarının çizilmesi, profesyonelleşmesi adına American Counseling Association (ACA), danışmanlar için şu etik kuralları belirlemiştir: Danışanın kültürüne ve değerlerine saygılı bulunmak, kendi inanç ve düşüncelerini empozeden kaçınmak, güven ortamı oluşturmak, yaşam boyu insan gelişimini destekleyip potansiyelini artırmak. Danışman, danışanın kendi yaşamına yön verme, kontrolü elinde tutma becerileri kazanmasında rehberlik etmeli, zarar vermemeli zarara neden olan eylemlerden kaçınmalı, bireyin ve toplumun iyiliği için zihinsel sağlığı ve refahı teşvik etmelidir (ACA, 2014, s. 3).

Manevi danışman, din, dil, cinsiyet ve kültür farkı gözetmeden danışanlarına saygı göstermeli, kişilerin her birine eşit davranmalıdır. Her bireyin kendi kişisel inanç, mezhep ve düşüncesinin farklı olabileceğinin farkında olarak kendi görüşünü dayatmaya çalışmamalıdır. Bireysel uzmanlık alanının ve sınırlarının bilincinde olarak uzmanı olmadığı alanlarda konuşmamaya gayret etmelidir (Karaaslan, 2016, s.291). Bireyin eşsiz özgünlüğünü odak noktası olarak kabul edip kişiye özel ilkesini ön planda tutmalıdır. Bir danışana uygulanan yöntem diğer danışanda hiç de uygun bir yöntem olmamaktadır (Özsoy, 2023, s.9). Kişisel bilgilerin gizliliği ilkesi, bir diğer önemli noktadır. Kişiler, kendilerine bunun sağlandığından emin olunca danışmanlık hizmeti almak istemektedir. Hesap verilebilir, güvenli bir ortam, süreklilik ilkesi, danışanların sıklıkla dile getirdikleri hususlardır (NHS, Chaplaincy Guidelines, 2015, s.9). Manevi danışmanın, danışmanlıkta bilgi ve becerilerini muhafaza ederken bir yandan da kendini sürekli geliştirmesi, güncellemesi, danışmanın şahsi etik ilkelerinden olmalıdır (Karaaslan, 2016, s.297). Empati çerçevesinde ve saygı ilkesi hep göz önünde bulundurarak danışanın duygusal deneyimlerini ifade etmesine ve danışmanın bunları anlamaya çalışmasına önem verilmelidir. Danışan, danışmandan çok farklı bir etnik kökünde, kültürde olabilmektedir. Danışman, saygı ortamı içerisinde yaklaştığında danışanın özgürce düşünce ve duygularını ifade etmesine olanak sağlanmaktadır (Özsoy, 2023, s.10). Danışmanın kendi kişisel farkındalığı, ön yargıları, güçlü, zayıf yönleri konusunda bilinçli olma hali, etik için önemlidir. Danışmanlıkta yetkin bir hizmet sunabilmek ve azınlıkta

olanlara dürüst ve adil bir şekilde davranabilmek için kişinin kültürel yeterlilik, çeşitlilik konularında kendini geliştirmesi yanında ön yargıları ve zayıflıkları hakkında kendini tanıması gerekmektedir. Aynı zamanda yetkinlik, sık sık danışma ve denetim, etik yansıma, güçlü ahlaki değerler, mesleki ilkeler içermektedir. Etik başlayıp da biten bir süreç değil, süreklilik içermektedir (Oramas, 2017, ss.55-56). Danışanların mahrem konularını danışman sadece danışanların rızası doğrultusunda ya da yasal bir gerekçe nedeniyle açıklayabilir. Bir danışman meslektaşlarıyla istişare ederken mahrem bilgilerin ihlalinde son derece hassas davranarak hareket etmelidir (ACA, 2014, s.7).

Etik ilkeler; diğer ülkelerin tecrübeleri doğrultusunda belirlenmiş genel prensipler, hastalarla olan ilişkilerde kurallar, meslektaşlarıyla ilişkilerde olan kurallar olmak üzere 3 bölümde ele alınmaktadır. Genel prensipler manevi danışmanlığın saygınlığını korumak, danışmanlığı bir irşat faaliyeti ya da resmi mesafeli bir görüşme boyutlarından uzak tutmaktır. Danışmanla ilgili, açık yürekli, dürüst olmak ve hiçbir maddi fayda kabul etmemek, meslektaşlarıyla ilgili ise onların becerilerine saygı duymak ve destekleyici olmaktır (Karaaslan, 2016, s.298).

ASERVIC, etik ilkelerle ilgili olarak şunları belirlemiştir. Profesyonel manevi danışmanlar, danışanlarının inanç durumunu (inancı ya da ateizm, agnostisizm gibi inançsızlığı) dikkate almakta, maneviyat ve temel inançlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları tanımlayabilmektedirler. Profesyonel manevi danışman, kendi kişisel farkındalığının bilincinde olarak sürekli kendi etkisinin etkisini değerlendirmektedir. Çeşitli maneviyat modelleri hakkında bilgi sahibi, dinî gelişimin insan gelişimiyle ilişkisini dikkate alarak danışanının manevi bakış açısıyla tutarlı kelimeleri kullanmaktadır. Danışmanlık sürecinde danışanın dinî veya manevi bakışının sorunlarının çözümüne katkıda bulunduğunu, semptomları azaltabildiğini, mutluluk ve refah düzeyini artırabildiğini dikkate almaktadır (aservic, 2009, ss.3-4). Dine karşı bilinçli bir yaklaşım içerisinde dindar danışanın tecrübesine dayalı bir tedavi ve destek sunmak, dindar danışanların değerleri, öncelikleri ve ilgileri ile örtüşen destek mekanizmalarından güç almaktır (Yarhouse ve VanOrman, 1999, s.183).

Manevi danışmanlıkta etik kurallarına dikkat etmek önem arz etmektedir. Danışana saygı duymak, onu yönlendirmemek ve mahremiyetine özen göstermek, etik ilkeleri arasındadır. Danışmanlıkta karşılıklı yakın bir ilişki söz konusu olduğu için danışman, etik ilkelere riayet etmediğinde danışmanlığın devam etmesi ya da verimli olması söz konusu değildir.

2.4.3. Dünyada ve Türkiye’de manevi danışmanlık eğitimi

İnsan hem maddi hem de manevi boyuta sahip bir varlıktır. Maddi ihtiyaçlarının karşılanmasıyla beraber manevi yönü de ihmal edilmediğinde tam olarak sağlıklı bir yapıya kavuşmaktadır. Manevi ihtiyaçlardan birisi de dindir. Din, insanın hayatını kuşatan, hayat yolculuğunda insanı değiştiren, dönüştüren bir boyuta sahiptir. İnsanın dinî hayatı ile ilgili ihtiyacı, ibadetler konusunda bilgi sahibi olmasından hayatı anlamlandırması, yaşadığı dünyada gelecek tasavvurunu oluşturmaya kadar geniş bir alanı kapsar (Ege, 2021, s.818). Çok boyutlu yapıya sahip olan insana tüm yönlerini kuşatacak, hayatını anlamlandıracak rehberlik, manevi danışmanlıktır. İnsana hayatını anlamlandırmasında rehberlik yapan manevi danışmanın tanım ve görev alanı DİB’in başvurusu ile 2019 yılında MYK tarafından belirlenmiştir. Bununla birlikte belirlenmesi gereken bir husus; manevi danışmanlık eğitimini hangi kurumun vereceği ve eğitimin içeriğidir. Ülkemizde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetinden sorumlu kuruluş DİB, bu alanda görevlendirdiği personeline manevi danışmanlık ve rehberlik adında hizmet içi eğitim programları düzenlemektedir (dinhizmetleri, DİB, s. 53). Buna ilaveten son yıllarda üniversitelerde lisansüstü manevi danışmanlık ve rehberlik eğitim programları açılmaktadır. İlk olarak 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü “Dinî Danışmanlık ve Rehberlik” tezsiz yüksek lisans programı açılmıştır. Akabinde Erzurum Atatürk Üniversitesinde ilerleyen zamanda Sebahattin Zaim Üniversitesinde manevi danışmanlık ve rehberlik eğitime yönelik benzer programlar uygulanmaya başlamıştır (Ege, 2021, s. 826). Bununla birlikte Amerika’da “Clinical Pastoral Education” (CPE) tarafından programlanan, hastane ortamında stajında yer aldığı özel bir manevi danışmanlık eğitimi söz konusu iken Türkiye’de hastane, cezaevi, huzur evi gibi tüm alanı kapsayan genel bir manevi danışmanlık eğitimi söz konusu değildir (ACPE, 2018). Türkiye’de manevi danışmanlıktan sorumlu kuruluş olan DİB, ilahiyat fakültesi mezunu olan tercihen lisansüstü eğitime ya da manevi danışmanlık sertifikasına sahip olan personelini, hizmet içi eğitim sonunda görevlendirmektedir (DİB, Gençlik Yönergesi, 2018).

Manevi danışmanlık uygulamasının ilk olarak Amerika’da bir asır öncesinde hastanelerde başlaması ve akabinde Kıta Avrupasında manevi danışmanlığın uygulanmasında olduğu gibi manevi danışmanlık eğitimi de ilk olarak Amerika’da başlamıştır. Bugün manevi danışmanlık eğitimi, Amerika’da kurumsal bir hüviyete sahiptir. Manevi danışman olarak görev yapacak kişilerin 400 saat staj ve 8 ay teori eğitimi almaları gerekmektedir (Kanca, 2022, s.358). 1925 yılında Anton T. Boisen tarafından teoloji öğrencilerinin bu alanda eğitilmesiyle manevi danışmanlık eğitimi verilmeye başlanmıştır. Bu eğitim kapsamında dinî liderler tıp ve

psikoloji uzmanları ile buluşturularak sosyal bilimler alanında dersler verilmektedir (Kowalski ve Becker, 2015, s.19). Amerika’da CPE’nin eğitim programı Hristiyan öğretisine göre planlanmaktadır. Bu sebeple diğer din mensuplarına yönelik bir manevi danışman eğitimi bulunmamaktadır (Kanca, 2022, s. 361; Long vd, 2018). CPE bölümlerine Müslümanlar için manevi danışmanlık programlarının yerleştirilmesi, hastane, cezaevi gibi alanlarda İslami bir danışmanlık imkânını sağlamasına yönelik çalışmalar mevcuttur. Bu durumun ortaya çıkışında ABD’deki Müslümanların sayısının artışı etkili olmuştur (Kowalski ve Becker, 2015, s. 17). Standart danışman eğitimi müfredatı, manevi konulara ve dinî materyallere odaklanan kursları içermektedir. Bazı kurs programları arasında “Manevi Liderlik”, “İlahiyat ve Danışmanlık”, “Din Felsefesi” başlıklı programlar mevcuttur (Robertson, 2008, 39). İlâveten kültürel açıdan bilinçli olmayı, çeşitli dinî değerleri anlamayı, farklı dinlere mensup insanlara nasıl manevi danışmanlık verileceğini öğreten, manevi deneyimlerinin insanların hayatlarına ne denli önemli olduğunu, örnekler üzerinden açıklayan bir takım kurslar bulunmaktadır (Henriksen Jr. vd.,2015, s.60). Bununla birlikte bütün danışmanlık eğitimlerine en azından maneviyat ve dinin seçmeli bir ders olarak konulmasını, danışmanlık stajyerlerinin danışanlarının dinî veya manevi kaygılarını gidermeye yönelik etkili hizmet sunmalarına nasıl imkân sağlayabilecekleri üzerinde düşünülmesi dile getirilmektedir (Scurry, 2024, ss.159, 163).

Manevi danışmanlık eğitimi ile ilgili Avrupa’daki ülkelerin uygulamaları farklı farklıdır. Örneğin Belçika, Batı Avrupa’da bulunan Türkiyeli göçmenlerin de yaşadığı bir ülkedir. Buna rağmen 1978 yılından bu yana Belçika’da yaşayan Müslümanların din eğitimi ve manevi danışmanlık hizmetlerini karşılayacak din görevlisi ve manevi danışmanların eğitimi meselesi çözüme kavuşturulamamıştır. Hali hazırda Belçika’da uygulanan manevi danışmanlık eğitimi Fransızca olarak verilmektedir (Dönmez, 2021, s.48; Groeninck, 2021). Hollanda, içerisinde oldukça Türk’ün yaşadığı bir Kuzey Avrupa ülkesidir. Hollanda’da manevi bakım ve manevi hizmet, bir din ve vicdan özgürlüğü, anayasal bir hak olarak kabul edilmektedir. Hollanda’da manevi bakım kurumsallaşmış bir bünyeye sahiptir. Manevi bakım görevlilerinin meslek kuruluşu vardır (Karagül, 2012, s.6). Manevi danışmanlık, Hristiyan geleneğinde yaygın olarak kullanılan ve Hristiyan geleneğine özgü bir terim olan çoban kelimesinden doğduğu için Hollanda’da pastoral modellerin kaynağı buna dayanmaktadır. Eğitim de Hristiyan öğretilerine göre verilmektedir. Manevi bakım hizmetini lisans düzeyinde ilahiyat, teoloji eğitimi almış yüksek lisans mezunları verebilmektedir. Bu alanda profesyonelleşmiş ve tecrübeli olması tercih sebebidir (Ganzevoort vd., 2014.). Macaristan’da Batı Avrupa’dan

daha farklı bir manevi danışmanlık eğitimi planlanmaktadır. Çünkü doğu Avrupa'nın kendine özel tarihi ve dokusu bulunmaktadır. Burada eğitim sosyoloji, sağlık bilimleri ve pedagojinin ortaklaşa lisans düzeyinde dinî eğitimle birleşmiş halde verilmektedir. Ekümenik bir şekilde çeşitli mezheplerin iş birliğine ilaveten kişinin biyo-psiko sosyal yapısına ve manevi birliğine göre eğitim planlanmaktadır. Küçük danışma grupları üzerinde yapılan pratik eğitim süreci, bu eğitimin omurgasını oluşturmaktadır (Tomcsányi vd., 2013, ss. 62-68). Türkiye'de manevi danışmanlık eğitimi, üniversitelerin tezli, tezsiz yüksek lisans programları ya da özel sertifika kursları vasıtasıyla alınabilmektedir. Manevi danışmanlık eğitimleri, cezaevi, ADRB, hastane, huzurevi gibi farklı alanlarda danışmanlık hizmetleri konusunda donanım sağlamaktadır. Dünyada manevi danışmanlık eğitimi ise ülkelerin içinde bulundukları psiko-sosyal ve ekonomik şartlara göre değişmektedir.

2.4.4. Dijital çağda manevi danışmanlık

Dijital, Türkçe'de sayısal anlamına gelmekte insanoğlunun geçmişten günümüze gelen bilgiyi sayısal yollardan işleyerek teknolojik ortama aktarılmasıdır (Bozkurt vd. 2021, s. 36). Bilgi çağı olarak kısaca ifade edilebilen dijital çağ, bilginin teknolojinin imkân ve olanaklarıyla herkesin kolayca ulaşımına sunulmasıdır. Dijital çağ, sürekli güncellenerek ve yenilenerek her geçen gün ağını genişletmekte ve tüm dünyanın teknoloji üzerinden birbirinden haberdar olmasını sağlamaktadır (Okun, 2022, s. 25). Dijital çağda 2021 yılı itibarıyla 7,83 milyar nüfusun 4,66 milyarı aktif olarak internet; 4,20 milyar insan sosyal medya, 5,22 milyar insan da cep telefonu kullanmaktadır (We Are Social, 2021). Teknolojinin geldiği noktada dijital dünyayı yok saymak ya da dijital dünyanın sağlayacağı katkılardan faydalanmamak çok da doğru bir tercih olarak gözükmemektedir. Teknolojiden bireysel ve toplumsal olarak kaçınmak artık olası değildir (Karoğlu vd., 2020, s. 148). Günümüz toplumlarının karakteristik özelliği; bilgi teknolojisi, internet ve dünyayı kucaklayan bilişim ağlarıdır. Bu durum, iletişimde yapısal bir değişimin varlığını ortaya çıkarmakta, yeni alışkanlıklar edinilmesine yol açmaktadır (Görgün, 2016, s. 300). 21. yüzyılın bu yeni alışkanlıkları, dijital kültür olarak devreye girmekte ve sınırsız seçenekler ortaya koyarak bireylerin hayatını kolaylaştırıcı olanaklar vadetmektedir. Bu durumda giderek başka insanların araç ve mekanizmaları üzerinde gelişen dijitalleşme, enformasyon akışını ve iletişim sinyallerinin üretimini, yayılmasını ve tüketimini önemli ölçüde arttırarak hızlanmayı bir tür amaç haline getirmektedir. Bu kapsamda dünyanın küreselleşme süreci daha da hızlanmakta dünyanın neresinde olursa olsun insanlar arası etkileşim ve bilgi sahibi olma alternatifleri artmaktadır (Van Dijk, 2016, s. 294-296). Bilgi sahibi olmak, hep istenen bir durumdur. Önceden bilgi

kaynağı; aile, okul ve çevre olmakta iken şimdi ise bilgi edinme giderek daha fazla teknolojik araçlarla ulaşabilecekleri alanlara doğru eğilmektedir.

Dijital çağda sadece bilgi edinme değil hem kişisel hem de kişilerarası iletişim de internet üzerinden olmaktadır. Dijital dünyanın kendi içerisindeki en önemli dinamiklerinden birisi; içeriği, kullanıcılarına sunduğu olanakları, renkli dünyası ile adeta bir cazibe dünyası olan sosyal medyadır (Balcı vd., 2019, s. 57). Özellikle gençler, bu alanlar üzerinden bilgi sahibi olmayı daha çok tercih etmektedir. 2013 yılında yapılmış Gençlik ve Sosyal Medya araştırmasına göre, Türkiye’de 15-29 yaş aralığındaki internet kullanıcısı gençlerin oranı %96,6’dır. Gençlerin %86’sı günde en az bir kere, %72’si ise her gün birkaç kez sosyal medya kullandığını belirtmektedir. Gençler, en çok eğlence (%60), ikinci sırada bilgi alma (%56) amacıyla sosyal medyayı kullandıklarını söylemektedirler (GSB, 2013, s.17-18). Gençlere bu yoğun sosyal medya içerikleri konusunda doğru-yanlış ayırt etmelerine yardımcı olacak değer kriterlerini ve manevi bakış açısını vermenin önemi her geçen gün ortaya çıkmaktadır. Kontrolsüz öğrenme, kafa karışıklığına yol açtığı gibi sosyal medya üzerinde bilgi edinme, gençlerin tasavvurlarını ahlâkîlikten ve inançtan uzak bir düşünce üzerine inşa etmesine neden olabilmektedir. Bu perspektif onları; hayatı anlama, anlamlandırma ve amaçlı şekilde yaşamadan uzaklaştırmaktadır. Gençler manevi tarafları zayıfladıkça tatmin olmak için sosyal medya platformlarına daha çok yönelmektedir (Arıcı, 2024, s. 403). Bu kısır döngü sonunda sosyal medya bağımlılığı ortaya çıkmakta, bu durum ise öz saygının düşük olmasına neden olmaktadır (Balcı vd., 2019, s. 59). Ayrıca fiziksel yetersizlikler, ekonomik zorluklar, psikolojik rahatsızlıklar, kişilerin gerçek dünyadan uzaklaşıp teselliyi sanal dünyada aramasına sebep olmakta, özellikle bu durum gençlerde daha fazla görülmektedir. Sosyal medyayı doğru kullanma konusunda başta ebeveynler tarafından olmak üzere gençlere rehberlik gerekmektedir (Kırık vd., 2015, s. 121). Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi tarafından 13-30 yaş arası gençler üzerine yapılan araştırmada gençlerin % 37,4’ünün 10 yıldan fazladır sosyal medya kullandığı, % 53,8’inin günde 2-4 saat arasında sosyal medyada vakit geçirdiği görülmektedir (Sahamerkezi, gençlik raporu, 2023, s. 2). Sosyal medyada fazla vakit geçirmenin sonucunda günümüzde sosyal medya bağımlılığı adında yeni bir olgu oluşmaktadır. Dijital bağımlılık, kişinin olumsuz sonuçlarına rağmen internette vakit geçirmeye devam etmesi ya da saatlerce oyun oynamasıdır. Dijital bağımlılık, özellikle sosyal ilişki becerileri zayıf, strese dayanma gücü düşük gençlerin ilk sığınağı oluvermektedir. Aşırı sosyal medya kullanımı, kullanıcılarının fiziksel bir takım hastalıkların baş göstermesine,

çevreleri ile ilişkilerinde dezenformasyon yaşamalarına neden olmakta uyku düzenleri bozulabilmekte, sosyal ilişkileri zayıflayabilmektedir (Balcı ve Baloğlu, 2018, s. 227).

Sosyal medyanın çocuk ve gençlerin hayatlarındaki bir takım olumsuz tesirlere karşı yapılabilecek çalışmalardan birisi de sosyal medya manevi danışmanlık eğitimidir. Gençlere doğru tutum ve davranışları kazandırmada, öz saygılarını geliştirmede manevi danışmanlık ve rehberlik etkili olmaktadır (Arıcı ve Arıcan, 2022, s. 296). Her gün mutlaka belirli bir zamanını sosyal medya üzerinde geçiren kişilerin izledikleri muhtevadan etkilenmemesi, düşünce ve değer algılarının değişmemesi, imkân dâhilinde değildir. Bir müddet sonra bireylerin tutum ve davranışlarını, bu sosyal medya içeriklerinin belirlemesi de muhtemeldir. Sosyal medya, değer aktarımını ve toplumsal rol modelleri oluşturmada etkin rol oynamaktadır. Sosyal medyanın eklektik yapısı ve sosyal medya takipçilerinin de genellikle gençlerden oluşması, sosyal medya üzerinde maneviyat ağırlıklı bir eğitimin tabiri caizse manevi bağışıklığı kazandırmanın önemini ortaya koymaktadır (Yavuz, 2023, s. 16). Gençlere güvenli internet kullanımında rehberlik yapmak, manevi danışmanlığın önemli bir fonksiyonu olmaktadır. Sosyal medya platformlarında kendilerini kontrol edebilme becerilerini geliştirme konusunda destek sağlanarak sosyal medya bağımlılığını önleme amacıyla yapılan çalışmalara katkıda bulunulmalıdır (Arıcı, 2024, s. 396). İslam ahlakı ve değerlerinin sosyal medya kullanımında da geçerli olduğu, bütünleştirilmiş bir manevi danışmanlık yaklaşımıyla özellikle gençlere olmak üzere tüm yaş gruplarına sosyal medya manevi danışmanlığı gerekli olmaktadır (Yavuz, 2023, s. 27). Gençlerin büyük çoğunluğu için vazgeçilmez yaşam alanı haline gelen internet ve sosyal medya doğru kullanıldığında oldukça faydalı, hayatı kolaylaştırıcı etkiye sahiptir. Ama sınırsız içeriği, pek çok zaman kontrolsüz ulaşım imkânı gibi nedenlerle internet ve sosyal medya ortamlarında kişilere rehberlik yapmak, önemli hale gelmektedir.

2.5. Diyanet İşleri Başkanlığı Gençlik Çalışmaları

Bu bölüm, kendi içerisinde 5 alt bölüm olarak ele alınmıştır. DİB gençlik çalışmalarının tarihsel gelişimi ve şundaki mevcut durumu ortaya konmaya çalışılmıştır. DİB'in gençlik merkezleri ve öğrenci yurtları özelinde gerçekleştirdiği faaliyetler, gençlik koordinatörlük sistemi hakkında bilgi verilmiştir. Gençlere yönelik yapılan kamplar ve projeler ayrıntılı olarak aktarılmıştır.

2.5.1. Tarihsel gelişim

DİB, Cumhuriyetin kurulmasıyla 1920 yılında Şeriye ve Evkaf Vekâleti olarak ilk nüvesi oluşturulan 1924 yılında Diyanet İşleri Reisliği adıyla teşekkül edilen köklü bir kurumdur. İlk teşkilat kanunu, 2800 sayılı 22/06/1935 tarihli “Diyanet İşleri Reisliği Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun” dur. 1950 yılında 2800 sayılı kanunda bazı değişikliklerle birlikte teşkilatın adı “Diyanet İşleri Başkanlığı” olarak değiştirilmiştir. 1965 yılında yürürlüğe giren 633 sayılı kanunla “din konusunda toplumu aydınlatma” görevi DİB’e verilmiştir (Bulut, 1998, s. 114). 1982 anayasasında genel idare sınıfı içerisinde yer alan DİB, 01/07/2010 tarihli ve 6002 sayılı Kanunla hiyerarşik olarak genel müdürlük seviyesinden müsteşarlık seviyesine yükseltilmiştir. 2010 yılında güncellenen teşkilat yasası ile din hizmetlerinin yasal çerçevesi genişletilmiştir. 2 sürekli kurula ilaveten 9’u Genel Müdürlük seviyesinde olmak üzere 14 hizmet birimi DİB bünyesinde oluşturulmuştur. 20/11/2017 tarihinde DİB’in başkan yardımcısı sayısı 5’e yükseltilmiştir. 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı yönetim sistemine geçilmesi ile birlikte 09/07/2018 tarihli Resmi Gazete’de (3. Mükerrer) yayımlanan 703 sayılı KHK ile DİB, Cumhurbaşkanlığına bağlı bir kurum, teşkilat kanununda görev ve yetkileriyle ilgili önemli değişikliklere sahip bir hâle gelmiştir (DİB, Kurumsal Tarihçe, 28.05.2013). DİB, 2023 yılı itibarıyla 89.676 camii, 20.384 Kur’an kursu, 140.185 toplam personel sayısı ile hizmet veren geniş kesimlere ulaşabilen bir kurumdur (DİB, İstatistiki bilgiler, 05.06.2023). Türkiye’de yaşayan kişilerin 3’te 1’inin mutlaka çocukken Kur’an kursuna gittiği araştırma sonuçlarında ortaya konduğundan (KONDA, 2014) Türkiye’de en çok bilinen ve başvuru alan kurumlardan birisi olduğu söylenebilir.

Genç, yaşlı, kadın, erkek toplumun her kesimine doğumundan ölümüne kadar pek çok dinî vecibe, DİB personeli olan din görevlileri tarafından yapılmaktadır. İlk zamanlardan beri müftü ve vaizler, dinî görevlerin yanı sıra halkın kendilerine yönelttiği soru ve sorunlarına da fetvalar ile çözüm üretmektedirler. 21. yüzyılda değişen dünya sosyal içerikli din hizmeti algısını oluşturmakta, din hizmetlerinde de bu minvalde değişiklikler gerçekleşmektedir. Her ne kadar Türkiye’de cami odaklı bir din hizmeti temayülü hâkim olsa da İslam, doğumdan ölüme, gençlikten ihtiyarlığa insanın tüm hayatını sarıp kuşatan bir yapıya sahiptir. Bu sebeple DİB, toplumdaki her bir insanın dinî bilgi ve malumata kolayca ulaşabileceği şekilde fetva, yayın, irşat ve eğitim hizmeti sunmaktadır. Bunun yanı sıra insanların hayatına eşlik etmek, zor zamanlarında manevi destek ve dinî rehberlik, gelişen şartlara uygun olarak gerçekleştirdikleri bir din hizmeti çeşididir. Kişilerin özel dönüm noktalarında, olağanüstü hâllere maruz kaldıkları zamanlarda hayata dair problemlerin üstesinden gelebilmelerinde

manevi kanallarla onlara yardımcı olmaktır. Manevi danışmanlık ve destek hizmetlerinden Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü sorumludur (DİB, Din hizmetleri stratejisi, ss. 3-5). Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, toplumun birlik ve beraberliğini güçlendiren milli-manevi değerlerden hareket ederek sahih dinî bilgiyi, toplumun farklı kesimlerine ulaştırmaktadır. Gençlik çalışmalarından sorumlu olan Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 6 daire başkanlığı bünyesinde din hizmetleri görevini yerine getirmektedir. Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, hastanelerde, cezaevlerinde, kadın konukevlerinde, çocuk evlerinde, KYK yurtlarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini gerçekleştirmektedir. Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri Daire Başkanlığı, DİB'in gençlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinden sorumludur. Bununla birlikte Din Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı diğer daire başkanlıkları da gençlik çalışmalarında aktif olarak rol almaktadır (DİB, 2018, s. 13-14).

Manevi danışmanlık hizmetleri ilk olarak 1983 yılında cezaevlerindeki mahpuslara yönelik olarak başlatılmıştır. Cezaevlerinde başlayan manevi danışmanlık uygulamasını 1995 yılı itibariyle hastanede manevi danışmanlık hizmeti takip etmiştir. Hastanelerde manevi danışmanlığı asıl aktif hale getiren 2015 yılında DİB ve Sağlık Bakanlığı arasında imzalanan protokol olmuştur. 2003 yılında Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının kurulmasıyla manevi danışmanlık farklı bir boyuta taşınmıştır. Manevi danışmanlık hizmetinden yararlanmak isteyen kimse, aile bürosuna gelerek soru ya da sorununa bire bir görüşme odasında çözüm aramakta ve manevi destek imkânına kavuşmaktadır. 2011 yılında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve DİB arasında imzalanan protokol ile aile bürolarındaki manevi danışmanlık daha kapsamlı hale gelmiştir. Aynı zamanda büroların ismi Aile ve Dinî Rehberlik (ADRB) olarak değişmiştir (DİB, 2018, s. 121). ADRB'ler kuruluşundan itibaren gençlik alanında faaliyetler gerçekleştirmektedir. Örneğin 2011 yılında aile alt başlığı altında okunan hutbelerin 43 tanesi, 2012 yılında 22 tanesi gençlik ile ilgilidir (DİB, 2012, s. 24).

Gençlere yönelik manevi danışmanlık hizmetine gelince bu alanda manevi danışmanlık çalışmalarının gelişim ve kurumsallaşmasında ilk adım, 2013 yılında Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğüne din pedagojisi ilkelerine uygun olarak öğrenciler için program hazırlanmasıdır. Devamında 18.06.2013 ve 28.11.2013 tarihlerinde DİB ile Kredi ve Yurtlar Kurumu arasında imzalanan iki iş birliği protokolü ile KYK yurtlarında Kur'an'ı Kerim eğitiminin uygulanmaya konulmasıdır (Koç, 2021, s. 150). Diğer taraftan 2012 yılında gerçekleştirilen II. Cami Görevlileri çalıştayında camilerde gençlere yönelik okuma salonları ve gençlik merkezlerinin açılması teklif edilmesidir (DİB, 2012, ss. 93-95). 2014 yılından

itibaren daha sistemli ve aktif bir şekilde planlanmadan bahsedilebilir. Bu alanda 2014 yılında Camiler ve Din Görevlileri Haftası temasının “Cami ve Gençlik” olarak belirlenmesi, atılan önemli adımlardandır. 2015 yılında ilk defa din hizmetleri raporlarında “Gençlik” alanında yapılan çalışmaların ayrı bir başlık altında incelenmesi, bir diğer gelişmedir. Bununla birlikte 26.02.2015 tarihinde GSB ile imzalanan protokol ile çalışmaların daha kapsamlı ve sistemli hâle geldiği belirtilebilir. Bu protokol Kur’an’ı Kerim ve dinî bilgilerin öğretiminin yanı sıra manevi danışmanlık ve rehberlik imkânını da sağlamıştır. Bu protokol gereği GSB’nin kamplarında ve KYK yurtlarında manevi danışman görevlendirilmesi karara bağlanmıştır. Bu kapsamda 2015-2016 eğitim öğretim yılının bahar döneminde ilk defa 43 ilde 83 personel KYK öğrenci yurtlarında görevlendirilmiştir. Öncesinde görevlendirilecek personel hizmet içi eğitime tabi tutulmuş bütün KYK yurtlarda bir manevi danışman görevlendirme kararı alınmış, tüm il ve ilçe müftülükleri ile koordinasyon sağlanmıştır (DİB, 2016, s. 62).

Gençlik alanında bir diğer çalışmalar ise sabah namazı buluşmaları ve Mevlid-i Nebi ile Din görevlileri haftalarında gençlik konulu temalar belirlenmesidir. 2015 yılında “Gençler Huzurda Buluşuyor” teması ile sabah namazı buluşmaları ilk defa Türkiye genelinde düzenlenmeye başlanmıştır. Mevlid kandilinde “Gençlik Kutlu Doğumda Buluşuyor” teması odak noktası olarak belirlenmiş ve gençlere yoğun şekilde programlar düzenlenmiştir. GSB ile ortak bir çalıştay düzenlenerek bu haftalarda yapılacak ortak çalışmalar belirlenmiştir (DİB, 2015, s. 62). 2018 yılında Mevlid-i Nebi Haftası etkinliklerinin temasının "Peygamberimiz ve Gençlik" olarak belirlenmesi, önemli bir diğer çalışmadır. DİB hafta vesilesiyle "gençlik" temalı pek çok etkinlik gerçekleştirmiştir. 2014 yılından bu yana "*geç kalma, genç gel*" temasıyla cami merkezli pek çok çalışma icra edilmiştir (Soykök, 2019, s. 549). Gençlik çalışmaları ile ilgili 2018 yılında ilk defa bir yönerge hazırlanmıştır. 07/05/2020 tarihli ve 340105 sayılı DİB onayı ile yönergede bazı değişiklikler gerçekleştirilmiştir (DİB, Yönerge, 2018). 2018 yılında cami müstemilatındaki DİB gençlik merkezlerinde 700 civarında lisanslı sporcu tarafından profesyonel olarak okçuluk, tekvando, karate vb. sportif aktiviteler gerçekleştirilmiştir. Üniversiteli gençlere yönelik nitelikli programlar yürütülmüş, manevi danışmanların yönlendirmeleri ile üniversitelerde öğrenci toplulukları oluşturulmuş, üniversiteler bünyesinde çeşitli kulüpler kurulmuştur (DİB, 2018, s.172-178).

DİB 12-24 yaş grubu 17 milyon gence ulaşmayı hedeflemektedir. Bu hedefi gerçekleştirmeye yönelik proje ve faaliyetler planlamaktadır. Bahsi geçen protokol gereği, Türkiye genelinde GSB düzenlediği kamplarda din görevlilerini görevlendirmektedir. Ramazan ayında toplam yedi ilde "Ramazan Kampı" ve "iftar" programlarına ilaveten ekim ayında Camiler ve Din

Görevlileri Haftası münasebetiyle “Gençlik Huzurda Buluşuyor” faaliyeti gerçekleştirilmektedir. Yaz kamplarında da manevi danışman görevlendirilmekte kamplarda umre ödüllü kompozisyon yarışması gibi etkinlikler de planlanmaktadır (DİB, 2016, s. 61). 2017 yılından itibaren her ilde DİB tarafından görevlendirilen Gençlik Koordinatörleri marifetiyle, faaliyetlerin planlanması, gerçekleştirilmesi istenmektedir. Manevi danışmanlar için 2019 yılının Aralık ayı itibariyle aylık ve yıllık çalışma takvimi DİB tarafından hazırlanıp müftülüklerle gönderilmektedir. Bu şekilde Türkiye genelinde daha sistemli ve verimli çalışmalar, özellikle kandil geceleri, ramazan iftarları gibi özel zamanlarda GSB ile ortak programlar düzenlenmektedir. Yurtlarda tefsir, hadis, İslam tarihi vb. atölyeler, Osmanlıca, Arapça dersleri de öğrencilerin talepleri doğrultusunda açılabilir (DİB, 2015, s. 61). Son olarak gençlik çalışmalarının kurumsallaşmasında 2015 yılında DİB ve GSB arasındaki işbirliği protokolü, 2018 yılı “DİB Gençlik Çalışmaları Yönergesi” ve 2023 “Diyanet Gençlik Hizmetleri” çalışması, bu alandaki önemli adımlardır. DİB, bu atılan bu adımlarla beraber çocuklara ve gençlere cami içinde faaliyetlere ilaveten gençlik merkezlerinde daha farklı etkinliklerle manevi danışmanlık gerçekleştirmektedir (Günler ve Zengin, 2024, s.640). DİB kuruluşundan itibaren her yaş grubuna, hayatın her dönemine din hizmeti veren bir kurum olmakla beraber özellikle 2013 yıllarından itibaren gençlik alanına daha özel çalışmalar planlamaktadır. Öğrenci yurtlarındaki manevi danışmanlık hizmeti başta olmak üzere gençlere manevi anlamda bir hayat rehberliği, ahlaki kazanımlar verme amacıyla pek çok çeşitli faaliyetlere, projelere her geçen gün yenilerini ekleyerek gerçekleştirmektedir.

2.5.2. Mevcut durum ve organizasyon yapısı

DİB gençlik çalışmaları, merkezde Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri Daire Başkanlığı koordinesinde yürütülmektedir. Sosyal ve Kültürel içerikli Din Hizmetleri Daire Başkanlığına aynı genel müdürlük bünyesindeki Aile ve Dinî Rehberlik, Cami Hizmetleri, İrşat Hizmetleri, Göç ve Manevi Destek Hizmetleri daire başkanlıkları da destek sağlamaktadır (Soykök, 2019, s.549). İl ve ilçelerde il gençlik koordinatörü il müftü yardımcısının, ilçe koordinatörü ilçe müftüsünün bilgisinin dâhilinde faaliyetleri planlamakta ve gerçekleştirmektedir. İl gençlik koordinatörüne bağlı olarak il gençlik koordinatör yardımcısı, manevi danışmanlar sorumlusu, proje takip sorumlusu, lise ve ortaokul sorumlusu, sosyal medya sorumlusu şeklinde alt birimler oluşturulmaktadır. Çalışan gençlik sorumlusu, gençlik merkezi ve kamp sorumlusu, üniversite ve TDV evleri sorumlusu, TDV genç gönüllüler sorumlusu, il gençlik koordinatörlüğü altında yapılandırılmış diğer birimlerdir (DİB, 2021, s.166). İl ve ilçe müftülükleri, DİB’in organize ettiği şekilde gençlik

alışmalarını planlamak için gençlik koordinatörünü seçmekte ve görevlendirmektedir. DİB’in gençlere yönelik proje ve faaliyetleri hakkında yapılacak toplantılarda personeline bilgi vermekte onları bu alanda çalışmaya teşvik etmektedir. Gençlik çalışmalarında gözetilecek hususlarda din görevlilerine rehberlik etmektedir (DİB, gençlik yönerge, 2018). İl/ilçe gençlik koordinatörlükleri tarafından Türkiye genelinde gerçekleştirilen faaliyetler, kamp etkinlikleri, sosyal medya programları, gezi, konferans, seminer, yarışma, okul ziyaretleri, şehit ziyaretleri, alıştay, sabah namazı buluşmaları DHYS’ye kaydedilmektedir. GSB yurtlarında gerçekleştirilen faaliyetler de dâhil olmak üzere 2022 yılında toplam 7.124.882 gencin DİB gençlik çalışmalarına katılığı bu verilerden elde edilmektedir (DİB, 2022, s. 138). 09.12.2019 yılında DİB ve GSB arasında yeni bir protokolün imzalanmasıyla manevi danışmanlığın imkânı genişletilmiştir. Bundan sonra DİB manevi danışmanları, *“GSB’ye bağlı yurtlarda, gençlik merkezlerinde, kamplarda ve spor tesislerinde ihtiyaç duyulan manevi danışmanlık hizmetini ve eğitim faaliyetlerinden Kur’an-ı Kerim, Din ve Değerler Eğitimi, Arapça, Osmanlıca vb. kurs, aktivite ve atölye çalışmalarını gerçekleştirmek”* ile sorumlu tutulmaktadırlar (DİB, Protokol, 2019).

Gençlik çalışmalarında amaç; gençlerin ahlak, erdem, estetik, ruh güzelliğine sahip, merhametli ve adalet ilkelerinin bilincinde yetişmelerine destek olmaktır. Zararlı alışkanlıklardan korunarak maddi ve manevi gelişimlerini takviye etmektir. Milletin huzur ve bekâsı için merhamet duygusuyla, sorumluluğunun ve yeteneklerinin farkında olan bir nesil yetiştirmektedir (DİB, 2017, 101). Hedeflenen özelliklere sahip gençlerin yetiştirilebilmesi için DİB, manevi danışman olarak görev yapacak personelinin eğitim ve donanımı artırmaya yönelik faaliyetlere önem vermektedir. Bu kapsamda DİB, İstanbul niversitesi ile manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri alanında bir protokol imzalamıştır. Protokol kapsamında tezli/tezsiz yüksek lisans ve doktora eğitim programı işbirliğinden bahsedilmektedir (İstanbul niversitesi, 2021). Öte taraftan DİB, 20.02.2018 tarihinde MYK ile protokol imzalayarak ğrenci yurtları, gençlik merkezleri, hastaneler, sosyal hizmet kurumlarında manevi danışmanlık hizmetlerinin ulusal meslek standartlarının belirlenmesi için girişimde bulunmuştur (Diyanet.haber, 11.09.2018).

DİB gençlik çalışmalarının kurumlar arası eş güdüm içerisinde kuşatıcı bir yaklaşımla, hiçbir genci dışarıda bırakmadan belirli bir standart lsnde ama yeniliklere de açık olarak uygulandığı görülmektedir. Protokollerin süreci hızlandırdığı, iki kurumun ortak hareket edebilme tecrübesinin iyi durumda olduğu, sahadan alınan dönütler işığında söylenmektedir (Koç, 2021, s.150). Gençlik çalışmalarında ğrenci merkezli yaklaşımın esas alınmakta

olduğu, gençlerin kolay ulaşabildiği, öğrencilerin sosyalleşme imkânı elde ettiği, samimi, içten bir iletişimin hâkim olduğu görülmektedir (Öğretici, 2019, s. 737). DİB manevi danışmanlık hizmetlerinde daha çok gençlere cazip gelen kamp alanları gibi mekânları seçmektedir. Öğrenciler, zorunlu olmadan kendi istekleriyle gelmekte, devam zorunluluğu ya da değerlendirme korkusu yaşamamaktadır. Bunlardan dolayı manevi danışmanlık faaliyetleri son derece etkili olmaktadır. Bilgi ve uygulama boyutuna elverişli doğal ortamlarda yapılan bu çalışmalar, gençlerin enerjilerini olumlu şekilde kullanmalarına ve sanal âlemden çıkıp sosyalleşmelerine imkân sağlamaktadır. Yapararak ve yaşayarak öğrenme olanağı sağlayan kamp programlarını tercih eden DİB, çocuklara ve gençlere doğal ortamda tefekkür, ibadet bilinci kazandırmaya gayret sarf etmektedir (Altuntaş, 2023, s.663). Bununla birlikte GSB, Milli Eğitim Bakanlığı, Belediyeler gibi kurumlarla iş birliği ve uyum içerisinde çalışmalar planlayarak gençlik hizmetlerine bir kurumsal kimlik ve resmiyet kazandırmaktadır. Yasal düzenlemeler, kurumlarla imzalanan protokoller, çalışma yönergesi vb. girişimleri sahada yapılan çeşit çeşit aktivitelerle destekleyerek gençlik hizmetlerinin her geçen gün artması sağlanmaktadır. Bu olumlu gelişmelere rağmen hâlâ manevi danışmanlık alanında çalışan din görevlilerinin görevlendirme ile devam ediyor olması, müstakil unvanların bulunmayışı, pek çok faaliyetin gönüllülük esaslı yürütülmesi, bir takım aksamalara neden olabilmektedir. Yapılan hizmetlerin genelde mahalli imkânlarla karşılanması, bu alana ödenek tahsisinin net olarak belirlenmemesi, yaşanan diğer zorluklardandır (Günler ve Zengin, 2024, s. 644).

DİB'in gençlere yönelik manevi danışmanlık alanında en önemli çalışmalarından birisi de sahih dinî bilginin esas alındığı, güncel konularda hazırladığı yayınlardır. Hazırlanan bu yayın ve materyaller, kolay ulaşılabilir durumdadır, soru-cevap şeklinde hazırlanan formatta olanlar vardır, gençlerin ve din görevlilerinin ilgisini çeken özelliktedir (Günler ve Zengin, 2024, s. 643). Gençlere manevi açıdan destek olan bu yayın hizmeti, fiyatının ekonomik olması ya da il/ilçe müftülükleri tarafından ücretsiz dağıtılması gibi imkânlarla gençlerin kolaylıkla erişebilmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca DİB gençlik merkezlerinin ulaşılabilirliğinde daha hassas davranılması, içerisindeki araç gereçlerin arttırılması, çeşitlendirilmesi, geliştirilmesi tavsiye edilmekle birlikte öğrenciler nezdinde gençlik merkezlerine rağbetin iyi durumda olduğu ve öğrencilere olumlu öğrenme ortamı sunduğu görülmektedir (Gül, 2023, s.564-576). Gençlik çalışmalarının cami bünyesinde açılacak gençlik merkezlerinde uygulamanın daha etkili olacağı, çalışmaların din görevlisinin şahsi gayret ya da hayırseverlerin bağışları şeklinde olmaktan kurtarılmasının kurumsallaşmasına ivme

kazandıracağı düşünülmektedir (Öğretici, 2019, s.737). DİB gençlik faaliyetlerine ilişkin veriler Tablo 2.1’de yer almaktadır.

Tablo 2.1.2020 yılı Gençlik faaliyetlerine dair sayısal veriler

Etkinlik Adı	Etkinlik Sayısı	Ulaşılan Genç Sayısı
Konferans	2.987	211.830
Panel	324	18.913
Seminer	2.444	107.418
KYK Programı	2.771	78.531
Sosyal Medya Programı	14.446	564.354
Öğrenci Topluluğu	186	6.615
Toplantı	2.801	20.681
Kamp	293	7.665
Piknik	1176	24.792
Cami/Sabah Namazı Buluşması	8.562	184.704
Gezi	734	18.183
Gençlik Halkası	8.876	99.811
Kurs ve Atölye Çalışması	1.572	8.433
Yarışma	938	40.396
Okuma Grubu	4.475	52.314
Sosyal Faaliyetler	4283	85.221
Ziyaretler	10.627	84.867
Sportif Faaliyetler	4.403	42.259
Toplam	101.113	2.070.827

(DİB, 2020, s. 172).

Tablo 2.1.’e göre DİB gençlik faaliyetlerine ilişkin çok çeşitli faaliyet gerçekleştirmiştir. Faaliyetler içinde konferansların ve katılımcıların sayısının fazlalığı dikkat çekmektedir.

Faaliyetlerin sadece dinî içerikli olmadığı görülmektedir. 2020 din hizmetleri raporunda sadece bu şekilde toplu bir faaliyet bilgisi paylaşıldığı için araştırmada bu rapor dikkate alınmıştır. 2025 yılı Şubat ayı itibariyle DİB'in en son hazırladığı din hizmetleri raporu 2022 yılına aittir.

2.5.3. Gençlik merkezleri ve öğrenci yurtlarında hizmetler

Gençlik çalışmalarının en önemli ayaklarından birisi gençlik merkezleri ve öğrenci yurtlarındaki manevi danışmanlık hizmetleridir. 2018 KHK 703/141 maddesinde DİB'in manevi danışmanlık görevi ve hizmet alanları, 3. maddede şu şekilde ifade edilmiştir: *“Öğrenci yurtları, eğitim kurumları, gençlik merkezleri ve kampları, ceza infaz kurumları ve benzeri yerlerde işbirliği esasına göre manevi danışmanlık ve din hizmeti sunmak”*tır. Gençlik merkezleri; gençlerin serbest zamanlarını değerlendirmeleri için sanatsal, sportif bazı faaliyetleri planlamak, gençlerin bilişsel, sosyal ve fiziksel gelişimlerini desteklemek, gençlere danışmanlık ve rehberlik yapmak üzere yapılmış mekânlardır. Gençlik merkezleri, aynı zamanda gençleri zararlı alışkanlıklardan koruma ve sosyal becerilerini geliştirebilme amacıyla kamplar, tarihi ve kültürel geziler düzenlemektedir. Başta GSB'ye bağlı olmak üzere belediyelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve DİB'in gençlik merkezleri bulunmaktadır. 2018 yılı KHK 703/141 Madde 9: *“İhtiyaç duyulan yerlerde okuma salonu, aile ve dinî rehberlik merkezi, gençlik çalışmaları merkezi ve benzeri yerleri açmak ve bunlarla ilgili işlemleri yürütmek”* hükmü çerçevesinde il ve ilçe müftülükleri bu tarih itibariyle gençlik merkezlerini açma faaliyetlerini daha yoğun bir şekilde gerçekleştirmişlerdir. DİB gençlik hizmet mekânları, 3'e ayrılmaktadır. İlki DİB gençlik merkezleri; içerisinde görüşme odası, ders/etüt salonu, çok amaçlı spor salonu, kütüphane, mescit, mutfak ve ıslak zemin bulunan mekânlardır. İkincisi, Diyanet okuma salonları; cami müstemilatında oluşturulan ortaöğretim, lisans ve lisansüstü öğrencilerine yönelik belirli bir çalışma planı çerçevesinde faaliyette bulunan mekânlardır. Diyanet okuma salonları gençlik merkezinde bulunması gereken niteliklere sahip değildir. Üçüncüsü genç ofistir. Gençleri, DİB hizmetleri ile tanıştırmak, gerektiğinde manevi danışmanlık ve dinî rehberlik faaliyetlerinde kullanılmak amacıyla kampüs alanı, öğrenci yurdu, otogar, AVM vb. yerlerde oluşturulmuş diğerlerine göre daha küçük olan mekânlardır. Gençlik merkezlerine manevi danışman görevlendirmesi, KYK manevi danışman görevlendirmesinden sonra 2019 yılında başlamış olup 2022 yılı itibariyle 272 manevi danışman görev yapmaktadır (DİB, 2022, ss. 141-143). Gençlik merkezlerinde görevlendirilen en az 1 erkek ve 1 kadın manevi danışman rehberliğinde gençler hafta içi, hafta sonu, okul çıkışı ve akşam saatlerinde içerisinde sportif faaliyetlerinde olduğu farklı

aktivite ve etkinlikler gerçekleştirmektedirler. Yapılan etkinlik ve buluşmalar, değerler eğitimi ağırlıklı olmaktadır. Gençlik merkezlerinde geleneksel sanat dalında ney, hüsn-ü hat ve tezhip gibi dersler; işitme engellilere yönelik işaret dili ile eğitim ve Arapça, İngilizce, Osmanlıca dersleri verilmektedir. Bunlara ilaveten kaligrafi çalışması vb. el becerilerine yönelik kurslar açıldığı gibi tefsir, hadis vb. İslami ilimler alanında atölye çalışmaları yapılmaktadır. Örneğin Ankara Ahmed Hamdi Akseki gençlik merkezinde 18 branşta dersler verilmektedir. Diyanet gençlik merkezlerinin standartları DİB tarafından belirlenmektedir (DİB, 2018, s.172). Gençlik merkezleri bünyesinde DİB okuma salonları daha az kapasiteli ve sosyal donatıya sahip birimlerdir. Ortaöğretime ve yükseköğretime devam eden öğrenciyi mesleki-dinî anlamda desteklemek, bilgi ve becerilerini artırma amaçlı ilk defa 2016-2017 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Aynı yıl içerisinde 14 merkezde açılan okuma salonlarında 435 öğrenci, okul derslerine ilaveten takviye ders ve burs imkânına kavuşmaktadır (DİB, 2017, s.102). Cami içerisindeki okuma salonlarının sayısı hızlıca artış göstermektedir. 2021 yılı itibarıyla Türkiye genelinde 7182 camide okuma salonu/kütüphane 1050 camide çocuk oyun odası ve 396 camide ise internet odası bulunmaktadır. Bu mekânlarda cami atmosferi bünyesinde çocuk ve gençlere dinî-ahlaki rehberlik etmek, öğrencilerin güvenilir bir ortamda ders çalışmalarını temin etmek hedeflenmektedir (DİB, 2021, s.260).

İlk olarak KYK yurtlarında başlatılan manevi danışman görevlendirmeleri, kapsamı genişletilerek TDV yurtlarında da uygulanmaya başlanmıştır. DİB'in hedefi, her öğrenci yurdunda manevi danışman görevlendirilmesini sağlayabilmektir. Şuan için tüm yurtlarda manevi danışman görevlendirmesi bulunmamaktadır (DİB, 2016, s.62). Bununla birlikte manevi danışman olarak görev yapan din görevlilerinin özveriyle bir şekilde yürüttüğü bu hizmetin başarılı olduğu, olumlu dönüşlerin sonunda çalışmaların artırılarak devam ettirilmesini gerektiği görülmüş ve manevi danışman sayısı her yıl artırılmıştır. 2018 yılında TDV öğrenci yurtlarına, 2019 yılında ise DİB gençlik merkezlerine ve GSB gençlik merkezlerine manevi danışmanlar görevlendirilerek hizmet alanı genişletilmiştir. 2017 yılında görevlendirilen manevi danışman 208; 2021 yılı 890 (DİB, 2021, s. 171) iken 2022 tarihinde ise 1217 olmuştur (DİB, 2022, s.140). Manevi danışman olarak görevlendirilen din görevlilerinin ünvanları ve eğitim durumları farklılık göstermektedir. 2018 yılında görevlendirilen manevi danışmanların 22 tanesi vaiz, 208 din hizmetleri uzmanı, 290 imam hatip-müezzin kayyım, 221 Kuran kurs öğreticisidir (DİB, 2019, s.153). 2021 yılında görevlendirilen manevi danışmanların eğitim durumu ise; 2 tane doktora mezunu, 127 tane yüksek lisans, 550 lisans, 207 ön lisans, 4 tane de İmam Hatip Lisesi mezuniyeti şeklindedir.

2021 yılında bir önceki yıla nazaran KYK’da manevi danışman sayısında azalma olmuştur. 2020 yılında KYK’larda 855 olan manevi danışman sayısı, 2021 yılında 619 ile sınırlı kalmıştır (DİB, 2020, s.171). Manevi danışmanların genelde akşam saatlerinde çalışıyor olması, öğrenci yurtlarının şehir merkezinden uzak olması, Kur’an kurs öğretmenlerinde ek ders ücret durumunun azalması, görevlilerin başvuruda bulunmamasına neden olabilmektedir. Buna ilaveten Covid 19 pandemisi nedeniyle yükseköğrenimin çoğunlukla online olarak eğitim vermesi asıl etkindir.

2.5.4. Gençlik koordinatörlüğü ve gençlik kampları

Gençlik koordinatörlüğü; il ve ilçe müftülüklerinde gençlik çalışmalarının koordine ve takibinin yapılmasından, bölgesel farklılıkların dikkate alınarak projeler ve yeni hizmet alanlarının oluşturulmasından sorumlu birimdir. İlk defa 2017 yılında 81 il ve 922 ilçe müftülüklerinde bir erkek, bir kadın din görevlisinin görevlendirilmesi ile başlanan bir uygulamadır. Görevlendirilen personel bir haftalık gençlik koordinatörlüğü eğitim semineri olarak göreve başlamıştır (DİB, 2017, s.104). Gençlik koordinatörleri, gençlere yönelik dinî, milli, sosyal ve kültürel çalışmaları yürütmekte, dinî, tarihi, kültürel geziler, piknik, yarışma, sabah namazı buluşmaları vb. etkinlikler düzenlemektedirler. Her gençlik koordinatörü görev yaptığı il sınırları içerisindeki üniversitelerde öğrenci toplulukları ve kulübü kurulmasına rehberlik etmektedir. Kurulan kulüpler kanalıyla birçok konferans ve etkinlikler icra edilmekte, gençlere yönelik yıl boyunca gençlik merkezlerinde sosyo-kültürel aktiviteler, bilimsel okumalar yapılmaktadır. Âdâb-ı muaşeret, aile ile ilgili sıkça sorulan sorular, kitap kritikleri gibi çalışmalar gerçekleştirilmektedir (DİB, 2018, s.164). Gençlik koordinatörünün görev alanlarından birisi de 2017 yılında il ve ilçe müftülükleri koordinesinde TDV aracılığıyla oluşturulan öğrenci evlerinde kalan üniversite öğrencilerinin programlarını düzenlemek ve takip etmektir. Öğrencilerin güvenli, milli-manevi değerleri öğrenip yaşayabilecekleri alanlarda eğitim-öğretimlerine destek olmaya çalışmaktır (DİB, 2017, s.104). 2021 yılı itibariyle il ve ilçe müftülüklerinde olmak üzere toplam 1024 erkek, 903 kadın olmak üzere 1927 tane Türkiye geneli gençlik koordinatörü bulunmaktadır. 2021 yılında gençlik çalışmaları gençlik koordinatörlüğü çatısı altında alt bölümlere ayrılmıştır. Her bölümden sorumlu olan görevliler, tespit edilerek bir gençlik hizmetleri şeması oluşturulmuştur (DİB, 2021, s.166). 2020 yılı itibariyle gençlik koordinatörlüğü sistemine dayalı olarak panel, konferans, gezi, piknik, yarışma, sosyal medya programı, sabah namazı buluşması, cami halkası gibi faaliyetlerin toplamı 101.113, ulaşılan genç sayısı da 2.070.827

olarak kaydedilmektedir (DİB, 2020, s.261). Koordinatörlerin atama ve çalışma takvimleri Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri Daire Başkanlığı tarafından yapılmaktadır.

İl ve ilçe gençlik koordinatörleri gençlere yönelik Türkiye genelinde DİB tarafından belirlenen temalar üzerinde seminerler düzenlemektedir. 2021 yılında “Değerleriyle Yetişen Gençlik”, “Kudüs ve Mescid-i Aksa” ve “Din İstismarıyla Mücadelede Sahih Dinî Bilginin Önemi” temalarında seminerler koordinatörler marifetiyle planlanmış ve uygulanmıştır (DİB, 2021, s.180). DİB gençlik koordinatörlerine belirli aralıklarla hizmet içi eğitimler planlamaktadır. 2019 yılının şubat ayında 250 gençlik koordinatörüne düzenlenen hizmet içi eğitimlerde; sosyal medya ve gençlik çalışmaları, ergenlik ve gençlik psikolojisi, liderlik ve takım çalışması, bireysel ve grup görüşmelerinde yöntem ve teknikler konularına değinilmiştir. Seminerlerde gençlik dönemi dinî krizler ve dinî başa çıkma yöntemleri, gençler tarafından sıkça sorulan sorular ve cevaplama yöntemi, gençlerle iletişim ve gençlere ulaşma stratejileri ele alınan diğer konu başlıklarıdır. Hizmet içi eğitimlerin bir diğer özelliği, din görevlileri arasında fikir alışverişine, örnek projelerin diğer iller tarafından öğrenilmesine imkân sağlamasıdır (DİB, 2019, s.167). 2020 yılı gençlik koordinatörleri hizmet içi eğitimde gençlerin din istismarına karşı bilinçlendirilmesi, gençler tarafından sıkça sorulan sorular ve cevaplama yöntemleri, gençlik çalışmalarında din dili gibi konular seminer müfredatları arasındadır (DİB, 2020, s.178).

Gençlere yönelik manevi danışmanlık çalışmalarından birisi de GSB'nin düzenlediği kamplarda din görevlilerinin manevi danışman olarak görevlendirilmesidir. Bu uygulama, ilk defa 2016 yılında gerçekleşmiştir. 2016 yılında GSB tarafından düzenlenen 17 kamp merkezinde 171 din görevlisi ve 1761 gencin katılımıyla Ramazan Kampı gerçekleştirilmiştir. Kamplarda din görevlileri Kur'an'ı Kerim okutmak, Hz. Peygamber Efendimizin hayatını anlatmak ve gençlere dinî/manevi rehberlik yapmak üzere görevlendirilmişlerdir. Yaz kamplarında da 2016'dan itibaren din görevlileri, manevi danışmanlık yapmak üzere bulunmuşlardır. Kamplarda gençlere umre ödüllü yarışmalar düzenlenmiş, değerler eğitimi, vatan bilinci, milli-manevi varlığımız anlatılmıştır (DİB, 2016, s.61). 2017 yılında 106 gençlik kampına 257 din görevlisinin görevlendirilmesi suretiyle uygulama devam etmiştir. Aynı yıl Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile ortaklaşa kamp programları da düzenlenmiştir. GSB'nin 22 Ocak-03 Şubat 2017 tarihlerinde düzenlediği 9 tematik kampta, 24 manevi danışman görev yapmıştır. Ayrıca bu kamplarda dinî bilgiler yarışması yapılarak birinci olan gençler, umre ödülüyle ödüllendirilmiştir. 2017 yılında DİB, yatılı Kur'an kurslarında Şubat ve yaz tatillerinde lise öğrencilerine yönelik kamplar düzenlemeye

başlamıştır (DİB, 2017, s.103). Belirlenen özel bir konu etrafında tematik “Ensar-Muhacir Kampı” “Demokrasi Kampı” “Değerler Eğitimi Kampı” gibi kamplar düzenlenmiştir. DİB, kamp programlarında Kur’an-ı Kerim ve Siyer dersleri yanında gençlere manevi destek ve danışmanlık hizmeti de vermektedir (DİB, 2016, s.61).

DİB personelinin başka kurumların düzenlemiş olduğu kamplarda görevlendirilmesi, yeni bir uygulama olduğundan ilk yıllarda görevlendirilen din görevlisinin sayısı fazla değildir. 2018 yılından itibaren sayıda artış göze çarpmaktadır. 2018 yaz tatilinde GSB’nin düzenlemiş olduğu doğa ve deniz kamplarında 250 DİB personeli maneviyat istasyonlarında görevlendirilmiştir (DİB, 2018, s.173). 2020 yılında 4.642 öğrencinin katıldığı toplam 108 kampta 277 din görevlisi, manevi danışman olarak görev yapmış, manevi danışmanlar, görevlendirilme öncesinde DİB tarafından hizmet içi eğitime alınmıştır (DİB, 2020, s.171). 2021 yılından itibaren GSB’ye ait kamp alanları DİB’e belirli tarihlerde tahsis edilerek kamp programları düzenlenmektedir. 2022 yılında 1120 öğrenci bu kamplara katılmıştır. 2022 yılında GSB’nin düzenlediği kamplarda DİB personeli 209 manevi danışman görev almış, maneviyat istasyonlarında 34.000 gence manevi destek ve danışmanlık hizmeti vermiştir (DİB, 2022, s.154).

Son yıllarda DİB’in gençlik alanında gerçekleştirdiği çalışmalardan bir tanesi de izcilik faaliyetleridir. DİB ve Türkiye İzcilik Federasyonu arasında yapılan iş birliği protokolü kapsamında her ilde bir din görevlisi, izci sorumlusu olarak belirlenmekte liderlik temel eğitim kursuna katılmaktadır. İzci lideri din görevlilerinin görev aldığı izcilik kamplarında 2022 yılında 2700 çocuk ve genç, izcilik kamplarına katılmıştır. DİB ve Türkiye Diyanet Vakfı iş birliği içerisinde malzemelerin temin edildiği kamplar, çocuk ve gençler için oldukça verimli geçmektedir (DİB, 2022, s.155).

Tablo 2.2. DİB tahsisli Ramazan temalı GSB kamp verileri

Kamp Sayısı	Kamp Yapılan Mekânlar	Kampa İller	Katılan Katılımcı Cinsiyeti	Katılımcı Sayısı
1	Antalya Alaaddin Keykubat	Burdur Antalya	Erkek	160
1	Bursa Karacaali	Ankara	Kız	120
1	Kırşehir Ahi Evran	Kırşehir Aksaray	Kız	200
1	Rize Fındıklı	Rize Trabzon	Erkek	80

1	Samsun	Samsun	Kız	120
1	Kocaeli Kefken	Kocaeli	Kız	80
1	Mersin Maliye	Mersin Adana	Erkek	200
1	Osmaniye Aslantaş	Gaziantep	Kız	160
Toplam				1120

(DİB, 2022, s.155)

Tablo 2.2.'ye göre 2022 yılında Türkiye'nin 5 farklı bölgesinde yer alan 10 ilinde kamp programlarının düzenlendiği görülmektedir. Kamp programlarında hem kız hem de erkek öğrencilere yer verilmiştir. Toplamda 1120 öğrencinin kamp programlarından istifade ettiği ve her bir programda kalabalık bir grupta kampın gerçekleştirildiği görülmektedir.

2.5.5. Gençlere yönelik projeler ve yarışmalar

DİB, farklı yaş gruplarındaki gençlere ulaşmak için çeşitli projeleri uygulamaya koymaktadır. Projelerin bir kısmı DİB tarafından hazırlanıp il ve ilçe müftülüklerine gönderilmekte 81 il müftülüğü ve ilçe müftülükleri tarafından eş zamanlı uygulanmaktadır. Bazı projeler ise il bazında valilik onayıyla uygulanan yerel projelerdir. Türkiye genelinde uygulanan projelerden biri, “Gençliğe Değer” projesidir. Eylül 2018 tarihinden itibaren ülke genelinde gençlik koordinatörlüğünü aktif hale getirmek ve gençlik çalışmalarını daha sistemli hale getirme amacıyla DİB, “Gençliğe Değer” projesini uygulamaya başlatmıştır. Projenin amacı; gençlerin din görevlilerinin rehberliğinde bilgi, ahlak, erdem ve estetik ve ruh güzelliği içinde milli-manevi değerlere, insani faziletlerle bağlı olarak yetişmelerini sağlamaktır. 2018-2019 eğitim öğretim döneminde uygulanmaya başlanan projede her bir din görevlisinin 10 gence ulaşması ve gençlerle farklı aktivitelerle (sohbet, söyleşi, yemekli toplantı, gezi, yarışma vb.) bir araya gelmeleri hedeflenmektedir. Proje kapsamında her din görevlisinin cami ve Kur'an kurslarında cami ve gençlik halkaları oluşturması istenmektedir. Gençlerle irtibatı korumayı, özellikle cami ve kurs merkezli buluşmalar düzenlenmesi ve yapılan faaliyetlerin gençlik koordinatörleri vasıtasıyla müftülüklere bildirilmesi planlanmaktadır (DİB, 2020, s.174). Bu proje kapsamında il ve ilçelerde ortaokul ve liselerde seminerler düzenlenmektedir. Manevi danışmanlar öncülüğünde KYK ve diğer öğrenci yurtlarında maneviyat ve değerler eğitimi ağırlıklı yarışmalar, dinî/sportif faaliyetler gerçekleştirilmektedir. 2019 yılında her il müftülüğü bu proje kapsamında personeline eğitim düzenlemiştir. Eğitimlerde başlangıçta Diyanet gençlik faaliyetleri hakkında genel bilginin ardından ergenlerle iletişim, gençlere

yaklaşım stratejileri, dezavantajlı gençlere ulaşma ve problem çözme becerileri konularında seminerler verilmiştir. Gençliğe Değer projesi kapsamında, 2019 yılı içerisinde 22.710 din görevlisi aracılığıyla 410.640 gence ulaşılmıştır (DİB, 2019, s.159). “Gençliğe Değer” projesine devam eden öğrenciler için Şubat tatilinde ara dönem kampları düzenlenmektedir. 2019 ve 2022, 2023 yıllarında kamp programları gerçekleştirilmiştir. 2020 ve 2021 yıllarında ise Covid 19 pandemisi nedeniyle yapılamamıştır. 2019 ve 2022 yıllarında toplam 224 kampta 7893 öğrenci, kamp programlarına katılmıştır (DİB, 2022, s.153). “Gençliğe Değer” projesinde gençlerle çok iyi iletişim kurulup, etkili faaliyetlerin gerçekleştiği il müftülükleri olduğu gibi bu alanda istenilen başarının gösterilmediği il müftülükleri de bulunmaktadır. Din görevlilerinin gençlerle iletişim, gelişim dönemleri ve gençlerin soru/sorunlarına verilecek cevaplar konusunda geliştirmelerinin, projenin başarısını artıracakı düşünülmektedir. Toplu programlardan ziyade bireysel bire bir görüşmelerin daha verimli olduğu ifade edilmektedir (Ekici, 2022, s.57).

Tablo 2.3.Gençliğe değer proje verileri

Gençliğe Değer Kapsamında Ulaşılan Genç Sayısı				Projeyi Uygulayan Personel Bilgileri			
Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam	İmam Hatip ve Müezzin Kayyım	Kur'an Öğreticisi	Kurs	Toplam
2019	168.462 (Toplam)		168.462		21.393		21.393
2020	410.640 (Toplam)		410.640		50.431		50.431
2021/2	505.802 (Toplam)		505.802		49.741		49.471
2021/7	376.925	175.448	552.373	47.137	15.113		62.250
2022	344.152	100.737	444.889	41.930	11.221		53.151

(DİB, 2022, s.149)

Tablo 2.3.'e göre Gençliğe Değer projesinde görev alan din görevlisi sayısının 2019'dan itibaren artış gösterdiği görülmektedir. Erkek din görevlilerinin projede daha fazla yer aldığı tabloya dayanarak söylenebilir. En yüksek oran 2021 yılındadır. Gençliğe Değer projesinde görev alan din görevlilerinin sayılarının artış oranına uygun olarak öğrenci sayıları da artış göstermektedir.

Bir diğer proje, “Çevreme Duyarlıyım Değerlerime Sahip Çıkıyorum” (ÇEDES) projesidir. 2019 yılında DİB, GSB ve Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği içerisinde bu projeyi yürürlüğe

koymuş ve uygulamaya devam etmektedir. Proje, temel eğitim ve ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilere yönelik olarak 12 pilot ilde uygulanmasının ardından Türkiye genelinde uygulanır hale gelmiştir. Projede kurumların ortaklaşa hareket ederek gençlere milli manevi değerleri faaliyet ve etkinliklerle kazandırması amaçlanmaktadır. Öğrenciler, okul programlarındaki etkinlik saatinde ya da okul saatleri dışında diyanet gençlik merkezlerinde ve camide din görevlileri ile bir araya gelmektedirler. GSB il müdürlüklerindeki antrenörlerin rehberliğinde eğitici oyunlar oynamakta manevi danışmanlardan ise değerler eğitimi alma imkânını elde etmektedirler (DİB, 2019, s.158). Projede çağın ve geleceğin becerileriyle donanmış, bilim sevdalısı, akl-ı, kalbi, zevki selim sahibi, insanlığın hayrına çalışma azmine sahip gençler yetiştirilme hedeflenmektedir. Koordinatör öğretmenlerin ve manevi danışmanların rehberliğinde spor müsabakaları, tarihi geziler eşliğinde çevre bilinci kazandırılmaya çalışılmaktadır. Proje kapsamında dönem sonlarında gençlik şöenleri düzenlenmektedir (DİB, 2020, s.175).

DİB'in gençlere yönelik bir diğer projesi, "Yazımda Kardeşlik Var" projesidir. Bu projede amaç milli birlik ve beraberliğin güçlenmesi, kardeşlik duygularının pekiştirilmesi, Türkiye'nin doğudan batıya, güneyden kuzeye farklı illerdeki öğrencileri, kültürel özellikleriyle bir araya getirmektir. Bu proje ilk defa 2016 yılında Şırnak, Hakkâri, Mardin ve Diyarbakır illerinden Konya, Bursa, İstanbul ve Ankara illerine 683 öğrencinin getirilip kamplara alınmasıyla uygulanmıştır. 2017 ve 2018 yıllarında da proje aynı şekilde uygulanmış, 2019 yılında ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki 10 ilden toplam 600 öğrenci İstanbul'a getirilirken; Trakya ve Ege bölgelerindeki 8 ilden 600 öğrenci de Van'a götürülerek kamplara alınmıştır. Kamp sonlarında geniş katılımlı kapanış programları düzenlenmiştir (DİB, 2019, s.161). 2020 ve 2021 yıllarında pandemi nedeniyle "Yazımda Kardeşlik Var" kamp programları yapılamamıştır. 2022 yılında bu proje 3 farklı şekilde; bölgeler arası, bölge içi ve il içi olmak üzere uygulanmıştır. Bölgeler arası, İstanbul ve Mardin illerinde 200'er öğrencinin katılımıyla, bölge içi ise belirlenen 9 ilde çevre illerin katılımıyla, il içi kamp programı da her il müftülüğü kendi imkânları nispetinde gerçekleştirmiştir. Kamp programlarında Türkiye Diyanet Vakfı ile ortaklaşa hareket edilmiştir (DİB, 2020, s.150).

"Ulu Çınarlar" projesi, DİB'in gençlere yönelik uyguladığı bir diğer projedir. Gençlik koordinatörleri ve manevi danışmanların rehberliğinde Diyanet genç gönüllüleri, ortaokul, lise ve üniversite öğrencileri tarafından yaşlılara ve engellilere yönelik uygulanan vefa ziyaretleridir. Bu projede gençleri, geçmişin genci ama bugünün yaşlısı ile bir araya getirerek büyüklere vefa ve gençlerin büyüklerinin tecrübesinden istifade etmesi amaçlanmaktadır.

Yaşlı ve engelli kişilerle gençleri buluşturarak hayatın gerçekleri konusunda farkındalık oluşturulmaya çalışılmakta; gençlerin hayata atılmadan önce geçmişin yaşanmışlıkları konusunda bir nebze de olsa farkındalık kazanmalarına odaklanılmaktadır. Kuşaklar arası iletişimi güçlendiren, hem gençlere hem de yaşlılara, engellilere moral ve destek olan bu proje, Türkiye genelinde uygulanmıştır. 2022 yılı itibariyle 2.282 faaliyet ile 24.018 kişiye proje kapsamında ulaşılmıştır (DİB, 2022, s.162). Proje, 2023 ve 2024 yıllarında daha da geniş kapsamlı olarak uygulanmaya devam etmektedir. İl ve ilçe müftülükleri proje kapsamında gençlik koordinatörlerinin başkanlığında gençlerin huzur evlerini ziyaret etmesini sağlamaktadır. Huzur evlerinde kalan yaşlılar, gençlik merkezlerinde gençlerle birlikte vakit geçirmekte, beraber iftar programları düzenlenmektedir.

Bir diğer proje “Hem Çalışıyorum Hem Öğreniyorum” projesidir. Bu proje, 2022 yılının Mart ayında 10 ilde pilot uygulama olarak başlatılmış, ilerleyen yıllarda Türkiye genelini kapsar hale getirilmiştir. Proje kapsamında il ve ilçe müftülükleri en az 10 işçisi olan işyerlerini ziyaret edip haftada bir gün 20 dakikalık bir zaman belirlenmesini talep etmişlerdir. Belirlenen zaman dilimi, bir çay molası ya da öğle tatili olmayıp aksine çalışanların iş başında oldukları bir anda işlerine ara verip bir sohbeti dinlemesi şeklinde planlanmıştır. Bu şekilde farklı fabrika ve işyerlerinde toplam 167.428 gence manevi açıdan bir rehberlik hizmeti verilmiştir (DİB, 2022, s163). Bu proje ilerleyen yıllarda uygulanmaya devam etmiştir. Hem işverenlerin hem de çalışanların memnuniyetleri projenin devamında rol oynamıştır (Akhisar Gözde gazetesi, 05.01.2024).

DİB’in gençlere yönelik gerçekleştirdiği çalışmalardan biri de 2018 yılından itibaren uygulanmaya başlanan yarışmalardır. İlk yarışma, Hz.Peygamber’in hayatını konu edinen “Gençlik Bilgi Yarışması’dır. 2018 yılı Mevlid-i Nebi haftası etkinlikleri kapsamında ilk defa Türkiye geneli üniversite öğrencileri arasında umre ödüllü olarak düzenlenmiştir. Hz.Peygamber’in ahlakının örnekliği konusunda gençlerin farkındalığını artırmak, Hz.Peygamber’in sevgisini canlı tutmak amaçlanmıştır. Yarışma sonucunda her ilin birincisi olan toplam 162 kız ve erkek öğrenci, umreye gitme imkânına kavuşmuştur (DİB, 2018, s.174). 2019 yılında “O’nun Gibi Yaşamak” adında Hz.Peygamber’in hayatının anlatıldığı bir kitap yarışma için belirlenmiştir. Mevlid-i Nebi haftasının yıl sonuna gelmesi nedeniyle yarışma 2020 yılında gerçekleştirilmiştir (DİB, 2019, s.164). 2020 yılında gerçekleştirilen bu yarışmaya Türkiye genelinde 55.000 öğrenci başvuru yapmasına rağmen 18.000 üniversite öğrencisi katılım sağlamıştır. Yarışma yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Her ilden birinci olan kız ve erkek öğrenciler, umre ödülü için belirlenmiş ama pandemi nedeniyle umreye

gidememişlerdir. 2021 yılı için ortaokul, lise ve üniversite öğrencileri için çevrim içi bir yarışma planlanmış ve hazırlıklara başlanmıştır (DİB, 2020, s.177). Gençlik Bilgi Yarışması, 2021 yılında çevrim içi olarak “Hadislerle O’nu Anlamak” isimli kitaptan gerçekleştirilmiştir. 13.000 üniversite öğrencisinin katıldığı yarışma sonunda her ilin birincisi kız ve erkek öğrenciler altın vb. çeşitli hediyelerle ödüllendirilmiştir. Ayrıca her il ve ilçe müftülükleri imkânları nispetinde ekstra ödüller vermişlerdir. Örneğin Ankara Müftülüğü 45, İstanbul Müftülüğü 55 öğrenciye bu yarışma sonuçlarına istinaden burs vermiştir (DİB, 2021, s.181).

Bir diğer yarışma ise; ortaokul öğrencileri arasında 18 Mart Şehitleri Anma Günü ve Çanakkale Deniz Zaferi münasebetiyle İstiklal Marşı Şairi Mehmet Akif Ersoy’un “Çanakkale Şehitlerine” adlı şiirini okuma yarışmasıdır. Aynı yıl Ramazan ayında ortaokul ve lise öğrencileri arasında “Ramazan ve İnfak” temalı resim ve kompozisyon yarışmaları da yapılmıştır. Yarışmalar, 81 il ve tüm ilçe müftülüklerinde il ve ilçe Milli Eğitim müdürlükleri ile koordineli olarak yürütülmüştür. Yarışmada dereceye giren öğrenciler TDV kanalıyla çeşitli ödüllerle ödüllendirilmişlerdir. Yarışmalar kanalıyla orta öğretim kurumlarındaki öğrenciler DİB gençlik çalışmaları ve gençlik merkezleri konusunda farkındalık kazanmıştır. Gençlik koordinatörleri, manevi danışmanlar, okul ziyaretleri gerçekleştirerek yarışma tanıtımları yaparak kurumlar arası koordinasyon neticesinde daha geniş katılımlar sağlanmıştır (DİB, 2019, s.165). 2021 yılının TBMM tarafından “İstiklal Marşı Yılı” olarak kabul edilmesi nedeniyle “On Kıta Bir Vatan İlelebet İstiklal” temasıyla ortaokul öğrencileri arasında resim; lise öğrencileri arasında ise kompozisyon yarışmaları düzenlenmiştir. Gençlerin İstiklal Marşını ve milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy’u daha iyi anlamaları ve tanımaları için düzenlenen yarışmalarda dereceye girenler, müftülükler tarafından ödüllendirilmiştir (DİB, 2020, s.183). 2022 yılında 12 Mart İstiklal Marşının kabulü ve Mehmet Akif Ersoy’u anma etkinlikleri kapsamında ortaokul öğrencileri arasında kompozisyon, lise öğrencileri arasında şiir yazma yarışması düzenlenmiştir. Dereceye giren öğrenciler il ve ilçe müftülükleri tarafından ödüllendirilmişlerdir (DİB, 2020, s.173).

2020 yılında bir yarışma da Ahilik ile ilgili düzenlenmiştir. Ahilik haftasında “Ahilik ve Helal Bilinci” temasıyla ortaokul öğrencileri arasında resim; lise öğrencileri arasında kısa film ve video yarışmaları düzenlenmiştir. Müftülükler dereceye giren öğrencileri farklı şekillerde ödüllendirmişlerdir (DİB, 2020, s.184). DİB’in gençlere yönelik gerçekleştirdiği proje ve yarışmalar, her geçen yıl daha fazla öğrencinin DİB ile tanışmasına imkân sağlamaktadır. Yarışmaların ödül törenleri, her ilde bulunan konferans salonlarında geniş katılımlı olarak düzenlenmekte; programlarda gençlik çalışmaları hakkında bilgi verilmektedir. Öğrenci ve

velilerin ilgi gösterdiği programlarda DİB gençlik yayınları ücretsiz olarak dağıtılmakta ve gençliğin istifadesine sunulmaktadır.

2.6. DİB'in Gençlere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Yaklaşımı

Bu bölümde gençlik çalışmalarında gözetilen teorik temeller ve ilkeler, uygulama yöntemleri ve teknikler ele alınmıştır.

2.6.1. Teorik temeller ve ilkeler

DİB gençlik çalışmalarının teorik temellerini ve ilkelerini DİB Gençlik Çalışmaları Yönergesi oluşturmaktadır. 2018 yılında yürürlüğe giren yönergeye göre; kuşatıcı olmak, hiçbir genci dışarıda bırakmamak, belirtilen temel ilkelerdendir. DİB, Anayasa'nın 136. maddesinde belirtildiği üzere milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi sağlamakla görevli bir kurumdur. Bu doğrultuda din, mezhep ve meşrep ayrımı gözetmeksizin toplumun her kesimini kucaklayıcı bir yaklaşım sergilemektedir. Ötekileştirmeden, dış görünüş, giyim-kuşam, etnik kökenle ilgili hiçbir şekilde ayrımcılığa başvurmada toplumdaki tüm gençlerle iletişim kurmaya, onlara rehberlik yapmaya gayret etmektedir (DİB, Yönerge, 2018, madde 6). KYK yurtları, Türkiye'nin her yöresinden üniversite öğrencilerini barındırmakta öğrenci yurtlarında kuşatıcı bir yaklaşımla tüm öğrenciler, manevi danışmanlık çatısı altında buluşturulmaktadır.

Gençlik çalışmalarında esas olan bir diğer ilke, gönüllülük ilkesidir. Üniversite öğrencileri, isteğe bağlı olarak bu faaliyetlere katılmaktadır. Manevi danışmanlar, öğrenci yurtlarında yapacakları etkinlikleri üniversite öğrencilerine bir şekilde duyurmakta, sonrasında öğrenciler isterlerse katılmaktadırlar. Aynı zamanda manevi danışman olarak görev yapan din görevlileri de manevi danışmanlık görevini gönüllü olarak tercih etmektedirler (DİB, Yönerge, 2018, madde 6). Gençler, otoriter tavırları ve emir içeren cümleleri tercih etmemekte karar alma sürecinde, etkinlik planlamada aktif rol oynamak istemekte düşüncelerinin başkaları tarafından yönlendirilmesinden hoşlanmamaktadırlar. Manevi danışmanların, bunun farkında olarak anlatma yerine dinlemeyi tercih eden bir yaklaşım benimsemeleri, DİB'in vurguladığı hususlardandır.

Gençlik çalışmalarında bir diğer ilke; sistematik ve dinamik bir gençlik yapılanmasına gidilmesidir. Öğrencilerin aktif olarak rol aldığı, KYK yurt sorumlusu, mahalle, cami sorumlusu, Diyanet gençlik kulüp sorumlusu gibi görevlendirmelerin olduğu teşkilatlanmanın oluşturulması istenmektedir. Aynı zamanda gençlik çalışmalarına katılan din görevlileri için de bir yapılanma planlanmaktadır (DİB, Yönerge, 2018, madde 6). Okullarda Diyanet gençlik

öğrenci sorumluları tespit edilmesi, bu ilkeye matuftur. Öğrenciler, arkadaşlarını programlara davet etmekte kulüp ve yurt sorumlusu olarak aktif rol almaktadır (Soykök, 2019, s.554).

Eğitsel süreç takip edilmesi, bir diğer ilkedir. Gençlerin vatan, millet, bayrak gibi milli manevi değerler konusunda akademik gelişimlerine destek olunmaya çalışılmakta eğitsel materyaller geliştirilmektedir. Gençlere danışmanlık hizmetinde belirlenen yaklaşım, yönergede şu şekilde ifade edilmektedir: “*İnsani haslet ve faziletlerin nesilden nesile aktarılarak üretilmesine katkı sağlayacak; toplumun geleceğe umutla bakabilmesi için insani erdemlerle donatılmış, her yönden iyi yetişmiş, ruhen ve bedenen dinamik bir gençliğe sahip olmasını temin edecek bir yaklaşım*”. Gençlere rol model olmaya ve rehberlik yapmaya gayret edilmektedir. Gençlerle nitelikli zaman geçirmeye yönelik sosyo-kültürel etkinlikler planlanmakta, gençlere moral ve cesaret aşılamak, özellikle etkin dinleme, vaaz ve sohbetten ziyade gencin ihtiyaç ve beklentilerini göz önüne almaya çalışılmaktadır (DİB, Yönerge, 2018). Gençlere yönelik sosyal ve kültürel yaşamlarını ve akademik başarılarını geliştirmek adına özel akademi programlarının oluşturulması yönergede belirtilmektedir. Akademi programları, ortaokul, lise, lisans ve lisansüstü öğrencilerine yönelik olarak düzenlenmektedir. İmam hatip ortaokul ve lise öğrencilerine özel mesleki akademi programlarını, okuma salonlarında uygulanmak üzere DİB tarafından gönderilmektedir.

Gençlerle sohbet edilmesi, istenilen bir husus olarak belirlenmekte “gençlik sohbetleri” adıyla bir kavram yönergede ifade edilmektedir. Gençlerle sohbet edecek kişilerin bir takım özelliklere sahip olmasına önem verilerek gençlerle iletişiminin güçlü olması, gencin dünyasına ve gündemine hitap edebilmesi istenmektedir. Kesin yargılardan kaçınılması, tek taraflı anlatım yerine karşılıklı diyaloga ağırlık verilmesi, yönergede vurgulanmaktadır. Gençlik sohbetlerinin gerçekleştirileceği yerlerden biri de öğrenci evleridir. Müftülüklerin üniversite öğrencilerine imkânlar ölçüsünde üniversite öğrencileri için öğrenci evleri açması yönergede istenilen uygulamalardandır. Öğrenci evlerinde manevi danışmanlık hizmetlerinden gençlerin istifadesi için çalışılmaktadır. Manevi danışmanların dinleme, anlama ve anlamlandırma metotlarının ağırlıklı olduğu gençlik sohbetlerinde kolaylaştırıcı, cesaret ve güven verici bir dil kullanması beklenmektedir. Samimi, açık bir dil tercih ederek kesin ifadelerden ve muhatabı incitecek tavırlardan kaçınılması dile getirilmektedir.

Şehit gazi yakını, engelli, yetim çocuk ve genç gruplarına ve DİB personelinin çocuk ve gençlerine özel imkânlar sunulacağı belirtilmektedir. Aynı şekilde yönergede çalışmaların rapor haline getirilmesi belirli periyotlarla çalışmalarını rapor olarak müftülüklere teslim etmesi istenmektedir. Manevi danışmanların 6 aylık zaman diliminde görevleri ile ilgili bir

ilmi /akademik çalışmasını (kitap özeti, proje, makale vb.) DİB'e ulaştırmaları istenen bir diğer husustur. Manevi danışmanlık çalışmalarının etkinliği, sürdürülebilirliği ve verimliliği açısından çalışmaları yerinde görmek amacıyla GSB ve TDV yurtları ile gençlik merkezleri, müftü veya görevlendireceği personel tarafından rehberlikte bulunmak üzere ayda en az iki defa ziyaret edilmektedir. Her ayın 3. haftasında müftülükte manevi danışmanlar ve gençlik koordinatörleri ile istişare toplantıları gerçekleştirilir. Toplantılarda yapılması planlanan proje ve faaliyetler gözden geçirilip, mevcut durumun analizi yapılmaktadır. Kurumlar arası işbirliği ve diyalogu canlı tutmak amacıyla her dönem başında GSB öğrenci yurt idarecileri ile müftünün başkanlığında gençlik çalışmalarını yerine getiren personelin katılımıyla toplantılar gerçekleştirilmektedir. Manevi danışman olmak için dinî yükseköğrenim mezunu ya da diğer fakültelerde lisans mezunu olma şartı aranmaktadır. Manevi danışmanlık sertifikası olma manevi danışmanlık alanıyla ilgili bir yüksek lisans programından mezun olma ya da devam eden öğrenciliğin tercih sebebi olduğu belirtilmektedir. Görevlendirilmeler 6 aylık olarak gerçekleşmekte 6 ayın sonunda devam etmek istemeyenler bırakabilmektedir. Devam etmek isteyenlerin çalışma performansları ve verimliliği müftülükler tarafından gözden geçirilerek devam durumuna karar verilmektedir.

2.6.2. Uygulama yöntemleri ve teknikler

Gençlik çalışmalarında Türkiye genelinde bütünlük ve koordine esastır. İl müftülükleri, gençlik çalışmaları için gençlik merkezleri, okuma salonları ve genç ofisleri, imkânlar nispetinde açmakta ve personeline gençlik çalışmaları için imkân ve alan sağlamaktadır. Gençlik merkezlerini, gençlerin ders ve sohbet programlarının haricinde de boş vakitlerini değerlendirmek üzere gelmeleri için açık tutmaya çalışmaktadır. Kurum ve kuruluşlarla iş birliği içerisinde üniversitelerin kayıt dönemlerinde öğrencilerin DİB gençlik çalışmalarından haberdar olmasına gayret edilmektedir. Ortaokul ve liselerde önemli gün ve haftalar özellikle değerlendirilerek değerler eğitimi, din görevlileri tarafından gerçekleştirilerek, gençlik merkezi ve faaliyetleri hakkında bilgiler verilmektedir.

Gençlik alanında çalışan manevi danışman, haftada 4 gün 5 saat öğrencilerin yoğun olarak yurttaki oldukları zaman dilimlerinde ya da akşam saatlerinde mahalli duruma göre görev yapmaktadır. Haftanın 5. günü ise manevi danışmanlara öncelikle gençlik merkezlerinde görev verilmektedir. DİB'de manevi danışman kadrosu bulunmadığından öğrenci yurtları, gençlik merkezlerindeki manevi danışmanlar, görevlendirme usulü çalışmaktadır. Görevlendirmeler, senede 2 kere Şubat-Ağustos, Ağustos-Şubat ayları arasında

gerçekleştirilmektedir. Görev yerlerinde aksaklıklar olmaması için, ikinci dönem başında manevi danışmanların görevlendirmeleri otomatik olarak yapılmaktadır. Sadece kendi isteği, sağlık vb. nedenlerle görevlendirmesinin iptalini talep eden, yer değişikliğinde bulunmak isteyen kurumuna dilekçe ile başvurmakta dilekçesi DİB'e iletilmektedir. GSB ve TDV yurtlarında öğrenci sayısının 1000'i geçmesi durumunda 2. manevi danışman planlaması yapılabilmektedir ("Manevi Danışman Görevlendirme Esasları", 2022).

Gençlere yapılacak yatırımın bir ülkenin geleceğine yapılacak en önemli yatırım olduğu bilincinde hareket edilerek çalışmaların gençleri geleceğe hazırlayıcı bir mahiyette olması istenmektedir. Ayrıca hedef kitlenin hassas durumunun göz önüne alınmasına özen gösterilmektedir (DİB, 2015, s.61). Genç nüfusa sahip olmanın avantajlarından olabildiğince istifade edebilmek için gençleri hedef alan zararlı akımlardan, bağımlılıklardan korumaya yönelik önlemler alınmaktadır. Bu sebeple DİB, oldukça kararlı ve istikrarlı gençlik politikaları, kurumsal projeler belirlemeye çalışmaktadır. Gençlere manevi-dinî rehberlik ile ruhlarına ve beyinlerine hitap ederek, gönül dünyalarını sağlam bilgiler ve manevi değerler ile güçlendirmektedir (DİB, 2016, s.61).

DİB, gençlik çalışmalarını klasik bir din eğitimi ve irşat hizmeti olarak gerçekleştirmemektedir. Gençlere bir vaaz ve tebliğ çalışması olarak değil, hayatın çok farklı alanlarında gelişimlerine katkı sağlama, rehberlik etmeye çalışılmaktadır. Manevi danışmanın gençle bir araya gelebilme imkânını bir lütuf olarak görmekte buyurgan bir iletişim yerine iki tarafın da bir şeyler öğrendiği, beraber vakit geçirmekten zevk aldığı bir ortamın oluşması istenmektedir. Manevi danışmanlığı, gençlerin dünyasına hitap etmeye, gönüllerine girmeye bir araç kabul edilerek nitelikli zaman geçirmeye çalışılması ifade edilmektedir (Soykök, 2019, ss.551-552). Benimsenen manevi danışmanlık yaklaşımı, yönergenin 5. maddesinde dile getirilmektedir. Adaleti, merhameti benimsemiş, değerlerine sahip çıkan dinamik bir gençlik hedeflendiği, sorumluluk sahibi olmalarının kazanımları vurgulanmaktadır. Gençlerin yeteneklerini geliştirmeleri, bilgiye, sanata ve güzel olan her şeye ilgilerinin canlı tutulması ve gönüllerinin sevgi, şefkat ve merhamet hisleri ile yoğrulması için inanç ve ibadetin onların ruh sağlığında oluşturacağı olumlu etkiler gündemde tutulmaktadır. Manevi danışmanlar "*Bir insanın hayatını kurtaran, bütün insanlığı kurtarmış gibidir*" anlayışıyla hareket etmekte muhatap oldukları her bir öğrenciyi önemsedikleri, bunun da öğrenciler nezdinde önemli bir etki sağladığı belirtilmektedir. İlegal örgütlerin tuzağına düşmek üzereyken manevi danışmanların yakın ilgisiyle bu tehlikelerden kurtarılan öğrencilerin var olduğu ve kurtuluşlarının mutluluğunu manevi danışmanlarıyla paylaştıkları kaydedilmektedir (DİB,

2017, s.102). DİB gençlik çalışmalarında uygulama esaslarında belirtildiği üzere öğrenciyi, genci merkeze alan bir yaklaşım esastır. Bu sebeple faaliyetlere katılan öğrenciler, programlardan memnun olarak ayrılmaktadır. DİB her geçen yıl bu konuda yeni yaklaşım ve projelerle toplumun her kesimine ulaşmaya çalışmaktadır.

2.7. DİB'in Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Birimleri

Bu başlık altında DİB'in manevi danışmanlık hizmeti verdiği Cezaevleri, Huzurevleri, ADRB'ler, Sosyal Hizmet Kurumları, Kadın konukevlerinde gerçekleştirilen manevi danışmanlık ve rehberlikten bahsedilmiştir. Engelli ve bağımlılara yönelik manevi danışmanlık çalışmaları hakkında da bilgi verilmiştir.

2.7.1. Cezaevleri ve huzurevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik

DİB'in başka kurumlarda ilk olarak uygulamaya başlattığı manevi danışmanlık, Adalet Bakanlığına bağlı ceza infaz kurumlarındaki yükümlülere yönelik olanıdır. Cezaevlerinde yürütülen din hizmeti ve manevi danışmanlık, 1950 yılında Adalet Bakanlığı tarafından DİB ile gerçekleştirilen yazışma ve iki kurum arasında iş birliği ile başlamıştır. 1959 yılında Adalet Bakanlığı, DİB'den haftada en az iki gün cezaevlerinde ahlaki konularda konferansların imkân dâhilinde yapılmasını talep etmiştir. 1963 yılında DİB, il müftülüklerine cezaevlerinde vaizlerin ahlaki içerikli dinî konferanslar vermek üzere görevlendirilmesi ile ilgili bir genelge göndermiştir. Genelgede bu görevi vaizlerin, vaiz yoksa müftülerin yerine getirmesi yumuşak ve nazik bir dil kullanılması ve rehabilite süreçlerinde din ve değerlerden istifade edilmesi istenmiştir. Bu tarihten itibaren yaşanan olumlu gelişmeler ve 1974 yılında Adalet Bakanlığının talepleri doğrultusunda ceza ve infaz kurumlarında din görevlileri, manevi destek görevine başlamıştır (Işık ve Demir, 2012, ss. 27-30). 1981'de Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü Eğitim Birimi kurulmuştur. Kurulan bu birim, eğitim ve öğretim işlerini sevk etmek, hükümlü ve tutukluların manevi kalkınmalarını sağlamak vb. görevler üstlenmiştir. Yine bu birim öncülüğünde cezaevlerinde içerisinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisinin de olduğu bir eğitim-öğretim programı oluşturulmuştur. Bu derse öncelikle müftülük personeli yoksa Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin görevlendirileceği belirtilmiştir (Özdemir, 2002, s.68). 1983 yılında DİB tarafından cezaevlerinde görevlendirilmek üzere 214 cezaevi vaizi kadrosu tahsisi edilmiş, aynı yıl cezaevlerinde görev yapan DİB personeline Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini okutması üzere ek ders ücreti ödenme kararı alınmıştır (Işık ve Demir, 2012, s.32).

2001 yılında Adalet Bakanlığı ile DİB arasında tutuklu ve hükümlülerin dinî ve ahlaki gelişmelerini sağlamak amacıyla işbirliği protokolü imzalanmıştır. Sonrasında din ve ahlak bilgisi müfredat programı hazırlanmış bu programda amaçlar ve genel prensipler belirtilmiştir. 2011 yılında iki kurum arasında DİB personelinin çalışma şartları vb. hususlarda beklentilere uygun bir şekilde yeni düzenlemeler getiren ikinci bir protokol daha imzalanmıştır. 2019 yılında imzalanan protokolde ise; manevi rehberlik birimi ve bu birimin görev alanı ve yapılacak manevi rehberlik faaliyetlerinden de bahsedilmiştir (Adalet Bakanlığı-DİB Protokol, 2019). DİB, bu protokol kapsamında yeterli sayıda personel görevlendirmesi, mahkûmların özel durumlarının dikkate alınarak dinî ve değerler eğitiminin verilmesi, manevi danışmanlık ve rehabilite hizmetlerini gerçekleştirmesi ile sorumlu tutulmuştur. Ceza ve Tevkif evleri Genel Müdürlüğü de cezaevi iç mekânlarını din görevlileri ve mahkûmlar için elverişli ortam hazırlamak ve kütüphaneye gelen dinî içerikli kitapların gözden geçirilmesini sağlamak ile yükümlü kabul edilmiştir. Cezaevlerindeki din hizmetlerinin iki gerekçesi vardır. İlki, tutuklu ve hükümlülerin Anayasa gereği sahip oldukları din ve vicdan hürriyetidir. İkincisi ise, tutuklu ve hükümlülerin topluma kazandırılması ve rehabilite edilmesinde manevi rehberliğin imkân ve katkılarından faydalanmasıdır (Demir, 2009, s. 43).

DİB'in manevi danışmanlık hizmeti verdiği diğer bir birim de huzurevleridir. Huzurevleri, içerisinde yaşlıların barındığı yerlerdir. Yaşlılık dönemi, kendine has özellikleri olan fiziki ve bilişsel anlamda daha önceki zamana göre zayıflamaların olduğu bu sebeple yaşlıların daha iyi yaşam koşullarına kavuşabilmeleri ya da yaşam standartlarını korumaları için desteklenmeleri gereken zaman dilimidir. TÜİK, 2020 verilerine göre ülkemizde ve dünyada her geçen gün yaşlı nüfus artmaktadır. 2025 yılında yaşlı nüfus oranının genel nüfus oranına nazaran % 11 olacağı öngörülmektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020). Ülkemizdeki yaşlıların bir kısmı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı, özel veya diğer kamu kuruluşlarına ait huzurevlerinde kalmaktadır. Huzurevlerinde kalan yaşlıların genel sağlık durumunun muhafaza edilmesi, eğer var ise hastalıklarının takibi ve tedavisi önemlidir. Bunun gibi var olan fiziki ihtiyaçlarının karşılanması yanı sıra yaşlılık döneminde kişilerin “işe yaramama hipotezi” olarak da bilinen duruma düşmemesi için duygusal ve manevi açıdan da desteklenmesi, çeşitli aktivitelerle meşgul edilmesi önem arz etmektedir (Yılmaz, 2013, s. 245). Huzurevlerinde yapılan manevi danışmanlık ve rehberlikte amaç, yaşlı insanların bilgi edinmesinden ziyade rahatlaması, onlar için bir terapi süreci olması ve hayata bağlanmalarına katkı sağlamasıdır. Burada manevi danışman olarak görev yapacak kişinin yaşlılık psikolojisi alanında eğitim almış olması hizmette etkinliğini artırmaktadır (Özdemir, 2012, s. 258).

Huzurevleri, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, belediye, vakıf, dernek gibi farklı kurumlara bağlı olarak açılabilir. Bu sebeple her birinin statüsü ve din hizmeti şartları farklıdır. Manevi danışmanlık hizmetinin verilebildiği huzurevlerinde manevi danışman veya din görevlisi, huzurevinde kalan yaşlıların yaşlılığa ve kaldıkları bakım evine uyum sürecinde onlara destek olmaktadır. Çok boyutlu destek mekanizmasına ihtiyaç duyulan bu dönemde kurumlar arası işbirliği öne çıkmaktadır. Bu bağlamda 2011 yılında DİB ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı arasında yapılan protokol çerçevesinde aile, kadın, çocuk, yaşlı ve engellilere yönelik manevi destek hizmetini verme konusunda DİB sorumlu tutulmuştur. Bu protokol kapsamında il müftülükleri, huzurevlerinde kalan yaşlılara yönelik belirli periyotlarla ziyaretler, manevi destek ve rehberlik hizmetlerini gerçekleştirmektedir (Düzgüner ve Telek, 2020).

Cezaevlerinde görev yapan manevi danışmanlar, mahkûmların hayatlarına olumlu katkılar sunabilmektedir. Din görevlisine başvuran mahkûmların bir kısmı, cezaevlerinde Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenmekte ve manevi yaşamını zenginleştirmek suretiyle yaşadığı zorluklarla baş etmeye çalışmaktadır. Huzur evlerinde kalan yaşlıları, belirli aralıklarla bir din görevlisinin ziyaret etmesi, onlar için bir kazanım olmaktadır. Sohbet etmekte ve din görevlilerine bazı sorular yöneltilmektedirler. Bu sebeple bu alanlarda manevi danışmanlık hizmeti, gönüllere bir nebze de olsa ferahlık sağlamaktadır.

2.7.2. ADRB'lerde ve sosyal hizmet kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik

ADRB, DİB bünyesinde 633 sayılı Kanun'un hükmüne göre, 2003 yılında talep eden ve başvuranların dinî alanla ilgili sorularını cevaplandırmak sağlık, hukuk ve güvenlik birimleri gibi alanlara da yönlendirme yapmak üzere açılmıştır (DİB, 2015, s.55). 2019 yılında ADRB'lerin faaliyet alanları ve imkânları daha da genişletilerek aile ve dinî rehberlik merkezleri hüviyetine kavuşturulmuştur. Bürolar, aynı zamanda aileye yönelik sosyal/kültürel programlar ve manevi destek hizmetlerinin yanı sıra yerel ya da ulusal bazda kadın ve aileye yönelik projeler yapmaktadır (DİB, 2016, s.58). Aile ve dinî rehberlik büro/merkezleri, Türkiye genelinde 10 merkez, 420 büro olmak üzere vaiz, din hizmetleri uzmanı, Kur'an kursu öğreticisi, imam-hatip ve müezzin-kayyım unvanlarındaki 1.474 erkek ve 2093 kadın din görevlisi ile hizmet vermektedir. 2020 yılında bürolar, toplam 19.326 başvuruya cevap vermiştir (DİB, 2020, s.129). Başvurular, telefonla ya da yüz yüze yapılmaktadır. Soru ya da sorunlar, müftülük personelinin görev alanı ile alakalı olduğunda büro içerisinde cevaplandırılmaktadır. Gerekli durumlarda Din İşleri Yüksek Kuruluna, Aile ve Sosyal

Politikalar İl Müdürlüklerine, ŞÖNİM (Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezi), ATM (Aile Toplum Merkezi) ve ÇİM (Çocuk İzleme Merkezi) gibi kuruluşlara ve emniyet müdürlüklerine de yönlendirme yapılmaktadır. ADRB’ler danışmanlık hizmetinin yanı sıra başvurular ışığındaki ihtiyaç ve isteklere paralel projeler uygulamaktadır. “Evliliğe İlk Adım”, “Temel Aile Bilinci” gibi 81 ilde uygulanan projeler olduğu gibi il bazındaki problemlere ve ihtiyaçlara yönelik ADRB’lerin yerelde hazırlayıp uyguladığı projeler de bulunmaktadır. Pandemi döneminde sosyal medya üzerinden 81 ilde “Pandemi Dönemi Aile Eğitimleri” gerçekleştirilmiştir (DİB, 2020, ss. 130-141).

DİB’in manevi danışmanlık hizmet alanlarından bir diğeri, sosyal hizmet kurumlarında kalan çocuk ve gençlere yönelik manevi destektir. Sosyal hizmet kurumları, çocuk, genç, kadın, engelli, yaşlı bireylere koruyucu, önleyici, geliştirici destek hizmetleri ve rehberlik-danışmanlık imkânlarının birlikte verildiği ihtiyaç sahiplerinin tespit edilip takip ve sosyal hizmet sunulduğu kurum ve kuruluşlardır. Sosyal hizmet kurumları bünyesindeki temel hizmet alanlarından birisi, kimsesiz çocukların barındığı çocuk evleridir. Fiziksel, bilişsel, ahlaki, sosyal ve duygusal açılardan tehlikede olan ihmal ve istismara açık bulunan çocukların korunmaya alınması Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sorumluluğundadır. Bu kapsamda her ilin fiziki ve sosyal şartlarına göre korunmaya muhtaç çocuklar için çocuk evleri ya da çocuk siteleri oluşturulmaktadır (Göktepe ve Coşkunsever, 2020, s.14). Çocuk evlerinde kalan gençlerin temelde inanç, ibadet ve ahlak alanında dinî sorunları ve problemleri vardır. Özellikle Allah inancı ve Allah’ın adaleti, kaza-kader inancı konusundaki kafa karışıklıklarını giderecek alanında uzman ilahiyat mezunu dinî danışmanlara manevi rehberlere ihtiyaç duyulmaktadır (Özdemir, 2012, s.252)

Sosyal hizmet kurumlarında kalan çocuk ve gençlerin yaşadıkları bir takım olaylar nedeniyle benlik saygıları olumsuz etkilenebilmektedir. Kurum içinde nitelikli bir sevgi imkânının az olması, geçmiş yaşantılarından getirdikleri ihmal, istismar vb. üzücü durumlar gibi özel durumları (Çetin, 2004, s.83) manevi danışmanlık hizmeti esnasında dikkate alınmaktadır.

DİB çocuk evlerinde;

- Din, değer ve ahlak eğitimi,
- Dinî danışmanlık ve rehberlik,
- Manevi destek hizmeti vermektedir (DİB, 2015, s.15).

Sosyal hizmet kurumlarında görev alacak personele DİB, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile koordineli olarak hizmet içi eğitim vermektedir. İki kurum arasındaki iş birliği protokolü

tanıtılmakta sosyal hizmet kurumlarında mutad olarak ziyaretler ve eğitimler gerçekleştirilmektedir. Manevi destek hizmeti veren din görevlileri, farklı etkinlik ve aktiviteler eşliğinde çocuk ve gençlerle bir araya gelmektedir. Ramazan ayında ve diğer zamanlarda çocuk evlerinde kalan kız ve erkek çocuklar için değerler eğitimi içerikli kamp programları düzenlenmektedir (DİB, 2015, s.142).

Aile Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı çocuk evlerinde kalan gençlere ve çocuklara verilen manevi danışmanlık hizmeti, özellikle kader inancı vb. dinî soru ve sorgulamalarında bir cevap imkânı sağlamaktadır. Aynı zamanda gençlerin ve çocukların manevi hayatını zenginleştirmekte, yaşadıkları zorluklarda manevi destek olmaktadır. ADRB’lerde bir din görevlisinin kişilere aile, eş ve ebeveyn olma sorumluluğunu hatırlatması, dinî referanslarla örnekler vermesi etkili olmaktadır.

2.7.3. Engellilere ve bağımlılara yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik

Engelli, bedensel, zihinsel, ruhsal anlamda bir hastalık ve arıza sebebiyle topluma uyum sağlamada ve hayatın günlük gereksinimlerini karşılamada zorluk yaşayan kişilerdir (Karagöz, 2005, s.11). Engelli bireyler, doğuştan ya da sonradan engelli olmak suretiyle toplum içerisinde her zaman var olagelmıştır. Toplumun diğer bireylerine göre özel ve farklı muamelelere ihtiyaç duymaktadır. Ülkemizde dezavantajlı gruplar içinde kabul edilerek yatılı ve gündüzlü bakım hizmeti, evde bakım hizmeti, özel eğitim hizmetleri vb. modellerde desteklenmektedir (Çamur Duyan, 2013, s.269).

Engelli ve engelli yakınları, maddi destekle beraber manevi danışmanlık ve rehberliğe de ihtiyaç duymaktadırlar. Karşılaştıkları sorunlarla başa çıkmada dinî manevi temelli bir destek önemlidir (Kula ve Sel, 2020, s.17). Türkiye’de engelli ve engelli yakınlarına manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetini DİB vermektedir. DİB, il ve ilçelerde engelli koordinatörlükleri ihdas etmekte, müftülükler marifetiyle engellilere özel Kur’an kursları, işaret dili ve braille alfabesi kursları düzenlemektedir. Engellilere yönelik umre ödüllü Kur’an-ı Kerim ve Dinî Bilgiler yarışmaları gerçekleştirilmekte, engelsiz cami uygulaması ile camiler, engellilerin erişimine açılmakta, işaret dili ile hutbe okunmaktadır (DİB, 2020, s.235).

Engelli ve engelli yakını olan ailelerin psikolojik ve sosyal açıdan desteklenmesi, topluma kazandırılması, yeteneklerine uygun alanlarda istihdam edilmeleri, toplumsal ve dinî bir sorumluluktur. Peygamberimizin engelli sahabe Ümmü Mektûm’a Medine dışına çıkarken 13 defa vekâlet görevini bırakması, engellilere yaklaşımda önemli bir örnektir (DİA, İbn Ümmü

Mektûm, 434). Ayrıca manevi danışmanlık, engellinin ve ailesinin engel durumuyla başa çıkma ve yaşadığı sorunları anlamlandırma sürecinde ve sorgulama dönemindeki soru işaretlerini cevaplandırmasında önemli rol oynamaktadır (Kula ve Sel, 2020, s 24).

Bir diğer manevi destek alanı, bağımlılara yönelik verilen manevi destektir. Bağımlılık, kontrolsüzce kullanılan bir madde, alkol ve nesne ya da sürdürülen bir davranış üzerinde kontrolün kaybedilmesidir. Bağımlılıkla mücadele veren Yeşilay Cemiyeti, 1920 yılında Hilal-i Ahdar adıyla kurulmuştur. Bağımlılıkla mücadelede manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetini ise DİB vermektedir. DİB, 2017 yılında yayınlanan “Diyanet İşleri Başkanlığının Bağımlılıkla Mücadele Hizmetlerine Dair Çalışma Usul ve Esasları” çerçevesinde danışmanlık hizmetini sürdürmektedir (DİB, 2020, s.242). 2014 yılında DİB ile Yeşilay arasında imzalanan protokol çerçevesinde manevi danışmanlık hizmetleri planlanmaktadır. Protokole göre; manevi danışman; hastane personeli, doktor, psikolog gibi bağımlı ile çalışan kişilerle iletişim halinde bulunmaktadır. Bilinçlendirme, koruma ve önlemeye yönelik yapılan bağımlılık faaliyetlerinin yanı sıra hastaların kendileriyle barışık hale gelmesi, sosyal uyum becerileri kazanması, manevi korkularının önlenmesi konularında destek sağlanmaktadır (DİB, Protokol, 2014).

İnsanları bağımlılıktan korumada ve bağımlı insanların alışkanlıklarını terk edip normal sürece dönmelerinde dinî inançların etkili olduğu, araştırmalar tarafından ortaya konmaktadır. Sağlık Bakanlığının 1995 yılında yaptığı “*niçin içki içmiyorsunuz?*” anketine katılanların % 44,6’sının “*dinimizce haram edildiği için*” cevabını vermesi gibi pek çok örnek mevcuttur (Özyapıcı, 2016, s.115). Dinin ve maneviyatın sağladığı bu etki sayesinde kişiler, kendilerini bağımlılığın olumsuz durumlarından muhafaza edebilmektedir. Zararlı alışkanlıklar ve bağımlılıklar, küresel düzeyde dünya insanını etkiler hale gelmektedir. Dinî/manevi değerler ve maneviyat, insanın ruhsal yönünü besleyen, huzur, denge ve kabullenme gibi önleyici ve koruyucu yaşam becerileri kazandıran özellikle bağımlılık açısından dezavantajlı olan gençlerin dayanıklılık ve iyi olma durumuna katkı sağlayan hususlardır (Ceylan, 2021, s.117).

DİB bağımlılık alanında özellikle önleyici ve koruyucu bir hizmet vermeye çalışmaktadır. Bu sebeple gençlere yönelik başta “Gençliğe Değer” projesi olmak üzere projeler gerçekleştirmekte ve küçük yaşlardan itibaren çocukların dinî, manevi değerleri benimsemesini hedeflemektedir. Engelli ve engelli yakınlarına yaşadıkları süreci kabullenme ve sorunlarla baş etmede dinî referanslarla manevi destek sunulmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda engellinin ibadet hayatı konusunda bilinçlendirme faaliyetlerine yer vermektedir.

2.7.4. Hastanelerde ve kadın konuk evlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik

Hastalık, vücudun normal işleyişini bozan, günlük yaşam kalitesini etkileyen, kişilerin bir anda hayatlarında köklü değişikliklere sebebiyet veren özel bir hâldir. Bu özel hâl içerisinde insanın psikolojik, biyolojik, manevi ve sosyal yönlerinin desteğe ihtiyacı daha da belirginleşir. Sağlığın kaybedilmesi ve hastalık süreci, kişilerin duygusal gerginlik yaşamasına ve başlarına geleni sorgulamasına neden olabilmektedir (Ayten ve Özkan, 2020, s.17). Hasta kişilere, hastalıklarının tedavisi yanında danışmanlık hizmeti içinde moral ve din hizmetinin verilmesi, hastaların en temel haklarından (Altaş, 1999, s.618). Ülkemizde hastalara moral ve manevi destek amacıyla 1995 yılında Hastane Din ve Moral Hizmetleri, başlatılmıştır. 1996 yılında sonlandırılan bu uygulama, 2015 yılında DİB ile Sağlık Bakanlığı arasında imzalanan “Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü” ile yeniden uygulamaya koyulmuştur. Hastalara yönelik manevi danışmanlık hizmeti, dinî referanslar kaynaklı, insanların acılı, sıkıntılı, kaygılı durumlarında, ani kriz anlarında, yeni duruma alışma ve kabullenme becerilerini geliştirmeye yönelik verilmektedir (DİB, 2020, s.247). DİB, sağlık kuruluşlarında manevi destek hizmetlerinin yürütülmesine dair dinî referansların esas alındığı bir yönerge hazırlamıştır. Yönergede manevi desteğin; insanların üzüntülü, korkulu ve ümitsizlik hallerinde yeni döneme uyum sağlamaları ve hayatlarına yeniden anlam verme süreci olduğu ifade edilmektedir (DİB, 2017, s.92).

Hastalık ilk öğrenildiğinde kişiler, bu durumu anlamlandırma ihtiyacı duymaktadır. Nasıl süreçlerin onu ve ailesini beklediği ile ilgili kaygılarla baş etmeye çalışır, hastalıkla birlikte hayatına anlam kazandırmada zorlanmaktadır. Umut aşılama sürecinde gerçekçi olur, empati ilkesi çerçevesinde etkin dinleme ve sağlıklı iletişim kurmaktadır (Ayten ve Özkan, 2020, ss.36-42). Ayrıca hasta olan kişiler, hastalık sürecinde ibadetlerini nasıl yerine getireceklerini konusunda manevi desteğe ihtiyaç duyabilmektedirler (Altaş, 1999, s.622). 2015 yılında pilot olarak seçilen 6 ilde 20 manevi danışman ile başlanan hastanelerde manevi danışman uygulaması, 2020 yılında 157 manevi danışman tarafından 46 ilde gerçekleştirilir hale gelmiştir. Ve her geçen gün hastanelerde manevi danışmanın sayısını artırmaya çalışılmaktadır (DİB, 2020, s.247).

DİB’in manevi danışmanlık hizmeti verdiği yerlerden birisi de kadın konukevleridir. Kadın konukevleri, şiddet mağduru kadınların korunması ve maddi-manevi açılardan desteklenmesi için hizmet veren yerlerdir. Kadın konukevleri, şiddete uğrayan veya uğrama ihtimali olan her kadını hiçbir ayırım göz etmeden kabul eden resmi kurumlardır. Kadınların bu kuruma müracaat etmelerinin nedeni genelde ekonomik yetersizlik, çocuklarının ve kendilerinin

güvende olmasını sağlama, aile ve akraba desteğinden yoksun olma ya da korunma talebiyle olmaktadır (Gülmez ve Yenen, 2020, s.38). Öncelikle kadını şiddet gördüğü ortamdaki uzaklaştırıp can güvenliğini koruma çerçevesinde hareket edilmektedir. Kadın konuk evlerine başvuranlarda görülen şiddet ve istismara maruz kalmak, bireye ruhsal ve psikolojik anlamda ciddi zarar vermekte; bireyin sağlığını etkilediği gibi yaşama hakkını da tehdit etmektedir. Şiddet ve istismara uğrayan kadınlarda düşük benlik saygısı, bağımlı kişilik, depresyon ve intihar girişimi görülürken bunlara ilaveten öfke patlamaları, ağlama krizleri, uykusuzluk vb. pek çok diğer psikolojik rahatsızlıklar da yaşanmaktadır (Çamur Duyan, 2015, s.150). Bu sebeple kadın konukevlerinde kalan kadınların yaşadıkları olumsuz durumla baş edebilmelerinde manevi destek hizmeti önemlidir. Bu kurumlarda kalan kadınlara verilen manevi danışmanlık hizmeti ile moral güçlerini yükselterek hayata tutunma sürecine katkı sağlamaya çalışılmaktadır. Bulundukları durumu doğru bir şekilde anlamlandırmalarına ve geleceğe umut beslemelerine odaklanılmaktadır. Manevi danışmanlık kişinin manevi dünyasını aydınlatığından gönlünü ferahlatma amacıyla olduğundan gönüllülük esasına dayanmaktadır. Özellikle gizlilik ilkesi çok önemlidir. Manevi danışman, danışanın izni olmadan anlatılanları üçüncü kişilerle paylaşmamakta hitap ve konuşma diline dikkat etmektedir (Gülmez ve Yenen, 2020, s.68). Manevi danışmanlık hizmetinde iki kurum arasında koordinasyon esastır. Din görevlileri kadın konukevinde kalan kadınlara hayatlarında yeni adımlar atma cesareti ve umudu aşılamaya çalışmaktadır. Ahiret, kader gibi sorularını cevaplayıp yanlış bidat ve uygulamaların önüne geçmeye gayret etmektedir. Özellikle kader inancının oldukça fazla sorgulandığı kadın konukevinde doğru-sahih bilgi ile onları aydınlatmaktadır (Martı, 2015). Manevi danışman, şiddet mağduru kadınlara, kendi manevi kaynaklarından güç alarak şiddetin oluşturduğu psikososyal izleri silme ve yaşadıklarına başa çıkma sürecine rehberlik etmektedir. Şiddetin depresyon, anksiyete gibi pek çok olumsuz psikolojik sorunlara neden olacağını göz önünde bulunduran manevi danışman, psikolojik sağlıklarını yeniden kazanmalarında destek olmaktadır. Allah ile güvenli bağlarının zedelenmiş olma ihtimaliyle inanç konusunda onlara yardımcı olamadığı durumlarda duanın ferahlatıcı özelliğinden istifade etmektedir (Gülmez ve Yenen, 2020, s.41).

DİB manevi danışmanlık hizmeti verdiği birimleri, diğer kurumlarla işbirliği ve protokoller çerçevesinde gerçekleştirmektedir. Gençlik alanında GSB ile aile, huzurevi, bağımlılık, engellilik alanlarında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile hastahanelerde Sağlık Bakanlığı ile cezaevlerinde ise Adalet Bakanlığı ile eşgüdüm içerisinde ortaklaşa hareket edilmektedir.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, deseni, çalışma grubunun demografik bilgileri, verilerin toplanma süreci ve analizi, araştırmada yararlanılan geçerlik güvenirlik stratejileri, araştırmacının rolü ve araştırmada dikkat edilen etik hususlar açıklanmıştır.

3.1. Araştırmanın Yöntemi ve Deseni

Araştırmada, nitel araştırma yöntemini kullanılmıştır. Araştırmacının bu yöntemi tercih etme nedenleri şunlardır: (i) Araştırmacının; Kur'an kursu öğreticiliği, vaizlik ve müftü yardımcılığı olarak sahada elde ettiği deneyimlerinin, katılımcıların görüşlerini yorumlamada yardımcı olacağı beklentisi oluşmuştur. Araştırmacının bu alanda yapılan çalışmaları doğrudan gözlemleyebilmesi, faaliyetlere katılabilmesi, hem içeriden bir gözlem yapma imkânı sağlamıştır; hem de etkinliklerde aktif olarak görev alması, katılımcıların duygu ve düşüncelerini daha yakından anlayabilmesine katkı sunmuştur. Yaşanan bu deneyim aynı zamanda yeterli sayıda din görevlisine ve öğrenciye kolay bir şekilde ulaşarak kapsamlı bir veri toplama ve veriye ulaşma sürecine katkıda bulunmuştur. (ii) Araştırmanın nitel bir araştırma olması nedeniyle manevi danışmanlık ve rehberliğin; katılımcıların hayatlarına etkisini, bu uygulamaya yükledikleri anlamı derinlemesine ortaya çıkarılmasına imkân sağlamıştır. Din görevlileri de öğrenciler de, gönüllü olarak görüşme yapmayı kabul etmiş; tecrübelerini, bu konudaki duygularını içtenlikle ve samimiyetle ifade etmişlerdir. Özellikle din görevlileri, görevlendirme usulü ile yaptıkları bu görevin asli görevlerinden daha zor ve fedakârlık gerektiren bir iş olduğunu düşündüklerinden yaşadıkları tecrübelerinin bir araştırmada incelenmesinden memnuniyetlerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların konuya ilişkin görüşlerini mülakat yöntemiyle samimi ve içten bir ortamda açıklamayı tercih etmesi araştırmacıda bu yöntemin uygun olduğu kanaatini oluşturmuştur. (iii) Araştırmacı, ayrıca alanda araştırmaları olan ve nitel araştırma yönteminden araştırmalarında yararlanmış iki akademisyenle (Din eğitimi ve Eğitim Yönetimi alanında) konu-yöntem üzerine görüşmüştür. Konu-yöntem arasında bir uyumun olduğu şeklinde dönüt aldıktan sonra belirtilen yöntemden araştırmasında yararlanmış. Nitekim Creswell'in de ifade ettiği gibi (2017, s.6), nitel araştırma bir keşiftir. Nitel araştırmada amaç, kişinin yaşıntısını ve tecrübelerini katılımcının perspektifinden ortaya koyabilmektir. Ayrıca nitel araştırma, sosyal olguları, etkileşim içinde olduğu sosyal doku bütünlüğünde, doğal havası içerisinde ortaya koymaya ve incelemeye

imkân veren bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 39). Nitel bir araştırma yapan araştırmacı, temelde araştırmacının incelediği durumu, bu olayı yaşayan kişinin durumu nasıl yorumladığıyla ve bu olayı dünyasında nasıl inşa ettiğiyle ilgilenir. Kısaca nitel araştırma, incelenen grubun yaşamlarını ve deneyimlerini belirleme ve betimleme çalışmasıdır (Merriam, 2013, s. 23).

Araştırma öncesin 6 manevi danışmanla gerçekleştirilen odak grup görüşmesinde din görevlileri, manevi danışmanlık tecrübelerini aktarırken özellikle bu alanda üniversite öğrencileri ile görüşülmesini tavsiye etmişlerdir. Araştırmada onların görüş, deneyim ve tecrübelerinin manevi danışmanlık konusunu ortaya koymada etkili olacağı ifade edilmiştir. Buradan hareketle öğrenciler ile de görüşme gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada fenomenolojik desenden yararlanılmıştır. Araştırmacının fenomenolojik desenden yararlanma gerekçeleri şunlardır: (i) Araştırmacının Diyanet İşleri Başkanlığının çeşitli kademelerinde (Kur'an kursu öğreticisi, vaiz, müftü yardımcısı) görev yapmasından kaynaklı deneyimlerinin olmasıdır. Araştırmacı bu deneyimlerin bulguların yorumlanmasına katkı sunacağını düşünmektedir. (ii) Katılımcıların konuya ilişkin tecrübelerinin aktarılmasının istenmesidir. Christensen, vd. (2015a, s. 408) fenomenolojiyi, araştırmacının gözünden katılımcıların yaşanan bir durumu deneyimleme sürecini açıklamaya çalışan bir desen olarak vurgularken; Ersoy (2016, s. 55), araştırmacının, katılımcının kendi gerçeklerini deneyimlerine dayanarak ve olabildiğince objektif bir şekilde derinlemesine incelemeye ve anlamaya dayalı bir desen olduğunu dile getirir. Nitel araştırma özünde bir anlama ve anlamlandırma çabasıdır ve fenomenoloji buna deneyim perspektifinden imkân sağlar.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcıları, manevi danışmanlık yapan din görevlileri ve manevi danışmanlık hizmetinden yararlanan üniversite öğrencileridir. Çalışma grubu, Marmara Bölgesindeki Balıkesir, Bursa, Edirne, Kocaeli, Tekirdağ ve Yalova olmak üzere toplam 6 ilde manevi danışmanlık yapan 26 din görevlisi ve bu din görevlilerinin görev yaptıkları şehirlerde üniversitede öğrenim gören 24 öğrenciden oluşmaktadır (Tablo 3.1. ve Tablo 3.2.). Yüz yüze görüşme imkânı olmayan katılımcılarla (17 din görevlisi, 15 öğrenci) çevirim içi şeklinde görüşmeler yapılmıştır. Geriye kalan katılımcılarla yüz yüze görüşme yapılmıştır.

Tablo 3.1. Din görevlileri çalışma grubu bilgileri

Kod Adı	Cinsiyet	Unvan	Görev yaptığı	Eğitim	Yaş	Manevi Danışmanlıkta
			Şehir	Durumu		Kıdemi
MD 1	Kadın	Kur'an öğreticisi	kurs Tekirdağ	İlahiyat fakültesi	54	7 yıl
MD 2	Erkek	İmam hatip	Edirne	İlahiyat fakültesi	28	1 yıl
MD 3	Kadın	Kur'an öğreticisi	kurs Edirne	İlahiyat fakültesi	45	5 yıl
MD 4	Kadın	Kur'an öğreticisi	kurs Edirne	İlahiyat fakültesi	45	6 yıl
MD 5	Kadın	Din hizmetleri uzmanı	Yalova	Yüksek lisans	48	1 yıl
MD 6	Kadın	Vaiz	Balıkesir	İlahiyat fakültesi	48	8 yıl
MD 7	Erkek	İmam hatip	Yalova	Yüksek lisans	53	3 yıl
MD 8	Kadın	Kur'an öğreticisi	kurs Bursa	İlahiyat ön lisans	38	3 yıl
MD 9	Erkek	İmam hatip	Tekirdağ	Yüksek lisans	41	4 yıl
MD 10	Erkek	İmam hatip	Bursa	Yüksek lisans	51	7 yıl
MD 11	Erkek	İmam hatip	Balıkesir	İlahiyat ön lisans	43	2 yıl
MD 12	Erkek	Din hizmetleri uzmanı	Edirne	İlahiyat fakültesi	39	4 yıl
MD 13	Kadın	Kur'an öğreticisi	kursu Kocaeli	Yüksek lisans	40	3 yıl
MD 14	Kadın	Kur'an öğreticisi	kurs Kocaeli	İlahiyat fakültesi	42	2 yıl
MD 15	Kadın	Kur'an öğreticisi	kurs Kocaeli	İlahiyat ön lisans	35	3 yıl

MD 16	Erkek	İmam hatip	Kocaeli	İlahiyat ön lisans	49	3 yıl
MD 17	Erkek	Din hizmetleri uzmanı	Kocaeli	İlahiyat fakültesi	33	5 yıl
MD 18	Erkek	İmam hatip	Tekirdağ	İlahiyat fakültesi	42	8 yıl
MD 19	Kadın	Kur'an kurs öğreticisi	Tekirdağ	İlahiyat fakültesi	50	1 yıl
MD 20	Kadın	Kur'an kurs öğreticisi	Balıkesir	Yüksek lisans	36	5 yıl
MD 21	Kadın	Kur'an kurs öğreticisi	Yalova	İlahiyat fakültesi	50	7 yıl
MD 22	Kadın	Kur'an kurs öğreticisi	Bursa	İlahiyat fakültesi	41	3 yıl
MD 23	Erkek	İmam hatip	Yalova	İlahiyat fakültesi	41	6 yıl
MD 24	Erkek	Müezzin kayyım	Balıkesir	İlahiyat ön lisans	27	2 yıl
MD 25	Erkek	Müezzin kayyım	Bursa	İlahiyat fakültesi	37	4 yıl
MD 26	Erkek	İmam hatip	Tekirdağ	İlahiyat fakültesi	38	5 yıl

Tablo 3.1.'de, araştırmaya katılan ve DİB bünyesinde görev yapan manevi danışmanların cinsiyet, unvan, görev yaptığı şehir, eğitim durumu, yaş ve manevi danışmanlıktaki kıdem durumu görülmektedir. Din görevlisi katılımcılarda kadın-erkek din görevlisi sayısı eşittir. Din görevlisi katılımcıları, 5 farklı unvanda görev yapmaktadır. Manevi danışmanlık için DİB'de sabit bir kadro henüz bulunmamakta, görevlendirme ile bu görev yerine getirilmektedir. Bu sebeple manevi danışmanların unvanı farklı farklıdır. 1 tane vaiz, 3 tane din hizmetleri uzmanı, 11 tane Kur'an kursu öğreticisi, 9 imam hatip ve 2 tane de müezzin kayyım kadrosunda görev yapan manevi danışman bulunmaktadır. Eğitim durumları da çeşitlilik arz etmektedir. Ön lisanstan lisansüstüne kadar farklı eğitim düzeyine sahip manevi danışmanlar bulunmaktadır. Manevi danışmanların yaşı, 41-50 arasında yoğunlaşmaktadır. Manevi danışmanlıkta kıdem olarak 6 yıl ve üzeri çalışan toplam 7 danışman bulunmaktadır. Çoğunluk, 4-6 yıl arası bu görevi yapmaktadır.

Tablo 3.2. Üniversite öğrencileri çalışma grubu bilgileri

Kod Adı	Cinsiyet	Yaş	Öğrenim gördüğü şehir	Öğrenim gördüğü fakülte/bölüm
ÜÖ 1	Erkek	23	Tekirdağ	Fen edebiyat fakültesi
ÜÖ 2	Erkek	22	Bursa	Tıp fakültesi
ÜÖ 3	Kadın	23	Tekirdağ	İlahiyat fakültesi
ÜÖ 4	Kadın	21	Bursa	İlahiyat fakültesi
ÜÖ 5	Erkek	22	Balıkesir	İktisadi idari bilimler fakültesi
ÜÖ 6	Kadın	21	Kocaeli	Diş hekimliği fakültesi
ÜÖ 7	Kadın	22	Kocaeli	Diş hekimliği fakültesi
ÜÖ 8	Erkek	21	Edirne	İlahiyat fakültesi
ÜÖ 9	Erkek	23	Yalova	İktisadi idari bilimler fakültesi /Ekonomi bölümü
ÜÖ 10	Erkek	23	Bursa	İlahiyat fakültesi
ÜÖ 11	Kadın	21	Edirne	Eğitim fakültesi PDR bölümü
ÜÖ 12	Erkek	23	Edirne	Spor akademisi
ÜÖ 13	Kadın	19	Edirne	İlahiyat fakültesi
ÜÖ 14	Kadın	20	Edirne	İlahiyat fakültesi
ÜÖ 15	Erkek	22	Tekirdağ	Güzel sanatlar fakültesi/Grafik tasarım
ÜÖ 16	Kadın	22	Balıkesir	Sağlık bilimleri fakültesi
ÜÖ 17	Kadın	20	Balıkesir	Fen edebiyat fakültesi
ÜÖ 18	Kadın	21	Yalova	Sağlık bilimleri fakültesi
ÜÖ 19	Erkek	21	Kocaeli	Mühendislik fakültesi
ÜÖ 20	Kadın	22	Bursa	Eğitim fakültesi /ingilizce öğretmenliği
ÜÖ 21	Erkek	22	Balıkesir	İktisadi idari bilimler fakültesi/siyaset bilimi bölümü
ÜÖ 22	Kadın	22	Yalova	İslami İlimler fakültesi
ÜÖ 23	Erkek	21	Yalova	Sağlık bakım hizmetleri bölümü
ÜÖ 24	Kadın	21	Tekirdağ	Eğitim fakültesi

Tablo 3.2.'de araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin cinsiyet, yaş, öğrenim gördüğü şehir ve fakülte/bölüm bilgileri yer almaktadır. Araştırmada 13 kadın 11 erkek üniversite öğrencisi yer almıştır. Üniversite öğrencilerinin yaşları, 18-23 yaş arasında değişmektedir. Üniversite öğrencilerinin yaşları 21- 22 arasında yoğunlaşmaktadır. Araştırmada Tekirdağ, Bursa, Yalova, Balıkesir illerinden 4'er; Kocaeli'nden 3, Edirne'den 5 üniversite öğrencisiyle görüşülmüştür. Öğrencilerin öğrenim gördükleri fakülteler de çeşitlilik arz etmektedir. Araştırma kapsamında en çok İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencileriyle görüşülmüştür.

Araştırmacı formal ve informal ortamlarda iletişim kurduğu manevi danışmanları araştırmaya dâhil ettiği için kolay ulaşılabilir durum örneklemesinden yararlanmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2011, s. 113), kolay ulaşılabilir durum örneklemesinin araştırma için iki açıdan fayda sağladığını belirtmektedir: Ekonomik olması ve daha hızlı bir şekilde araştırma sürecinin ilerlemesine katkıda bulunmasıdır. Buna ilaveten kartopu (zincirleme) örnekleminden de istifade edilmiştir. Katılımcılar, araştırmaya katkı sunabilecek başka katılımcılara araştırmacıyı yönlendirerek araştırma sürecine katkıda bulunmuşlardır. Miles ve Huberman'a

(2015, s. 28) göre, zincirleme örnekleme amaç, araştırma yapılan alanda derin bilgi ve tecrübe sahibi insanlara, onları tanıyan kişiler aracılığıyla ulaşmak ve bu insanların araştırmaya sunacakları katkı ile araştırmayı zenginleştirmektir. Son olarak Marmara Bölgesinin farklı sosyo ekonomik illerinde (Balıkesir, Bursa, Edirne, Kocaeli, Tekirdağ, Yalova) yer alan gençlik alanındaki manevi danışmanlık görevi yapanlar araştırmaya dâhil edildiği için maksimum çeşitlilik örnekleminde yararlanılmıştır. Christensen, vd. (2015, s. 176), bu örneklemin veri toplanmasında ve analizinde geniş bir aralığı içeren farklı durumlara yönelik olarak kullanılabileceğini belirtmektedir. Örneklem büyüklüğünde, alanyazın ve veriler belirleyici olmuştur. Alanyazında örneklem için belirli bir sayının olmadığı ve sayının araştırmacının inisiyatifine bırakıldığı anlaşılmaktadır (Merriam, 2015a, s. 79; Patton, 2014, s. 244).

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veri kaynağı görüşmelerden (26 manevi danışman ve 24 üniversite öğrencisinin katılımıyla) oluşmaktadır. Araştırmada görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Form şu şekilde oluşturulmuştur: Öncelikle alanyazın taranmış, iki görüşme formu oluşturulmuştur. Araştırmacı, manevi danışman olan din görevlileri ve üniversite öğrencileri için ayrı ayrı görüşme formu hazırlamıştır. Formlar, görüşme yapılması planlanan iki manevi danışmana ve din eğitimi alanında nitel araştırma yöntemini kullanarak araştırma yapmış iki akademisyenle değerlendirilmiştir. Ayrıca bir Türkçe öğretmeninden dil ve anlatım noktasında yardım alınmıştır. Daha sonra 2 manevi danışmanla oluşturulan form üzerinden görüşme yapılmıştır. Görüşmelerin dökümü yapıldıktan sonra tekrar belirtilen iki manevi danışman ve iki akademisyenle değerlendirmeler yapılmıştır. Formda on bir soru yer almıştır. Demografik bilgiler ile ilgili altı soru eklenmiştir (Ek 1). İkinci form ile de Yalova'da eğitim gören iki üniversite öğrencisi ile görüşme yapılmış ve yapılan görüşmenin dökümü ortaya çıkarılmıştır. Elde edilen döküm üzerinden tekrar iki akademisyenle beraber değerlendirmede bulunulmuştur. Görüşme formunda on ana soru dört adet demografik bilgiler ile ilgili soru yer almıştır (Ek 2). Birinci görüşme formunda katılımcıların deneyimlerinden hareketle manevi danışmanlığın ifade ettiği anlam, danışmanlık süreci ve manevi danışmanın rolleri, nitelikleri ve görevleri sorgulanmıştır. İkinci görüşme formunda ise gençlerin gözünden manevi danışmanın nitelikleri, manevi danışmanlık süreci ve gençlerin manevi danışmanlığı nasıl anlamlandığı irdelenmiştir. Ana soruların yanında konunun daha iyi açıklanması, konuyla ilgili daha yoğun bilgi edinilmesi bağlamında sonda sorulardan da yararlanılmıştır (Merriam 2015b, s. 98; Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.133). Mülakatta açık uçlu sorular tercih edildiği için

katılımcılar, deneyimlerini, tecrübe ve düşüncelerini ayrıntılı olarak anlatabilmişlerdir. Yıldırım ve Şimşek (2011, s.93), açık uçlu soruların katılımcıların görüşlerini daha esnek bir yapıda sunma imkânı sağladığını belirtir. Bu sayede araştırmacı, daha zengin bir veri elde etme imkânına kavuşur. Görüşmelerin sonunda her katılımcıya son olarak eklemek istedikleri bir şey olup olmadığı da sorulmuştur.

Veriler, ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Böylece her hangi bir veri kaybı yaşanmamıştır. Toplam görüşme süresi, 2.310 dakika olarak kaydedilmiştir. Veri analizi Glesne'ye (2015, s. 256) göre, verilerin sistematikleştirilmesi, düzene konulması ve veriler arasındaki bağlantıların ortaya konması için yapılan bir işlemdir. Verilerin analizinde betimsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2011, s. 224) göre, betimsel analizde katılımcıların düşünceleri, araştırmaya yoğun ve anlamlı bir şekilde dâhil edilir. Amaç, ortaya konulan düşüncelerin neden sonuç ilişkisi içinde bir bütün olarak ele alınmasıdır. Betimsel analizin araştırmada uygulanması, ilk planda bulgular ve yorumlar bölümünde araştırmaya katkı sunabilecek katılımcı görüşlerinin doğrudan alıntı yapılarak aktarılması şeklindedir. İkinci olarak da bu aktarımlardan hareketle çıkarımlar yapılması şeklinde olmuştur. Araştırmada içerik analizi de yapılmıştır. Krippendorff'a (2004, s. 18) göre, içerik analizinde esas olan; metinlerden çıkarımlarda bulunularak yeni anlamlara ulaşılmasıdır. Yeni anlamlara ulaşmak için öncelikle görüşme metnlerinin analizine sistematik bir şekilde yaklaşım gerekir. Böylece konuya ilişkin farklı bilgilere, yorumlara ulaşılabilir. Görüşme verilerinde dayanılarak alt kategori, kategori ve temalara ulaşma süreciyle içerik analizinin araştırmaya yansıtılmıştır. Araştırmada bu anlamda üç temaya, on kategoriye yirmi yedi koda ulaşılmıştır (Tablo 4.1.).

3.4. Araştırmada Yararlanılan Geçerlik-Güvenirlik Stratejileri

Araştırmanın geçerlik-güvenirliğini sağlamak için Christensen, vd. (2015b, s. 405), belirttiği stratejilerin dört tanesinden yararlanılmıştır. Bu stratejiler ve stratejilerin araştırmaya yansması şu şekildedir:

1. Dış denetim: Araştırmayla ilgili farklı akademik statüye sahip iki araştırmacıdan sürecin tamamına ilişkin değerlendirmeler alınmıştır. Bu değerlendirmelerle araştırmanın her aşaması gözden geçirilmiştir.
2. Doğrudan alıntı: Görüşmelerin çözümlenmesinden sonra araştırmaya katkısı olabilecek görüşler, katılımcıların anlatımıyla –birebir- araştırma raporuna yansıtılmıştır.

3. Hakem değerlendirmesi: Araştırmayla ilgisi olmayan iki araştırmacıdan ve alanda doktora eğitimi alan müftü yardımcısından araştırma raporunu okuması ve eleştirmesi istenmiştir. Gelen dönüte göre araştırma raporu gözden geçirilmiştir.

4. Yansıtıcı düşünme: Araştırma, katılımcıların görüşlerine uygun olarak değerlendirilmeye-doğrudan alıntılar yoluyla- ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Bulgular ve yorumlar bölümünde doğrudan alıntılara istinaden araştırmacının yaptığı yorumlar yansıtıcı düşünmenin araştırmaya uygulanması olarak değerlendirilmektedir.

3.5. Araştırmacının Rolü

Araştırmacı 22 yıldır DİB bünyesinde Kur'an Kurs öğreticiliği (Konya Meram İlçe Müftülüğü, 2001-2004 yılları arası), vaizlik (Konya İl Müftülüğü, 2004-2018 yılları arası) ve İl müftü yardımcılığı (Balıkesir ve Yalova İl Müftülükleri) kadrolarında görev yapmıştır ve görev yapmaktadır. Göreve başladığı ilk günden itibaren gençlerle iletişim kurmaktadır. Kur'an Kursu öğreticiliğinde özellikle yaz kurslarında gençler ve çocuklar, vaizlik döneminde ise Konya Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne bağlı sevgi evleri-çocuk evlerinde bulunan çocuklara 8 yıl manevi rehberlik yapmıştır. Görev kapsamında Konya (2012-2017 yılları arasında) ve Yalova (2018-devam ediyor) İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı orta öğretim ve liselerde değerler eğitimi, İl Müftülüklerine bağlı hafızlık kurslarında hafız öğrencilere seminerler vermiştir. Konya (2014-2017 yılları arasında) üniversite öğrenci yurtlarında gençlere haftalık düzenli seminer ve dersler yapmıştır. 2018 yılından bu yana da din hizmetlerinden sorumlu il müftü yardımcısı olarak gençlere yönelik Yalova İl Müftülüğü Gençlik Merkezlerinde, KYK yurtlarında, camilerde ve Kur'an kurslarında gençlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini takip etmekte ve düzenli aralıklarla gençlerle bir araya gelmektedir. Yalova İl Müftülüğü gençlik merkezinde hafta içi öğleden sonra ve cumartesi tam gün ortaöğrenim-lise öğrencileri, üniversite öğrencilerine yönelik manevi destek mahiyetinde programlar düzenlenmektedir. Araştırmacı, bu programlara konuşmacı olarak katılmakta, yapılan faaliyetleri gözlem imkânı elde etmektedir. Araştırmacı, deneyimlerinin elde edilen verileri yansıtıcı bir şekilde açıklamaya katkı sunacağını düşünmektedir.

3.6. Araştırmada Etik

Araştırmayla ilgili dikkate alınan bir başka husus araştırmanın etiğiyle ilgilidir. Araştırma için hem bireysel açıdan hem de kurumsal açıdan izinler alınarak araştırma sürecinin yürütülmesine dikkat edilmiştir. Araştırma için kurumsal olarak Yalova Üniversitesi Sosyal

ve Beşeri Bilimler etik kurulu başkanlığından 26.05.2022 tarih ve 2022/69 protokol no'lu ve Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan 04.07.2022 tarih 2641074 sayılı yazılı belgeye istinaden izin alınmıştır (Ek 6-7). Araştırma için bireysel olarak katılımcılardan kurumsal izne istinaden randevular alınmıştır. Öncesinde altı ilin il müftüleri (Balıkesir, Bursa, Edirne, Kocaeli, Tekirdağ, Yalova) ile görüşülerek araştırma kapsamında din görevlileri ile görüşme yapılacağı bilgisi verilmiştir. Ayrıca katılımcıların görüşlerine yer verilirken gerçek isimleri yerine belirlenen kod isimleri kullanılmıştır. Kodlama, manevi danışman din görevlisi katılımcılar için MD 1, MD 2...; üniversite öğrencileri için ise ÜÖ 1, ÜÖ 2... şeklinde yapılmıştır.

4. BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde araştırma kapsamında mülakat yapılan manevi danışman din görevlileri ve üniversite öğrencilerinden elde edilen bulgulara, yorumlara yer verilmiştir. Araştırmada katılımcılarla yapılan görüşmelerden 3 temaya ulaşılmıştır. Her bir tema manevi danışman ve üniversite öğrencilerinin deneyimlerinden hareketle ortaya konmuştur. Her bir temanın sonunda din görevlileri ile üniversite öğrencilerinin görüşleri karşılaştırmalı analiz başlığında ele alınmıştır. Temalar şunlardır:

- Manevi danışmanlık algısı ve anlamlandırma
- Manevi danışmanlık süreci
- Etkili manevi danışmanlık ve rehberlik yaklaşımı

Tablo 4.1. Araştırmada ortaya çıkan temalar

Tema	Kategori	Kod
Manevi danışmanlık algısı ve anlamlandırma (Din görevlisi perspektifi)	Manevi danışmanlığın tanımlanması	Gönüle dokunma ve rehberlik
		Rol model olma ve manevi çözüm aracı
		Diğer (şifa kaynağı ve arkadaş olma
	Görev anlayışı ve uygulama	Dikkat edilenler
		Hedef kitlenin özellikleri
		Kolaylaştıran durumlar
		Zorlaştıran durumlar
		Yol rehberi ve manevi destek
Manevi danışmanlık algısı ve anlamlandırma	Manevi danışmanlığın anlamlandırılması	Arkadaşlık ve dertleşme mekanizması
		Huzur ve rahatlama kaynağı

(Üniversite öğrencileri perspektifi)	Manevi danışmandan beklentiler	Temel ilkeler ve yaklaşımlar
		Kaçınılması gereken davranışlar
Manevi danışmanlık süreci	İletişim dinamikleri	Erişim yöntemleri ve stratejiler
		Sıkça ele alınan konular ve sorunlar
		İletişim zorlukları ve çözüm önerileri
	Manevi danışmanlığın etkisi	Avantajlar ve güçlü yönler
		Dezavantajlar ve geliştirilmesi gereken yerler
	Öğrencilerin manevi danışmanlık deneyimleri	İhtiyaç nedenleri ve ortaya çıkış koşulları
Etkili manevi danışmanlık ve rehberlik yaklaşımı	İdeal manevi danışmanın özellikleri	Manevi danışmanlığın sağladığı katkılar
		Kişilik ve karakter özellikleri
		Yaş, deneyim ve dış görünüş faktörleri
	Eğitim ve kurumsal destek	Mesleki donanım ve yeterlilik
		Manevi danışmanların eğitim ihtiyaçları
		Hizmet içi eğitim ve kurumsal iletişim
	Öğrencilere yönelik yaklaşım	Gelecek perspektifi ve öneriler
		İdeal iletişim ve danışmanlık yöntemleri
		Öğrenci beklentileri ve önerileri

Tablo 4.1'e göre araştırmacı verilerden hareketle üç temaya on kategoriye ve yirmi yedi koda ulaşmıştır. Tema 1'in din görevlisi ve üniversite öğrencisi perspektifinden ayrı ayrı

değerlendirilmesi nedeniyle diğer temalara göre daha fazla kategori ve koda ulaşılmıştır. Tablo 4.1 üniversite öğrencilerinin manevi danışmanlık hizmetlerine ihtiyacının olduğuna ve bu tür hizmetlerden beklentisi olduğuna işaret etmektedir.

4.1. Tema 1: Manevi Danışmanlık Algısı ve Anlamlandırma

Din görevlilerine ve üniversite öğrencilerine manevi danışmanlığı nasıl anlamlandırıdıkları, manevi danışmanlığın kendileri için ifade ettiği değer sorulmuş, verdikleri cevapların analizi sonucunda kategoriler ve kodlar oluşmuştur. Bu tema kendi içinde din görevlileri ve üniversite öğrencileri olmak üzere iki ana bölümde ele alınmıştır.

4.1.1. Din görevlileri perspektifi

Manevi danışman olarak görev yapan 26 din görevlisinin manevi danışmanlık algısı ve anlamlandırmasında araştırmacı iki kategori yedi koda ulaşmıştır. Belirtilen tema, Tablo 4.1.1’de gösterilmiştir.

Tablo 4.1.1. Manevi danışmanlık algısı ve anlamlandırma (Din görevlileri perspektifinden)

Tema	Kategori	Kod
Manevi danışmanlık algısı ve anlamlandırma (Din görevlisi perspektifi)	Manevi danışmanlığın tanımlanması	Gönüle dokunma ve rehberlik
		Rol model olma ve manevi çözüm aracı
		Diğer (Şifa kaynağı, arkadaş olma vb.)
	Görev anlayışı ve uygulama	Dikkat edilenler
		Hedef kitlenin özellikleri
		Kolaylaştırıcı faktörler
		Zorlaştıran faktörler

Tablo 4.1.1’e göre manevi danışmanlıkla ilgili iki kategori yedi koda ulaşılmıştır. Din görevlileri için manevi danışmanlığın değerli bir konumda olduğu anlaşılmaktadır. Manevi danışmanlığa verdikleri anlam nedeniyle görevlerini yerine getirirken hassas davranmaya çalıştıkları ve özellikle dikkat ettikleri hususlar oldukları dikkat çekmektedir.

Din görevlilerinin görüşleri iki kategoride ele alınmıştır. Birinci kategori, manevi danışmanlığın tanımlanmasıdır. Katılımcıların “manevi danışman”a ilişkin yaptıkları tanımlar,

manevi danışmanlığın çeşitli yönlerini içermekte ve farklı bakış açılarını göstermektedir. Burada manevi danışmanlığı din görevlileri tanımladığından genelde dinle ilişkilendirmekle birlikte daha genel bir kavram olarak tanımladıkları görülmektedir. Araştırmacı katılımcıların yaptıkları tanımlamaları 3 başlıkta: Gönüle dokunma ve rehberlik, rol model olma ve manevi çözüm aracı ve diğer olmak üzere değerlendirmiştir.

Katılımcıların bir kısmı (MD 1, 4, 6, 15 ve 24) manevi danışmanı gönülden bağlılık, gönül dünyasına hitap edip genç ile yakın olmak, gencin yaşadığı sevinç ya da hüznlerde duygularına eşlik etmek olarak açıklamaktadır. Manevi danışmanı, kalbe dokunan, gönül dostu olarak nitelendirmektedir. Din görevlisi, görüşme yaptığı genç ile yakın ve samimi bir bağ kurmaktadır. Din görevlisi, üniversite öğrencisinin hayat yolculuğunda ona rehberlik ve danışmanlık yapabilmek için kalpten kalbe bir bağlılık olması gerektiği kanaatindedir. Eğer böyle bir bağ kurulamazsa üniversite öğrencisi üzerinde manevi danışmanın çok etkili olamayacağı kanaatindedirler. Nitekim manevi danışmanlar, üniversite öğrencilerini kendi evladı gibi gördüklerini ifade etmekte, onların bir sorununu çözemediklerinde ise son derece üzüldüklerini belirtmektedir. MD 1, bu duruma şu şekilde örnek vermektedir:

“Öğrencimin bir tanesi intihar deneyiminde bulunmuş ama çok şükür hastaneye yetiştirilip kurtarılmıştı. Öğrencim gözlerini açtığında beni aramalarını istemiş, hemen koşarak hastaneye gittim, tabi çok üzüldüm.”

Manevi danışman, hastaneye gidip de üniversite öğrencisinin iyi olduğundan emin oluncaya kadar yaşadığı süreci, sanki şimdi yaşıyor gibi telaş ve kaygı içinde anlatmıştır. Danışmanlar, oraya hiçbir zaman bir kamu görevlisi ya da bir memurun işine gitmesi gibi gitmediklerini aksine gönüllü olarak tıpkı bir eşi dostu ziyaret etmeye gider gibi duygular içerisinde manevi danışmanlık görevlerine gittiklerini anlatmaktadırlar. Her anlamda onlara destek olarak gönül dünyalarına dokunarak MD 4, “*Üniversite gençleri ile ailesinden uzakta en güzel çağlarında hep birlikte el ele kol kola hayatı birlikte yürümek*” şeklinde özetlemektedir. Öğrencilerin tam da bu yıllarda rehberliğe daha çok ihtiyaç duyduğunu bunun için önce genç ile gönülden, candan bir iletişim kurulmasının gereğini anlatan MD 6 şu şekilde belirtmektedir:

“Gönüllere dokunmanın sağladığı rahatlık ve huzur içinde gençlere bunaldıklarında, sıkıldıklarında maddi manevi zorlandıklarında, yaşadıkları problemlerle boğuşurken, işin içinden çıkamadıklarında ilk akla gelen danışmak istedikleri tecrübelerinden faydalanmak istedikleri rehberdir.”

Manevi danışmanlar, görevlerini yerine getirirken bu işin uhrevi boyutuna önem verdiklerini, rehberliği hem dünya hem ahiret mutluluğuna yönelik ele aldıklarını dile getirmektedirler. MD15, bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“Gönüllülük esaslı gönle, göze, her şeye hitap eden, ufacık dokunuşlarla gençlerin yanında olan. Ben onların kalbine dokundukça onlar da benim kalbime dokunuyor. Ben rabbim katında hesap sorulsun, gençlere neden ulaşmadın denilmesin diye çabalıyorum.”

Bir diğer katılımcı MD 24, gönle dokunarak yaptığı rehberlik ile ilgili şöyle bir anısını aktarmaktadır:

“Ben KYK’da görevli iken yılbaşı gecesi öncesinde Mekke’nin fethini kutladık. Oraya da bir gencimizi davet ettik. O genç bize fazla katılmazdı. O gün rica ettik götürdük zorladık biraz. Ben 2 gün sonra yurda gittiğimde o genç geldi bana teşekkür etti. Hocam dedi size o gün beni o programa götürmeseydiniz ben bir kız öğrenci evine gidecektim. O akşam kız erkek karışık alkol de vardı, kutlama yapacaktık. O eğlenceden, harama bulaşmadan beni alıp çıkardınız çok sağ olun.”

Din görevlileri manevi danışmanlığı, gönülden gönüle yapılan bir rehberlik olarak görmektedir. Bu sebeple de manevi danışmanlığın etkili olduğunu düşünmektedirler. Öğrencilerin sıkıntılı, zor süreçlerinde manevi danışmanlarından destek aldıkları, din görevlilerinin de üniversite öğrencilerinin maddi, manevi zorluklarında yanlarında olmaya aynı zamanda onların iyiye, güzele doğruya yönelmelerinde rehberlik yapmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan manevi danışmanların bir diğer kısmı (MD 3, 5, 9, 10, 18, 20), danışmanlığı örnek/rol model olarak açıklamaktadır. Katılımcılara göre; manevi danışmanın karşısındakini etkileyebilmesi ve sözlerinin tesirli olabilmesi için söyledikleriyle yaptıkları arasında bir tutarlılık olmalıdır. Her şeyden önce manevi danışman; örnek, rol model bir şahsiyete sahip olarak bu işe başlamalıdır. Katılımcılar, üniversite öğrencilerinin, manevi danışmanı; ailelerinden uzakta yeni bir şehirde güvenecekleri, kendilerini koruyup kollayacak, hatalarında uyaracak, karar verme süreçlerinde istişare edebilecekleri bir kişi olarak gördüklerini söylemektedirler. Bu sebeple MD 20, kendilerinin öğrenciler nazarında önemli, değerli ve manevi bir destek, çözüm gibi bir konumda olduğunu ifade ederek; “-..*genç beni görmese gününün kötü geçeceğini düşünüyor*” diye örnek vermektedir. MD 10, güvenilir bir yerde manevi ihtiyaçların karşılandığını ve bu ihtiyacın DİB kanalıyla yapılmasının öğrenciler için rol model olduğunu şöyle açıklamaktadır:

“KYK’da bir mum yaktığımı düşünüyorum. Yıllarca özellikle biz cami imamı yaşı kesime sadece hitap ediyorken ve yaptıklarımızın bir meyvesini de göremiyorken gençliğe yöneldiğimizde onlara örnek olabildiğimizi görüyoruz.”

Konuyla ilgili MD 3 ve MD 18’in görüşleri şu şekildedir:

“Manevi danışman demek, geleceğimizi emanet edeceğimiz gençlere öncü olmak, örnek olmak.” (MD 3)

“Benim açımdan gençliğe yol gösteren, örnek rol model olan, gençliğin ahir zamanda bataklığa düşmemesi için gayrette olan kimsedir.” (MD 18)

Ortaya çıkan tabloda manevi danışmanlığın, danışmandan üniversite öğrencisine etki eden bir süreç olduğu, nihai hedefin gençlerin dolayısıyla toplumun manevi açıdan kalkınması olduğu görülmektedir. Katılımcıların, üniversite öğrencilerinin hem bu dünya hem de ahiret hayatına yönelik bir danışmanlık içerisinde oldukları anlatımlarından anlaşılmaktadır. Bu sebeple katılımcıların bir kısmı (MD 5, 6, 8, 9 ve 11) manevi danışmanı manevi çözüm aracı olarak tanımlamaktadır. Manevi danışmanın özellikle gençlik döneminde sorunlara bir çare olduğu dile getirilmektedir. MD 8 bu durumu şu şekilde izah etmektedir:

“Çardağa indim. Kızlarla oturduk. Bir kız geldi odanızın önünde biri ağlıyor diye. Gittim çok şiddetli ağlayan bir kız. Ağlamaktan titriyor. Zor kötek içeri aldım. Zorlukla adını öğrendim. Kız matematik son sınıf öğrencisi. Daha önce beni tanımıyor. Ben de onu tanımıyordum. İnanır mısınız kaç saat uğraştım sakinleştiremedim. Konuştum konuştum sakinledi, sarıldı bana ve gitti.”

Aynı zamanda öğrencilerin manevi açıdan daraldıklarında onların ruhlarına ferahlık veren, sıkıntılarında dinî ve manevi başa çıkma yollarını gösteren kişi olarak görmektedirler. Öğrencilik yıllarında duygusal açıdan riskli bir takım yanlışlara düşebildiklerini, bu süreçte onlara manevi bir çözüm, destek olduklarını söylemektedirler. MD 9, bu süreci şu şekilde aktarmaktadır:

“Gencin elinden tutmaktır, manevi danışmanlık. Bu maddi ihtiyacını karşılama olabilir, bir sorusunu cevaplama olabilir, dertleşme olabilir. Bizim yurttaki okuyan bir tıp öğrencisi, beş vakit namaz kılan, ahlaklı, imanlı bir genç. Öğrenci evinde kalıyorlardı arkadaşlarıyla. Evden bir taşınma süreci oldu. Bir gün whatsapp’ta durum mesajında artık aranızda olmayacağım elveda. Bunu gördüm 25 dakika önce paylaşmış. Jandarma evini tespit etti, eve girildi, yok. Seyahat ajentalarına bakıldı. Genç araca binerken kendini öldürme amaçlı bir şey enjekte etmiş, otobüs durduruldu. Hastaneye intikal ettirildi. Genç kurtuldu.”

Üniversite öğrencilerinin genelde pozitif ilim dallarında eğitim gördüğü, hayatın anlamı, dünyaya geliş amacı vb. konularda gençlerde manevi bir boşluğun oluştuğunu anlatan MD 5, maneviyatı bir çözüm olarak sunduğunu şu şekilde aktarmaktadır:

“Toplumun dinî buhranlarında ve manevi bunalımlarında zihni ve kalbi açıdan buhran yaşayan toplum bireylerine, özellikle gençlere psikolojik açıdan değil de manevi çözümler üreten kişidir.”

Din görevlileriyle yapılan görüşmeler neticesinde manevi danışmanlığın etkili bir manevi çözüm aracı olarak kabul edildiği görülmektedir. Burada manevi danışmanların özellikle, bu durumun altını çizdiği ifade edilebilir. Din görevlilerinin, insana hayat veren asıl yönün, manevi güç olduğunu ifade etmeleri önemlidir. Manevi danışmanlığın bu anlamda üniversite öğrencileri için alternatif bir çözüm aracı olduğu ifade edilmektedir. Din görevlileri, manevi danışmanlığı aynı zamanda bir rol model olma özelliğini vurgulamaktadır; öğrencilere bir önder, öncü olma vasıflarını ön plana çıkarmaktadır.

Katılımcıların geriye kalan tanımlamaları diğer kod başlığı altında incelenmiştir. Manevi danışmanlık çok geniş bir anlam dünyasına ve farklı boyutlara sahiptir. Araştırmacı, manevi danışmanların çok farklı perspektiflerden tanımlamalar yaptıklarını araştırma esnasında görmüştür. Araştırmaya katılan din görevlilerinin önemli bir kısmı, manevi danışmanı arkadaşlıkla bağlantılı olarak açıklamaktadır. Nasıl ki arkadaşlar birbirinin hayrını düşünür ve iyi olmasını isterse katılımcılar da kendilerini danışmanların iyilikleri düşündüğü ve birbirlerine refakat ettikleri için manevi danışmanı, arkadaş olarak algılamaktadır. Ayrıca arkadaşlık, birbirine yakın olmayı, beraber vakit geçirmekten hoşlanmayı içermekte özellikle de üniversite ve lise yıllarında arkadaşlık bağı son derece önemli olmaktadır. Bunlardan ötürü katılımcıların bir kısmı (MD 2, 8 ve 19) manevi danışmanlığı, onların yanında bir arkadaş gibi mutlu hissettikleri, bu sebeple de mesai haricinde de fırsat buldukça onlarla vakit geçirmek için yurda gittiklerini anlatarak danışmanlığı, arkadaşlık olarak tanımlamışlardır. MD 2, bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Genç arkadaşımıza iyi bir arkadaş olmak, iyi bir sırdaş olmak. Yani onun söylediklerini yargılamadan dinlemektir.”

Manevi danışmanın üniversite öğrencisi ile kurduğu dostluk ve arkadaşlık bağının aynı zamanda gençleri iyiye, güzele yönlendirme fonksiyonunu yerine getirdiği, dile getirilen başka bir husustur. MD 8, KYK’da bir üniversite öğrencisinin önceleri zararlı bir bağımlılık alışkanlığını manevi danışmanının sağladığı arkadaşlık ortamıyla bıraktığını “*bütün hayatım değişti, yeni arkadaşlarımla alkolden uzaklaştım.*” diye örnek vermektedir. MD 19 manevi danışmanlığı şu şekilde tanımlamaktadır:

“Yol arkadaşlığı diyebilirim hocam. Hatta benim kızlarla oluşturduğum whatsapp grubumun adı da “Güne Bakan Yol Arkadaşlığı” şeklinde. Gerçekten hep onlara diyorum ki bu şehirde yalnız değilsiniz. Gerçekten omuzlayıp beraber hareket eden bir grubuz diyorum ben. Beraberiz yalnız

değilsiniz diyorum. Onlara burayı beraber yüklenip götüreceğiz diyorum her zaman. Bu yabancı şehirde beraber yol arkadaşıyız diyorum hep onlara.”

Manevi danışmanlar, KYK ya da üniversite bürolarında öğrencilerin ait olduğu bir arkadaşlık grubu oluşturmaktadır. Bu ortam aynı zamanda öğrencilerin yabancı bir şehirde aileden uzakta, sınav-gelecek kaygıları içerisinde bunalan ruhlarına bir nebze de olsa ferahlık ve şifa olmaktadır. MD 14, artık gençlerin maddi olarak çok iyi olanaklara sahip olduğunu, ama manevi açıdan doyuma ulaşmadığında o sahip olduğu maddi imkânların da kıymetini bilmediğini anlatmaktadır. Bu sebeple MD 14, manevi danışmanlığı *“puzzle’ın kayıp ama en önemli parçası”* olarak nitelemektedir. MD 6 ve 11, yurtlarda öğrencileri gözlemlediklerini ve çok ihtiyaç olan bir yerde üniversite gençliğine manevi danışmanlığın bir deva, moral ve destek olduğunu şu şekilde aktarmaktadırlar:

“Geçmişin bilgeliğiyle, günümüzün bakışıyla gençliğin şifası olduğunu düşünüyorum. Psikoloji ilminin olayları bakış açısında eksik kalan kısımları insanın unutulmuş ruhuna şifa olarak ruh beden bütünlüğü içinde olaylara yaklaşarak önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bir gencin bir hoca ile irtibatla olması, gencin hayatına pek çok güzellik ve değer katıyor.” (MD 6)

“Psikolojik açıdan biraz zor olan bir kızımız vardı. Ona böyle çok güzel huylu bir oda arkadaşı ayarladık. Arkadaşı ona rol model oldu, ben de gelip gidip ilgilendim, konuştum, arkadaşları da güzel ilgilendi, sahip çıktılar. Ben şimdi onun manevi anlamda geliştiğini görüyorum.” (MD 11)

Din görevlileri, manevi danışmanlığın öğrencilik yıllarının stresli, sıkıntılı, iniş-çıkışlı dönemlerinde bir huzur kaynağı, şifa olduğunu örnekler üzerinden ifade etmektedir. Manevi danışmanlığı, bir arkadaşlık ilişkisi üzerinden anlatmaları da arada doğal, yakın ve candan bir ilişkinin varlığını göstermektedir.

Din görevlilerinin manevi danışmanlık ile ilgili açıklamaları doğrultusunda “Görev anlayışı ve uygulama” ikinci kategori başlığıdır. Din görevlileri, manevi danışmanlık görevini yerine getirirken dikkat ettikleri ve kaçındıkları hususları özellikle dile getirmişlerdir. Çünkü din görevlisi katılımcılar, daha önce hiç din hizmeti vermedikleri cami ve Kur’an kursundan farklı bir ortamda oldukça kozmopolit bir yapıya sahip KYK yurdunda manevi danışmanlık görevlerini gerçekleştirmektedirler. Bu sebeple manevi danışmanlık onlar için farklı bir uygulamadır. Bu başlık, 4 kod olarak ele alınmıştır. Bu görevi yaparken ilk olarak dikkat ettikleri hususları dile getirmişlerdir.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin önemli bir kısmı (MD 7, 13, 16, 18, 21, 24 ve 25), öğrencinin ihtiyacını belirleyip ona göre bir danışmanlık vermeye çalıştığını anlatmaktadır. Öğrencinin kişilik yapısını, özelliklerini, ailesini, yaşadığı çevreyi bir bütün olarak göz önüne

olarak gençle iletişime başladıklarını ifade etmektedirler. Öğrencinin kişilik yapısına göre ilgilenmeyi katılımcılar daha doğru, gerçekçi ve sorunların çözümünde akılcı bir yol olduğunu düşünmektedir. Yapılan görüşmeler neticesinde kişilik yapısının bir bakıma hareket noktası olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Din görevlileri manevi danışmanlığı gönüle dokunmak olarak açıkladıklarından öğrenci dünyasına yakın olmayı, öğrencinin hayatında etkili olmayı istemektedirler. MD 25, bu durumu

“Doğru cevapları verebilmek ve onların isteğini tam olarak verebilmek için onların dilinden anlamak ve oradan hareket etmek gerekiyor. Gencin dilini çözmek. Gencin ne istediğini bulmak. Onlara istediği cevabı verebiliyor muyuz. Benim dikkat ettiği budur.”

Din görevlileri, manevi danışmanlık ile belki öğrencinin dinî hayatında önemli bir değişim yaşanacağını düşünmektedir. Bu sebeple yapılacak bir yanlışın öğrencinin dinden uzaklaşmasına sebebiyet vereceğini düşünmektedirler. Bu durumu MD 18 şu şekilde açıklamaktadır:

“Ben özellikle karşımdaki kişinin psikolojik yapısına dikkat ediyorum. Aile yapısına, yetiştiği çevreye dikkat ediyorum. İlk başta onu anlamaya çalışıyorum daha çok. Öğrenciyle diyalogumun başlamadan bitmesini istemiyorum.”

Programlara davet sürecinde özellikle bu duruma dikkat ettiğini MD 24 şu şekilde aktarmaktadır:

“Hocam ben genci ve gencin yetiştiği ortamı, aile yapısını, inancını öğrenmeden kesinlikle onunla yakın diyaloga girmiyorum. Ben vaaz edeyim, gel arkadaşım akşam sohbet programımız var demiyorum. Genci sosyal ortamlara davet edip onu tanımaya çalışıyorum. Diyorum ki yeni tanıştığım gence, - gel akşam halı saha maçımız var, gibi mesela. Genci tanıyıp, inancını vb. dinî yönünü bi kendisinden öğrendikten sonra aile hayatını arkadaş çevresini tanıyıp, ihtiyacını tespit edip ondan sonra çalışmaya başlıyorum hocam.”

Katılımcıların bir diğer kısmının (MD 3, 8, 9, 10 ve 17) bu kategoride dikkat ettikleri bir diğer husus, kuşatıcı olma, bütüncül bir yaklaşım sergilemektir. Din görevlileri, manevi danışmanlık görevlerinde toplumu inşa sürecine katkı sunan, maddi-manevi değerlerine sahip çıkan bir genç neslin yetiştirilmesini hedeflemektedir. İdealist bir yaklaşım içerisinde etkili ve verimli bir danışmanlık için bu yaklaşımı benimsediklerini ve öğrencilerin kendilerine güven duymasını istediklerini ifade etmektedirler. Böylesi bir görev anlayışına dikkat etmenin hem bireysel olarak kendi sorumlulukları hem de benimsedikleri içsel bir yaklaşım olduğu görüşlerinden anlaşılmaktadır. MD 3 bu durumu şu şekilde izah etmektedir.

“Kimseyi dışarda bırakmamaya, hiçbir öğrenciye ayrımcılık yapmamaya, kendisi ve ailesi ne olursa olsun olumsuz bir yargıda bulunmamaya dikkat ediyorum. Düşüncesi ne olursa olsun hiç birini dışarda bırakmamaya çalışıyorum.”

Her kesimden öğrenciye ulaşabilmek adına MD 8 “*Bir ay hemşireler günü diğer ay öğretmenler günü gibi kutlamalar yaparak.....*” şeklinde örnek vermektedir. MD 9, yaşadığı süreci şu şekilde aktarmaktadır:

“Her çeşitten öğrenci var. Her ırk, din, dil ve kültürden gelen Türkiye’nin her yerinden genç var. Çok farklı siyasi düşünce ve görüş de olanlar var. Eşcinsel var. Hepsine kuşatıcı bir dille yakalamaya çalışıyorum. Kuşatıcı dil kullanmaya dikkat ediyorum. Öğrenciler arasında hiçbir şekilde ayırım yapmadan her birini öğrenci olarak kabul ederek ilerliyorum.”

Katılımcıların bir diğer kısmı (MD 13, 14 ve 19) manevi danışmanlıkta samimiyet ve örnek rol model olmaya dikkat ettiklerini söylemektedir. Manevi danışmanlıkta din görevlileri; vatana millete faydalı, sorumluluk bilincine sahip gençlerin yetişmesinde onlara yardımcı olmayı nihai hedef olarak belirlediklerini ifade etmektedirler. Kendileri de bu şekilde hedeflenen genç profiline uygun bir manevi danışman olarak onlara rol model olmaya çalıştıklarını anlatmaktadırlar. Öğrencilerin manevi danışmana güvenmesi sonucunda sağlıklı bir etkileşimin gerçekleşeceğini MD 13, “*Güven önemli. Sırdaşlık çok dikkat istiyor. Öğrenciyi mahcup etmemek.*” suretiyle yapılabileceğini anlatmaktadır. Samimiyet ve yakınlık kurulmadan güven tesis edilmeden öğrencinin gelip de manevi danışmanla iletişim kurmasını beklemediğini ifade etmektedir. İçten, candan bir şekilde öğrencinin anlattıklarını can kulağıyla dinlemenin, sevincine ortak olup derdiyle dertlenmenin manevi danışmanlıkta gözettiği bir husus olduğunu MD 19, şu şekilde anlatmaktadır:

“Hocam ben samimi ve dürüst olmaya en çok dikkat ettim. Ve de anne gibi yaklaştım onları kendi kızım gibi gördüm. Hocam nasıl kendi kızımın bir derdi varsa ve beni o çok üzüyorsa aynı şekilde hocam. Onlara faydalı olmaya hep çalıştım.”

Samimiyetle beraber mahremiyetin de çok önemli olduğunu dile getiren MD 14, onların içerisinde onlardan biri gibi ama tabi ki yanlış ve hatalarını onaylamadan doğruyu göstererek manevi rehberliği gerçekleştirdiğini şu şekilde anlatmaktadır:

“Öğrenciyi mahcup etmemek. Özel hallerini anlatabiliyorlar. Mahremiyete dikkat etmeli. Onun dilini anlayabilmek, samimi olmak. Öğrenci izliyor sizi benim düşünceme bakışı nasıl. Bana yakın mı. Eğer sizi uzak görürse yabancı gibi davranıyor, alanına sokmuyor sizi.”

Kurumsal kimliği dikkate alma, din görevlilerinin danışmanlıkta dikkat ettikleri bir diğer husus olarak göze çarpmaktadır. Katılımcılardan bir kısmı (MD 1, 20 ve 26) DİB personeli ve

kendilerinden beklenen kişilik özelliklerinin bilincinde olarak öğrencilere manevi danışman olduklarını söylemektedirler. Bu da onların manevi danışmanlığı, rol model olma şeklinde ifade ettikleri yaklaşımla örtüşen bir tavır içinde olduklarını göstermektedir. Din görevlisi olma durumlarını diğer özelliklerinden önde tutmaktadırlar. Bir kamu görevlisi olmalarının kendilerine sağladığı avantaj sayesinde gençlerin güvenini kazanabildiklerini belirtmektedirler. Özellikle 15 Temmuz Darbe tecrübesi nedeniyle öğrencilerin kendilerini sorguladıklarını, bir cemaate mi mensup yoksa devlet memuru kimliğiyle mi yurttan manevi danışmanlık yaptıklarını anlamaya çalıştıklarını MD 20 şu şekilde anlatmaktadır:

“Öncelikle bir Diyanet personeli olmamıza dikkat ediyoruz. Bir resmi kurum aracılığıyla geldiğimizin önce bilinçaltlarına varıncaya kadar farkında olmalarına dikkat ediyoruz. Herkese güvenmiyor ve gönüllerini açmıyorlar. Önce güvenlerini kazanmaya bu nedenle de özellikle diyanet personeli olduğumuzun altını çizmeye çalıştık. Güvenirlerse sarsılmıyorlar. Gönüllerini açıyorlar.”

MD 11 ve 26, ise kurumsal kimliklerini ifade etmekle beraber bu kimliklerinin manevi bir sorumluluk olarak rol model olma özelliğine vurgu yapmaktadır.

“Önce kendim yaşayan bir örnek olmaya çalışıyorum. Ben bizzat yaşamadığım ve yapmadığım bir şeyi anlatmamaya çalışıyorum. Genel olarak onlara anlattıklarımı ben hayatımda uyguluyorum. Çünkü anlatmakta ziyade bence önemli olan yaşayan tebliğ olmaktır.” (MD 11)

“Doğru, dürüst örnek olmaya gayret ediyorum. Onların beni doğru anlayabileceği şekilde ifade etmeye çalışıyorum özellikle. Yani onlar bana baktıkları zaman sözlerimden ziyade eylem ve fiillerime değer verdiklerinden yaşayarak bir din görevlisi olarak onlara örnek olmaya çalışıyorum.” (MD 26)

MD 1 ise din görevliliği kimliği ve görev tanımına uygun çalışmaya gayret ettiğini söylemektedir. MD 1 bu durumu şu şekilde aktarmaktadır:

“Biz gerçekten psikiyatrist ve psikolog değiliz. Sınırları iyi belirlememiz lazım. Bazı arkadaşlar kendilerini öyle kaptırıyor. Ben her zaman hiç öyle olmadığımı ifade ettim. Hiç öyle derin konulara girişmedim olayın derin olduğunu fark ettiğim zaman profesyonel yardıma yönlendirdim.”

Katılımcıların bir diğer kısmı (MD 5, 6 ve 22) şefkatli, güleryüzlü ve iyi iletişim odaklı olmaya dikkat ettiğini söylemektedir. MD 6, anne şefkatiyle yaklaşmaya çalıştığını MD 22 ise güler yüzlü olmaya dikkat ettiğini şu şekilde aktarmaktadırlar:

“Onları hata yapmalarından dolayı eleştirmeden, bir anda silip atmadan, zaman vererek hep kazanmaya çalıştım. Hiçbir zaman gözden çıkarılacak bireyler olarak görmedim. Hata yaptıklarını

gördüm. Ama o hatalar onların ileride geriye dönüp baktıklarında kendi kendilerine bizimde şefkatle yaklaşan hocalarımız vardı diye düşünsünler diye bekledim.” (MD 6)

“En belirgin dikkat ettiğim güler yüzlü olmak. O gün mutsuz bile olsam ama mutlaka yurttta güler yüzlü olmaya ve esprili yaklaşımaya çalışıyorum. Güler yüzlü olmaya gayret ediyorum. Onların da sıkıntılı zamanları oluyor, sınav zamanı ailevi problemler vs. sıkıntıları oluyor. En azından benim mutlu olduğumu görüp mutlu olsunlar istiyorum.” (MD 22)

Din görevlilerinin manevi danışmanlıkta öğrenciyi tanımaya, içinde bulunduğu hâl ve duruma dikkat etmeye, kuşatıcı olmaya çabaladıkları görülmektedir. Samimiyet, rol model olma yaklaşımlarını din görevliliği kimliğiyle ilişkilendirerek asli görevlerinin kendilerine bir misyon yüklediğini düşünmekte oldukları araştırmada elde edilen hususlardandır. Bu sebeple manevi danışmanlığı herhangi bir resmi görevden daha farklı manevi bir sorumluluk olarak görmekte, bu sebeple de özellikle burada din görevliliğinin altını çizmektedirler. Şefkâtlı yaklaşım, güler yüzlü olma, vurgulanan diğer hususlardandır.

Görev anlayışı ve uygulama kategorisinde ikinci kod, hedef kitlenin özelliklerini dikkate almadır. Katılımcıların tamamı hedef kitlenin özelliğini dikkate alarak bir danışmanlık yaklaşımı benimsediklerini söylemektedir. Din görevlileri, karşılarında homojen bir yapının olmadığı, dünya görüşü-düşünce farklılığı olan öğrencilerle karşı karşıya olduklarının farkında olarak danışana özel yaklaşımı benimsediklerini anlatmaktadırlar. Din görevlileri, onların dilini konuşmaya, sorunlarını analiz edip ona yönelik adımlar atmaya çaba sarf ettiklerini ama homojen olmayan bir yapı ile karşılaşmalarının özellikle ilk başlarda kendilerini zorladığını anlatmaktadırlar. MD 11 ve 12, durumu şu şekilde izah etmektedirler:

“Sayısal yönü güçlü olan gence çok sözel açıklama yapmıyorum yani akademik durumlarına göre.” (MD 11)

“Hedef kitlemin özelliklerini dikkate alıyorum tabi muhakkak. Gençler duygusallar. Çabuk yönlendiriliyor ve çabuk gaza geliyorlar onlardan olgun bir tavır beklememek gerekiyor. Duygusal tepki veriyorlar mesela. Bunların farkındayım. 40 yaş olgunluğu beklemiyorum onlardan.” (MD 12)

Görüşmelerde manevi danışmanlar, öğrencilerin dünyasını daha iyi anlayabilmek adına aylarca öğrencilerin takip ettiği sosyal medya sayfalarını, filmleri izlediklerini ve bu alanda özel olarak çalıştıklarını ifade etmektedirler. Din dilinin güncellenmesi ya da gençlerin dilinden anlama gibi konularda özel ekiplerle çalıştaylar düzenlediklerini anlatmaktadırlar. Manevi danışmanlık yapan din görevlileri, bu görevi çok önemsediklerini ve çok özel bir anlam yüklediklerini bu ve benzeri durumlarla sık sık ifade etmeye çalışmaktadırlar. MD 10, hedef kitlesini dikkate alırken Peygamberimizin yöntemini kullandığını “*Hani Allah Resulu*

insanların seviyelerine, akıllarına göre konuşun diyor ya” şeklinde örnek vererek muhatabı tanımaya gayret ettiğini anlatmaktadır. MD 7 ve 10, durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Genelde şahsiyetin oturmaya çalıştığı bir dönem. Genç psikolojisini de bilmek gerekiyor. Ben de biliyor ve dikkate alıyordum.” (MD 7)

“Her gencin farklı bir yaşamdan geldiğinin farkında ve bilincindeyim. Nabza göre yaklaşmamız gerekiyor.” (MD 10)

Hedef kitlenin özellikleri, hazır bulunuşları, eğitim durumları, o anki ihtiyaçları doğrultusunda bazı gençlerle futbol/basketbol oynayarak bazı gençlerle kahve içerek sohbet ettiklerini anlatan MD 22, anlattıklarını fotoğraflarla araştırmacıya göstermiştir. Genel olarak görüşmelerden katılımcıların muhatabının içinde bulunduğu durumu dikkate alarak ona yönelik stratejiler geliştirdiği söylenebilir. Öğrenci profilinin çeşitliliği oranda geniş bir perspektiften hareketle, tüm öğrencilere kucak açmaya çalıştıkları araştırma esnasında gözlemlenen hususlardandır. Bununla birlikte öğrenci yurtlarının çok kalabalık olması sebebiyle her öğrenci için bu kadar özel zaman ayırma imkânlarının olmadığı; bu yaklaşımı sınırlı sayıda öğrenci için uygulayabildikleri görülmektedir.

Görev anlayışı ve uygulama kategorisinde bir diğer kod kolaylaştırıcı faktörler başlığıdır. Din görevlilerine manevi danışmanlık görevini kolaylaştıran faktörler sorulmuştur. Din görevlilerine manevi danışmanlık sürecinde onlara yardımcı olan, motivasyonlarını artıran hususları anlatmaları istendiğinde şu görüşleri ifade etmişlerdir.

Katılımcıların bir kısmı (MD 9, 12, 23 ve 24) öğrencilerden bir ekip oluşturduklarını ve faaliyetleri bu öğrenci ekibi üzerinden planlayıp diğer öğrencilere ulaştıklarını aktararak görevlerini kolaylaştıran hususun bu çekirdek kadro olduğunu söylemektedir. Bu durumu MD 9 ve 12 şu şekilde izah etmektedir:

“Öğrencilerin bizimle birlik ve beraberlik içinde olması. Şöyle yapacağımız bir programda yurtta temsilci öğrenciler seçtik. Ya da manevi danışman yardımcısı gibi seçtiğimiz öğrenciler var. Yapacağımız programlarda bu işimizi kolaylaştırıyor.” (MD 9)

“Yıllardır bu işi yaptığımdan yetiştirdiğim öncü gençler. Sabit kemik kadrom var. Onlar diğer gençlerle tanışmamda vesile oluyor.” (MD 12)

Din görevlilerinin önemli bir kısmı (MD 5, 6, 8, 12, 15, 20 ve 21) görevini kolaylaştıran en temel husus olarak öğrencilerden aldıkları olumlu dönütler olduğunu ifade etmektedir. Katılımcılar, öğrencilerin kendilerine gösterdiği yakın ilginin yurtta öğrencilerin manevi danışmana karşı sıcak olumlu tavrın en önemli motivasyon kaynakları olduğunu belirtmektedirler. Katılımcılar, yurtta ya da üniversite bürolarında öğrencilerle sıcak, samimi

bir diyaloglarının olduğunu aktarmaktadır. MD 6, gençlerin teşekkürlerinin, yurttta görünce hemen yanına koşuvermelerinin kendisini çok mutlu ettiğini “*Boynuma gelip sarılıverilmeleri. Beni özlemeleri tıpkı kendi çocuklarım gibi*” şeklinde örnek vererek açıklamaktadır. Üniversite öğrencilerinin kendisine gösterdiği teveccühün bu alanda bir değer üretebildiğini, verdiği emeğin gençler tarafından takdir edildiğini ya da fark edildiğini bilmenin kendisini mutlu ettiğini söylemektedir. Üniversite öğrencilerinin ilgisini MD 8, 12 ve 15 şu şekilde aktarmaktadır:

“Çok sıcak bir bağ var aramızda. Hatta bana diyorlar sizi babamız gibi görüyoruz. Hatta babamızdan öte görüyoruz diye. Sıcak bir bağ kurabilmemiz işlerimizi kolaylaştırıyor.” (MD 8)

“En büyük etki gençlerin pozitif dönüşleri bana. Manevi rehberlik odasına iyi ki gelmişim. Kendimi çok iyi hissettim değişleri. Beni motive ediyor değilse çok kolaylaştıran başka bir şey yok.”(MD 12)

“Günün yorgunluğunu gençlerle buluşunca atıyorum. Aramızda hiç çıkar ilişkisi yok. Samimiyet odaklı Allah rızası için yapılan buluşma.” (MD 15)

Görüşmeye katılan bazı katılımcılar (MD 1, 4 ve 10) yurt idaresinin ve müftülüklerinin işlerini kolaylaştıran unsur olduğunu ifade etmektedir. Bu alanda çalışırken bürokratik açıdan kendilerini zorlamayan, din görevlisine esneklik sağlayan, yaptığı faaliyetleri önemseyen yöneticilerin işi kolaylaştıran unsur olduğunu söylemektedirler. MD 4 yapacağı sosyal faaliyetlerinde gezi, atölye çalışmalarında hem KYK hem de müftülüğten destek alma durumunda olduğunu, araç tahsisinden yemeğe kadar planlamaya ve kurumsal desteğe ihtiyaç duyduğunu aktarmaktadır. Bu durumu MD 4, “*İşi bilen amir kolaylaştırıyor. İşin değerini bilenle güzel çalışılıyor*” şeklinde özetlemektedir. Manevi desteğe ve anlayışa ihtiyaç duyduklarını anlatan MD 10 bu desteği veren kurum yöneticilerinin işlerini kolaylaştırdığını söylemektedir. MD 10 müftülüğün işini önemsemesinden son derece memnun olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Başlıca kolaylık, yurt yönetiminin bize destek olması, bir eksiğim var dediğimde yardımcı olmaları, onların yaptığım şeyi önemsemesi, artı kendi kurumumun iyi bir şey yaptığının bilincinde olması.”

KYK idaresinin desteğini MD 1 şu şekilde açıklamaktadır:

“Kolaylaştıran ilk durum, görev yılımdaki KYK müdürü idi. Başkanlıktan geçmiş birisiydi. Bana her türlü imkânı açtı. Yeter ki siz çalışın dedi. Kafamdaki her proje için destek oldu. Parasal açıdan sponsor açısından hiç sorun yaşamadım.”

Katılımcıların bir diğer kısmı (MD 8, 14, 16 ve 26) içsel motivasyonlarının ve manevi danışmanlığa yükledikleri anlamın ve bu işi sevmelerinin danışmanlığı kolaylaştırdığını ifade

etmektedir. MD 14 “*aslında sadece kişisel özveri kolaylaştırıyor*” şeklinde görüşünü dile getirirken MD 8 ise “*Mesleki doyumum ve isteğim çok yüksek, KYK’dan kopamıyorum*” diye ifade etmektedir. MD 16, samimi, içten bir şekilde gençlere değer vererek yaptığı iş sonucunda elde ettiği huzurun kendilerini bu alanda çalışmaya teşvik ettiğini ve görevini kolaylaştıran bir husus olduğunu dile getirmektedir. Bu sayede tüm olanaksızlıklar içinde çözümler bulmaya çalıştığını şu şekilde aktarmaktadır:

“İşimi seviyorum ve bazı arkadaşlar bana, bizim mekânımız yok imkânımız yok diyorlar. İmkânlar çalıştıkça oluşuyor, yola çıkmak lazım. İmkânlar hazır olsun diye beklemiyorum. Zorlukları aşmak için uğraşıyorum”

Kendi tercihi doğrultusunda içten gelen bir istekle görevini yerine getirdiğini MD 26, şu şekilde aktarmaktadır:

“Ben bu işi severek yapıyorum, gönülden yapıyorum. İçten kalpten gelerek isteyerek yapıyorum. Zaten öğretmenlikten geldim, öğretmenlik tecrübem de olduğundan gençlerle birlikte olmayı, dost, abi, kardeş ne ile ifade edilirse bu şekilde onlarla birlikte olmayı seviyorum hocam.”

Katılımcıların bir diğer kısmı (MD 7, 13 ve 17), öğrencilerin genelde Anadolu’dan gelmesinin özünde iman olmasının, hocaya değer vermelerinin işlerini kolaylaştırdığını aktarmaktadır. Anadolu’dan gelen öğrencilerin milli-manevi değerlerinin çok sağlam olmasının, mayalarında iman olmasının manevi danışmanın işini kolaylaştırdığını, öğrencilerdeki küllenmiş Allah inancını hareket noktası kabul ettiğini anlatmaktadırlar. MD 13 ve 17’nin görüşleri şu şekildedir:

“İnsanların dine olan ihtiyacı yaratıcıya olan bağlılıkları din görevlisine olan güvenleri.” (MD 13)

“Bugün kendini ateist olarak ifade eden bir genç bizimle görüşmeye geldiğinde Selamün Aleyküm diyebiliyor ya da giderken Allaha ısmarladık diye vedalaşabiliyor. Onun içinde bir Allah sevgisi olduğunu gösterir bu. Sadece genç popüler kültürün etkisiyle kendini böyle adlandırmış.” (MD 17)

MD 7 üniversite cami imam hatibi olmasının işini kolaylaştıran bir faktör olduğunu, öğrencilerin kendisine değer verdiğini şu şekilde aktarmaktadır:

“Çok yakınlarında bulunmam. Uzakta olsam bu imkânı bulamam. Onlarca tanışma ve görüşme imkânı oluyor. Üniversite cami imam hatibi olmam işimi kolaylaştırıyor. Ayrıca değer veriyorlar bana, sevip sayıyorlar beni”

MD 2 görevini kolaylaştıran en önemli faktörün genç ve bekâr olması olduğunu anlatarak vaktinin çoğunu gençlik faaliyetlerine ayırabildiğini, daha enerjik ve hareketli davranabildiğini aktarmaktadır. KYK’da manevi danışmanlık ona göre evli olan kimse için daha zordur. Bekâr olmasının kendisine avantaj, kolaylık sağladığı gibi genç olmasının da

öğrencilere daha kolay ulaşmasında etkili olduğunu düşünmektedir. “*Görevimi kolaylaştıran en önemli durum yaşıım, genç olmam, bir de bekârlık da var tabi*” şeklinde düşüncesini özetlemektedir.

Katılımcıların görüşlerinden aktarılan hususlar göz önüne alındığında manevi danışmanlar, öğrencilerin manevi danışmanlıktan memnun olmalarından motive olmaktadır. Katılımcılar işlerini kolaylaştıran diğer hususlar olarak; çekirdek kadro oluşturup öğrenciye ulaşma, kurum yöneticilerinden destek alma ve içsel bir motivasyonla görevi yerine getirmeyi dile getirmektedir.

Öğrenciler ile aralarında oluşan olumlu etkileşimin onların işlerine daha sıkı sarılmalarını ve zorlukları aşmalarını sağladığı anlaşılmaktadır. Kurumsal destek, teşvik ve takdirin işlerini kolaylaştırmakla beraber içsel bir motivasyonla zorlukları aşabildiklerinin ya da kendilerini motive ettiklerinin ifade edilmesi önemlidir. Bu durum din görevlilerinin manevi danışmanlığa yükledikleri olumlu anlamı ve verdikleri değeri göstermektedir.

Görev anlayışı ve uygulama kategorisinde dördüncü kod zorlaştırıcı faktörler olmuştur. Din görevlilerine, manevi danışmanlık görevlerini yaparken kendi gözlem ve deneyimlerinden hareketle zorlandıkları hususlar sorulmuştur. Katılımcıların bir kısmı, yönetim ve idareden kaynaklı zorluklar (MD 3, 4, 14, 16, 20, 21 ve 23) yaşadıklarını ifade etmektedir. Yapılan her işte bürokratik yapıyı dikkate alma zorunluluğu, katılımcıları bazen olumsuz etkilemekte, işleri zorlaştırmaktadır. Bürokratik sürecin iş yapma hızını azalttığı, bazı durumlarda da iş yapma isteğini sonlandırdığını söylemektedirler. Bir kamu görevlisinin kurum dışında görev yapmasının çok da kolay olmadığı özellikle göreve ilk başladığı zamanlarda, sürecin daha da zorlaştığı dile getirilmektedir. Öte yandan katılımcılar il müftülüklerinin bu uygulamayı kabullenip özümsemesinin de zaman aldığını düşünmektedirler. MD 20, bu duruma şu şekilde dikkat çekmektedir:

“Zorlaştıran husus, kurumumuzun bizi anlayamaması. Ben ilk başladığımda idarecilerimiz manevi danışmanlığın ne olduğunu pek anlayamadılar. Anladıktan sonra da sürekli proje istediler. Ama projelerin maddi boyutunu hiç desteklemediler.”

Manevi danışmanlardan MD 14, görevlendirildiği kurumda zorlukla karşılaştığını anlatmaktadır. MD 14, KYK idaresi, isteksiz olan yurt yönetiminin duyuru yapmadığı, kandil günlerinde bazı bahanelerle salonlarını açmadığı ve fazla öğrenciye ulaşılmasına engel olduğunu söylemektedir. Bu duruma “*Yurt idaresi manevi danışmanlığa sıcak bakmıyorsa orada çalışan memurlar, güvenlik görevlileri bile bize çok soğuk davranıyor*” diye örnek vermektedir.

Katılımcıların bir diğer kısmı (MD 1, 8, 13 ve 22) zorlaştıran husus olarak görev tanımının net olmayışı/ Eğitim Fakültesi bünyesindeki Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü (PDR) öğrencilerinin tepkileri olduğunu söylemektedir. MD 22, yaşadıklarını “İki kurum arasında sıkışmışlık, arada kalmak” olarak özetlemektedir. İki kurumun da kendilerinden beklentileri olduğunu, görevlerinin nerede başlayıp nerede bittiğinin net olmadığını söylemektedir. DİB’in çalışma takvimi hazırlayıp müftülüklere göndermeye başlamasından önce müftülüklerin manevi danışmanın programlarına daha çok müdahil olduklarını ifade etmektedir. MD 8, durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Kurum tarafından yapılan işin bir kıymetinin olmadığı, sanki ifade ediliyor. Ya da ben seminerlerde falan böyle hissediyorum. O kadar uğraşıyorum ama iki kurumun da benden ne istediğini tam olarak anlayamıyorum. İl müftülüğü toplantılarda bizi hiç takdir etmediği gibi moralimizi bozacak ifadelerde de bulunuyor.”

Manevi danışmanların dile getirdikleri bir diğer zorluk, PDR öğrencileri tarafından tepki ile karşılanma durumlarıdır. MD 13, “PDR alanına müdahale etmiş gibi gösterilmesi” sorunu ile karşılaştığını, öğrencilerin yurtta kendisine tepki gösterdiğini anlatmaktadır. Diğer taraftan sosyal medya üzerinden manevi danışmanlar, psikolojik danışmanlık ve rehberlik mezunlarının işini elinden alıyor gibi algı oluşturulmaya çalışıldığını aktarmaktadır. MD 1, manevi danışmanlığa Türkiye geneli ilk başlayanlardan olduğunu genelde diğer illerde çalışanlarla tecrübe paylaşımı nedeniyle sıklıkla görüştüğünü ve kendisinin PDR mezunlarının mobingine uğramadığı için avantajlı olduğunu şu şekilde anlatmaktadır:

“Burada PDR Bölümü yoktu. Psikoloji ve PDR Mezunlarının mobingine uğramadım ben. Çünkü bu bölümlerde okuyanların manevi danışmanlığa karşı özellikle de sosyal medya üzerinden tepkileri var.”

Katılımcıların (MD 1, 4 ve 5) dile getirdikleri bir diğer husus, manevi danışmanlığın kabul görme durumudur. Üniversite öğrencileri ve görev yaptıkları kurum tarafından kabul görülme problemi yaşadıklarını ifade etmektedirler. Kendilerini öğrencilere tanıtırken din görevlisi olmalarını söylediklerinde manevi danışmanlıkla din görevliliğinin anlamlandırılma sorunu ile karşılaştıklarını anlatmaktadırlar. Manevi danışmanlık görevinde hedef kitlelerinin öğrenciler olduğunu ve öğrenciler nezdinde onaylanmanın hiç de kolay olmadığını ifade etmektedirler. MD 1 manevi danışmanlık, DİB tarafından görevlendirme olarak devam ettiğinden kendisini Kur’an kurs hocası olarak tanıttığını anlatarak şöyle örnek vermektedir: “kendinizi tanıttığınızda öğrencilerin bir kısmının olumsuz bir bakışıyla karşılaşıyorsunuz ki bundan sonraki süreç kolay olmuyor”. KYK’da benzer bir durumu yaşadığını MD 4 “Yok

sayıldım, görmezden gelindim o kadar olumsuzluklar yaşadım ki beni hiç anmadılar. Ama ben burada Allah rızası için gençler için varım” diyerek KYK görevine devam ettiğini ama kabul görülmemenin üzüntüsünü yaşadığını ifade etmektedir.

Katılımcıların bir diğer kısmı (MD 1, 11) gençlik dönemi heva ve hevesleri danışmanlık esnasında yaşadıkları zorluk olarak ifade etmektedir. MD 1, gençlik döneminde arzu ve isteklerin yoğun olması, haz odaklı yaşama öğrencilere ulaşmayı zorlaştırdığını söylemektedir. Ailelerinden uzakta başka bir şehirde yaşayan üniversite öğrencilerinin okul yıllarında olabildiğince gezmek, dolaşmak ve arkadaşlarıyla vakit geçirmek istediklerini *“Farklı alanlara sosyal medya gibi yöneliyorlar, çarşı-pazar gezip durmak istiyorlar”* diye örnek vermektedir. MD 11, öğrenci yurdu özellikle merkezi bir yerde ise üniversite öğrencilerinin daha çok eğlence merkezlerine gitmeyi tercih ettiğini anlatmaktadır. Böyle bir durumda çok zorlandıklarını, öğrencilerin manevi danışmanın programlarına katılmak yerine eğlence merkezlerine gitmeyi tercih ettiğini söylemektedir. Hatta *“Bazı öğrencilerim abdest aldım, sizin yanınıza namaz kılmaya gelecektim ama arkadaşlar ısrar edince dayanamadım yine bara gittim”* dediğini aktarmaktadır.

Manevi danışmanların bazıları (MD 12, 17 ve 19) ise fiziki şartlar nedeniyle zorluklar yaşadıklarını anlatmaktadır. KYK öğrenci yurtlarının genelde şehir merkezine uzak olması, çoğunlukla mesai sonrası saatlerde görev yapılıyor olması dile getirilen hususlardan bazılarıdır. KYK yurtlarında özellikle eski olanlarda manevi danışmanlık odası sonradan oluşturulduğundan öğrencilerin kolayca uğrayabileceği bir yerde olmadığını ya da küçük, dar ve karanlık olduğunu aktarmaktadırlar. Yeni yapılan yurtlarda tüm öğrencilerin uğrak yerinde ana girişte bir odanın tahsis edildiğini bu sefer de yurtların çok büyük olması sebebiyle manevi danışmanın tanınır hale gelmesinin çok zaman aldığını anlatmaktadırlar. MD 12 ve 17’nin görüşleri şu şekildedir:

“Manevi danışmanlığı çok seviyorum ama evde küçük çocuklarım var, yurt çok uzak şehir dışında neredeyse, yol ücreti ayrı, gidiş geliş zamanı ayrı, zorlanıyorum açıkçası.” (MD 12)

“Manevi danışmanlık odam mescidin içinde. Namaza gelmeyen gençler var bu durum bir engel ve zorluk oluyor. Çocuğun haberi bile olmuyor. Benim bu gençlere ulaşmam zor oluyor.” (MD 17)

Manevi danışmanların bir kısmı (MD 2, 13 ve 17) öğrencilerden bazılarının dine ve DİB’e karşı ön yargılı olmasının kendileri için zorluk oluşturduğunu aktarmaktadır. Üniversite öğrencisinin dine mesafeli olmasının manevi danışmanla hiç iletişim kurmamasına neden olduğunu, öğrenci yurtlarında bir din görevlisinin çalışmasından rahatsız olanların varlığı anlatılmaktadırlar. MD 2, görev yaptığı şehrin sosyo ekonomik durumundan dolayı din

görevlisine pek de olumlu bir bakışın olmadığını özellikle de bir öğrenci yurdunda ne işleri var gibi bakıldığını anlatmaktadır. Din görevlisi olduğunu söylediğinde tepki ile karşılayan öğrencilerin hiç de azımsanmayacak kadar olduğunu söylemektedir. Sosyal medyada DİB’e yönelik sürekli yapılan karalamalar ve etiketlemelerden yakınan MD 17 ve 24 şu şekilde durumu ifade etmektedir:

“Özellikle sosyal medyada oluşturulan algılar. Manevi danışman ve diyanet ile ilgili sürekli sosyal medyada olumsuz algıların oluşması. Bizim görevimizi zorlaştırıyor.” (MD 17)

“Dine bakış açıları kuvvetli değil. Tek zorlandığım nokta o. Dine daha çok korku ile yaklaşıyorlar. DİB’e ise çok önyargılılar.” (MD 24)

Manevi danışmanlar, görevlerini zorlaştıran hususlar olarak; destek olmayan kurum yöneticileri, uzmanlık alanları dışında bir görevi yerine getirdiklerine dair düşünceye sahip olan kişilerin tepkisi, dine ve DİB’e karşı önyargı olduğunu dile getirmektedirler. Fiziki yetersizlikler ve gençlik dönemi heva, heves ve haz tutkusunun da işlerini zorlaştıran diğer durumlar olduğu söylenmektedir. Manevi danışmanların, görevleri esnasında pek çok olumsuzluklar ve zorluklarla karşılaştığı, bazılarının bu zorlukların bir kısmını aşabildiği, aşamadığı sorunları ise ön plana almayıp görevine devam ettiği görülmektedir.

4.1.2. Manevi danışmanlık algısı ve anlamlandırma (Üniversite öğrencilerinin perspektifi)

Marmara bölgesindeki 6 farklı ilde (Bursa, Balıkesir, Edirne, Kocaeli, Tekirdağ ve Yalova) öğrenim gören 24 üniversite öğrencisi ile yapılan görüşmeler neticesinde manevi danışmanlık algısı ve anlamlandırması, kendi içinde iki kategori beş kod olarak ele alınmıştır. Belirtilen tema, Tablo 4.1.2’de gösterilmiştir.

Tablo 4.1.2. Manevi danışmanlık algısı ve anlamlandırma (Üniversite öğrencilerinin perspektifinden)

Tema	Kategori	Kod
Manevi danışmanlık algısı ve anlamlandırma	Manevi danışmanlığın anlamlandırılması	Yol rehberi ve manevi destek
		Arkadaşlık ve dertleşme mekanizması
		Huzur ve rahatlama kaynağı
Üniversite öğrencileri perspektifi		Temel İlkeler ve Yaklaşımlar

Tablo 4.1.2’ye göre öğrencilerin görüşleri doğrultusunda iki kategori beş kod elde edilmiştir. Öğrencilerin genel olarak manevi danışmanlığa önem verdiği, yurtlarda devamlı olmasını istedikleri göze çarpmaktadır. Manevi ihtiyaçlarının karşılandığı huzur ve rahatlama hissettikleri vurgulanmaktadır.

Bu bölümde ilk kategori manevi danışmanlığın anlamlandırılmasıdır. Araştırma kapsamında üniversite öğrencilerine manevi danışmanlığı nasıl anlamlandırıdıkları sorulmuştur. Katılımcılar, kendi deneyimleri ve tecrübeleri doğrultusunda manevi danışmanlığa kazandırdıkları anlamı açıklamışlardır. Öğrencilerin görüşleri doğrultusunda üç kod oluşmuş, manevi danışmanlık; yol rehberi ve manevi destek, arkadaşlık ve dertleşme mekanizması, huzur ve rahatlama kaynağı olarak ifade edilmiştir.

Bu kategorideki ilk kod, yol rehberi ve manevi destek başlığıdır. Üniversite öğrencilerine manevi danışmanlığın kendileri için ne anlam ifade ettikleri, manevi danışmanlığa nasıl bir mana yükledikleri sorulmuştur. Öğrencilerin önemli bir kısmı (ÜÖ 5, 8, 10, 11, 15, 17, 19, 21 ve 22) manevi danışmanlığı kendisine yol gösteren, gençlik döneminin duygusal açıdan çalkantılı ve zor sürecinde destek olan manevi açıdan bir rehber olarak düşündüğünü ifade etmektedir. Katılımcılar, okul hayatlarında zorlandıkları hususları, özel yaşamlarıyla ilgili bazı durumları, manevi danışmanla istişare ettiklerini ve danışmanın söylediklerinin kendileri için bir yol gösterici olduğunu söylemektedirler. ÜÖ 15, gençlik döneminin özellikle de üniversite yıllarında bireyin ruh halinin çevresel koşullardan çok kolay etkilendiği böyle zamanlarda manevi danışmanın kendilerine bir yol rehberi olduğunu anlatmaktadır. Hâlden anlayan bir manevi danışmanın kendileri için çok değerli olduğunu söyleyen katılımcı, üniversite eğitimi sırasında hiç akla gelmedik zorlukların peş peşe başına geldiğini “Okul yıllarımda ne sorun yaşıdıysam Mukaddes Hocam yanımdaydı, o olmasaydı nasıl atlattırdım bilmiyorum” şeklinde açıklamaktadır. Katılımcılar tarafından yol rehberi ve manevi destek boyutunun altı çizilmiştir. ÜÖ 5 ve ÜÖ 19’un görüşleri şu şekildedir:

“Gencin yol rehberi. Gençlik çok farklı yollara gidiyor. Üniversiteye gidiyorsun bin türlü şey açılıyor. Bin türlü kulüp açılıyor. Hangisi ne için bilmiyorsun. Gençlerin isteği de hep eğlence. Ama hep eğlenme olmaz yanında öğrenme de olmalı. Bunu kim yapar. Diyanet bence.” (ÜÖ 5)

“Manevi danışmanlık; rehberlik ve yol gösterme. Keşke bütün hocalar Zübeyr Hoca gibi olsa. Benim bütün ailem hatta sülalem böyle bir dilekte bulunur. Hoca ile karşılaşmam benim için büyük bir şans. Fırtınalı, duyguların çalkantılı bir dönemde Zübeyr hoca ile karşılaşmam bana bir fırsat oldu.” (ÜÖ 19)

Katılımcıların önemli bir diğer kısmı (ÜÖ 4, 9, 12, 13, 15, 18 ve 24) manevi danışmanlığı, ihtiyaç duydukları manevi destek olarak yorumlamaktadırlar. Okul hayatı ile birlikte daha önceki sosyal ortamlardan uzaklaştıklarını, yeni sosyal çevreye uyum sağlamalarında manevi danışmanlığın manevi bir çözüm haline geldiğini söylemektedirler. Ailelerinden uzakta, her türlü cazip ve gençler için tehlikeli şeylere üniversite öğrenimlerinde hemen ulaşılabildiklerini aile kontrolünün olmaması sebebiyle manevi anlamda danışmanlığın hayatlarına destek olduğunu belirtmektedirler. Manevi danışmanlığın öğrencilik yıllarında bir taraftan akademik kaygılar, sınavların zorlukları, yurt ortamında oda arkadaşlarıyla geçinme vb. bir sürü yeni sorunlarda sıkıntılarını hafifleten bir destek olduğunu anlatmaktadırlar. ÜÖ 3 manevi danışmanını “*manevi annem olarak görüyorum, o beni manevi açıdan yetiştirdi*” diye tanımlamaktadır. ÜÖ 13 ve ÜÖ 17’nin görüşleri de şu şekildedir:

“Biz arkadaşlarla karar verdik ileride evlenmeyi düşündüğümüz adayı mutlaka manevi danışmanımızla tanıştırap ve onayını alarak bu işe gireceğiz. Bize o kadar yakın işte Hatice Hocam.” (ÜÖ 13)

“Bir arkadaş Mukaddes Hocama şöyle demişti – Siz bizim yurdumuza baharı getirdiniz hocam. Mukaddes hocanın olmadığı bir yurttaki öğrenci olmak istemezdim. O zaman yurdun yoğun bir kasveti oluyor. Benim ilk senemde Mukaddes hocam yoktu. Yurttaki ilk sene o yokken hiç sosyalleşme imkânım olmadı. Yurttaki vakit geçirmiyordum.” (ÜÖ 17)

Öğrenciler aynı zamanda manevi danışmanlığı, ihtiyaç duydukları manevi destek olarak tanımlamaktadırlar. Maneviyatın hayatlarına önemli bir destek olduğunu, zorluklarla baş etmede etken olduğunu örneklerle açıklamaktadırlar. Ayrıca maneviyatla tanışmalarına manevi danışmanların vesile olduğu, bunun hayatlarında çok önemli bir kazanım olduğu dile getirilmektedir. Diğer katılımcıların manevi danışmanlık ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

“Manevi danışmanlık bence manevi destek, Ben okula ilk başladığımda abimi kaybetmiştim. Bu acı ile okul bana çok zor gelmişti. Bence her yurttaki bir tane manevi danışman ve rehber olmalı. Olmasa ne olur. Ben şahsen manevi danışmanım ile konuşmasaydım belki okula bile devam edemezdim.” (ÜÖ 18)

“Okul yıllarımda ben inancımın ve dinimden uzaklaşmışım. Biraz düşmanlık gibi duygularım vardı. Allah’a isyan duyguları taşıyordum sanki. Sonra tabi bu duygularımdan çok pişman oldum. Bir arayış içindeydim o an. Ne yapacağımı nasıl düşüneceğimi kestiremiyordum. Çok şükür ki manevi danışmana denk geldim. Onunla karşılaşsam ne olurdu bilemiyorum.” (ÜÖ 21)

Üniversite öğrencilerinin yukarıda kullandıkları ifadeler, manevi danışmanlığın hayatlarına ve düşünce dünyalarına olumlu katkılar sağladığını, duygu dünyalarının dengeli olmasını

desteklediğini göstermektedir. Manevi danışmanlığın öğrenciler nezdinde etkili olduğu görülmektedir.

Manevi danışmanlığın anlamlandırılması kategorisinde ikinci kod, arkadaşlık ve dertleşme mekanizmasıdır. Katılımcıların bir kısmı (ÜÖ 4, 6, 7, 10 ve 12) manevi danışmanlığı, arkadaşlık ortamı ve dertleşme mekanizması olarak tanımlamaktadırlar. Üniversite öğrencileri için en önemli kazanımlardan biri de okul yıllarında edindikleri arkadaşlıkların olduğu dile getirilmektedir. Manevi danışmanlık öğrenciler tarafından arkadaşlık ilişkisine benzetilerek yakın oldukları, beraber vakit geçirmekten hoşlandıkları bir sosyal bağla ilişkilendirilmektedir. Öğrencilerin manevi danışmanlığı arkadaşlık ortamı şeklinde anlamlandırması; hem bu ortamda vakit geçirmekten hoşlanması hem de sorunlarını, dertlerini paylaşıp çözüm arayışına girmesi ile alakalıdır. ÜÖ 3 şu şekilde düşüncesini ifade etmektedir:

“Gençlik hayatın her anını şöyle yaşaya yaşaya öğrendiğiniz ve en hızlı en dolu yaşadığımız bir üniversite ortamı. İşte bu ortamda manevi danışman, arkadaşlık gibi. Hep yanınızda ve elinizden tutuyor.”

Öğrencilerin dile getirdikleri bir diğer nokta manevi danışmanlığın arkadaşlık ortamı sağlamasıdır. Okul hayatının ilk yıllarında hemen arkadaşlık edinemediklerini sorunlarını paylaşacak kadar yakın arkadaşlıkların kuramadıklarını anlatmaktadırlar. Öğrenciler, kendi dünya görüşüne yakın kimselerle arkadaşlık yapmak istediklerini ama çok kalabalık yurt ortamında birbirlerini nasıl tanıyacaklarını belirlemede zorlandıklarını anlatmaktadır. Bu sebeple de manevi danışmanlığı, arkadaşlık ortamı şeklinde tanımlamaktadırlar. Bu durumu ÜÖ 7 şöyle anlatmaktadır:

“İlk defa evden ayrılıp üniversite hayatına yeni başlamıştım hem işe başlamıştım. İlk defa uzağa geldim. İlk defa KYK gibi bir yerde kalmaya başladım. Ailemden ayrım ilk defa bu kadar kalabalığın içine girdim. Kime güveneceğimi kestiremiyordum. Manevi danışmanın sağladığı arkadaşlık ortamına kavuşunca öyle bir rahatladım ki.”

ÜÖ 6, kalabalık ve kozmopolit KYK’da “*Manevi danışmanlık bizi bütünleştiren arkadaşlık*” diyerek manevi danışmanlığı tanımlamaktadır. Manevi danışmanlık bir kısım katılımcıya (ÜÖ 7, 14, 17 ve 18) göre; dertlerini anlattıkları bir dert ortağıdır. Ailelerinden de uzak olmaları hasebiyle danışma ihtiyacı duyduklarında başvurdukları bir kaynak olarak görülmektedir. Gençlik dönemi içerisinde gelecek kaygısı, karşı cinsle kurulan yakınlıklar, yurttan yaşanan arkadaşlık problemler vs. konularda katılımcılar, manevi danışmana başvurduklarını ifade etmektedirler. Yurt ortamında kendilerinden tecrübeli, yaşadıkları olaylara dışarıdan bir gözle bakacak kişi ile konuşmanın kendilerine destek olduğu bu sebeple manevi danışmanlığı,

dertleşme ve danışma diye tanımlamaktadırlar. ÜÖ 7 ve 14 düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Manevi danışmanlık nedir? Derseniz bence danışmanlık. Çünkü her hangi bir sıkıntı ya da sorunum olduğunda manevi danışmanımla konuşabiliyorum. Manevi anlamda daraldığımda manevi danışmanım bana çok yardımcı oldu.” (ÜÖ 7)

“Aileme anlatamıyorum. Uzakta merak eder, telaşlanır diye. Sizce ne yapmalıyım diye sorardım o da bir danışmandan ziyade anne gibi şefkatle yaklaştığı için hemen yardımcı olur. Hatta annemiz nasıl bizim sıkıntımız olsa anlar ya o da hemen diyor ki sizin bir şeye canınız sıkın ben anlarım diye sorar.” (ÜÖ 14)

Manevi danışmanlığı dertleşme olarak anlamlandıran ÜÖ 18, bazı mahrem konuları dahi manevi danışmanlarıyla paylaştığını, manevi danışmanın kendisini yargılamadan dinlediğini, nasihat etmekten kaçınıp etkili bir iletişim ortamı sağladığını şu şekilde aktarmaktadır:

“Dertleşme ve danışma; ama sadece bilgi değil çok özel problemlerimizi de paylaşıyorduk bize yardımcı olurlardı. Burada anlatamayacağım kadar özel. Çünkü manevi rehberim bana güven veriyordu. Başımızı omuzuna yaslayabileceğimizi çok iyi biliyorduk. Ben manevi rehberimden çok güven hissettim. Konuşmalarında kalbinde bir güven samimiyet hissediyordum.”

Öğrencilerin görüşleri doğrultusunda manevi danışmanlığın kendileri için danışıp, dertleştikleri ve rahatlama sağladıkları bir manevi destek olduğu anlaşılmaktadır. Aileleri ile konuşamadıkları pek çok konuyu manevi danışmanlarıyla konuşup kendileri için bir rahatlama, sıkıntılarında manevi çözüm imkânı olduğu ifade edilmektedir. Gençlik dönemi karar verme süreçlerinde manevi danışmanlığın yardımcı olduğu görülmektedir.

Manevi danışmanlığın anlamlandırılması kategorisinde üçüncü kod, huzur ve rahatlama kaynağı başlığıdır. Katılımcıların bir kısmı (ÜÖ 1, 3, 7, 13 ve 15) manevi danışmanlığın kendileri için bir huzur kaynağı ve rahatlama aracı olduğunu ifade etmektedirler. Manevi danışmanla etkileşimlerini, huzur ve rahatlama olarak anlamlandırmaktadırlar. Öğrenciler evden uzakta okul, sınav streslerinin olduğu zamanlarda bütün arkadaşlarının aynı süreci yaşamasından dolayı dışarıdan gelen manevi danışmanın onlara huzur kaynağı olduğunu söylemektedir. ÜÖ 1, yurt ortamının hiç ev gibi olmadığını, ama manevi danışmanın odasının farklı olduğu, “*hani günün sonunda eve gitmek insanı rahatlatır ya yurttan da huzur kaynağımdı manevi danışmanlık odası*” diyerek örnek vermektedir. ÜÖ 7 ise şu şekilde aktarmaktadır:

“Zaten okulum sabahtan akşama kadar ve geç geliyorum akşam da nasıl camiye gideceğim, manevi ihtiyacımı nasıl karşılayacağım. Akşam kadınlar pek camiye gitmiyor, hadi gittim diyelim hoca ile manevi danışmanım gibi konuşup rahatlayabilir miyim?”

ÜÖ 13, manevi danışmanın yanına gidip sorunlarını anlattığında manevi danışmanın olaylara çok farklı baktığını önce kendisine şükür bilinci kazandırdığını ifade etmektedir. *“Daha önce hemen kızıp sinirlendiğim hususlara şimdi farklı açıdan bakabiliyorum”* diyerek olayları öncekinden farklı yorumlayarak olumlu düşüncelere sahip olmaya başladığını, uyku düzeninin bile daha sağlıklı geldiğini, ders çalışma isteğinin arttığını aktarmaktadır. Öğrencilik yıllarında manevi danışmanlık deneyimini ÜÖ 17 şu şekilde anlatmaktadır:

“Manevi danışmanla, bir hoca ile ne işim olur diye düşünürdüm hep. Arkadaşımın zorlamasıyla yanına gitmeye başladım. Sonrasında arkadaşım olmasa da hep gider oldum. Sonra fark ettim ki bir huzur hissetme rahatlama oldu, manevi danışmanlık benim için. Hocamın ahlakı, duruşu beni etkiledi.”

Burada öğrencilerin ifadelerinden bir din görevlisi tarafından gerçekleştirilen manevi danışmanlığın kendilerine huzur ve rahatlama sağladığı anlaşılmaktadır. Maneviyat ihtiyaçlarının manevi danışmanlık kanalıyla karşılandığı görülmektedir. Öğrencilerin manevi danışmanlarına güvenip kendilerini onun yanında rahat hissettikleri anlaşılmaktadır.

Manevi danışmanlık algısı ve anlamlandırma (üniversite öğrencileri perspektifi) temasının ikinci kategorisi, manevi danışmandan beklentiler başlığıdır. Üniversite öğrencilerine manevi danışmandan beklentileri sorusuna verdikleri cevaplar iki kod olarak ele alınmıştır. Katılımcılar, burada daha çok temel ilke ve yaklaşımlardan ve kaçınılmasını istedikleri hususlardan bahsetmişlerdir.

Manevi danışmandan beklentiler kategorisinin birinci kod başlığı, temel ilkeler ve yaklaşımlardır. Üniversite öğrencileri, manevi danışmanı nasıl anlamlandırdıklarını anlatırken özellikle danışmanlıkta gözetilmesi gereken hususların altını çizmektedirler. Öğrenciler, manevi danışmanlığın pek çok açıdan kendilerine faydalı olduğunu, bu uygulamaya değer verdiklerini bu sebeple de bazı noktalara özellikle değinmek istediklerini açıklamaktadırlar. Katılımcıların bir kısmı (ÜÖ 6, 8, 14, 16 ve 21) üniversite yıllarında okulda akademik anlamda eğitim aldıklarını ama manevi bir ortamdan genelde uzak kaldıklarını bu sebeple manevi danışmandan maneviyat ağırlıklı bir danışmanlık istediklerini söylemektedirler. Manevi ortamla beraber manevi danışmanı kendilerine rol model seçtiklerini söylemektedirler. Manevi danışmanın da bunun bilincinde olarak görevini yapmasını istediklerini ifade etmektedirler. ÜÖ 8’e göre, manevi danışman *“adı üstünde manevi danışman, maneviyattan asla uzaklaşmamalı”* diyerek örnek vermektedir. Daha çok kendilerine manevi açıdan yol gösterecek bir rehber aradıklarını bu sebeple de ahlakının güzel olmasını, erdemlerle kendisini donatmasını, son derece önemli bulmaktadır. Manevi

danışmanın bunun farkında ve bilincinde olarak hareket etmesi halinde daha çok gence ulaşım olanağı da elde edileceğini düşünmektedir. ÜÖ 21 görüşünü şu şekilde açıklamaktadır:

“Bir insan rahat yaşamak istiyorsa Allah'a, Peygamberine yönelmeli. Bunu da ancak öğrenci yurdunda manevi danışman öğretebilir. Ama manevi danışman Peygamber ahlakına sahip olmalı. Yeri geldiğinde alttan almasını bilmeli”

Manevi danışmanlıkta maneviyatın ve dinin önemli olduğunu ve bunlardan hiç uzaklaşılmasa gerektiğini ifade eden öğrencilerin görüşleri de şu şekildedir:

“Yaşantısıyla İslam'ı anlatmalı. Konuşmayla olacak iş değil. Hep İslamdan, dinden bahsetmeli. Değilse öğrenciler, maneviyatı nereden alacak.” (ÜÖ 14)

“Rol model olma yaklaşımını benimsemeli. KYK yurdunda her kesim var. LGBTli, kaba sabası, vb. böyle kozmopolit bir yerde hoca ancak güzel ahlaki temsil ederse sempati kazanabilir. Manevi rehber, hal diliyle örnek olmalı. Rol model olmalı.” (ÜÖ 16)

ÜÖ 14, ise manevi danışmanın rol model olmakla beraber dinden ve dinî değerlerden özellikle bahsetmesini, maneviyat ve din ağırlıklı bir danışmanlık modeli gerçekleştirmesini dile getirmektedir. Üniversite yıllarında öğrencilerin çoğunluğunun dinden, maneviyattan uzaklaştığını, manevi bir boşluk içerisinde olduklarını bu sebeple de “*Manevi danışman din görevlisi, hoca olmalı, başkası olmaz*” diyerek görüşünü söylemektedir. ÜÖ 6, düşüncesini şu şekilde aktarmaktadır:

“Maneviyatımızı da güçlendiriyor. İnsanın maneviyatı çöktüğünde gerçekten huzursuz oluyor. Maneviyattan bir kopukluk yaşadığımda kendimi huzursuz hissediyorum. İçim rahat olmadığında Hatice hocamın yanına gidiyorum ve rahatlıyorum.”

Katılımcıların diğer bir önemli kısmı (ÜÖ 5, 16, 17, 18, 20 ve 22) manevi danışmanın sevgi, ilgi ve yakınlık ilkelerini şiar edinmesinden bahsetmektedir. Üniversite öğrencileri, manevi danışmanın sevgisini, ilgisini beklediklerini, kendilerine yakın olmasını arzu ettiklerini dile getirmektedirler. Bu sevgi ve ilgiyi iki boyutta ele almaktadırlar. Birincisi, manevi danışmanın görevini, işini sevmesi, ikincisi, gençleri ve gençlerle ilgilenmeyi sevmesi şeklindedir. ÜÖ 10, manevi danışmanın gençlerin gönlüne girebilmesi için çok fedakâr olması gerektiğini anlatarak çalışma saatlerinin zor olduğunu, mesaim bitti diyerek yurttan ayrılırsa faydalı olamayacağını anlatmaktadır. Kendi manevi danışmanının tıpkı bir babanın evlatlarını görüp gözetir gibi kendilerini gözettiğini şu şekilde aktarmaktadır:

“İlaveten birçok seferinde gece 01.00 da odamızın kapısı çalınır, İsmail Hoca gelirdi. Biz pijama ile ders çalışırken hocanın elinde bazen bir tepsi baklava bazen bir tepsi börek bize dağıtıyor”

Bir başka katılımcı ÜÖ 17, manevi danışmanın kendilerine çok yakın olduğunu mecburiyetten görüşüyor hissini hiç yaşamadığını, manevi danışmanlığın da o halde mümkün olacağını şu şekilde ifade etmektedir:

“Manevi danışmanım hep bizi ziyarete gelir gibi hissedirdim. Hiç işe geldiğini düşünmedim. Sanki manevi danışman bizim evimize gelen çok sevdiğimiz bir misafirimiz gibiydi.”

ÜÖ 18, manevi danışmanın toplu ortamda insanlarla iletişim kurmayı seven ve bu konuda yetenekli olması gerektiğini ifade etmektedir. Ama bunları yaparken sevgi, ilgi ilkesine riayet etmesini vurgulamaktadır. ÜÖ 5 ve 18’in görüşleri şu şekildedir:

“Ağladığımızda başımızı okşardı, üzüldüğümüzde yanımıza gelirdi. Her şeyi onunla daha rahat paylaşabiliyorduk. Şimdi ailemden uzaktayım, buradayım akılları kalacak bir sorunumu anlatsam, bir türlü anlatmasam bir türlü. Ama anlatmaya da ihtiyacım var.” (ÜÖ 5)

“İlgi ve yakınlık göstermesi, çok önemli. Manevi rehberin odasına çıkıp çıkıp giderdik gitmesek o bizi arardı. Bu hoca sıcakkanlı, bizimle nasıl oturup nasıl konuşacağını iyi biliyor.” (ÜÖ 18)

Üniversite öğrencilerinin temel ilkeler konusunda dile getirdikleri hususlardan bir diğeri, psikoloji bilgisinin verilerinden istifade edilmesidir. Katılımcıların bir kısmı (ÜÖ 4, 5, 15 ve 24) manevi danışmanlık uygulamasının, ilk planda akla danışmanlığı getirdiğini, bir danışmandan beklediklerini manevi danışmanından da beklediklerini söylemektedir. Her ne kadar yurtların genelinde psikolog olsa da öğrencilerin manevi danışmanı ile görüşmeyi tercih ettiklerini ama danışmandan psikolojik ilkeleri göz önünde bulundurmasını da istediklerini söylemektedirler. ÜÖ 15, yurttaki bir arkadaşının intihar deneyimi olduğunda manevi danışmanın ilgilendiğini her ne kadar psikolog olsa da o öğrencinin manevi danışmanla daha çok görüşmek istediğini söylemektedir. Düşüncesini “*Manevi danışmanın psikolojiden haberdar olması daha makul olur psikolojik durumları toparlama adına*” şeklinde özetlemektedir. ÜÖ 15 ve 24’ün görüşleri şu şekildedir:

“Özellikle psikolojik yaklaşım konusunda eğitim almış olması gerekir. Arkadaşımın bir tanesi sırf sevgilisinden ayrıldı diye intihar etmeye kalkışmış şimdi bunu evet dini konuşma yaparak da halledebiliriz ama psikolojisini de anlamak gerek. O çocuğun neden öyle yaptığını ne duruma düştüğünü anlamak gerekiyor.” (ÜÖ 15)

“Manevi danışmanla iletişimim güçlenmeden önce sürekli psikoloğa giderdim, tedavi görüyordum, ama manevi danışman Aysun Hocamla uzun sohbetlerden sonra psikoloğa gitmeyi bıraktım. Ne zaman morali bozulsa hemen manevi danışmanıyla görüşebiliyorum, telefonu 7 gün 24 saat açık.” (ÜÖ 24)

Katılımcıların görüşleri doğrultusunda manevi danışmanların maneviyat ağırlıklı psikoloji ilkelerine dayalı, sevgi-ilgi temelli bir danışmanlık anlayışı istedikleri ortaya çıkmaktadır. Rol

model olma özelliği burada tekrar vurgulanarak Hz. Peygamber ahlakına sahip bir manevi danışman beklentisi dile getirilmektedir. Manevi danışmana psikolojik destek için de başvurulduğu bu sebeple manevi danışmanın psikoloji bilgisine sahip olması vurgulanmaktadır.

Manevi danışmandan beklentiler kategorisinin ikinci kod başlığı, kaçınılması gereken davranışlardır. Üniversite öğrencileri, manevi danışmanların benimsemesi gereken ilke ve yaklaşımlarla beraber kaçınmaları gereken hususları da dile getirmişlerdir. Katılımcılar, yukarıda da belirtildiği üzere manevi danışmanlığa çok önem verdikleri için ayrıntılı olarak açıklamalar da bulunmuşlardır.

Katılımcıların tamamının kanaatlerine göre ilk planda en çok kaçınılması gereken durum manevi danışmanlığa ara verilmesidir. Manevi danışman yurtlarda bir dönem görevli olur, diğer dönem görevlendirilmezse danışmanlığın anlamını yitireceğini düşünmektedirler. Bu alanda istikrar yakalanması ve yapılan çalışmalarda başarı sağlanabilmesi için devamlı olması gerektiğine inanmaktadırlar. Bu görüşme yapılan tüm üniversite öğrencilerinin ortak talebidir. Manevi danışmanlarının görevden ayrılmasına çok üzüldüklerini ifade etmektedirler. Gençler, aynı zamanda manevi danışmanın değişmesinde de bir tedirginlik yaşadıklarını söylemektedirler. Tanışıp bir güven ortamı sağlandıktan sonra manevi danışmanla dertleştiklerini, aralarında bir yakınlığın oluştuğunu, bu süreci yeniden başka biriyle yaşamayı istemediklerini belirtmektedirler. Öğrencilerin görüşleri şu şekildedir:

“Manevi danışmanlık uygulamasına ara vermekten kaçınılmalı. Bir dönem olup da bir dönem olmaması çok kötü oluyor. Bu sene henüz manevi rehber gelmedi. Çok büyük bir boşluk var yurttta. Şimdi ne yapacağım diye düşünüyorum hep. Bu, çok üzücü. Talep, çok geliyor gençlerden gençlerin çok ihtiyacı var. İnsan bir boşluğa düşüyor.” (ÜÖ 4)

“Manevi danışmanlık devam etmeli. Dinî manevi rehber, iki boyutlu bakıyor olaylara ve ona göre bir anlatımda bulunuyor. Hem bu dünya hem de dinî açıdan anlattığı için daha etkili oluyor.” (ÜÖ 13)

Üniversite öğrencilerinin önemli bir kısmı (ÜÖ 2, 4, 6, 15, 16 ve 19) manevi danışmanın tek yönlü olmaktan ve her hangi bir yere mensubiyeti çağrıştırmaktan kaçınması gerektiği kanaatini taşımaktadırlar. Tek yönlü olduğu zaman kuşatıcı olamayacağı ve bu takdirde öğrencileri bir arada tutamadığı gibi ayrıştırıcı da olabileceğini söylemektedirler. Katılımcılar, manevi danışmanın sadece belli dünya görüşüne sahip öğrencilere danışmanlık yapmasının uygun olmayacağını ifade etmektedirler. Bir manevi danışmanın, orada her görüşten ve mezhepten genci kucaklaması, hepsine hitap edecek programlar düzenlemesi ve onları bir

arada tutabilmesinin gereğinden bahsetmektedirler. Bunu yapabilmenin yolunun da manevi danışmanın çok yönlü bir kişiliğe ve farklı alanlarda becerilere, yeteneklere sahip olmasından geçtiğini anlatan ÜÖ 16, şöyle söylemektedir:

“Toplu ortamlarda insanlarla çalışmak çok zor. Bunu kaldırabilecek özellikte olmalı. Sürekli kendini yenileyip güncellemeli, Hele genç kesime laf anlatmak çok zor. Bazı hocalar geliyor buraya hiç gence ulaşmadan geri dönüyor. Hep sohbet, vaaz anlatayım diye düşünüyor. İletişimi çok çok güçlü olmalı hocam.”

Manevi danışmanın gençlere birlikte yaşama ahlakı ve bilincini de vermesi gerektiğini düşünen ÜÖ 2 “*Bir de KYK yurdunda odada bir sürü kişiyle yaşayıp bir arada yaşama sanatını sergilemeye çalıştığımız ortamda manevi danışmanın yaşantısıyla da bunu göstermesini bekliyoruz*” şeklinde görüşünü açıklamaktadır. ÜÖ 6, manevi danışman kendisini sadece din alanında geliştirmiş ve bu alanla bilgiye sahipse her kesime ulaşamayacağını “*spor, sanat, genel kültür vb. pek çok alandan haberdar bir din görevlisinin ancak KYK yurtlarında.....*” manevi danışmanlık yapabileceğini anlatmaktadır. Özellikle de açık-kapalı, dindar ya da dindar değil gibi ayrımlara asla girmemesi ve ön yargıdan uzak durması gereği vurgulanmaktadır. Bu kanaati dile getiren bazı öğrencilerin görüşleri de şu şekildedir:

“Her hangi bir yere mensubiyeti çağrıştırmadan sakınmalı Ben İsmail Hocayı 4 yıldır tanıyorum. Geçen sene KYK’dan mezun oldum. Daha yeni siyasi görüşünü öğrendim. Yurtta hiç belli etmedi. İsmail Hoca’nın yurtta kimliği sadece din görevlisi oluşuydu.” (ÜÖ 2).

“KYK’da eşcinsel vb. farklı düşünceye sahip pek çok kişi var. Allah’a inanmayan peygambere inanmayan kitaba inanmayan bir sürü kişi var. Burası toplu bir alan var çok çeşitli kişiler var. Koyu dincisinden hiç dine inanmayan, böyle yerlerde tamamen bir tarafa yönelmeyen, daha ortada her iki tarafa da sıcak manevi danışmanlar olması lazım. Değilse zararı olur. İki tarafı da anlayışla karşılamalı.” (ÜÖ 15)

Üniversite öğrencilerinin diğer bir kısmı (ÜÖ 1, 9 ve 14) manevi danışmanın görevini yerine getirirken baskıcı ve yargılayıcı olmaktan kaçınması gerektiğini söylemektedir. Danışman-danışman ilişkisindeki korunması gereken sınıra, genci yargılamadan dinleme vb. özelliklere dikkat çekmekte ve manevi danışmanın profesyonel davranmasının son derece önemli olduğu, aksi takdirde dine tamamen uzak olanların, manevi danışmanlık uygulamasına hiç ilgi göstermeyeceğini ifade etmektedirler. Tutum ve davranışı yanlış da olsa sonuna kadar dinlemesinin aralarındaki iletişimi güçlendireceği kanaatindedirler. ÜÖ 14, “*Yargılayıcı olmamalı, hataları yadırgamamalı, biz de gençtik bir zamanlar bizde öyle olduk diyebilmeli*”

şeklinde düşüncelerini açıklamaktadır. Diğer öğrenciler de görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır.

“Baskıcı olmamalı. Öğrencilerin sorularını ifade etmelerine fırsat tanınmalı, öğrencilerin soru sormaktan çekinecek hale gelmelerinden sakınmalı. Bunun için de gençlerin sorularını cevaplayabilmeli ve sorularını rahatça sorabilecek ortamlar hazırlamaya çalışmalıdır.” (ÜÖ 1)

“Manevi danışmana gelen zaten pişman olduğundan gelmiştir. Eğer Hoca bunu anlamayıp üstüne üstüne gider yaşadıkları şeyleri çok büyük bir sorun gibi görürse genci kaybeder Hocam. O yüzden bence herkes manevi danışman olamaz.” (ÜÖ 9)

Üniversite öğrencilerinin manevi danışmanın kaçınması gereken husus olarak dile getirdikleri bir diğer nokta; vaaz ve nasihatten, bir öğretmen edasıyla yaklaşımdan uzak durmasıdır. Katılımcıların bir kısmı (ÜÖ 6, 22 ve 24) özellikle kendilerine didaktik bir yaklaşım sergilenmemesini dinî değerlerden ziyade ortak insani değerlerin esas alınmasını dile getirmektedir. Aykırı ve doğru olmayan bir davranış karşısında utandırma, eleştirme ve yargılamadan ziyade olumlu ifadeler kullanmasının, gençleri kazanmada önemli bir adım olacağını söylemektedirler. Manevi danışman buna dikkat etmezse pek çok gence hiç ulaşamayacağı, gençlerin ilgi göstermeyeceğini düşünmektedir. ÜÖ 22 ve 24’ün görüşleri şu şekildedir:

“İlk manevi danışmanımın yanından ayrılmazken ikinciye artık hiç gitmemeye başladım. Çünkü bana sürekli didaktik yaklaşım sergiliyordu. Mesela ben gittim onun yanına bir konuda dert yanyorum bana nasihat ve vaaz vermesini istemiyorum.” (ÜÖ 22)

“Barlara gitme alışkanlığı olan zararlı pek çok şeyi deneme merakı olan biriydim. Manevi danışmanımın doğru yaklaşım ve stratejileri sayesinde bunlardan kurtulup okuluma geri döndüm. Bana hiçbir zaman ne yapmam gerektiğini söylemedi. Manevi danışmanım hep özümdeki hakikati bulmamı telkin etti.” (ÜÖ 24)

Katılımcıların görüşlerinden aktarılan ifadeler, klasik din dili olan vaaz, irşat formatının istenmediği ve KYK’da uygun olmadığını ortaya koymaktadır. Manevi danışmanların insani değer ve özelliklere sahip olması ve danışmanlığı bu ilkeler çerçevesinde gerçekleştirmesi, katılımcıların arzu ettiği bir danışmanlıktır.

4.1.3. Karşılaştırmalı analiz: Din görevlileri ve öğrenci perspektifleri

Din görevlileri ve öğrenci perspektiflerinden manevi danışmanlık algısı ve anlamlandırma üzerine karşılaştırmalı bir şekilde analizi yapıldığında araştırmacıya göre, manevi danışman; öğrencilere yeni bir ufuk açan, onları yalnız bırakmayan ve onlarla çeşitli sosyal faaliyetler yaparak bir rol model olan kişi olarak tanımlanmıştır. Öğrenciyi tanıyan, tanımakla beraber

zorlandığı ve daraldığı yerde ona çözüm sunan bir rehber olarak görülmüştür. Üniversite öğrencileri için ise manevi danışmanlık rahatlatıcı bir terapi ve maneviyat kaynaklı huzur buldukları bir ortam olarak görülmüştür. Manevi danışmanlık algısı konusunda hemen hemen din görevlileri ile üniversite öğrencilerinin görüşlerinin örtüştüğü söylenebilir. Din görevlileri, daha çok gencin gönül dünyasına hitap ettiklerini, onlara yakın olduklarını düşünmektedirler. Üniversite öğrencileri de manevi danışmanlarını kendilerine çok yakın hissettiklerini, evlenmeyi düşündükleri adayı dahi manevi danışmanıyla tanıştırmayı düşünecek kadar manevi danışmanıyla bir yakınlık ve gönül bağlarının olduğunu ifade etmektedir. Üniversite öğrencileri, aynı zamanda manevi danışmanlığın kendileri için bir yol rehberi olduğunu, yanlış düşmekten koruduğunu örnekler üzerinden anlatmaktadır. Manevi danışmanlarının görüşlerine önem verip tavsiyelerini dikkate aldıklarını söylemektedirler. Üniversite öğrencisinin manevi danışmanının tavsiyesini dikkate alabilmesi için onu benimsemesi ve onun görüşlerine değer vermesi gerekir. Bu sebeple din görevlilerinin öğrenciler için bir rol model olduğunu düşünmeleri, bu durumla uyusmaktadır.

Din görevlilerinin manevi danışmanlığın şifa boyutunu ön plana alırken üniversite öğrencilerinin rahatlatıcı özelliğine vurgu yaptıkları anlaşılmaktadır. Öğrencilerin manevi annem/ablam diyecek kadar manevi danışmanlarına yakınlık hissettikleri, gönülden bağlandıkları görülmektedir. Bununla birlikte din görevlilerinin ise rehberlik boyutunu ön plana aldıkları tanımlamalarından ve araştırma esnasındaki gözlemlerden anlaşılmaktadır. Din görevlileri, manevi danışmanlık ile öğrencilerin dinî değerleri benimsemesi, ibadet hayatlarının düzene girmesi ve ahlaki kazanımları elde etmesi için çabalamaktadırlar.

Din görevlilerinin tamamı hedef kitlenin özelliklerini dikkate aldıklarını ve kişiye göre bir danışmanlık gerçekleştirdiklerini söylemektedir. Manevi danışmanlığı öğrenci odaklı hoca kimliğinden ziyade öğrencilerin hayatlarına eşlik ederek her anında yanında olacak yaren gibi bir abla/abi olduklarını dile getirmektedirler. Bu sebeple hiçbir öğrenciyi dışarıda bırakmadan kuşatıcı, bütüncül bir yaklaşım içerisinde öğrencinin dünya görüşünü, hayata bakışını tanıdıktan sonra danışmanlık sürecini başlatmaya dikkat ettiklerini anlatmaktadırlar. Üniversite öğrencileri ise, manevi danışmanların, danışmanlık sürecinde dinî değerler odaklı, rol model olma, sevgi ilgi ile yaklaşma ve psikoloji ilkelerine riayet etmeyi dile getirmektedirler. Manevi danışmanların hemen hemen bu ilkelere riayet ettiği görülmektedir. Sadece psikoloji verilerinden istifade konusunda bir farklılık söz konusudur. Din görevlileri, psikoloji ilmi konusunda kendilerini çok yeterli görmediklerini daha çok öğrenciyi tanıma ve öğrenciye göre bir yaklaşım sergilemeyi tercih ettiklerini ifade etmektedirler.

Din görevlileri, manevi danışmanlık görevlerinde kendilerini motive eden, işlerini kolaylaştıran hususlar olarak öğrencilerden çekirdek kadro oluşturma, öğrencilerden aldıkları dönütler, kurum yönetimlerinin destekleri, kişisel özverileri ve manevi danışmanlığa duydukları istek olduğunu söylemektedirler. Bu teknik ilkeler ışığında daha etkin bir şekilde manevi danışmanlık görevlerini yerine getirdiklerini ifade etmektedirler. Din görevlileri, üniversite öğrencilerinin ilgi ve alakasından son derece memnun olduklarını ve bu durumun kendilerini motive ettiğini, bazı kurum yönetimlerinden destek aldıklarını ama görevlerini severek yapmalarının en büyük moral kaynakları olduğunu söylemektedirler. Üniversite öğrencileri de manevi danışmanlarının kendilerine çok yakın davrandığını, hiçbir zaman onların iş nedeniyle birlikte olduklarını hissetmediklerini anlatmaktadırlar. Burada din görevlileri ile üniversite öğrencilerinin görüşleri örtüşmektedir.

Din görevlileri, zorluk çıkaran kurum yönetimleri, görev tanımlarının net olmayışı, görev alanlarındaki bazı fiziki yetersizlikleri manevi danışmanlık görevlerinde moral ve motivasyonlarını bozan hususlar olarak açıklamaktadırlar. Manevi danışmanlığın kurumsallaşmamasının, görev tanımının net olmayışının sıkıntıları dile getirilmektedir. Her iki kurumda görevlerinin devam etmesinin, bazı yerlerde kurumsal destek görememelerin, manevi danışmanlıkta kendilerini çok zorladığını aktarmaktadırlar. Üniversite öğrencileri manevi danışmanlığa ara verilmesini istemediklerini, baskıcı ve zorlayıcı bir yöntem seçilmemesini benimsemektedirler. Yurtlarda görevli manevi danışmanın olmaması ya da manevi danışmanın değişmesi, üniversite öğrencilerinin manevi desteğini kaybetmelerine neden olduğunu söylemektedirler. Öğrenciler, bundan rahatsız olmakta ve araştırmaya katılan 24 öğrencinin tamamı, manevi danışmanlık uygulamasının devamlı olmasını talep etmektedir. Din görevlileri yaşadıkları zorluklar nedeniyle manevi danışmanlık görevlerini bırakmak zorunda kalabildiklerini anlatırken öğrencilerin devamlı olması talepleri birlikte değerlendirildiğinde manevi danışman kadrosuna ihtiyaç ortaya çıkmaktadır. Din görevlilerinin motivasyonlarını bozan hususların pek çoğu da kendiliğinden azalmış olacaktır.

4.2. Tema 2: Manevi Danışmanlık Süreci

Din görevlisi ve üniversite öğrencisi olan katılımcılara manevi danışmanlık sürecinde nitelikli iletişim durumu, iletişim sürecinde yaşadıkları sorulmuştur. Üniversite öğrencilerine okul yıllarında manevi danışmanlık ve rehberlik hakkındaki kanaatleri ve manevi danışmanla etkileşimleri hakkındaki görüşlerinin aktarılması istenmiştir. Din görevlilerinin ve üniversite

öğrencilerinin cevapları üç kategori yedi kod altında incelenmiştir. Belirtilen tema Tablo 4.2.'de ele alınmıştır.

Tablo 4.2. Manevi danışmanlık süreci

Tema	Kategori	Kod
Manevi danışmanlık süreci	İletişim dinamikleri	Erişim yöntemleri ve stratejiler
		Sıkça ele alınan konular ve sorunlar
		İletişim zorlukları ve çözüm önerileri
	Manevi danışmanlığın etkileri	Avantajlar ve güçlü yönler
		Dezavantajlar ve geliştirilmesi gereken yerler
		İhtiyaç nedenleri ve ortaya çıkış koşulları
	Öğrencilerin manevi danışmanlık deneyimleri	Manevi danışmanlığın sağladığı katkılar

Tablo 4.2.'ye göre üç kategori yedi kod üzerinden manevi danışmanlıkta din görevlilerinin tüm öğrencilere ulaşamadığı bir takım iletişim zorluklarıyla karşılaştığı görülmüştür. Üniversite öğrencilerinin manevi danışmanlığa ihtiyaç duyduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilere manevi danışmanlığın katkıları belirlenmiştir.

Manevi danışmanlık süreci başlıklı temanın ilk kategorisi, iletişim dinamikleridir. Araştırmada din görevlilerinin manevi danışmanlık sürecinde üniversite öğrencileri ile iletişim kurarken yaşadıkları durumları ve iletişimde gerçekleştirdikleri stratejileri ortaya çıkarmak için katılımcıların görüşlerine başvurulmuştur. Din görevlilerinin cevapları, erişim yöntemleri ve stratejiler, sıkça ele alınan konular ve sorunlar, iletişim zorlukları ve çözüm önerileri olarak analiz edilmiştir.

İletişim dinamikleri kategorisinde birinci kod, erişim yöntemleri ve stratejiler başlığıdır. Araştırmaya katılan din görevlilerine hedef kitlelerine ulaşma imkânı, üniversite öğrencileriyle nitelikli bir iletişim kurabilme durumu ve iletişim stratejileri sorulmuştur.

Katılımcıların bir kısmı (MD 1, 3, 5, 12, 17, 19, 23 ve 24) hedef kitlesinin tamamına ulaşamadığını ifade etmektedir. Üniversite öğrencilerinin kendilerinden bir şekilde haberleri olsa dahi, öğrencilerin pek çoğu ile manevi danışmanlık hizmeti verebilecek bir yakınlık

kuramadıklarını anlatmaktadırlar. MD 1, yurttta 1000’den fazla öğrenci olduğunu, bütün öğrencilere ulaşmanın asla mümkün olmadığını, kaldı ki pek çok öğrencinin manevi danışmanlığa hiç ilgi göstermediklerini belirterek “*Yüzde 20’si bana ilgi gösteriyor diyebilirim*” şeklinde özetlemektedir. MD 5 öğrencilerin genel olarak bir din görevlisi olması hasebiyle manevi danışmandan uzak durduğunu “*hep din anlatıyordur, çok sıkıcıdır, diye düşünüyordum yanınıza gelmiyordum...*” şeklinde öğrencilerin düşüncelerini ifade etmektedir.

Din görevlileri, öğrencilerin manevi danışmanlıktan haberdar olmaları için hediyeler hazırladıklarını, yurttta çeşitli yerlere ilgi çekici afişler astıklarını, oyun geceleri gibi eğlenceli aktiviteler planladıklarını anlatmaktadırlar. MD 3 erişim imkânında “*ne yaparsak yapalım az öğrenci oluyor. 2000 kişilik bir yurttta 200 ancak*” diye anlatmaktadır. MD 12 ve 17 şu şekilde görüşlerini aktarmaktadır:

“Öğrencilerle ilgili olarak genelde bir ön yargı var. Bu işte diyanet personeli. Bize genelde dindar ailelerin çocukları ilgi gösteriyor. Biz oran verecek olursak çok azına ulaşabiliyoruz. Yüzde 10 bile değildir hocam.” (MD 12)

“Ortalama KYK’larda 1500 kişi var. Bir tane manevi danışmanın 1500 kişiye ulaşması zor. Whatsap grubumuzda bizi tanıyan bizimle irtibata geçen 200 öğrenci var. Akşam programlarımıza da genelde 25-30 civarında kişi katılıyor. Büyük programlarımızda kandil gibi 1500 kişiye ulaşmış oluyoruz. Yüzde 80 bizi tanıyor ama bizimle irtibata geçmiyor.” (MD 17)

Manevi danışmanın aynı yurt ya da gençlik merkezinde uzun yıllar çalışması halinde ulaştığı öğrenci sayısının arttığını dile getiren MD 12 “*çok emek harcamak gerekiyor hocam çok.....*” şeklinde düşüncesini ifade etmektedir. Bununla birlikte manevi danışman ne kadar çaba sarf ederse etsin yurdun, gençlik merkezinin fiziki şartları nedeniyle ya da kişisel beceri ve tutumların farklılığından ulaşılan öğrenci sayısının değiştiği araştırma esnasında gözlenen hususlardandır.

Din görevlilerinin önemli bir kısmı ise çok sayıda öğrenciyle iletişim kurabildiğini, çok aktif etkin bir danışmanlık imkânı oluşturduğunu anlatmaktadırlar. Katılımcıların önemli bir kısmı (MD 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 22, 24 ve 25) genelde öğrencilere ulaşabildiğini, onlarla nitelikli bir iletişim kurabildiğini söylemektedir. Öğrencilere ulaşabilmek adına sürekli farklı yöntem ve teknikleri kullanarak hedef kitlenin neredeyse tamamıyla yakın ve sıcak bir iletişim kurarak, öğrencilerle aralarında bir bağ oluştuğunu ifade etmektedirler. MD 25 öğrencilere ulaşmak için “*Birebir iletişim. Öğrenci kendini özel hissediyor ve geliyor*” şeklinde görüşme tekniğini kullandığını, mesaisini çok aşır uzun zaman yurttta kaldığını, bir program yaptığında da öğrencilerin koşarak geldiğini

aktarmaktadır. Ebru, hat vb. çeşitli sanatsal aktivitelerden müzik gecelerine varıncaya kadar sürekli aktivite planladığını, biri olmasa diğerine öğrencinin bir şekilde katıldığını söylemektedir. Katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Ben yurttan her çeşit öğrenciye ulaşabiliyorum Tıp Fak., İlahiyat, Eğitim Fak. vb. tüm bölümler. En az gelenler de ilahiyatçılar. KYK yönetimi bazen bana derdi ki sınav zamanlarında öğrenci gelmez siz isterseniz boşu boşuna uğraşmayın falan ama sınav zamanlarında benim odam daha tıklım tıklım dolu olur.” (MD 20)

“Yüzde seksenine ulaşabiliyorum KYK’dakilerin. Kurabildiğimi düşünüyorum. Oda ziyaretleri ile yüzde yüzüne ulaşıyorum da hepsinin gönlüne girebiliyor muyum. Evet hepsinin değil ama çoğunun.” (MD 22)

“Hocam ben oturup manevi rehberlik odasında onları beklemiyorum. Ben öğle namazı sonrası çıkıp onların okullarına gidiyorum. Kantinlerinde onlara çay ısmarlıyorum. Arkadaşlarınızı da getirin diyorum. Güzel buluşmalarımız oluyor, yurdun % 80’ine ulaşabildiğimi söyleyebilirim.” (MD 24)

MD 2, özel gün ve gecelerin bereketinden çok istifade ettiğini “*kandil gecesi olunca herkesin kalbi bir yumuşuyor....*” şeklinde bu günleri iyi değerlendirdiğini söylemektedir. MD 4, öğrencilere ulaşabilmek için gençlik merkezinde “*dönem sonlarında mezuniyet kına geceleri mi düzenlemedim daha neler neler.....*” diyerek yaptıklarına örnek vermektedir. MD 6 ve 10’un görüşleri şu şekildedir:

“İletişim dilimiz çok önemli Hocam. Bir araya geliyoruz gencin biri otururken biz kalkıp namaz kılıyoruz. O bir kenarda oturuyor. Ben hiçbir zaman -kalk namaz kıl- demedim. Hadi sen de gel bizimle demedim. Bizim kıldığımızı görüyor. Namazı önemsemediğimizden değil de zorla yapılmasın diye. Hatta o çocuğun babası beni aradı. Sizi görmeye geleceğim, dedi. Bu İsmail Hoca nasıl bir hocadır. Bizim evde otururuz İsmail Hoca kalkarız İsmail Hoca.” (MD 6)

“Aramızda çok güçlü bir iletişim var. Her şeyden önce onları hep sevdim. Elimden geldiğince hepsine ulaşmaya çalıştım. Tıpkı kendi evladım gibi düşündüm. Allah’ın birer emaneti olarak gördüm. Kendi talebelik yıllarımda İstanbul’da okurken bana yardımcı olanlar olmuştu. Şimdi sırabende diye düşünüyorum.” (MD 10)

MD 7 manevi danışmanlıkta daha etkili olabilmek için kendi özel imkânlarıyla manevi danışmanlık sertifikası aldığını, yurt dışında görevli iken bu alanda yüksek lisans yaptığını anlatmaktadır. Öğrencilerle iyi bir diyalogunun olduğunu “*Kurabildiğimi düşünmediğim an orda olmam açıkçası*” diyerek aktarmaktadır. Öğrencilere ulaşamadıkları tek durumun ailevi problemler yaşandığı zaman olduğunu, öğrencinin ailevi problemini çözemedikleri için öğrenciyi rahatlatamadığı için üzüldüğünü örnek olarak açıklamaktadır. MD 3, bir öğrencinin kendisine yakınlaşmaktan çekindiğini gözlemlediğini, biraz onunla ilgilendiğinde “*Konuşmaya başlayınca kız nasıl da ağladı Meğerse benim çözemeyeceğim kadar büyük*

ailevi sorunları var” şeklinde anlatarak öğrenciye yardımcı olamamaktan dolayı üzüldüğünü ifade etmektedir.

Din görevlileri, üniversite öğrencileri ile sağlıklı ve nitelikli bir iletişim kurabilmek için farklı stratejilere başvurdıklarını anlatmaktadırlar. İletişim stratejisi olarak en çok başvurdukları yöntemin sosyal etkinlik olduğunu dile getirmektedirler. Kadın manevi danışmanlar, daha çok filografi, nakış vb. el sanatları aktivitelerini yaptıklarını dile getirirken erkek manevi danışmanlar ise halı saha maçı, pets vb. oyun tarzında etkinlikler yaptıklarını söylemektedirler. Gezi her iki grubun da çok tercih ettiği, öğrencilerin de yoğun ilgi gösterdiği aktivitedir. Gezilerin ücretsiz olmasının, yeme içme imkânlarının da genelde sponsorlar tarafından karşılanmasının, öğrencilerin katılımını artırdığını söylemektedirler. Bu bağlamda katılımcıların önemli bir çoğunluğu (MD 2, 3, 4, 8, 9, 11, 12, 15, 16, 17, 19, 20, 22, 23 ve 25) etkinlik, gezi ve aktivitelerle öğrencilerle iletişim kurduklarını ifade etmektedirler. MD 3, manevi danışmanlıkta *“ders vermekten ziyade sosyal faaliyet. İkramlarla birlikte onlarla vakit geçirmek”* yönteminin gerektiğini, ancak etkinliklerle onlarla ilişkiyi güçlendirip güzel bir diyalog kurduklarını anlatmaktadır. Katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Akşamları bahçede semaver yakardım, kızlar akşam onun ışığında müzik çalar eğlenirlerdi. Ben de onlara katıldım. Onlarla sohbet muhabbet, kısır partileri, açık hava sinema etkinlikleri, yıldızları izledik.” (MD 4)

“Trekking yapmıştım mesela dağda. Manevi danışmanlığa daha önce hiç gelmeyen öğrenciler dağ yürüyüşüne geldi. Sonra bize alıştılar. Ve gelmeye başladılar. Futbol, masa tenisi ve izcilik etkinliklerine de çok farklı gençler katıldı.” (MD 19)

“Ben kıyafetimden dolayı öğrencilerin bir kısmının hiç yanıma uğramadığını fark ettim ve öğrencilerin kolay kolay gidemeyeceği farklı ve uzak yerlere geziler düzenledim, şiir gecesi yaptım, karanfil iğnesi yaptım büyük konferans salonunda çok ilgi gördü. Normal şartlarda hiç tanışamadıklarım ile tanışır oldum.” (MD 23)

Din görevlilerinin bir kısmı (MD 5, 9, 15, 19 ve 26) yargılamadan etkin dinleme yöntemiyle öğrencilerle güçlü iletişim kurabildiklerini anlatmaktadır. Katılımcılar, genellikle öğrencilere herkesin nasihat ettiğini, yargıladığını ve yaptığının yanlış olduğunu ifade etmeyi tercih ettiğini bunun da öğrenciyi, kendilerinden uzaklaştırdığını ve iletişimi baltaladığını fark ettiklerini aktarmaktadır. Öğrencilerin kendilerine gelip her türlü derdini, düşüncesini çekinmeden rahatlıkla anlatabildiklerini böylece aralarında nitelikli bir iletişim kurulduğunu söylemektedirler. Bu konuda MD 9 ve 19 şu şekilde görüşlerini aktarmaktadır:

“Onlarla iletişim kurmakta hiç zorluk çekmedim ben. Çünkü onları yargılamaktan çok dinledim, söylemek istedikleri var, uzun saatler boyunca dinledim hep.” (MD 9)

“Onlar yanıma geldiğinde sakince dinliyorum. Hoşgörülü davranıyorum. Onlara ümit verici konuşmalar yapıyorum. İnançla alakalı soru ve sorunlarında kendi kendime sakin ol, aşamalı, aşamalı anlat diyorum.” (MD 19)

Bazı katılımcılar (MD 5, 7 ve 14) gençleri daha iyi tanımak, anlamak ve ne istediklerini bilmek adına “anket” uyguladıklarını ifade etmektedir. Anket yaparak öğrencilerin manevi danışmandan beklentilerini öğrenmeye ve sosyal medya üzerinden öğrencilerin ilgi ve alaka gösterdiği şeyleri tespit etmeye çalıştıklarını belirtmektedirler. Üniversite öğrencisi ile manevi danışman arasında yaş farkı, jenerasyon değişikliği olduğu için öğrenciyi anlamak için çaba sarf ettiklerini belirtmektedirler. MD 14 üniversiteden destek alarak toplam 600 öğrenciye anket uyguladıklarını içlerindeki 300 öğrencinin de “Gençliğe Değer” projesinde olanlardan seçtiklerini ifade etmektedir. Öğrencilerin manevi danışmandan beklentilerini tespit etmek için “*Anahtar kelimeleri çıkardık, gençler ne istiyor onu belirlemeye çalıştık. Sonra onlarla çalışmalarımız daha başarılı olmaya başladı*” şeklinde anlatmaktadır. MD 5 ve 7’nin görüşleri de şu şekildedir:

“Her yıl anket yapıyorum. Siz Bilge Hoca olsaydınız nasıl davranırdınız, diye soruyorum. O anketler bana çok yol gösterici oluyor. Beni çok rahat eleştirebiliyorlar, giyim kuşamı mı bile.” (MD 5)

“Hocam mesela öğrencilerinin kendi rızaları doğrultusunda sosyal medya hesaplarını takip ettim. Onların ilgi duyduğu şeyleri bulup onlar üzerinden sohbeti yürütmeye çalıştım.” (MD 7)

Diğer katılımcılar (MD 6, 18 ve 21) öğrenci kulüpleri kanalıyla öğrencilerle iletişimlerini güçlendirdiklerini anlatmaktadır. Öğrenci kulüplerinin üniversitede temsil vb. yasal bazı haklarından dolayı MD 7, sıkı diyalogu olan bir öğrenciye kulüp kurmaya teşvik ettiğini ve bu kulüp faaliyeti üzerinden öğrencilere ulaştığını “*kulüp öğrencinin öğrenciye ulaşmasını sağlıyor, bir iken iki oluyorlar*” şeklinde aktarmaktadır. MD 10 öğrenci tiyatro kulübü kurarak öğrencilere ulaştığını ve çalışmalarını şu şekilde aktarmaktadır:

“Ben pandemiden önceki son iki yıl her yılda mutlaka bir tiyatro düzenledim. Her bir tiyatrodan 15-16 genç rol alırdı. Sadece bir veya iki tanesi ilahiyat öğrencisi. Geri kalan tıp, mühendislik, mimarlık, coğrafya öğretmenliği vs. bu öğrencilerle 800 kişilik büyük salonlarda tiyatro oynadık. Gelenler ayakta kaldı. O tiyatro kulübü sayesinde nice öğrenciye ulaştık.”

Katılımcıların görüşlerinden manevi danışmanlıkta olabildiğince fazla öğrenciye ulaşmak için çabaladıkları, bazılarının bu konuda çok başarılı olduğu görülmektedir. Öğrencilere ulaşabilmek adına farklı sosyal aktivite, gezi, çeşitli kurslar planladıkları, iletişim sürecine önem verip yargılamadan dinlemeye ağırlık verdikleri ortaya çıkmaktadır. Öğrenci kulüpleri ve anket uygulama, başvuru stratejiler arasındadır.

İletişim dinamikleri kategorisinde ikinci kod, sıkça ele alınan konular ve sorunlar başlığıdır. Din görevlilerine manevi danışmanlık esnasında öğrencilerle sık sık gündeme gelen konular ve sorunlar sorulmuştur. Katılımcılar, öğrencilerle daha çok sohbet ortamında vakit geçirdiklerini, öğrencilerin özellikle bazı konularda çok sorularının olduğunu ve bazı konuları gündeme getirip konuşmak istediklerini aktarmaktadır. MD 5, öğrencilerin bir kısmının sürekli çok eşlilik, kadın hakları ve eşcinsellik gibi konularda soruları olduğunu, bunları sık sık sohbet ortamında dile getirdiklerini anlatmaktadır. Öğrencilerden bazılarının “*eşcinselliği soruyor ben de çok rahat cevap veriyorum çok absürd bir şeyi de merak edenler var dinin buna da cevabı var..*” diyerek sorularını cevapladığını ifade etmektedir. Sosyal medyada oluşturulan algı ile baş etmekte zorlandıklarını özellikle bazı öğrencilerin kadın-erkek eşitliği konularını, miras hükümleri gibi sürekli sorduklarını ifade etmektedir. Öğrencilerin dile getirdikleri konular ile ilgili MD 1 ve 8,

“LGBT’liler mesela kendi içimizde bile nasıl konuşacağımızı bilemiyoruz. İslam’ın bu olaya bakışı nasıldır diye soruyorlar.” (MD 1)

“Neden erkek istediği kadar kadınla evleniyor da ben aynı zamanda 2. bir eş ile evlenemiyorum.” (MD 8)

MD 3 bir öğrencisinin ise “*İslam hoşgörü dinî diye anlatıyorsunuz, o halde dinde inanmada bile zorlama yokken neden cinsel tercihime din saygı duymuyor*” şeklinde çok farklı sorular sorabildiklerini söylemektedir. Bu soruları grup içerisinde dile getirdikleri için bir tartışma ortamının da oluştuğunu, konunun çok uzadığını, ikna sürecinin zorlaştığını açıklamaktadır. MD 4 ise İslam’da kadın hakları konusunda kız öğrencilerin çok soruları geldiğini bu konuda bulunduğu çözümü şu şekilde aktarmaktadır:

Hocam gençlerin klasik soruları var 4 kadınla evlilik gibi. Ben bu soruların baştan önünü almak adına her sene Peygamberimizin Eşleri adlı atölye çalışmaları yaptım. Hanım sahabileri anlattım.

Olayın mantığını açıkladığımda öğrencilerin de kafalarındaki sorular cevap buluyordu.

Katılımcıların sohbet ortamında gündeme getirilen konu olarak ifade ettikleri bir diğer husus, inanç ve yeniçağ akımları ile ilgilidir. Bazı öğrencilerin bu konuda çok ayrıntılı sorular sorduklarını, kendilerini zorladıklarını anlatmaktadırlar. MD 10 yeniçağ akımları ile ilgili konularda bilgisinin olmadığı bazı hususların olabildiği ya da öğrencilerle yeni alanlarda frekansını tutturamadığı bazı durumların olduğunu anlatarak bu alanda ilahiyat fakültesindeki hocalardan destek aldığını söylemektedir. Bu konuda MD 7 ve 18’in görüşleri şu şekildedir:

“Kendisinin deizme mensup olduğunu özellikle dinî referanslarla ilgili sıkıntıları olduğunu söyleyen öğrencilerim oldu. Birkaç seans ayrı ayrı görüştüm kendilerine kitap verdim. Bazıları kafasındaki soru işaretlerine cevap bulabildi asgari düzeyde.” (MD 7)

“Öğrencilerin yeniçağ akımlarına kapılıp bizi zorlayan soruları oluyor. Şimdiki gençlik başka bizim kuşak başka. Ben 40 yaşımdayım. Sosyal medya başka. İstekleri, hevesleri başka. Hiççilik, cinsiyetsizlik, İŞİD, ateizm gibi şeyler var. Bunlar öyle bir çırpıda ya da bir görüşmede çözülecek konular değil ki.” (MD 18)

MD 13 dinî inanç konusunda öğrencilerin sorularının olduğunu anlatmaktadır. Hristiyanlığı seçmeyi karar veren bir öğrencisiyle farklı zamanlarda yaptığı uzun görüşmeler sonucunda öğrenciyle beraber hem Kur’an’dan bazı bölümler hem İncil’den bazı bölümler okuduğunu anlatmaktadır. Öğrencilerin kendilerini zorlayacak kadar bir bilgilerinin olmadığını söylemekle beraber “*Bu farklı akımlara meyilli olanlarda etki oranımız zor. Hatta bizim manevi büromuzda dururken ya da bizimle görüşürken bile küfrün odasında kalmış gibiler....*” şeklinde izah etmektedir. MD 9 öğrencilerin soruları karşısındaki zorlanmadan ikna edebildiğini şöyle anlatmaktadır:

“Ateizm ve deizm gibi akımlara mensup olduğunu söyleyen öğrenciler de çok sıkıntı çekmeden uzlaşma sağlıyoruz. Manevi değerleri anlatıyoruz. Onlara soru soruyorum ben tıkanıp kalıyor, ateizmi bilmiyor mesela. Moda gibi belki toplum içerisinde kendine farklı bir yer edinme gibi kullanıyor, felsefi ve düşünsel planda bilgisi yok.”

MD 25 bu tür sorular konusunda DİB’den materyal ve kaynak desteğinin artırılmasını istediğini bu konuda daha fazla eğitimler almaya ihtiyaç duyduklarını söylemektedir. Öğrencilerin dikkatinin çok çabuk dağılabildiği, uzun konuşmalar yapma imkânlarının olmadığı söyleyerek “*vaaz ve nasihat tarzında değil de böyle soru-cevaplı ama ikna edici kitaplar*” şeklinde yayınlar istemektedir. MD 26 öğrencilerin sorularını çok doğal karşıladığını, kafalarına takılan soruları rahatça ifade etmeye onları teşvik ettiğini şu şekilde anlatmaktadır:

“Gençlik döneminde çok doğal inançla ilgili sorgulamaları ben de onları ikna edici cevaplar verebiliyorum genelde. Gençler özellikle benim bu esnek yapımı fark ediyor ve tanıdıktan sonra bana her türlü görüş ve düşüncelerini açabiliyor ve sorularını sorabiliyor. İlk planda gençler bizi tanımadan önce din görevlisi olmamız nedeniyle biraz çekiniyor. Kendini bize kapatıyorlar, ön yargı var ilk anda. Rahat olamıyorlar ama tanıdıktan sonra sıkıntı yok.”

Katılımcıların bir kısmı (MD 17, 20 ve 21) inanç konularına genelde doğrudan değinmediklerini, sohbet konusu olmadığını söylemektedir. MD 17, manevi danışmanlıkta kolay kolay deizm, ateizm üzerinden bir konuşma yapmadıklarını ama öğrencilerin yanlarında deist, ateist arkadaşlarını bazen getirdiklerini, o zaman bir soru üzerine konunun çok nadir

açıldığını aktarmaktadır. MD 20, her yıl 1600 kişilik öğrenci yurdunda manevi danışmanlık yaptığını, “*dinle ilgili sorgulayıcı yeni akımlarla ilgili sorular hiç gelmiyor*” şeklinde bu konuların dile getirilmediğini aktarmaktadır. Bulundukları şehrin üniversitesinde Türkiye’nin daha çok doğusundan gelen öğrenciler olduğunu, belki durumun bununla alakalı olabileceğini söylemektedir.

MD 5 öğrencilerin bir kısmının bir soru ya da konuyu öğrenmekten ziyade başka niyetlerle sohbet konuları açtıklarını anlatmaktadır. KYK’nın kozmopolit yapısından kaynaklı çok farklı öğrenci tipleriyle karşılaştıklarını, bazılarının ısrarla aynı konuları gündeme getirdiklerini aktarmaktadır. Genel olarak soruların cevabını bilme ya da genci ikna etmede sorun yaşamadığını ama bazı öğrencilerin “*istediği cevabı alabilmek için kalabalık ortamda ısrarcı davranıyor arkadaşlarından destek alıyor*” diyerek kendisini zorladığını anlatmaktadır. Katılımcılar, öğrenciler arasında asla uzlaşma sağlayamadıkları bir kesim olduğunu ve bu durumla baş etmede zorlandıklarını şöyle ifade etmektedirler:

“İslami akımlar DEAŞ gibi bir akıma meyilli olan bir genç. Açıkçası hiçbir şekilde yanaşmadı. Ne kaynak sunarsam sunayım genç hiç dinlemedi kesinlikle. Bu farklı akımlara meyilli olanlarda etki oranımız zor.” (MD 11)

“Deist gençlerden ziyade darul-harp dedikleri gençlerle temasımız çok oluyor. Mesela hafız, ihl mezunu bir genç vardı onlara mensup olmuş. Niye imamlik sınavlarına girmiyorsun dedim. Dedi ki ben bu düzende imamlik yapmam. Burası Darul harp dedi.” (MD 13)

“İŞİD Hakikat takipçisi bir genç vardı. Gençlerin içinde dururken beni köşeye sıkıştıracak hüküm ayetlerini sorar, bizi imansızlıkla itham ederdi.” (MD 18)

Katılımcıların görüşlerinden aktarılan hususlardan görüldüğü üzere özellikle yeniçağ akımları, inanç ile ilgili problemler, manevi danışmanlıkta sıkça dile getirilen konular arasındadır. Çok kadınla evlilik, eşcinsellik vb. konular da öğrencilerin sıklıkla dile getirdikleri hususlardandır. Bazı akımlara kapılıp manevi danışmanla iletişim kurmayan öğrencilerin de var olduğu görülmektedir.

İletişim dinamikleri kategorisinde üçüncü kod, iletişim zorlukları ve çözüm önerileri başlıdır. Din görevlilerine manevi danışmanlıkta üniversite öğrencileriyle iletişimde, danışmanlık görüşmesinde sorun yaşayıp yaşamadıkları ve yaşadıkları sorunları nasıl çözdükleri sorulmuştur. Din görevlileri, bu konuda farklı durumları örnek olarak aktarmış ve uyguladıkları çözüm önerilerini anlatmışlardır. MD 10, üniversite öğrencileri ile genelde iletişimde problem yaşamadığını olası problem durumlarında ortamı yumuşatarak

geçtiirdiğini söylemektedir. Bazı gençlerin kendisine *doğrudan –ben ateistim, sizinle işim olmaz- dediğinde o zaman biz de dostça konuşuruz* diyerek diyalog kurduğundan bahsetmektedir. Bazı katılımcılar, üniversite öğrencilerinin bir kısmının kendilerine ön yargılı olmaları ya da fevri davranışları nedeniyle bazı sorunlar yaşayabildiklerini anlatmaktadır. MD 1, üniversite öğrencilerinin bazen görüşme esnasında kendilerine sert çıkışları olduğunu, “*kaç kere geldim sizi bulamadım, neden odanızda yoktunuz gibi*” cümleler kurduklarını bu durumu gençliklerine vererek yine de onlara sıcak davranıp “*gel telafisini yapalım, sana bir şeyler ikram edeyim vb.*” sözlerle bu süreci geçtiirdiğini aktarmaktadır. MD 3, de benzer şekilde öğrencilerin bazılarının karşılaştıklarında “*benim sizin gibilerle işim olmaz*” diye olumsuz başladığını ama kendisinin iletişiminin çok güçlü olduğunu, öğrencilerdeki ön yargıyı kırabildiğini anlatmaktadır. MD 9’un görüşü şu şekildedir:

“Gençler soruları sorarken bazen hızlı giriyor, öfkeli oluyor. Ben önce onları bir yavaşlatıyorum. Tıpkı çukura giren arabanın amortisörünün arabayı yavaşlattığı gibi.”

Katılımcıların önemli bir diğer kısmı (MD 2, 5, 8, 12, 17, 18, 19, 20 ve 25) özellikle manevi danışmanlık görevlerinin ilk yıllarında tecrübe eksikliği nedeniyle öğrencilerle bir takım problemler yaşadığını ifade etmektedir. Zamanla birbirlerini daha iyi tanıdıkça ve gençlerin dünyasına alıştıkça sorun yaşamalarının azaldığını belirtmektedirler. MD 5, manevi danışmanlığa başladığında ilk günlerde “*Mesela ben ibadetlerle ilgili çok basit bir terim kullandığımda bakıyorum ki öğrenci ya hiç anlamamış ya da yanlış anlamış*” durumunu çok yaşadığını ifade etmektedir. Bazı katılımcılar (MD 2, 8 ve 17) manevi danışmanlığa ilk başlayanlardan olduklarını, 15 Temmuz darbe girişiminin de daha çok yeni olması sebebiyle öğrencilerin ilk başlarda çok uzak durduklarını anlatmaktadır. MD 12, manevi danışmanlığa ilk başladığı zamanlarda hiçbir öğrencinin talebini geri çevirmemeye çalıştığını, bu durumun öğrenciler arasında fark edildiğinde onların sürekli kendisinden bir şeyler istediğini, ancak gerektiğinde hayır demeye başlayınca iletişim sorunlarının çözüldüğünü aktarmaktadır. MD 18 ve 25’in görüşleri de şu şekildedir:

“Özellikle ilk gittiğim yıl, ilk zamanlar, ilk günler biraz zorluyor. Şimdi gidiyorsun yurda bir gençlik yeni bir nesil. Gençlerin hepsi kendi âleminde. Diyorsun kendi kendine ben bunlara nasıl yaklaşıp iletişim kuracağım. Anons ettiriyoruz. Anonsta -müftülükten Hoca geldi, arzu edenler salona geçsin-deniyor. Öğrenci hocayı duyunca aklına ölüm ve ölü yıkayıcı geliyor. Kendi aralarında gülüşmelerini duyuyorum, baya zorlanıyordum. Ama şimdi hiçbir zorluk kalmadı. İşin formatını öğrendik.” (MD 18)

“İlk başlarda gencin dilini yakalayamıyordum. Ben hemen ayet hadislerle dinî terimleri kullanarak bir ilahiyatçı konuşması yapıyordum. Gencin bu terimleri bilmediğinden haberim yok mesela.

Zamanla öğrendim ki çok basit gencin dilini yakalamak. Onlar daha basit konuşuyorlar. Peygamberimizin anlatım yöntemini uyguluyorum. Bir de ilk zamanlarda genç bana bir şey soruyor ben hemen sanki onu Müslüman yapma telaşına düşüyordum. Genç zaten Müslüman. Bunun onları bizden uzaklaştırdığını anlayınca terk ettim bu davranışı.” (MD 25)

Din görevlilerinin bir kısmı (MD 12, 16, 17, 19 ve 20) görevlendirdikleri kurum yönetimi ile iletişim zorlukları yaşadıklarını anlatmaktadır. MD 16 ise üniversite bünyesinde DİB genç ofiste görevlendirildiğinde bazı üniversite hocalarından karşı çıkanlar olduğunu “*siz rehberlik yapamazsınız bu iş PDR mezunlarının işi, Diyanet bu konuda yetkin ve yetkili değil...*” şeklinde konuştuklarını anlatmaktadır. MD 12 yurttan yapacağı faaliyetlerin duyurulmasında sıkıntı çıkardıklarını 18 yaş üzeri öğrencileri sabah namazına götüreceğinde “*izin belgeniz nerede, resmi yazıyı görebilir miyim*” şeklinde yurt müdürünün çıkışlarının olduğunu örnek vermektedir. MD 19 ve 20, karşılaştığı zorluğu şu şekilde aktarmaktadırlar:

“KYK’ya ilk başladığımda kurum yöneticileri belki biraz rahatsız oldular. Daha doğrusu bir dönem diyanetten oraya yönetici görevlendirmesi yapılıyordu. Beni de öyle sandılar bir türlü anlayamadılar, içeriğini oturtamadılar, bana oda vermeye yanaşmadılar, kendilerine durumu anlatmak istediğimde de benimle çok iletişim kurmuyorlardı ama öğrencilerle beraberken yanıma gelip ne yaptığımı kontrol ediyorlardı.” (MD 19)

“Göreve başladığım ilk yıllardı, kurumda psikolog var. Adli vaka olayı gibi bir durum anlatıyordu bir öğrenci sürekli bana gelip yalan mı doğru mu kestiremiyorum psikoloğu arayıp durumdan haberdar edeyim dedim. Bana pat diye---aaaa hocam o kelimeleri siz kullanamazsınız, siz bizim mesleğimizi yapamazsınız dedi. Ben de polisi aramalıyız dedim. Siz karar veremezsiniz falan dedi. Sonra o da anladı, polisi aradı, geldi odama bana ben yanılmışım, kusura bakmayın falan dedi, sorun çözüldü.” (MD 20)

Katılımcıların bir kısmı (MD 6, 11 ve 17) üniversite öğrencilerinin farklı özel durumları nedeniyle zorlandıklarını anlatmaktadır. MD 6 psikolojik tedavi gören öğrencilerle ya da aslında tedavi alması gerekirken tedaviyi reddeden psikolojik sorun yaşayan öğrencilerle iletişimde zorlandığını aktarmaktadır. MD 17 öğrenciler arasında “*uyuşturucu bağımlısı olan gençlerle iletişimde zorlanıyorum*” diye durumu aktarmaktadır. Bu tür durumlarda doktora ve psikoloğa yönlendirme yaptığını ama öğrenciyi zor ikna ettiğini kendisinin manevi desteğe devam ettiğini aktarmaktadır. MD 11 yaşadığı zorluğu şu şekilde ifade etmektedir:

“Özellikle kendisini görülmeyen güçlerin idare ettiğini söyleyen gençler var. Üç harfliler bana musallat oldu diyorlar. O noktaya gelen genç zaten muhtarip sağlıklı değil, zorlanıyorum o gençlerle irtibat kurmada.”

Din görevlilerinin bir diğer kısmı (MD 4, 5, 11 ve 19) asli görevlerinin Kur’an kurs öğreticiliği, imam hatiplik olması sebebiyle karşılarında alışık olmadıkları hedef kitleden

dolayı bazen zorlandıklarını dile getirmektedirler. Katılımcılar, aynı zamanda mesleklerinden dolayı bazı öğrencilerin kendilerine ön yargı ile yaklaştıklarını söylemektedirler. MD 19, Kur'an kurs hocası olarak manevi danışmanlık yapmasının öğrencilerin önyargısına neden olduğunu kıyafetinin hatta *“manevi danışman tabelasındaki manevi kelimesi bile korkutuyor bence. Ön yargıya neden oluyor”* şeklinde ifade etmektedir. MD 5 yurtlarda çok heterojen bir kitle olduğunu, yurt idaresine gidip *“biz manevi danışman istemiyoruz, Kur'an kurs hocasının burada ne işi var”* şeklinde itiraz eden bazı öğrencilerin bulunduğunu söylemektedir. MD 4, öğrencilerle iletişimde sorun yaşamadığını ama ilk başta kendini anlamlandırma sorunu yaşadığını aktarmaktadır. Yurtta manevi danışman olarak görevlendirilse bile sonuçta Kur'an kursu öğreticisi olduğunu, kurslarla yurt ortamının çok farklı olmasının özellikle de üniversite öğrencilerinin dilinin çok farklı olması nedeniyle nasıl tavır alacağını belirlemekte zorlandığını aktarmaktadır.

Katılımcıların bir kısmı (MD 3, 5 ve 15) öğrencilerle güçlü bir iletişim kurabilmek için bazı yöntemlere başvurduklarını söylemektedir. MD 3 iletişimi güçlendirmek için eli açık olmanın gerektiği kendisinin öğrencilere sürekli ikramda bulunduğu gibi yurttaki güvenlik görevlisinden destek elemanına varıncaya kadar selam verip konuştuğunu onlara da pasta, börek ikram ettiğini aktarmaktadır. MD 5 ise hoca oldukları için öğrencilerin kendilerinden çekindiklerini onları eleştirip yargılayacaklarını zannettiklerini bu algıyı kırınca çok rahat ilerlediklerini aktarmaktadır. Düşüncelerini şu şekilde *“Ben kendi ailemi gösteriyorum açık olanlar var diyorum. Bu onları rahatlatıyor. Onları dışlamayacağımı düşünüyorlar. Önemli olan gençlerin düşüncelerini rahatça ifade edebilmeleri bizim onlara bu imkânı sağlamamız”* diye açıklamaktadır. MD 15 anlayışlı davrandıkları için pek çok öğrencinin evde anne babasına iletişime kapalı olduğu konularda kendilerine açıldıklarını ifade etmektedir.

Din görevlilerinin yukarıdaki ifadelerinden öğrencilerle ya da görevlendirildikleri kurumla iletişimde bazı zorluklar yaşadıkları görülmektedir. Üniversite öğrencileri ile iletişimde tecrübe ve beceri kazanıncaya kadar bir takım sorunlarla karşılaştıkları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte din görevlilerinin pek çoğunun sürekli kendilerini güncelleyerek geliştirmeye çalıştıklarını, farklı alanlarda okumalar yaparak, sosyal medyayı aktif olarak kullanarak öğrencilerle iletişimlerini güçlendirmeye çalıştıkları gözlemlenmiştir.

4.2.2. Manevi danışmanlığın etkileri

Din görevlilerine, manevi danışmanlıkta karşılaştıkları zorluklarda destek aldıkları avantaj ve güçlü yönleri ile geliştirilmesi gerektiği alanları sorulmuştur. Verdikleri cevaplar iki başlıkta ele alınmıştır.

Manevi danışmanlığın etkileri kategorisinde birinci kod, avantajlar ve güçlü yönler başlığıdır. Din görevlilerine manevi danışmanlık görevlerinde kendilerine avantaj sağlayan özellikleri sorulmuştur. Katılımcılar, sahip oldukları güçlü yön olarak DİB bünyesinde çalışan din görevlisi olmaları olduğunu söylemektedirler. Din görevlileri, bu özelliklerinden güç aldıklarını ve bu unvan ile toplum içerisinde statü sahibi olduklarını ifade etmektedirler. Aynı zamanda bu unvanın kendilerine güven duyulmasını sağladığını belirtmektedirler. DİB'in anayasal bir kurum olması, görevlilerinin yasalar çerçevesinde hareket ediyor olması, manevi danışmanlık yapanların en az ön lisans düzeyinde eğitime sahip olması, güvenilirliğini artıran özellikler olarak din görevlileri tarafından ifade edilmektedir.

Din görevlileri, toplumun her kesimine hitap ettiklerini, hedef kitlelerini, belirli yaştan veya aynı sosyoekonomik sınıfa mensup kişilerden oluşmadığını aktarmaktadırlar. Bu durumun din görevlisinin toplumdaki her bireyle iletişim kurma ve onlara rehberlik etme becerisini artırdığını düşünmektedirler. Katılımcıların büyük bir kesimi (MD 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 19, 20, 23 ve 24) bu sebeplerden ötürü ilk planda din görevlisi olmayı güçlü yön olarak nitelemektedirler. Katılımcılar, din görevlisi olmalarının kendilerine sürekli toplumla hemhal olma ve her yaş grubuna eğitim verme olanağı sağladığı için bir avantaj olduğunu aktarmaktadırlar. Göreve başladıklarından bu yana yediden yetmişe her yaş grubuna her statü ve eğitimdeki kişiye hitap etme becerisi kazandıklarını söylemektedirler. MD 2 ve 12'nin görüşleri şu şekildedir.

“En güçlü yönüm din görevlisi olmam. Toplum ne kadar kötü olaylar, FETÖ vb. şeyler yaşasa da hocaya, imama ve diyanete karşı saygı-sevgi hepsinden önce geliyor.” (MD 2)

“Din görevlisi olmam güçlü yönüm. Karşı tarafa bi saygınlık, hoca imajı veriyor. Memur profili bir saygı duymalarını sağlıyor. Bir alt yapımız var. Burada çalıştığına göre belli oranda bir ilmi seviyesi var diye düşündüklerinden saygı duyuyorlar. Bir de güven veriyor din görevliliği.” (MD 12)

Bununla birlikte katılımcıların bir kısmı (MD 1, 7, 17, 21, 25 ve 26) manevi danışmanlıkta din görevlisi olmanın iletişim kurulan kişinin bakış açısına göre avantaj ya da dezavantaj olduğunu söylemektedir. Din görevlisi olmanın gençlerle iletişimi güçlendirdiği zamanlar olduğu gibi iletişimin hiç başlamamasına neden de olabildiğini düşünmektedirler. MD 17,

bazı öğrencilerin özellikle din görevlisinden uzak durduğu, hatta yurttan bulunmasından bile rahatsız olup bu duruma karşı çıktığını anlatmaktadır. MD 7 ise din görevlisi olmasının kendisi için en değerli özelliği olmasına rağmen toplumda ve öğrenciler arasında “*işte bak bu bir imam nihayetinde*” şeklinde küçümseyici ifadelerin ve tavırların olduğunu söylemektedir. MD 21 din görevlisi ve DİB aleyhinde çok güçlü bir algı operasyonu yapıldığı, önce bu algıyı kırmakla uğraştıklarını, bazen de başarılı olamadıklarını anlatmaktadır. Hatta bazı öğrencilerin, “*siz Diyanet görevlisi, devlet memuru olduğunuz için sizin programlarınıza katılmıyorum*” dediğini aktarmaktadır. MD 1, yurttan öğrencilerin, kendisini lezbiyen olarak tanımlayan arkadaşlarına kendisini tavsiye edip bir de manevi danışmanla görüşsen dediklerinde o öğrencinin, “*ne işim olur benim onun vaazına ihtiyacım yok*” dediğini aktarmaktadır. Katılımcılar, genel olarak öğrencinin dine bakışı soğuk ise kendilerine de soğuk olduğu, dine bakışı sıcak ise manevi danışmana sıcak olduğunu ifade etmektedirler. MD 25, din görevlisi olmasının sadece öğrencilerin bakış açılarına göre değil aynı zamanda KYK yönetiminin bakış açısına göre de zayıf ya da güçlü yön olarak değişebildiğini ifade etmektedir.

Din görevlilerinin güçlü bir yön, avantaj olarak ifade ettikleri bir diğer husus, kişilik özellikleridir. Katılımcıların önemli bir çoğunluğu (MD 1, 3, 4, 7, 8, 9, 11, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22 ve 23) bu kanaati taşımaktadır. Güçlü yön olarak zikredilen kişisel özellikler; sıcakkanlı, sevecen olma, sevgiyle yaklaşım, güler yüzlülük, fedakârlık, cömertlik, samimiyet, ikna kabiliyeti, iletişim becerisi, sabırlı, neşeli ve çözüm odaklı olma gibi olumlu değerlerden oluşmaktadır. Katılımcıların bir kısmı (MD 1, 7, 15, 18, 22 ve 23) kişilik özelliği olarak sevgiyle yaklaşım ve gençleri sevmeyi dile getirmektedir. MD 1, “*En güçlü yönüm gençleri çok seviyorum, onların her biri sanki kendi evladım*” şeklinde MD 15 ise “*Gençler benim kırmızı çizgim, çok seviyorum onları*” diyerek öğrencilere sevgiyle yaklaşımını bu şekilde dile getirmektedirler. MD 20 avantaj sağlayan özelliğini “*çok sıcakkanlı ve neşeli olmam sürekli güler yüzlü olmam*” şeklinde açıklamaktadır. MD 3 kişilik özelliği ile ilgili görüşünü şu şekilde ifade etmektedir:

“Güçlü yönüm ikna ederim. Ben bu konuyu açmışsam mutlaka onların ilgisini çekerim. Ben görüşümü iyi açıklar karşımdakini ikna ederim”

MD 11, normal hayatta çabuk sinirlenme özelliğine sahip olsa da işin içinde öğrenciler olunca çok hoşgörülü ve anlayışlı davranabildiğini söylemektedir. MD 7, “*fedakâr ve insani bir duruş*”a sahip olmasının güçlü yönü olduğunu dile getirmektedir. MD 15, sükûnetini hiç kaybetmeyen ve karşı tarafı bir şekilde ikna edebilen bir kişiliği olduğunu, bunu da uzun yıllar

esnaflık tecrübesine bağladığını, MD 18 ise en önemli gücünün bu işi hasbilikle yapması olduğunu aktarmaktadır. İmam-hatip olarak görev yapsa belki çok rahat hareket edeceğini, kendisine ve ailesine zamanı kalacağını, çoğu zaman imam-hatiplik görevine ilaveten manevi danışmanlık yaptığını “*dava bilincimdeki uhrevi boyut Ahiret hazırlığı*” düşüncesinin fedakâr olmasını sağladığını aktarmaktadır. Katılımcıların kişilik özellikleri ile ilgili dile getirdikleri diğer özellikler şu şekildedir:

“En güçlü yönüm Müslüman kimliğiyle güler yüzlü biri olmam bence. Bu çok dikkat çekiyor bence. Moralim ne kadar bozuk olursa olsun arabamda şöyle bir dururum. Nefes alırım gülerek girerim.” (MD 4)

“Fedakâr olmam. Gençlere çok farklı aktiviteler yapıyorum. Mesela camim biraz şehrin dışında. Ben cami bahçesine bir hayvanat bahçesi kurdum adeta. İsteyen gençlerimin her birine birer hayvan emanet ettim. Onlar beslediler, hayvanı onlar takip ettiler. Her bir gencim adına bahçeye ağaç diktik. Ağacın gelişimi ile onlar ilgilendiler.” (MD 9)

“İkinci güçlü yönüm; gençle genç olabilmem, onlarla sıkı arkadaşlıklar kurabilmem güçlü yönüm. İlk adımı ben atıyorum. Yüzde seksen oranında iletişimi ben başlatıyorum. İletişim becerim güçlü. Psikolojik olarak güçlüyüm.” (MD 23)

Katılımcıların bir diğer kısmı (MD 5, 9, 13 ve 25) tecrübe, spor ve sanatsal becerilerin güçlü yönü olduğunu söylemektedir. Mesleki açıdan sahip olduğu tecrübenin özellikle bir spor dalında lisanslarının olması ya da bir çalgı aleti çalabilme becerilerinin öğrencilerle iletişim ve danışmanlık sürecinde avantaj olduğunu aktarmaktadırlar. Mesleki tecrübelerinin toplumla sürekli hemhal olmalarını, toplumun nabzını tutma ve onlarla iletişim kurabilme noktasında beceriler kazandırdığını bunun da güçlü yönleri olduğunu söylemektedirler. MD 25, “*izci liderliğimden gelen disiplin, düzen ve grupta hareket etme becerim*” diyerek öğrencilerle diyalogunu güçlendirdiren kendisine avantaj sağlayan özelliğini açıklamaktadır. MD 9, hem spor ile ilgilendiği hem de müzik aleti çalabildiğini, öğrencilerle diyalog kurarken ilk başta bu özelliklerinin ona çok avantaj sağladığını anlatmaktadır. Aynı zamanda çok yönlü olmaya gayret edip pek çok alanda eğitim (çocuk-ergen eğitimi, aile eğitimleri vb.) aldığını, bu eğitimlerin kendisine olaylara farklı bakma becerisi kazandırdığını dile getirmektedir. MD 12, “*Ben çok aktif birisiyim. Sportif alanlarda çok iyiyim, öğrenciler bu duruma çok ilgi gösteriyor*” diyerek durumunu aktarmaktadır.

Katılımcılardan (MD 6, 10 ve 21) güçlü yön olarak kurumdaki idareci ve aile desteğini dile getirmektedirler. MD 10, ise ailesinin çok büyük bir avantaj olduğunu, hiç geç kalma telaşı, korkusu yaşamadığını, istediği zaman öğrencileri evine davet edebildiğini aktarmaktadır. MD 21 “*Benim en büyük gücüm, güçlü yönüm idarecim. Eğer benim kurumum benim arkamda*

durmazsa bu kadar başarılı olamam. Onların desteği olmadan ilerlemem mümkün değil” diyerek avantaj olarak gördüğü hususu dile getirmektedir.

Din görevlilerinin kendilerine avantaj sağlayan en önemli özelliklerinin din görevlisi olmayı söylemeleri, mesleklerini sevdiklerinin de bir göstergesidir. Mesleklerinden aldıkları güç ve kişisel özelliklerinin yanı sıra ekstra sahip oldukları becerilerin manevi danışmanlık sürecinde artı değerleri olduğu görülmektedir. Araştırma esnasında katılımcıların bahsettikleri kişisel özellikler ve mesleklerine olan sevgi gözlemlenen hususlardandır. Katılımcılar çoğunlukla kendi kişisel özelliklerini ve mesleki unvan ve tecrübelerini güçlü yön olarak söylerken sadece iki katılımcı kendisiyle doğrudan alakalı olmayan iki hususu dile getirmektedir.

Manevi danışmanlığın etkileri kategorisindeki ikinci kod, dezavantajlar ve geliştirilmesi gereken alanlar başlığıdır. Din görevlilerine manevi danışmanlıkta dezavantaj alanların ve kendilerinde geliştirilmesi gereken özelliklerinin neler olduğu sorulmuştur. Katılımcıların önemli bir kısmı kendilerini değerlendirip dezavantaj olarak gördükleri özellikleri söylemişlerdir. Din görevlileri, bu başlık altında dezavantaj olarak 2 ayrı kategoride düzenlenebilecek özellikleri dile getirmektedirler. İlki manevi danışmanlık sürecinde kendileri ile ilgili dezavantaj alanlarıdır. Diğeri ise kendileri ile doğrudan ilgili olmayıp kurumsal bazı özelliklerden dolayı dezavantaj haline gelen durumlardır. Katılımcıların bir kısmı ise (MD 4, 8, 16, 17, 20 ve 23) hiç dezavantaj durumlarının olmadığını dile getirmektedir.

Katılımcıların önemli bir kısmı (MD 1, 2, 3, 5, 6, 7, 11, 12, 14, 15 ve 24) bazı kişisel özelliklerini dezavantaj olarak tanımlamaktadır. Kişisel özelliklerinden kaynaklı bazı özelliklerinin manevi danışmanlık yaparken kendilerinde zayıf noktalara neden olduğunu dile getirmektedirler. Kişisel özellikler başlığı altında çekingen olma, çabuk pes etme, hemen kırılma, duygusal yaklaşım, yufka yürekli olma vb. özelliklerini söylemektedirler. Özellikle en çok dile getirilen hususlardan biri duygusal olmadır. MD 3 ve 5’in bu konudaki görüşleri şöyledir:

“Ben fazla duygusalım. Beni çabuk kandırabiliyorlar. Duygusallığın artıları da oluyor zaman zaman ama birkaç tane öğrenci zor durumda olduğunu söyleyerek benden maddi destek almıştı. Öğrencilerin o destekle İstanbul’a gezmeye gittiklerini öğrenince üzüldüm mesela.” (MD 3)

“Çok duygusal yaklaşım profesyonellik için birkaç yıl gerekli onu anladım. Herkesi kurtarabilirim sandım. Bu his bana hata yaptırdı.” (MD 5)

MD 7 ise yufka yürekliliği ve duygusallığı nedeniyle öğrencilerin sorunlarına çok üzüldüğünü bunu evine taşıdığını aktarmaktadır. MD 12, genel olarak çekingen ve a sosyal biri olduğunu,

ilk adımı atmakta zorlandığını, iletişim başladıktan sonra diyalogu devam ettirebildiğini ama başlatmakta sıkıntı çektiğini söylemektedir. MD 1 ve 2'nin görüşleri de şu şekildedir:

“Zorlandığım zayıf noktalar daha girişken olabilirim. Mesela ben yüzlerde olumsuz ifade görünce çok zorlamıyorum. Benim gardım çabuk düşer. Oradan ayrılırım mesela.” (MD 1)

“Herkesin zayıf yönü var tabi benim de var. Şimdi ben biraz tez canlıyım. Demin dedim sabırlı olmak lazım, sıkıkmamak lazım diye ama bazen tökezlediğimiz oluyor ister istemez.” (MD 2)

Bir kısım katılımcılar (MD 5, 6, 10, 14, 15, 25 ve 26) öğrencilerin okudukları kitap, dergi, izledikleri filmler, takip ettikleri sosyal medya hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadıklarını, bu alanlarda kendilerini geliştirmeleri gerektiğini söylemektedir. Özellikle sosyal medya fenomenlerinden bihaber olmalarının, sosyal medyada kullanılan kavramlardan uzak olmalarının iletişimlerini baltaladığını aktarmaktadırlar. MD 10 bazen gündeme yetişemediğini öğrencilerle bir araya geldiklerinde öğrencinin “*Hocam sosyal medyadaki şu olay hakkında ne düşünüyorsun*” sorusuna cevap veremediğini bunun dezavantaj noktası olduğunu aktarmaktadır. MD 14, sosyal medya ve dijital dünyaya çok yabancı olduğunu, gençlerin sosyal medya fenomenlerini sorup konuşmak istediklerini, özellikle de gençlerin izledikleri filmlere çok yabancı kaldığından gençlere ulaşmakta zorlandığını aktarmaktadır. MD 6 ve 9'un görüşleri şu şekildedir:

“Zayıf yönüm, az okumam, çünkü okumaya ağırlık vermek, kelime hazinesinin geniş olması önemli mesela. Gençler konuşulan kelimelere dikkat ediyor, telaffuzun doğruluğuna.” (MD 6)

“Psikolojik eğitimimizin olmaması zayıf yönümüz. Çünkü her çeşit soru bize geliyor, ayet ve hadislerle hemen cevap verebileceğiniz sorular değil. İlk başta o kişiyi yüz hareketlerinden mimik ve yüz ifadesinden anlamayı bilmemiz gerekiyor. İletişim tekniklerinden hangisini kullanacağımızı bilmemiz gerekiyor.” (MD 9)

MD 26 farklı bir açıdan bakarak şöyle anlatmaktadır:

“Bir diğer zayıf yönümüz kapalı toplum olmamız. İmam hatip ilahiyat camiasında yetiştiğimizden toplumun diğer kesimlerine ulaşmakta zorlanmamız. Gelişen dünyayı takip konusunda sorunumuz var. Gençlerin dünyası bambaşka sanal dünya, sanal âlem. Gençler artık buradan alış veriş yapıyor buradan eğleniyor, dini bile buradan öğreniyorlar.”

Katılımcıların bir diğer kısmı (MD 13, 14, 22, 25 ve 26) kurumsal bazı özelliklerin, dezavantaj haline geldiğini dile getirmektedir. 2015-2016 eğitim öğretim yılında başlayan bu sürecin henüz kadrolaşmaması, görevlendirme ile devam ediyor olması, din görevlisinin ve DİB'in itibarsızlaştırılmaya çalışılmasının manevi danışmanlıkta dezavantaj olarak karşılına çıktığını belirtmektedirler. MD 13, manevi danışmanlığın görevlendirme ile devam etmesi nedeniyle manevi danışmanların “*hepsinin eğitim durumlarının aynı olmaması*” durumunun

standardın yakalanmasına engel olduğunu uygulamada bazı farklılıklara zemin hazırladığını ifade etmektedir. Kurumsallaşmanın olmaması ve görev tanımının net olmayışı da söylenen diğer hususlardandır. Maddi desteğin düzenli ve sistemli olmayışı ve bazı KYK yönetiminin manevi danışmanlığa farklı yaklaşmasının diğer dezavantaj alanları olduğu, din görevlilerinin dile getirdikleri konulardır. Bu duruma dikkat çeken MD 15 ve 24'ün görüşleri şu şekildedir:

“Asıl problemlerden biri de manevi danışmanlığa yönlendirilen/tercih eden arkadaşlar olarak motivasyonumuz düşük. Çünkü çalışma saatleri zor, tamam bunu bilerek başlıyoruz. Ama 6 ay sonra durumumuzun ne olacağını bilmiyoruz.” (MD 15)

“Manevi danışmanlık kurumsal anlamda bir görev olmadığından sürekli görevlendirmelerle yürütüldüğünden, bu sene ben varım seneye kim var bu biraz bizim zayıf yönümüz oluyor ve bizi güçsüzleştiriyor” diye durumu aktarmaktadır.” (MD 24)

Katılımcılardan ikisi (MD 7 ve 11) yaşlarının genç olmamasının dezavantaj oluşturduğunu söylemektedir. Erkek öğrencilerin, özellikle fiziksel aktiviteye ağırlık ve önem verdiğinden daha genç manevi danışman beklentisinde olduklarını ifade etmektedirler. MD 7 “*yakında 50 yaş olacağım pergel iyice açılacak*” şeklinde düşüncesini aktarmaktadır. MD 11'in görüşü şöyledir:

“Daha genç olsam iyi olur, bazen gençleri anlamak da zorlandığım oluyor. Bazen daha genç bir imam arkadaş ile konuştuğumda onun düşüncelerine baktığımda o zaman diyorum ki bu yaş ile alakalı o yaş demek ki daha farklı. Jenerasyon farkı var.”

Katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde manevi danışmanlıkta tecrübenin azlığı, öğrencilerin dünyasını anlayamamak, yeterli donanıma sahip olamamak din görevlilerinin dezavantaj alanlarıdır. Kurumsal bazı sorunların da kendileri için zorluk alanı oluşturduğu ifade edilmektedir.

4.2.3. Öğrencilerin manevi danışmanlık deneyimleri

Üniversite öğrencilerine manevi danışmanla etkileşimleri sorulduğunda verdikleri cevaplar doğrultusunda manevi danışmanlık deneyimleri, iki başlık altında incelenmiştir. İhtiyaç nedenleri ve ortaya çıkış koşulları ile manevi danışmanlığın katkıları olarak analiz edilmiştir.

Manevi danışmanlık süreci temasının üçüncü kategorisi, öğrencilerin manevi danışmanlık deneyimleri başlığıdır. Bu kategoride birinci kod, ihtiyaç nedenleri ve ortaya çıkış koşullarıdır. Üniversite öğrencilerine manevi danışmanla nasıl bir etkileşimlerinin olduğu, görüşmelerinin nasıl ve neden gerçekleştiği sorulduğunda katılımcılar birden farklı nedenlerden ötürü manevi danışmanla iletişim kurduklarını anlatmaktadırlar. Öğrencilerin bir kısmı yurtda ilk başlarda manevi danışmana pek anlam veremediklerini ya da ilk başta

görüşmeye sıcak bakmadıklarını ama yaşadıkları bazı durumlar nedeniyle yanlarına gittikten sonra da manevi danışmanlarıyla hep görüştüklerini söylemektedirler. Öğrencilerin ihtiyaç nedenleri ve manevi danışmanlığa onları götüren koşullar aşağıda açıklanmaktadır.

Katılımcıların bir kısmı (ÜÖ 1, 16, 8, 19, 20, 21 ve 22) soru ve sorgulamalarına cevap bulmak için manevi danışmanla etkileşime geçtiğini aktarmaktadır. Katılımcılar, öğrencilik yıllarında en doğal bir durum olarak oturup birbirleriyle bir konuda tartıştıklarını anlatmaktadırlar. Bu tartışma ortamlarında neyin doğru olduğunu öğrenmek istediklerinden manevi danışmanlarına sık sık başvurdıklarını söylemektedirler. Her konuda çok rahat bir şekilde sorularını sorabildiklerini anlatan ÜÖ 8 “*Mesela geçen bir arkadaş, mevlidi şeriflerin şirk olduğu kanaatindeydi, Hocaya sorduk bunu, hem bize öğretti hem de Hocam, vehhabi eğilimli o arkadaşın düşüncesini düzeltti*” diye örnek vermektedir. ÜÖ 19, ergenlikten bu yana dinle ilgili sorularının manevi danışman sayesinde çözüme kavuştuğunu, özellikle kader inancı ve reenkarnasyon konularında çok sorularının olduğunu aktarmaktadır. ÜÖ 1 ve 21’in görüşleri şu şekildedir:

“Şimdi şöyle insanın aklında sorular, sorgulamalar varsa ve bunlar doğru bir şekilde cevaplar bulursa o şeye daha çok bağlıyor. Dinle ilgili tehlikeli sorular vardı kafamda, kimseye de soramıyordum. Benim sorularım oldukça farklıydı.” (ÜÖ 1)

“Bir araya geliyoruz ateist de var agnostik de var deist de var. Muhafazakâr öğrenciler de var. Böyle bir yerde mesela evrim teorisine inanan ya da evrim teorisini artık çürütülemeyecek iddia olduğunu savunan bir arkadaşımızla hocamız gece 1’e, 2’ye kadar konuştu. O arkadaşla üflemeden söylenmeden çok sakın bir şekilde gece yarısına kadar konuştu.” (ÜÖ 21)

ÜÖ 22, yakın arkadaşının kader inancı ve Allah inancı ile ilgili işin içinden çıkamadığı sorularının olduğu, sorguladıkça daha da kötüye gittiğini arkadaşını manevi danışmanına götürdüğünü anlatmaktadır. Yaşadıkları süreci “*Meryem Hoca ile konuşa konuşa arkadaş kendine geldi, içine girdiği sorgulama girdabından kurtuldu*” diyerek ifade etmektedir. Bir diğer katılımcı ÜÖ 20 manevi danışmanına sorduğu soruları şu şekilde aktarmaktadır:

“Mesela benim çok kafama takılan dinî sorularım vardı. Onları soruyordum hep. Kur’an’a neden abdestli dokunamıyorum gibi ilmi hal sorularımı soruyordum. Kadının çalışma hayatı İslam’a göre. Manevi rehber sorularımı cevapladı. O an bilemese de sonra araştırır dönüş yapardı.”

Katılımcıların bir diğer kısmı (ÜÖ 2, 7, 9, 12, 13, 20 ve 21) öğrencilik yıllarında psikolojik açıdan zorlandıklarında okula alışma süreçlerinde manevi danışmanla iletişime geçtiklerini anlatmaktadır. ÜÖ 2 manevi danışmanı ile görüşme sürecini şöyle anlatmaktadır:

“Çok daralıyordum, çok bunalmıştım. O sırada İsmail Hoca ile yurdun lobisinde karşılaştım. O güne kadar faaliyetlere katılmıyordum. Bana dedi ki gençlik merkezinde buluşacağız, kestane

pişiriyoruz. Hadi sen de gel. Ben direk montumu alıp çıkmışım, hızlıca gitmişim bi baktım onların yanındayım.”

Üniversite öğrencileri evden ayrılmaları, ailelerinden uzak bir halde bir şehirde yaşamaya başlamalarından ötürü manevi açıdan büyük bir boşluğa düştüklerini bu boşluğu doldurabilmek adına bazı arayışlara girdiklerini, sıkıntısını paylaşacak kişiler aradıklarını böyle bir zamanda manevi danışmanıyla tanıştıklarını aktarmaktadırlar. Manevi danışmanından sevgi, şefkat ve ilgi gördüğünü ÜÖ 24 şöyle aktarmaktadır

“Aysun Hocayı paylaşamazdık kendi aramızda. Beni daha çok seviyor hayır beni diye tartışırdık. Mesela ben okuldan geldiğimde direkt Aysun Hoca'nın yanına giderdim hiç vakit kaybetmeden. Onu gördüğümde günün yorgunluğu gider, daha mutlu hale gelirdim. Hemen okulda olup bitenleri anlatmaya başlardım.”

Okula alışmakta çok zorlandığını anlatan ÜÖ 4 okula uyum sürecini manevi danışmanın telkinleriyle atlattığını şu şekilde aktarmaktadır:

“Bu zorluklar sonunda dedim ki kendime bursumu alınca biletimi alıp memleketime geri döneceğim. Yapamıyorum alışık olmadığım şartlardan dolayı. Böyle bir şey yaşamıştım ve gidip manevi danışmanla konuşmuştum. Neredeyse okulu bırakıyordum. İyi ki o gün manevi danışmanımın yanına gitmişim.”

İstişare etmek, danışmak için manevi danışmanıyla etkileşime geçme dile getirilen bir diğer sebeptir. Katılımcılar (ÜÖ 3, 14, 17, 18 ve 20) özellikle insani ilişkilerinde sorun yaşadıklarında kendilerinden tecrübeli biriyle konuşma ihtiyacı duyduklarını, üniversiteden önce bunu aileleriyle ya da okul öğretmenleriyle gerçekleştirirken üniversitede manevi danışmanlarına başvurduklarını anlatmaktadırlar. ÜÖ 3, bu durumu şu şekilde anlatmaktadır:

“KYK yurdunda odada bir sürü kişiyle yaşayıp bir arada yaşama sanatını sergiliyoruz. Böyle bir ortamda en yakın arkadaşım dahi olsa sıkıntıya uğradığım ve ne yapacağımı bilemediğim zamanlarda manevi rehber sonuçta görmüş geçirmiş bilgili bir kişi. Kendisinin bize vereceği önerilere güvendiğimiz için yani hocam ben ne yapmalıyım bu konuda bana yardımcı olun diye ona danışıyordum.”

ÜÖ 20 karşı cinsle ilgili konuda manevi danışmanıyla çok istişare ettiğini, çok sonraları manevi danışmanının kendisine çok kıymetli bir rehberlik yapmış olduğunu anladığını ifade etmektedir. Manevi danışmanıyla konuşmasan “*neredeyse bir anlık heves ile ailemden dahi habersiz evlenecektim*” diye yaşadığı durumu örnek olarak vermektedir. Katılımcılar arkadaşlık ilişkisinde zorlandığı için ve ailevi nedenlerle manevi danışmanına başvurduğunu şu şekilde aktarmaktadırlar:

“Mesela benim çok çatışma yaşadığım bir arkadaş ilişkim vardı. Oda arkadaşımdı ve sıra arkadaşımdı. Biz onunla büyük bir kavga ettik. Bizim onunla yeniden bir araya gelmemizi manevi danışmanım sağladı. Sağlıklı bir ilişki nasıl yürütülür onun kanalıyla öğrendik.” (ÜÖ 22)

“Mesela ben de şöyle bir şey yaşadım. Ailemin beni sevmediğini düşünüyordum. Evime hiç gitmek istemiyordum. Annemin babamın beni sevmediğini Rıza Hoca ile konuştum. Anne babanın aslında tüm kardeşleri eşit sevdiğini, şöyle davrandıklarını ama benim şöyle yorumladığımı bir baba gözüyle olayın böyle olduğunu anlattı. Beni ikna etti ailemle ilişkim daha güzel hale geldi. Aslında onların beni sevdiğini de hissettim.” (ÜÖ 23)

Katılımcılardan bir diğer kısmı (ÜÖ 11, 15, 19 ve 24) manevi danışmanlıkla etkileşimlerinin, manevi rehberlik, fırtınalı gençlik döneminde öğrencinin elinden tutma, yanlıştan koruma olarak gerçekleştiğini söylemektedir. Bu duruma dikkat çeken ÜÖ 11, “*Ben arkadaşlarımla her gece barlara giderdim. Bir gün akşam içimde çok pişmanlık oluştu, nasıl oldu bilmiyorum kandil gecesi miydi ama manevi danışman odasına gittim. Çok emek verdi bana çok uğraştı ama sonunda kısmen de olsa düzeldim sayılır, hala benimle ilgileniyor*” şeklinde yaşadıklarını aktarmaktadır. ÜÖ 19, öğrencilik yıllarında zararlı bir takım alışkanlıklar edinmediğini ama hayatın boş olduğunu düşündüğünü, bir yandan gençlik bunalımları diğer yandan haz ve tutkularının önüne geçmekte zorlandığında manevi danışmanlığın kendisine rehberlik yaptığını anlatmaktadır. ÜÖ 24 manevi danışmanlıkta yaşadığı uzun süreci şu şekilde aktarmaktadır:

“Ben farklı akımlara, eğlencelere gideyim oralarda eğleneyim diyen biri idim. Hayatın gayesi tek oymuş gibime geliyordu. Aysun Hoca bana özümü buldurttu. Çok yumuşak geçişle. Ama beni adam etmesi seneler aldı. Oturuyoruz konuşuyoruz tamam uzak durayım diyorum bi bakıyoruz. Arkadaşım gelip konuşuyor hemen barışıyoruz arkadaşla ben hemen o taraflara yöneliyorum. Yani kanı deli akan bir kızım azıcık tehlikeli şeylere meraklıyım. Sürekli gözü benim üzerimdeydi. O yüzden O, benim manevi annem. 5 senedir bana emek verdi.”

ÜÖ 5 fakültedeki Diyanet öğrenci kulübü vasıtasıyla manevi danışmanı ile iletişime geçtiğini, rastgele gördüğü bir faaliyete katıldıktan sonra sıklıkla manevi danışmanı ile etkileşime girdiğini aktarmaktadır. Katılımcılardan iki tanesi (ÜÖ 8 ve 13) ilahiyat fakültesi öğrencileri oldukları için mesleki açıdan takviye olsun diye özellikle Kur'an dersine katıldıklarını aktarmaktadır. ÜÖ 8 ilahiyat fakültesini kazandığında imam hatip lisesi mezunu olduğu için hiç zorluk yaşamayacağını, çok kolay bir öğretim süreci olacağını düşündüğünü ama durumun hiç de zannettiği gibi olmadığını ifade etmektedir. Manevi danışmandan “*okulu benimsememde manevi destek aldım, aynı zamanda Arapça ders takviyesi*” şeklinde danışmana başvurmasını aktarmaktadır. ÜÖ 13 aynı duruma dikkat çekerek:

“Kur’an derslerinde bize çok yardımcı oluyor. Üniversitede ilahiyat okumayanlar da Kur’an öğrenmek için başvuruyorlar. Biz Kur’an’ı geliştiriyoruz, bilmeyenler de yeni öğrenmeye başlıyor. Ben DİB’in böyle bir yer olduğunu bilmiyordum. Okuduğum şehir küçük bir yer ama manevi rehber sayesinde sanki İstanbul gibi oldu benim için”

Üniversite öğrencilerin ifadelerinden manevi danışmanlığın iyileştirme, uzlaştırma, destekleme ve rehberlik etme boyutlarında geçerli olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna ilaveten manevi danışmanlığın farklı ihtiyaçlarla başvuran pek çok öğrenciyi bir araya toplayan, birleştiren bir fonksiyonu yerine getirdiği de görülmektedir.

Öğrencilerin manevi danışmanlık deneyimleri kategorisindeki ikinci kod, manevi danışmanlığın sağladığı katkılar başlığıdır. Üniversite öğrencilerine manevi danışmanlığın gençlik dönemi sorun ve karar süreçlerindeki rolü hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Katılımcıların tamamı manevi danışmanlığın gençlik dönemi sorun ve karar süreçlerine etki ettiğini düşünmektedir. Manevi danışmanlığın; sosyalleşme, arkadaş edinme, vaktini değerlendirme, manevi destek, rahatlatıcı olma, manevi hayatı zenginleştirme, ibadet bilinci kazandırma gibi fonksiyonları olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca eğitim öğretim süreçlerinde, bazı özel durumlarında verdikleri kararlarda manevi danışmanlığın rolü olduğunu düşünmektedirler.

Katılımcıların önemli bir kısmı (ÜÖ 1, 2, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 16, 21 ve 23) manevi danışmanlığın katkısı sorusuna sosyalleşme ve arkadaşlık ortamı cevabını vermiştir. ÜÖ 6 yurdun çok kalabalık ve karışık olduğunu, bir araya gelecekleri bir mekân olmadığını, manevi danışmanın odasının ise onları bir arada tuttuğunu, sosyalleşme olanağı sağladığını aktarmaktadır. Arkadaşlıkların oluşmasına zemin hazırladığı, dile getirilen bir diğer noktadır. Hem üniversiteye başlamaları hem de ilk defa yurttan kalıyor olmaları nedeniyle başlangıçta kime güvenebileceklerini belirlemede zorlandıklarını aktarmaktadırlar. Bu durumla ilgili olarak ÜÖ 9, “*Hocam sayesinde kendi dünya görüşüme uygun güvenebileceğim arkadaşlar da edindim*” derken, ÜÖ 6 “*Evimden uzakta manevi danışman odasında kendimi ilk defa güvende hissetmişim*” şeklinde yaşadıklarını anlatmaktadır. Katılımcılar, manevi danışmanlık sayesinde yalnızlaşmaktan kurtulduklarını söylemektedirler. ÜÖ 4 buna dikkat çekerek:

“Mesela hadis atölyesi 2 saat sürüyor. Akşam odada oturmak yerine gidip atölyeye katılıyorum. Kafede şurada burada oturmak yerine o atölyeyi seçen vaktini ayıran bir kimse bana güven veriyor. Ve arkadaş ediniyorum”

ÜÖ 10 “*Manevi rehberlik kurumu insanların birbirlerini tanımaları için de bir vesile. Şimdi mescitte namaz kılanı görüyorum ama selamlaşıp geçiyorum. Namaz kılanı bir de İsmail*

hocanın yanında görürsem beraber bulunsak yakınlaşıyoruz” diyerek manevi danışmanlık sayesinde arkadaşlıkların oluştuğunu aktarmaktadır. Sosyalleşmeye katkısını katılımcılar şöyle dile getirmektedir:

“İlk olarak bir çevre oluşturdu, yani bana bir aile verdi. Buraya gelen insanlar, isteyerek manevi danışmana geliyor. Ben dinimi yaşayan ve yaşamayı seven bir insanım. Buradaki öğrencilerin hepsine güveniyorum. Güvenmekte zorlandığım bir ortamdayken konuşacak arkadaş bulamıyorum.” (ÜÖ 7)

“Ben, hep kendimi yalnız başıma hissettiğimde, bunaldığımda veya bir arkadaş ortamı aradığımda yanlarına gittim. Açıkçası arkadaş ortamının oluşacağını da düşünmüyordum ama oluştu.” (ÜÖ 16)

Katılımcıların bir diğer kısmı (ÜÖ 1, 10, 11, 12 ve 20) manevi danışmanlık sayesinde yurttaki vakitlerini değerlendirdiklerini, faydalı şeyler yapabildiklerini söylemişlerdir. Burada katılımcılar, özellikle hem vakti değerlendirmenin altını çizmekte hem de gelecek planları konusunda da manevi danışmanların kendilerine rehberlik yaptığını söylemektedir. ÜÖ 1 yurttaki yapılacak şeylerin sınırlı olduğunu bu sebeple de vaktin çok zor geçtiğini üniversitenin de yurtdan da şehir merkezine çok uzak olması sebebiyle özellikle kış günlerinde genelde yurttaki vakit geçirdiklerini anlatmaktadır. Bu sebeple “*ne yapacağım dediğimde manevi danışmanlık önemli bir imkân*” şeklinde vaktini değerlendirdiğini söylemektedir. ÜÖ 12, sabah namazı buluşmalarına katılmalarının hayatlarını bir düzene soktuğunu ve günlerini daha planlı geçirebildiklerini, vaktin değerini bilmeyi öğrendiklerini anlatmakta ve bu konuda manevi danışmanı takdir ettiğini şöyle ifade etmektedir: “*Kaldı ki 18 yaş üstü delikanlı gençleri öyle toparlayıp bir yerlere götürmek kolay değil. Canı sıkılan insan hiçbir şey yapmak istemez. İşte gençler bu psikolojide onları harekete geçirebiliyor. Bu büyük başarı*”. Diğer katılımcıların görüşleri de şu şekildedir:

“Hoca özellikle zamanı nasıl kullanmamız gerektiğine dair çok net öğütler verirdi. Bunlar, işletme, hukuk mühendislikte okuyan öğrencilerdi ben de vardım aralarında ama farklı bölümler özellikle vardı. Mesela sabahları simit dağıtılmasını planlıyordu. Bu şekilde manevi rehberine yakın olanlar için hayatlarında bir düzen oluşuyordu.” (ÜÖ 10)

“Dedi ki bana ALES’e gir bir puan al öylesine. En azından kendini bir denemiş olursun. Ben hiç yüksek lisans düşünmüyordum. Alesten yüksek puan aldım. Yüksek lisans düşünmeme rağmen diyorum ki bir daha ki yıl yapabilirim. Manevi rehberim gelecek planlarımı planlamada bile etkili oldu.” (ÜÖ 11)

Katılımcıların bir kısmı (ÜÖ 1, 7, 13 ve 16) manevi danışmanlığın katkılarının bir diğerinin, hayatın anlamını bulma ve sorunlarla baş etmede yardımcı olduğunu düşünmektedir. ÜÖ 7,

bu durumu “*onunla konuşuyorum, sorunlarımı dinlemesi bile beni rahatlatıyor*” diye ifade ederken ÜÖ 13, “*öyle zor zamanlarım oldu ki niye yaşıyorum hayatımın amacı ne bulmakta zorlanıyordum. Ta ki Hatice hocamla tanışıncaya kadar. O yüzden ben onun için manevi annem diyorum*” şeklinde anlatmaktadır. ÜÖ 16, üniversite son sınıfta bir yandan mezun olma stresinin diğer yandan KPSS sürecinin çok yıpratıcı olduğu anlatırken manevi danışmanı ile etkileşimini “*KPSS çalışmayı bırakmayı düşünüyordum O, benimle konuştu beni rahatlattı, hep rahatlatırdı zaten, final öncesi giderdim bana dua ederdi*” şeklinde aktarmaktadır. ÜÖ 7 görüşünü şöyle aktarmaktadır:

“Üniversiteyi kazanmışım ama sonuç ne olacak bilmiyorum. Hep belirsizlik, insanı çok yoruyor, gelecek kaygısı bir yandan neden yaşıyorum bunun anlamını bulmak bir yandan. İşte böyle çok daraldığım bir zamanda manevi danışmanlıkla tanıştım ben.”

Bazı katılımcıların (ÜÖ 5, 8, 15, 17, 19 ve 21) manevi danışmanlığın katkıları boyutunda dile getirdikleri bir diğer husus, maneviyatlarının güçlenmesi ve içsel dünyalarının zenginleşmesidir. İbadetin ve maneviyatın güçlenmesinin ahlaki açıdan kazanım sağladığını söylemektedirler. Bu sayede kendilerini ruhen daha güçlü hissettiklerini haz ve tutkularıyla daha iyi baş edebildiklerini anlatmaktadırlar. ÜÖ 5 bu durumu “*hoca bana çok samimi geldi. Onunla namazı düzenli kılmaya başladım. Ondan önce bir kılsam iki kılmazdım*” diyerek manevi hayatındaki katkısını örnek vermektedir. ÜÖ 8 ise bu süreci “*manevi rehber ise sanki elimize bir ip veriyor verdiği bu iple İslam ile insan hayatını dizginliyor*” örneklendirerek aktarmaktadır. Kişinin hayatını dizginleyince toplumun ahlaki seviyesi etik değerleri vs. bunların da düzeleceğini söyleyerek manevi danışmanlıktaki arkadaşlar “*Küfretmiyor mesela güzel konuşuyor*” diye örnek vermektedir. ÜÖ 15, manevi danışmanın yemek davetleri, piknikler gibi öğrenciler için çok kıymetli olan aktiviteler planladığını, özellikle Ramazan iftarlarının çok özel ve güzel olduğunu aktarmaktadır. Manevi danışman sayesinde hayatında ilk defa oruç tutmaya başladığını anlatan öğrenci, bu deneyimin paha biçilemez olduğunu söylemektedir. Manevi danışmanlık sayesinde elde ettiği kazanımı şu şekilde aktarmaktadır:

“Abdülkadir Hoca zengin insanların şey vermesi, hani bi şey veriyordu ya ne diyordunuz o yardım işini işte planlıyordu. Mesela bu beni çok etkilemişti Abdülkadir Hocama da anlatmıştım. İlerde ben de bu şekilde yapmak istediğimi söyledim.”

ÜÖ 19, “*Kuran okumayı biliyordum ama tecvitli okuyamıyordum Hamit Hocadan öğrendim tecvidi*” diye manevi danışmanlık kazanımını aktarmaktadır. ÜÖ 21, manevi danışmanın yaptığı projeler sayesinde yardımlaşma etkinliklerine katıldığını, köydeki çocuklara beraber kitap, defter, kalem götürdüklerini, bir başka sefer de yaşlıları ziyarete gidip ellerini

öptüklerini, bu tür uygulamaların kendisini çok mutlu ettiğini aktarmaktadır. Ayrıca ilk defa üniversitede sabah namazlarına gitmeye başladığını, bunun çok huzur verici olduğunu söylemektedir. ÜÖ 17 yaşadığı bir sıkıntı nedeniyle Allah’a isyan eder, düşmanca duygular besleyen bir haldeyken manevi danışmanı ile karşılaştığını anlattıktan sonra süreci şöyle ifade etmektedir:

“Onunla görüştüğçe isyan duygularından kurtulmaya ve Allah ile ilişkim yeniden düzelmeye başladı. Kendi iç dünyamda huzuru ve mutluluğu yakaladım böylece.”

Katılımcıların manevi danışmanlığın katkıları konusunda dile getirdikleri hususlardan biri de manevi destek (ÜÖ 4, 6, 8 ve 9) boyutudur. Öğrencilik yıllarına ihtiyaç duydukları manevi destek, ilgi ve alakayı manevi danışmandan bulduklarını dile getirmektedirler. Ne zaman bir görüşme talep etseler, manevi danışmanlarının mutlaka olumlu cevap verip bir görüşme ayarladıklarını ifade etmektedirler. Bu duruma dikkat çeken ÜÖ 4, “*Manevi olarak çok büyük bir boşluğa düşüyor insan yurda ilk geldiği zamanlar. İlk günler çok zor, manevi danışmanım hep yanımda oldu*” diye o süreci anlatmaktadır. Katılımcılar manevi danışmanının gösterdiği desteği şu şekilde aktarmaktadır:

“Benim annem yaşında. Gerçekten de bir anne gibi bana bal, pekmez getirip yememi sağladı. Fiziki olarak kendi eliyle bir şeyler yapıp hep getirdi. Manevi olarak besledi ama maddi olarak da besledi.” (ÜÖ 8)

“Ben aynı zamanda KYK yurt başkanıyım. Yurtta sıkıntıları olan arkadaşları biliyorum sıkıntısı olan arkadaşlarımla hocama gittiğini manevi olarak ferahladıklarını da biliyorum.” (ÜÖ 9)

Üniversite öğrencileri okuldan soğuma, okula aidiyet hissedememe, atalet ve başarısız olma hissine sıklıkla kapılabildiklerini ve bu süreçle nasıl baş edeceklerini bilemediklerini anlatmaktadırlar. Bu durumlara ilaveten sevdiklerinin kaybı gibi acı olaylarla da karşılaşabildiklerini söylemektedirler. Bu durumu yaşadığını anlatan ÜÖ 18, manevi danışmanla ilk tanışmasının abisinin vefatından 1 ay sonra olduğunu, o sıralar sürekli mescitte tek başına ağladığını, Allah’a isyan duyguları taşıdığını söylemektedir. Manevi danışmanın gelip kendisine selam verdiğini, bir daha da kendisini hiç bırakmadığını anlatan katılımcı, belki manevi danışman olmasa dinden, imandan uzaklaşıp kaybolup gideceğini söylemektedir. Katılımcılar, okul problemlerinde manevi danışmandan aldığı desteği şu şekilde ifade etmektedir:

“Bizim fakültemiz çok sıkıntılı ve zor. Bölümde asistanlardan dolayı sıkıntılar yaşıyoruz. Ayrımcılığa maruz kalıyoruz. Üstümüze geliyor gibi oluyor sıkıntılar. Mesela insan tutamaz kendini ve ağlama krizleri başlar ya. Böyle zamanlarımda Hatice Hocanın yanına giderdim. O bir sınavdan geçtiğimi bunların gelip geçici olduğunu, hiçbir şeyin kalıcı olmadığını, benim üzerime

düşeni yaptığımı sıkıntıya girmemem gerektiğini anlatırdı. Elinden geleni yap gerisini Allaha havale et derdi. Nasıl rahatlardım anlatamam.” (ÜÖ 4)

“Benim ailem muhafazakâr evde annem babam namazında niyazında. Ama yurt ortamı farklı o manevi havadan uzaklaşmış oluyorsun. Hemen kendin gibi arkadaş da edinemiyorsun. Tabi ki de bu açıdan manevi rehber bana çok faydalı oldu. Çünkü gittiğim zaman bi yoksunluk hissediyordum hocam. Manevi huzuru yakalamada, KYK ya uyum sürecinde bana çok faydası oldu. Bizim yurttta sadece kantinde TV vardı. Mukaddes hocam yurttta iken odasında yer kalmazdı TV açılmaz ya da kimse olmazdı orda.” (ÜÖ 6)

Katılımcıların bir diğer kısmı (ÜÖ 10, 16, 17 ve 22) karar süreçlerinde manevi danışmanın katkısı olduğunu ifade etmektedir. Katılımcılar, yurttta iken genelde öğrenciler olarak birbirlerine bazı konuları danıştıklarını, öğrencilerin genelde bakış açısı ve tecrübelerinin birbirine yakın olduğu için sonuca girmekte zorlandıklarını anlatmaktadırlar. Manevi danışmana başvurduklarında verecekleri kararda danışmanlarının etkili olduğunu söylemektedirler. ÜÖ 17, “*Bir zaman sonra benim için şöyle bir hal oldu. Bir olay yaşadığımda gidip onu Mukaddes hocamla paylaşmak bir ihtiyaç oldu. Hem akıl danışıyordum, hem nasihat alıyordum. Diyebilirim ki kararlarımda hep Mukaddes Hocam var, o dönem*”. Bu durumu ÜÖ 22, hayatını oldukça etkileyecek bir durumda manevi danışmandan nasıl destek aldığını şöyle anlatmaktadır:

“Ben okulda ailemden habersiz nişanlanmışım. Sonra yürütemedik ayrıldık. Nişanlımdan ayrılınca o kadar kötü oldum ki baştan aileme hiç haber vermediğim için onlarla hiç konuşamadım. Hep manevi danışmanım bana destek oldu. Onunla konuşmasam o üzüntüyle muhtemelen çok yanlış kararlar alacaktım.”

Gençlik dönemi maneviyat temelli bir danışmanlığın öğrencilere pek çok katkı sağladığı, katılımcıların görüşlerinden ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin iyilik hareketlerine, sabah namazı buluşmalarına, iftar programlarına katılım sağlamalarının kendilerine huzur verdiğini açıklamaları, içsel zenginlik kazanmalarının maneviyatın onlara ne kadar iyi geldiğini kanıtlamaktadır. Manevi danışmanlığın öğrencilere inanç ve amel boyutunda destek olduğu, katılımcıların görüşlerinden elde edilmektedir.

4.2.4. Karşılaştırmalı analiz: Din görevlileri ve öğrenci deneyimleri

Araştırmacıya göre din görevlilerinin üniversite öğrencilerine ulaşmakta bir takım zorluklarla karşılaşmakta ama bunları aşmak için farklı stratejilerle öğrencilere ulaşmaya çalışmaktadırlar. Özellikle yurtlarda ya da gençlik merkezlerinde din görevlileri öğrencilerle çay eşliğinde muhabbet ortamları oluşturmaktadırlar. Bununla birlikte KYK’larda ulaşılan öğrenci oranının az olduğu tespit edilmektedir. Manevi danışmanlığı daha etkin hale

getirebilmek için yenilikçi bir takım yöntemler denedikleri, klasik din eğitimi yöntem ve tekniklerini kullanmadıkları görülmektedir. Üniversite öğrencileri, manevi danışmanların görüşleri doğrultusunda arkadaşlarının bir kısmının manevi danışmanlığa hiç ilgi göstermediklerini ne kadar davet etseler de katılmamayı tercih edenler olduğunu söylemektedir. Bazı yurtlarda yüzde 10 civarında öğrencinin katıldığı elde edilen hususlardandır.

Bazı din görevlilerinin daha yenilikçi ve öğrencilerin dünyasına hitap eder yöntemler kullandığı ama bir kısım din görevlilerinin ise klasik hoca profilinden çok uzaklaşmadıkları araştırma esnasında gözlemlenmiştir. Bununla birlikte din görevlilerinin tamamının manevi danışmanlığa ahirete yönelen bir salih amel anlayışıyla yaklaştığı, bir öğrencinin elinden tutup iyiye, güzele yönlendirebilmek adına çaba sarf ettiği, kendi evladı, kardeşi gibi gördüğü ifade edilebilir. Bu sebeple de her birinin manevi bir kazanımla ilişkilendirilmiş yüksek bir motivasyonunun olduğu görülmektedir.

Manevi danışmanlar, gençlik çalışmaları kapsamında üniversitelerde öğrenci kulüpleri kurmakta ve kulüp başkanları vasıtasıyla öğrencilere ulaşmaya çalışmaktadır. 2024 yılında il müftülüklerinin manevi danışmanlar vasıtasıyla “ilahinet” adında öğrenci kulüplerinin kurulmasına öncülük ettiği görülmüştür. Öğrencinin öğrenciye ulaşması, çok daha kolay ve etkili olabilmektedir. Araştırma esnasında üniversitedeki kulüp faaliyetlerinin aktif olduğu, öğrencilerin kulüpleri benimsedikleri ve burada etkin olarak çalıştıkları gözlemlenmiştir. Manevi danışmanlar, ilahiyat fakültesi mezunu olmaları hasebiyle yurtdışı ya da üniversitede ilk olarak ilahiyat fakültesi öğrencileri ile diyalog geliştirmekte ve öğrenci halkasını buradan oluşturmaya başlamaktadır. Bu sebeple manevi danışmanların bir kısmının genelde ilahiyat fakültesi öğrencileri ile yoğun bir teşriki mesailerinin olduğu söylenebilir.

Din görevlileri, manevi danışmanlıkta öğrencilerin katılımını sağlamak üzere sosyal etkinlikler planladıklarını, birebir öğrenci ile görüşme yaptıklarını, öğrencilerden gelen talepleri geri çevirmediklerini anlatmaktadırlar. Kandil geceleri gibi özel zamanları fırsata çevirdiklerini, öğrencilerin doğum günlerini ya da ileride meslekleri olacak alanlar için şimdiden kutlamalar düzenlediklerini aktarmaktadırlar. Sabah namazı buluşmaları, iftar programları ile maneviyat içerikli etkinliklerde öğrencilerin son derece memnun olduklarını anlatmaktadırlar. Ayrıca mevcut eğitim durumları ile yetinmeyip ilave eğitimlere başvurdukları, kendilerini akademik olarak geliştirmeye gayret ettiklerini ifade etmektedirler. Bunlara ilaveten öğrenciyi ve ne istediğini daha iyi anlamak ve hedef kitlenin beklentisini karşılamak adına anket çalışmaları düzenlemektedirler. Bununla birlikte güncel fetvalar, yeni

dinî akımlar vb. konularda basılı ve görsel yayınlar ile bilgilendirilmeye ihtiyaç duyduklarını, İslami konularda gençleri ikna edebilecek doğru, sahih bilgiye hemen ulaşabilme gereksinimlerini ifade etmektedirler.

Üniversite öğrencileri, manevi danışmanların düzenlediği sosyal etkinliklerden son derece memnun olduklarını, yurtta çeşitli faaliyetlerle zamanlarını değerlendirdiklerini, özellikle gezilerden son derece keyif aldıklarını aktarmaktadırlar. Sabah namazı buluşmaları, iftar programları sayesinde ilk defa namaz ya da oruç gibi bazı ibadetleri yerine getirdiklerini, manevi huzur hissettiklerini anlatmaktadırlar. Manevi danışmanlarıyla ne zaman görüşmek isteseler hep olumlu cevap aldıklarını, birebir görüşmelerinde okula ve yurda uyum sürecinde destek, birlikte yaşama ahlakı becerisi ve sıkıntılarına manevi bir çözüm bulduklarını söylemektedirler. Kandil gecelerindeki manevi kazanımlarının kendileri için çok önemli olduğu, mühendisler günü, hemşireler günü gibi kutlamaların kendilerini çok mutlu hissettirdiğini ifade etmektedirler. Üniversite öğrencileri, manevi danışmanlarıyla rahatlama ve sosyalleşme sağlarken kafalarına takılan sorularına cevaplar arayışındadırlar. Ama yeniçağ akımları, İslamofobi ve İslam aleyhinde oluşturulan algılar konusunda manevi danışmanlarından yeteri kadar bilgi alamadıklarını aktarmaktadırlar. Din görevlilerinin büyük çoğunluğu, manevi danışmanlıkta din görevlisi olmalarının kendilerine çok avantaj sağladığını anlatmaktadırlar. Üniversite öğrencileri genelde manevi danışmanlığı bir din görevlisinin gerçekleştirmesinin kendileri için bir kazanım olduğunu ifade etmekle birlikte bazı arkadaşlarının manevi danışmanın din görevlisi olmasına önyargılı yaklaştığını söylemektedirler.

Katılımcıların dile getirdikleri hasbilik, samimiyet, güler yüzlü olma vb. kişisel özellikler, literatür kısmında aktarıldığı üzere manevi danışmanda olması beklenen hususlardandır. Bu açıdan din görevlilerinin etkin bir manevi danışmanlık için kişisel becerilerinin iyi durumda olduğu ve sürekli kendilerini yenilemeye çalıştıkları söylenebilir. Ayrıca din görevlilerinin kendilerini güncelleyerek konuşmak yerine dinlemeyi tercih ettikleri takdirde öğrencilerle iletişim kurabildiği kanaatini taşımaktadırlar. Öğrencilere ulaşma oranının yüksek olduğu manevi danışmanların sürekli farklı aktiviteler yaptıkları gözlenmiştir. Ayrıca çok sosyal, dışa dönük ve neşeli mizaca sahip, kolay kolay morali bozulmayan, her şeyde olumlu bir bakış açısına sahip oldukları da araştırma esnasında fark edilmiştir. Aynı zamanda çok fedakârca çalıştıkları, ailelerinin de sürece dâhil olup kendilerine destek olduğu, manevi danışmanlığı öğrencinin elinden tutup yanlış yollara sapmasını engelleyen bir boyutta değerlendirdikleri gözlemlenen hususlardandır.

Araştırma esnasında katılımcıların genel olarak öğrencilerle daha iyi diyalog kurma çabasında oldukları özellikle kadın katılımcıların bu konuda birlikte hareket ederek, kendi aralarında karşılıklı etkileşim içinde oldukları gözlenen noktalardandır. Kadın manevi danışmanların görev yaptıkları ilde kurdukları ekip ile sürekli kitap müzakereleri planladıkları, birbirlerini eğitim konusunda desteklemeye çalıştıkları gözlemlenmiştir. Araştırmada katılımcılardan bir kısmı için avantaj olan özelliğin diğer bir kısmı için ise dezavantaj olabildiği görülmektedir. Bazı katılımcılar yaşının ilerlemesini dezavantaj olarak görürken kimi katılımcılar ise tecrübe sahibi olmasını sağladığı için avantaj olarak görmektedir. Katılımcının hedef kitlesine, görev yaptığı ilin sosyo-ekonomik yapısına, görev alanına göre de bu bakışın değiştiği görülmektedir. Bulgular kısmında görüldüğü gibi din görevlisi olmak, katılımcıların çoğuna avantaj iken bazılarına göre ise bir handikaptır.

Katılımcıların görüşlerinden aktarılan hususlardan görüldüğü üzere özellikle yeniçağ akımları, inanç ile ilgili problemler, manevi danışmanlıkta sıkça dile getirilen konular arasındadır. Din görevlilerinin bir kısmının bu soruları cevaplamada ya da konuları tartışmada oldukça rahat hareket ettiği, öğrencileri ikna edebildiği görülmektedir. Bununla birlikte bu konularda yeteri kadar donanımlı olmayan din görevlilerinin de var olduğu araştırmada gözlemlenen hususlardandır. Çok kadınla evlilik, kadın hakları, eşcinsellik konularının daha çok kız öğrenciler tarafından, inanç problemleri, Dar'ul harp, DAİŞ taraftarı olma durumlarını da erkek öğrencilerin dile getirdiği araştırmada elde edilen hususlardandır.

4.3. Tema 3: Etkili Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Yaklaşımı

Din görevlisi ve üniversite öğrencisi olan katılımcılara manevi danışman ve rehberin nasıl ve hangi özelliklere sahip olması gerektiği ve eğitim durumları sorulmuştur. Üniversite öğrencilerinin manevi danışmanın kendilerine yaklaşımının nasıl olması gerektiğine dair görüşlerini açıklamaları istenmiştir. Din görevlileri ve üniversite öğrencilerinin cevapları Tablo 4.3.'te ele alınmıştır.

Tablo 4.3. Etkili manevi danışmanlık ve rehberlik yaklaşımı

Tema	Kategori	Kod
Etkili manevi danışmanlık ve rehberlik yaklaşımı	İdeal manevi danışmanın özellikleri	Kişilik ve karakter özellikleri
		Yaş, deneyim ve dış görünüş faktörleri
		Mesleki donanım ve yeterlilik
	Eğitim ve kurumsal destek	Manevi danışmanların eğitim ihtiyaçları
		Hizmet içi eğitim ve kurumsal iletişim
		Gelecek perspektifi ve öneriler
	Öğrencilere yönelik yaklaşım	İdeal iletişim ve danışmanlık yöntemleri
		Öğrenci beklentileri ve önerileri

Tablo 4.3'e göre 3 kategori 8 koda ulaşılmıştır. İlk iki kategori din görevlileri ile alakalı, 3. kategori öğrencilerle ilgilidir. Tabloda ideal manevi danışmanın taşınması gereken özelliklere ve eğitim durumuna değinilmiştir. Öğrencilerin manevi danışmanlıktan beklentileri ve önerilerine yer verilmiştir.

4.3.1. İdeal manevi danışmanın özellikleri

Bu başlıkta manevi danışmanın kişilik ve karakter özellikleri, yaş, deneyim ve dış görünüş faktörleri ve mesleki donanım ve yeterlilik durumları ele alınmıştır.

Etkili manevi danışmanlık ve rehberlik yaklaşımı temasının ilk kategorisi, ideal manevi danışmanın özellikleri başlığıdır. Bu kategorinin birinci kodu kişilik ve karakter özellikleridir. Din görevlilerine etkili bir manevi danışmanlık ve rehberlik için manevi danışmanın sahip olması gerektiğini düşündükleri özelliklerin neler olduğu sorulmuştur. Katılımcılar, manevi danışmanın etkili bir danışmanlık yapmasında kişisel özelliklerin çok önemli olduğunu düşünmektedirler. İkili ilişkileri iyi olan, insan psikolojisinden ve hâlden anlayan, donanımlı bir kişi olması gerektiğini dile getirmektedirler. Manevi danışmanın üniversite öğrencilerine sadece söz ile danışmanlık yapmaktan ziyade haliyle, tavırla örnek olacağı için olumlu kişilik özelliklerine sahip olmasının çok önemli olduğunu ifade etmektedirler. Katılımcıların dile getirdikleri kişisel özellikler; fedakâr, özverili, enerjik, aktif, girişken, empati becerisine

sahip, iletişim becerisi yüksek, sabırlı, neşeli, şefkatli ve ilgili, yumuşak huylu, samimi, nezaket sahibi, hoşgörölü-kuşatıcı, gönüllölük esaslı çalışan, güler yüzölü ve iç huzurunu yakalamış olma halidir.

Katılımcıların önemli bir çoğunluğu (MD 1, 4, 6, 8, 10, 13, 16, 17, 18, 20, 22 ve 24) kişilik özelliği olarak ilk planda fedakâr olmayı söylemişlerdir. Fedakârlık olmadan bu görevin asla yapılamayacağı kanaatini taşımaktadırlar. Üniversite öğrencilerinin gönlüne dokunabilmek, onların dikkatini çekip faaliyetlerine katılabılnesini sağlamak için bu özelliğe ihtiyaç olduğunu ifade etmektedirler. M.D.8 bu duruma dikkat çekerek *“Fedakâr olmalı sabırlı olmalı. Mesela benim gece 24.00’de 01.00’de eve geldiğim çok olmuştur. Genç başlıyor anlatmaya ben sürem doldu artık çıkmalıyım mı diyeyim. Genç rahatlayıp sakinleşinceye kadar yanında kalıyordum”* diyerek yaşadığı süreci anlatmaktadır. MD 4 ise akşam yerine getirilen bir görev olması sebebiyle sadece kişinin kendisinin değil tüm ailenin fedakârlığı ile yapılabilecek bir iş olduğunu aktarmaktadır. MD 6, bu görevi alırken akşamı, hafta sonu olmayan bir göreve talip olduğunu, bu sebeple yeri geldiğinde çocuklarını ihmal ettiğini, eşinin de en az kendisi kadar fedakâr davrandığını dile getirmektedir. MD 10, manevi danışmanlık göreviyle beraber cami görevine devam ettiğini, ailesinin bu konuda kendisine *“Baba biraz da bizimle ilgilen”* dediklerinde çocuklarından özür dilediğini anlatmaktadır. Manevi danışmanlığa yoğun bir mesai harcadığını MD 24 de şöyle ifade etmektedir:

“Benim bir çocuğum var evliyim. Gece 01.00’e kadar yurttta kalıyorum, bilardo, masa tenisi oynuyorum. Öğlen evden çıkıyorum gece yarısı eve dönüyordum. Böyle çalışmazsan öğrenciye ulaşamıyorsun.”

MD 18, öğrencilerine darda kaldıklarında kendisini arayabileceklerini söylediğini anlatmakta ve şu örnekleri vermektedir:

“Öğrenci, etkinlik ister, piknik ister, sabah namazı buluşması ister. Hiçbir şey olmasa bile yurt yemeğinden sıkılmıştır ben camimde teşkilat kurdum. Mutfak tüp vs. 2 yumurta ile menemen yapıp yiyoruz öğrenci evden ayrı kaldığı için bunu özölüyor. Genç, o zaman size daha bir bağlanıyor, sözünüz artık çok etkili oluyor.”

“Öğrenci işte bunlar, geç kaldığı için yurda alınmıyor. Yurt idaresi ilgilenmez, öğrenci burada kimseyi tanımaz, bilmez. İşte o anda aradıkları kişi anne babası değil, manevi danışman oluyor. Arıyor hocam kapıda kaldık diyor. Ben bu yüzden caminin içinde iki kişilik bir yer ayarladım. Bu tür durumlarda dışarda kalan gençleri camide barındırdım. Genç bu iyiliği asla unutamıyor.”

Katılımcıların önemli bir kısmının (MD 4, 9, 10, 12, 16, 17, 23, 25) ifade ettiğı ikinci özellik gönüllölük esaslı olması, kişilerin bu göreve kendi talepleri olursa manevi danışmanlık yapmalarıdır. MD 20, geçen sene müftölüğün teşviki ile mesai sonrası olduğu için çok istekli

olmayan bir Kur'an kurs öğrencisinin KYK'da Kur'an kursu açtığı hiç verim alamadığını aktarmaktadır. Benzer bir duruma dikkat çeken MD 25 "*Genç karşısında isteksiz bir profil gördüğü zaman tam tersi dinden ve diyanetten de soğuyabilir*" derken MD 23 ise "*Temel özellik gönüllü olmalı. Gençler samimiyet istiyor. Sizi inceliyorlar. Samimiyseniz yaklaşıyorlar*" bu şekilde anlatmaktadır. Manevi danışmanlık sayesinde öğrencinin hayatın anlamını bulduğu, sorunlarıyla başa çıkma becerisi kazandığı, iyileşme durumlarının arttığını düşünmektedirler. Bu etkilerin ancak samimi bir etkileşim ile gerçekleşebileceği kanaatini taşımaktadırlar.

İletişim becerisinin iyi olması, sabır ve samimiyet; diğer en çok söylenen kişilik özellikleridir. İletişim becerisi, hem gençle kuracağı ilişki üzerinden hem de görevlendirildiği kurumdaki kişilerle ilişki üzerinden ele alınmaktadır. İletişimi güçlü kişilerin hem öğrencilerle hem de yurttaki müdür ve diğer görevlilerle sağlıklı bir diyalog ve çalışma ortamı kurabildiğini ifade etmektedirler. Diğer taraftan danışmanlığın sabır ve samimiyet istediği, özverinin yanında beklemeyi bilmenin de gerekli olduğu dile getirilmektedir. Bu durumu MD 7, gençlerle çalışırken kendi kendine sürekli "*kaybetmek kolay, sakın sabırsız davranma*" şeklinde telkinlerde bulunduğunu, asla fevri hareket etmediğini anlatmaktadır. MD 13 iletişim becerisi yüksek, muhatabını tanıyan ve ona değer veren biri olması gerektiğini, öğrenciyi okuduğu bölümü, ilgi duyduğu şeyleri bilmesinin ve öğrenciyi tanımaya çalışmasının önemli olduğunu söylemektedir. MD 24 ise öğrencilerle beraber gülüp beraber ağlamanın onlarla yapmacılıktan uzak hemhâl olmanın gerektiğini aktarmaktadır. İletişim becerisinin özellikle görev yapılan kurumla ilişkide de önemli olduğunu MD 4 şu şekilde aktarmaktadır:

"İletişimi güzel olmalı. Hocam biz farklı bir kurumda çalışıyoruz. İster istemez karşı kurum da kollarını açmış bizi beklemiyor. İlmi siyasetle hareket etmeli. Oranın kendi kurumumuz olmadığını unutmamalı."

Girişken, aktif ve enerjik olmanın da önemli olduğunu dile getiren katılımcılar, çekingen olan, farklı alanlarda bilgi sahibi olmayan, spor, sanat vb. aktivitelerle meşgul olmayan din görevlilerinin daha az gence ulaşabileceğini hatırlatmaktadırlar. Katılımcıların genelde dile getirdiği bir husus da öğrencilerin, manevi danışmanı güzel ahlak kaidelerini temsil eder gördükleridir. Bu sebeple yaşantısıyla örnek olan, iç huzurunu yakalamış, kendiyle barışık bir kişi olmasını önermektedirler. MD 17 şu şekilde dile getirmektedir:

"Hilm sahibi, yumuşak sözlü, karşısına gelen deist de olsa ateist de olsa genci karşısına alan bir tavır sergilemeden daha sakın bir şekilde yaklaşırsa genç de manevi danışmanı kabulleniyor ve dinliyor."

Teknolojiden ve sosyal medyadan haberdar olma, katılımcıların dile getirdiği bir diğer husustur. Günümüzde teknoloji hızla gelişmektedir, özellikle öğrenciler, teknolojiyi yakından takip etmekte ve neredeyse teknoloji olmadan yaşayamaz hale gelmektedirler. Hal böyleyken öğrencilere yakın olmak isteyen manevi danışmanların da teknoloji ile arasının iyi olması gerektiğini katılımcılar, ifade etmektedir. Bu durumu MD 25, “*Önemli bir kişisel özellik, teknoloji yönü iyi olmalı*” şeklinde ifade etmektedir. MD 14 dünyanın artık sanal dünyaya evrildiğini “*sosyal medyadan ya da online danışmanlıktan söz ediliyor artık bizim bunlara yabancı olmamamız gerek*” diye ifade etmektedir.

MD 8 öğrencilere karşı son derece nezaketli davranmak gerektiğini anlatmaktadır. “*Onları bir öğretmen aday, mühendis aday olarak göürdüm*” diyerek saygı duyduğunu odasına geldiklerinde öyle davrandığını anlatmaktadır. MD 6 ve 18 kişisel özellikler ile ilgili olarak görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Sert karakterli, dediğim dedik, iletişime açık olmayan kişilerin gençlerle çalışması konusunda soru işaretlerine sahibim. Öyle kişiler, bu işi tercih etmeseler daha iyi olur kanaatindeyim.” (MD 6)

“Sempatik ve konuşkan olacak. Somurtkan olmayacak sonra mutlaka halktan birisi gibi olacak örneğimiz Efendimiz. Gençle genç, çocukla çocuk olacak. Ben gece yarısına kadar gençlerle eski oyunlar var ya yüzük kapmaca, çoraplardan top yapıp oynama, birdirbir, zıplama hep bunları oynadım.” (MD 18)

Katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda manevi danışmanlıkta olumlu kişilik özelliklerinin çok önemli olduğu, aktif-enerjik bir yapıya sahip olunması gerektiği, öğrenciye karşı olabildiğince sabırlı ve hoşgörölü yaklaşp iletişim becerisinin geliştirilmesinin ehemmiyeti ortaya çıkmaktadır. Bunlara ilaveten manevi danışmanın bu işe mutlaka gönüllölük esaslı başlamasının, teknoloji ve sosyal medyadan haberdar olmasının artı kazanım olacağı anlaşılmaktadır.

Üniversite öğrencilerine etkili bir manevi danışmanın hangi karakter ve kişilik özelliklerine sahip olmasını bekledikleri sorulmuştur. Öğrenciler, manevi danışmanın sıcakkanlı, sabırlı, güvenilir, hoşgörölü, ön yargıdan uzak, empati yeteneği gelişmiş, kuşatıcı ve nezaket gibi özelliklere sahip olmasını önemsemektedirler. Özellikle hoşgörölü ve kuşatıcı olma öğrencilerin (ÜÖ 6, 9, 16, 17, 19, 20, 23 ve 24) ısrarla üzerinde durduğu husustur. ÜÖ 16, “*Kuşatıcı bir kişiliği olması, her bölümden öğrenciyle sohbet ortamı oluşturabilmesi, açık-kapalı muhabbetine hiç girmemesi gerekir bence*” diye düşüncesini aktarmaktadır.

Bir diğ er vurgulanan husus, öğrencileri ve öğrencilerle diyalog kurmayı sevmesidir. Öğrencilerin bir kısmı (   2, 7, 12, 19, 20 ve 24) manevi danışmanın öğrencilerle vakit geçirmekten zevk alan birisi olmasını dile getirmektedir. Bu durumu    12, “*Gençlerle mutlu olan, onlarla vakit geçirmekten zevk alan birisi olmalı*” diye düşüncesini açıklarken    20 ise, “*Ben Mukaddes Hocama neler anlatırdım neler, mütebessim bir  ehre ile keyifle dinlerdi beni hiç sıkılmadan*” şeklinde örnek vermektedir.    22 de bazen annesinin bile kendisine yeter artık kızım aynı şeyleri anlatmandan sıkıldım demesine rağmen manevi danışmanın kendisine bir kere bile böyle davranmadığını aktarmaktadır.

Fedakâr olması, sabırlı, edepli, merhametli, nezaketli, güler yüzlü, güvenilir, neşeli, yumuşak huylu, etkin dinleme vb.  zellikler  niversite  ğrencilerinin manevi danışmada görmek istediği ahlaki özelliklerden bazılarıdır. Rol model olması, örnek alacağı bir hoca profili, yine katılımcıların dile getirdikleri özelliklerdendir. Hatta hemen hemen tüm olumlu ahlaki erdemlere sahip bir manevi danışman istediklerini ifade etmektedirler.    9 “* rnek kişiliğe sahip olmalı bizlere örnek olmalı ki biz de onun gibi olmaya çalışalım*” şeklinde görüşünü açıklarken    3 manevi danışmanın dinî temsil ettiğini şu şekilde ifade etmektedir:

“Sadece saatini doldurmayı bekleyen, gençlerin manevi hayatını hiç dert etmeyen biri gelirse gençler, o kişiye kinlenmekle kalmaz ha bu dindar işte diye iş çok kötü yere gider. Diyanete de laf gelir, dine de.”

  . .22 ise yaşadığı bir sorunu manevi danışmanına anlatırken onun gözlerinde kendisini anladığını görebilmeyi istediğini, manevi danışmanın göz teması kurarak gönülden dinlemesinin önemli olduğunu aktarmaktadır. Aynı görüşü    2 “*Bence olmazsa olmaz en temel özelliği göz teması kurabiliyor olması. Gençlerle konuşurken ne kadar göz teması kurabiliyor. Çünkü göz teması kurmayan birisi karşıdakine güven duygusu vermez*” şeklinde anlatmaktadır.

Üniversite  ğrencilerin görüşleri doğrultusunda manevi danışmanın etkili olabilmesi için ahlaki özelliklere haiz olmasının, pozitif meziyetlerle donanmasının son derece önemli olduğu anlaşılmaktadır. Öğrenciler, burada manevi danışmanın rol model olma vasfına özellikle vurgu yapmaktadır. Ayrıca KYK gibi bir yerde ya da  niversite genç ofiste manevi danışmanın mutlaka kuşatıcı bir yaklaşım sergilemesini, hoşgörü ilkesini esas alıp, öğrencilere karşı kınayıcı, ayıplayıcı bir dil kullanmaması gerektiğine dikkat çekmektedirler.

İdeal manevi danışman özellikleri kategorisinde ikinci kod, yaş, deneyim ve dış görünüm faktörleri başlığıdır. Din görevlilerine manevi danışmanın yaş aralığı, genç bir manevi danışmanın mı daha etkili olacağı yoksa orta yaşlı bir manevi danışmanın mı öğrencilerle daha iyi diyalog kuracağı sorulmuştur. Din görevlilerinin bu konuda farklı kanaatlere sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların bir kısmı (MD 7, 9, 10, 12, 17, 23 ve 26) manevi danışmanın yaşından ziyade gençlere yaklaşımının, tecrübesinin ve kişinin/kişiliğın önemli olduğunu ifade etmektedir. Şahıs bazlı değerlendirmenin daha sağlıklı olacağı dile getirilmektedir. MD 12, bazen 50 yaşındaki manevi danışmanın öğrenci ile çok güzel iletişim kurabilirken genç bir görevlinin diyalogda zorlandığına şahit olduğunu tecrübelerine dayanarak aktarmakta ve burada yaşın kesinlikle tek başına bir belirleyici olamayacağını dile getirmektedir. Katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Yaş konusuna gelince bazen akla şu geliyor gençlerin yaşına yakın olma, onların halinden anlamayı kolaylaştırır, ben bunu eksik buluyorum hocam. Bu iş daha çok kişinin kendisini genç hissetmesi ve gençlerle ilişki kurabilme ve anlayabilme kabiliyeti ile alakalı diye düşünüyorum.” (MD 7)

“Yaş ile ilgili Başkanlığın 40 yaş uygulaması ile ilgili olarak; o tür sınırlamalar getirdiğimizde kaybederiz hocam. Bugün yaşı daha genç olan arkadaşlar, daha güzel yapıyor olabilirler. Ama 40 yaş üstündekilerin hepsinin bir kategoride değerlendirilmesi veya 50 yaşın üzerindeki herkesin hep birlikte ele alınması yanlıştır diye düşünüyorum. Kişi bazlı değerlendirilmeli.” (MD 10)

Katılımcıların bir kısmı (MD 4, 6, 14, 19, 22 ve 23) manevi danışmanın çok genç yaşta değil de hayat tecrübesi edinmiş bir kişi olması gerektiğini söylemektedir. Özellikle bazı kadın katılımcılar, manevi danışmanın öğrenciye bir anne şefkati ile yaklaşmasının daha etkili olduğu kanaatini taşımaktadır. Bu sebeple çok genç olma yerine olgun, hayat tecrübesi olan, yaşanmışlıklarıyla gençlere rehberlik yapabilecek birinin daha faydalı olacağını söylemektedirler. Tıpkı evde annenin çocuğuna gösterdiği sevgi-şefkat gibi bir yaklaşımın KYK yurdundaki öğrenciler tarafından hoşnutlukla karşılandığını anlatmaktadırlar. Kız öğrencilerin bir kısmı da yaşam tecrübesi fazla, deneyimli bir manevi danışmanı tercih ettiklerini dile getirmektedir. Tecrübenin önemli olduğuna vurgu yapan MD 23, öğrenciler, tecrübesi az olan bir manevi danışmanı yanlış yönlendirebilir, istenilen düzeyde bir ağırlık ve hâkimiyet kurulamayabilir diyerek DİB’in yaş sınırlaması yapmasının doğru olmadığı kanaatini paylaşmaktadır. Katılımcılar, özellikle deneyim ve tecrübenin çok önemli olduğunu ifade etmektedirler. Tecrübe ve deneyimde hem hayat tecrübesinin hem de DİB’de çalışma tecrübesinin olması gerektiği kanaatini taşımaktadırlar. MD 4 ise kemâl ve olgunluk yaşı olan 40 yaşını geçirmiş bir insanın manevi rehberlikte daha başarılı olabileceğinin, maddi-manevi

tecrübeleri olan bir insanın hâlden anlayabileceğinin göz ardı edilmemesi gerektiğinin altını çizmektedir. MD 14'in görüşü şu şekildedir:

“Yaş konusunda da eskiden manevi rehberlerin daha genç yaşta olanların olması gerektiğini düşünürdüm. Şimdi ise ekip arkadaşlarımı gözlemliyorum. Özellikle 40 yaş üzeri manevi rehberler öğrencilere bir anne gözüyle yaklaşıyor. Daha verimli oluyor. Öğrenciler, onlarla manevi rehber hissini yaşıyor hem de anne şefkatini görüyor. Manevi rehber onlara su börekleri, çiğ köfteler yapıyor sürekli. Öğrencilerin mideleri ile ruhlarını doyurur.”

Katılımcıların bir diğer kısmı (MD 12, 15, 20, 24 ve 25) yaşı genç olan bir manevi danışmanın daha başarılı olacağı kanaatini taşımaktadır. Bilhassa erkek katılımcıların bir kısmı manevi danışmanın genç olması gerektiğini, gençlerle futbol, basketbol vb. aktivitelerde bizzat bulunmasının öğrencilerin ilgisini çektiğini söylemektedirler. Erkek öğrencilere de aynı soru sorulduğunda daha genç profilinde olan bir manevi danışmanı tercih ettiklerini, aktif, atik ve çevik bir görevlinin çok sayıda öğrenciye ulaşabildiğini ifade etmektedirler. MD 24, enerjileri bitmek bilmeyen gençlere kendileri gibi hareketli bir danışmanın gerektiğini, akşam konsere sabah, sabah namazı buluşmalarına gidecek, yorulmayan, onlarla koşup eğlenen birine ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Tecrübe ve deneyimin önemli olmasına rağmen yaşı ileride bir manevi danışmanın, öğrencilerde bir ön yargı oluşturabileceğini, babası/annesi yaşında biriyle paylaşım yapmada zorlanabileceğini dile getiren MD 25, DİB'in 40 yaş uygulamasının yerinde olduğunu ifade etmektedir. Benzer bir görüşü MD 11 ise “50 yaş üstü olmaz, enerji lazım, koşturma lazım, kendini güncellemesi lazım. Genç bir kere karşıdaki insana baktığında kendini kapatıyor” şeklinde kanaatini paylaşarak öğrenci ile iletişimde zorluk yaşanacağını, önyargıyı yıkmanın da hiç kolay olmadığını ifade etmektedir. Tecrübe ve deneyimin DİB'de 5 yıl çalışma şartı getirilerek sağlanacağını bunun için ileri yaş bir manevi danışmanı görevlendirmenin uygun olmadığı kanaatini taşımaktadır. Katılımcılara manevi danışmanın bu görev esnasında dış görünüşünün ve giyim tarzının önemli olup olmadığı ve nasıl olması gerektiği sorulmuştur. Katılımcıların tamamı, manevi danışmanın dış görünümünün çok önemli olduğunu, DİB'in klasik din hizmetini sunduğu ortamlardan farklı bir yerde kurumlarını temsil etmelerinden dolayı bilhassa dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Dış görünümün temiz, bakımlı, toplumda saygı uyandıracak bir profilde olmasını önermektedirler.

Kadın katılımcılar, dış görünümde en önemli ayrıntının kıyafetleri olduğunu, manevi danışmanın mutlaka tesettür sınırları içerisinde ama daha ortalama, kuşatıcı bir kıyafet tercih etmeleri gerektiğini düşünmektedirler. KYK yurdu gibi mozaik bir yapı içerisinde mümkün mertebe çok sayıda öğrenciye ulaşabilme adına DİB'i temsil edebilecek sadelikte, aşırılıktan

uzak bir manevi danışmanın öğrenciler tarafından kabul görme olasılığının yüksek olduğunu söylemektedirler. Hemen hemen hepsi tesettür sınırları üzerinde ısrarla durmakta, öğrencilere rol model olabilecek konumda olan kişide yanlış bir uygulamanın olmaması gerektiğini dile getirmektedirler. Bu duruma özellikle vurgu yapan MD 20, öğrencilerin bazen yanlarına gelip kıyafetini çok beğendiklerini söylediğini öğrencilerin bu duruma önem verdiğini aktarmaktadır. Din görevlisi vasfını korumanın önemli olduğunu özellikle buna dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. MD 24, “*Öğrenci, ilk başta bizim kıyafetimize bakıyor. Kıyafetimiz kesinlikle İslami usule uygun olmalı. Kaliteli, temiz göze hoş görünen bir kıyafet olmalı. Giyim kuşam düzgün olmalı*” diyerek dikkat çeken hususları açıklamaktadır. MD 5, kendilerinin rol model olduğunu söyleyerek şu örneği anlatmaktadır. Bir öğrencisinin kendisi ile ilk defa camiye gittiğini, o olaydan bir müddet sonra öğrencinin yanına gelerek” *Hocam tesettürlülerin bu kadar iyi olduğunu ilk defa ben sizin şahsınızda ve arkadaşlarınızda o gün camide gördüm. Aslında ben onlardan yani tesettürlülerden nefret ediyordum*” diye yaşadığı süreci aktarmaktadır.

Erkek katılımcılar, dış görünüm konusunda saç-sakal tıraşı düzgün, DİB’i temsil edecek, saygınlık uyandıracak yerine göre bir kıyafet tercih edilmesini ifade etmektedirler. Özellikle öğrencide saygı ve güven uyandıracak bir kıyafet olmasını söylemektedirler. Bazı manevi danışmanların öğrencilere hitap edebilme adına genç gibi giyindiklerini, saç tıraşından tutun da kılık kıyafetine kadar tıpkı bir öğrenci gibi olduğunu ama bunun doğru olmadığını ifade etmektedirler. MD 26, manevi danışmanın giyiminin toplumun ortalamasına uygun olmakla birlikte “*İşte bu bir hoca denecek tarzda olmamalı, özellikle bazı dinî cemaatlerin sembolü haline gelmiş bir giyime sahip olmaktan mutlaka kaçınılmalı*” diye görüşünü aktarmaktadır. MD 14, biraz orta yaşlı bir manevi danışmanın giyim kuşamı da eski tarz olursa öğrencilerin hiç ilgi göstermeyeceğini dile getirmekte ilk görüşte ve ilk zamanlarda bunun çok önemli olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte MD 12 gençlerin ilgisini çekmek veya modern olmak adına çok aşırı spor giyinmenin öğrencilerde saygı ve itibar zedelenmesine neden olduğunu aktararak, öğrencinin manevi danışmanına güven duyup, saygın bir profil görmek istediğini aktarmaktadır. MD 24 “*Hoca yeri geldiğinde resmi giyinmeli, yeri geldiğinde spor giyinmeli. Ama saygınlığını kurmak adına takım elbise ile de gidebilir ara sıra*” diyerek saygınlık uyandırmanın önemli olduğunu dile getirmektedir. Din görevlilerinin verdikleri yanıtlar doğrultusunda dış görünümün öğrenciler üzerinde etkili olduğu, bu sebeple de toplum ortalamasına uygun ama saygınlık uyandıracak bir kıyafetin ve temiz, bakımlı dış görünümün manevi danışman için artı değer olduğu anlaşılmaktadır. Kadın manevi danışmanlar için

tesettür sınırlarını muhafaza etmenin öğrencilere rol model olma ve hâl dili açısından önemli olduğu görülmektedir. Kadın danışmanlar bunlara ilaveten toplumun örf ve adetlerine uygun, sade ve aşırılıktan uzak bir giyimi tavsiye etmektedir.

Üniversite öğrencilerine etkili bir manevi danışmanlık ve rehberlik için manevi danışmanın yaş aralığı hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Katılımcıların önemli bir kısmı (ÜÖ 2, 3, 6, 8, 9, 12, 15, 17 ve 23) manevi danışmanın yaşından ziyade gençlere yaklaşımının önemli olduğunu dile getirmektedir. Katılımcılar, öğrencileri anlayan, onlarla keyifli diyaloglar kurabilen, yanında rahat konuşabilecekleri, okul stresini atabilecekleri, genç ruhlu olmasının yeterli olduğu kanaatini taşımaktadırlar. ÜÖ 6, manevi danışmanın yaşından ziyade dünya görüşünün önemli olduğu, yaşı genç olup çok kapalı bir hayat felsefesine sahip, esnek olmayan insanlar bulunduğunu anlatmaktadır. Katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Manevi danışmanın yaşı çok önemli değil bence. İsmail hoca 50’li yaşlarda ama bizi anlıyordu, ben sıklıkla diğer KYK’ya arkadaşlarımın yanına giderdim. Orada daha genç bir hoca vardı manevi danışman olarak ama o, İsmail hoca gibi değildi. Benim danışmanım gibi öğrencilerle görüşme girişiminde bulunmuyordu mesela.” (ÜÖ 2)

“Yaşı önemli ama asıl önemli olan kişiliği. Bizim kız yurdunda 27 yaşında bir manevi danışman varken bizim yurttan ise 40 küsur yaşında bir hocamız vardı ama hocamız olgundu ve gencin halini anlıyordu, bize güzel yaklaşıyordu.” (ÜÖ 15)

Katılımcıların bir diğer kısmı (ÜÖ 4, 5, 15, 16, 19, 20 ve 21) manevi danışmanın genç olması gerektiğini ifade etmektedir. Genç olmayan bir manevi danışmanın baştan bir önyargı ile karşılaşma ihtimali yüksektir ve kuşak farklılığı yaşanmasının muhtemel olduğu söylenmektedir. ÜÖ 4, genç olmayan insanların olacakları önceden görebilme becerilerinin artması ve tecrübesinin fazla olması nedeniyle hayatı daha korumacı yaşadıklarını, bu sebeple daha çok nasihate yöneldiklerini anlatmaktadır. ÜÖ 16 ise “*Şuan kendi annemle bile uyuşamadığım konular oluyor o yüzden çok yaşlı olmamalı hocam. 50 yaşı geçmesin hocam mümkünse*” diye ifade etmektedir. ÜÖ 5, “*Üniversite genç doludur, genç ister yaşlıya önyargı ile yaklaşır. Yaşlı ile genç bir tutulamaz. Genç olan genci anlıyor*” şeklinde neden genç bir manevi danışman istediğini açıklamaktadır.

Katılımcıların bir kısmı (ÜÖ 7, 13, 18 ve 22) genç olmasından ziyade tecrübeli, orta yaşlı, olgun bir manevi danışman istediklerini söylemektedir. Kendilerinden daha deneyimli, yetkin, yaşamışlıkları olan öğrencilerin dünyasına uzak da olmayan bir manevi danışmandan çok istifade edeceklerini aktarmaktadırlar. Arkadaşıyla yaşadığı sohbet ortamından daha farklı bir diyalog ve manevi danışmanlık ortamı istemektedirler. ÜÖ 13, “*En az 35 yaş ve üstü olsa*

daha iyi olur. Onların hayat tecrübesi daha fazla olur. Orta yaşlı olsa daha iyi anlayabilir bizi” derken ÜÖ 7 ise artık üniversite okuma yaşının ilerlediğini, 30 yaşında olan öğrencilerin de olduğu manevi danışmanın öğrencilerden yaşının ileri olmasının verimli olacağını ifade etmektedir. ÜÖ 22 *“35 yaş altı olursa yaşanmışlık derecesi çok az olduğu için bilgisi çok olmalı. Ekstra eğitimler almış olmalıdır”* diyerek tecrübe ve olgunluğa vurgu yapmaktadır.

Üniversite öğrencileri etkili bir manevi danışmanlık ve rehberlik için manevi danışmanın giyim-kuşamında temiz ve düzenli olmasını yeterli görmektedirler. Erkek öğrenciler, manevi danışmanın özellikle temiz ve düzgün bir giyimin yeterli olacağını ifade etmekte iken kız öğrenciler, manevi danışmanın giyim-kuşamının çok önemli olduğunu dile getirmektedirler. Manevi danışmanın ahlakı ve yaşantısı ile örnek olması isteniyorsa kıyafetinin de o şekilde olmasını arzulamaktadırlar. Özellikle Türkiye ortalamasında bir kıyafet olması, bölgesel ya da bir takım oluşumları çağrıştıracak özelliklerden kaçınılmasını vurgulamaktadırlar.

ÜÖ 11, dikkati çeken olumsuz bir özellik olmadığı sürece giyim kuşamla ilgilenmediklerini, manevi danışmanın kendisiyle ilgilendiklerini söylerken ÜÖ 14 ise manevi danışmanın bulunduğu ortamda İslam’ı temsil ettiğinin farkında olduğu bir kıyafetinin ve vakarının olması gerektiğini aktarmaktadır. ÜÖ 18, üniversite gençliğinin giyim tarzından farklı olması gerektiğini, bazı kişilerin genç gibi giyinip öğrencilerle daha iyi anlaşacağı gibi bir algısının olduğu bunun doğru olmadığı, tam aksine hem hal ve hareketiyle hem de giyim kuşamıyla hoca vakarını hissettirecek bir manevi danışman istediklerini anlatmaktadır. Kadın manevi danışman için ise ÜÖ 22 *“Giyimi tesettüre uygun ama günümüz tarzından da geri kalmasin”* diye toplum standartlarına uymasını önermektedir. ÜÖ 3’ün düşüncesi şu şekildedir:

“Manevi rehberin durumu çok önemli şimdiki genç neslin formatı farklı, sizin gibi değil. Örnek almak yerine alay etmeye ve eleştirmeye odaklı olduğu için Diyanetin görevlendirdiği tam anlamıyla böyle baktığımızda hani bak bu okumuş dediğimiz bir tiplere vardır ya o görüntüyü vermeli. Samimi ve vakur olmalı.”

Dış görünüş özelliklerinin oldukça önemli olduğunu dile getiren üniversite öğrencileri, manevi danışmanın ses tonunun etkileyici, simasının huzur verici olmasını önemsemektedirler. ÜÖ 20, *“sesi güzel, ilahi okuyan güzel makamlı Kur’an okuyan olmalı, ses çok etkiliyor gençleri”* diye bu duruma dikkat çekmektedir ÜÖ 6’nın görüşü de şöyledir:

“Mesela bizim manevi rehberimizin ses tonu, konuşması, yüz ifadeleri o kadar etkileyici ki ben diğer yurttaki manevi rehberler de aynı özellikleri göremedim. Bizim manevi danışmanımızı dinledikçe dinleyesimiz gelir”

Katılımcıların görüşleri doğrultusunda manevi danışmanlıkta kişinin yaşından ziyade önemli olanın öğrencilere yaklaşım olduğudur. Bununla birlikte özellikle erkek öğrenciler, spor vb. aktiviteleri beraber yapabilecekleri dinamik, aktif bir danışmanı tercih etmektedirler. Kız öğrenciler ise 30-40 yaş aralığında bir manevi danışmanı tercih etmektedir. Üniversite öğrencileri, manevi danışmanın temiz, abartıya kaçmayan sade, öğrencilerden ayırt edilebilen, manevi danışman vakarlığını taşıyacak bir kıyafet giyinmesini benimsemektedir. Kız öğrenciler, kadın manevi danışmanların tesettür sınırları içerisinde ama toplumun ortalamasında bir kıyafete dikkat çekmektedir. Üniversite öğrencileri, manevi danışmanın her bakımdan olumlu özelliklere sahip olmasını, dış görünüş ve fiziki özelliklerinin özellikle de güzel sesli olmasına vurgu yapmaktadır. Konuşma üslubunun, hitabet yeteneğinin de önemli olduğu dile getirilmektedir.

İdeal manevi danışmanın özellikleri kategorisinde üçüncü kod, mesleki donanım ve yeterlilik başlığıdır. Din görevlilerine manevi danışmanın mesleki ve donanım açısından hangi özelliklere sahip olması gerektiği sorulmuştur. Katılımcılar, manevi danışmanın din görevlisi olma özelliğinin yanı sıra danışmanlık için özel bir formasyona ve hizmet içi eğitime ihtiyaç olduğunu düşünmektedirler. Manevi danışmanlıkta cami cemaati ya da Kur'an kursuna gelen kadın profilinden daha farklı bir muhatap ile karşı karşıya olduklarından ilave bir takım kazanımlara sahip olunması gerektiğini ifade etmektedirler. Özellikle farklı alanlarda bilginin ve eğitimlerin bu süreçte onlara destek sağladığını söylemektedir.

Bu sebeple özellikle katılımcıların önemli bir kısmı (MD 2, 5, 6, 7, 12, 13, 14, 23, 22 ve 26) ilahiyat alan bilgisine ilaveten psikoloji, sosyoloji, pedagoji, hitabet, dil terapisi vb. disiplinlerde takviye eğitim alırlarsa daha etkili bir manevi danışmanlık gerçekleştireceklerini düşünmektedirler. Rehberlik kapsamında da değerlendirdikleri hizmette farklı alanlardaki bu bilgilerin onların yeteneklerini artıracak kanaatinde oldukları. Ayrıca yetki-sorumluluk dengesini gözetebileceklerini söylemektedirler. İlave eğitim sayesinde manevi danışmanlığın sınırlarını ve görev alanına giren konuları daha net olarak belirleyeceklerini düşünmektedirler. MD 26, manevi danışmanın sadece temel İslami ilimler alanıyla ilgili bilgi sahibi olduğunda yeterli olamayacağını, psikoloji, sosyoloji, felsefe, tarih okumaları ve eğitimiyle alan bilgisini harmanlayıp öğrencilere sunduğunda kabul gördüğünü aktarmaktadır. Kendisinin çok farklı alanlarda okumalar yapmasının gençlerle diyalogu güçlendirdiğini iddia etmektedir. MD 13 farklı bir boyutu gündeme getirerek psikolojik danışmanlık eğitimine çok ihtiyaç olduğunu söylemektedir. Yurtlarda takıntılı öğrencilerin yardım istediğini, intihar vakalarında kendilerinden destek alındığını bu sebeple manevi danışmanın az çok bu konulardan haberdar

olmasının ve sorumluluk alanlarını bilmesinin önemine vurgu yapmaktadır. “*Mesela cinsiyet değiştirme isteğinde bulunan kişiyi ikna etmeye çalışan manevi danışmanlar oluyor*” diyerek anlattıklarına örnek vermektedir. Bu düşünceye katılmayan MD 8 ise manevi danışmanın psikolojik danışmanlık eğitimi almasının gereksiz olduğunu, yurtlarda görevli psikologların var olduğunu, kendilerinin görevlerinin sadece manevi rehberlik olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte manevi danışmanların bir kısmı psikoloji ve psikolojik danışmanlık eğitimlerine ihtiyaç duyduklarını anlatmaktadırlar. Görüşler şu şekildedir:

“Sosyolojinin verilerine kulak vermek hatta bir miktar pedagojik eğitime kulak vermek, iletişim bilgisi semineri almak, hatta diksiyon ve beden dili eğitimini de almış olmak gibi bir formasyona sahip olması gerekir.” (MD 7)

“Gençlik ile alakalı bir eğitim alınmış olmalı. Psikolojik danışmanlık ve rehberlik eğitimi almış olmalı. Gençler bizim eğitim durumumuza önem veriyor. Soruyorlar hocam ne mezunusunuz diye. Bir eğitim aldınız mı?” (MD 22)

“Manevi danışman, tercihen din psikoloji ve din sosyoloji alanlarında yüksek lisans yapan ya da yapmış olmalı.” (MD 14)

Katılımcıların bir diğer kısmı (MD 3, 9, 11, 12, 20 ve 26) genel kültür sahibi ve gündemi takip etme özelliğinin mutlaka olması gerektiğini ifade etmektedirler. Katılımcılar, manevi danışmanın genel kültürünün iyi seviyede olmasını söylemektedirler. Burada önemli olanın öğrenciyle diyalogu güçlendirmek olduğunu, öğrencinin anlattığı konulara bihaber veya ilgisiz olan bir manevi danışmanla görüşmeye devam etmek istemediğini söylemektedirler. Kendilerinin de bu sohbet ortamlarında daha çok maneviyatı gündeme getirip yavaş yavaş rehberlik etmede bir fırsat olarak değerlendirmeye çalıştıklarını anlatmaktadırlar. MD 3, manevi danışmanın geniş bir birikime ve tecrübeye sahip olması gerektiğini, buna ilaveten DİB’de en az 5 yıllık bir tecrübeye sahip, çok farklı alanlarda okuyan, vizyon sahibi biri olması gerektiğini düşünmektedir. Yeni atanan görevlilere bir seminer verilerek manevi danışman olarak görevlendirilmelerini doğru bulmadığını açıklamaktadır. Manevi danışmanın en önemli özelliğinin din görevlisi olduğu bu sebeple mesleki tecrübesinin olması gerektiğini vurgulamaktadır. MD 20 ise gündemi takip etmenin önemine dikkat çekerek KYK’da medya okuryazarlığı adında bir atölye çalışması yaptığını, gençlerin buna çok ilgi gösterdiğini, öğrencilerin hem gündemi takip edip hem de bundan haberdar bir manevi danışman istediklerini ifade etmektedir. Diğer katılımcılar şu şekilde görüşlerini açıklamışlardır:

“Kendini geliştirmiş farklı alanlarda sürekli okuma yapan birisi olmalı. Gündemi takip eden dünyayı ve hayatı değerlendirebilen, genel kültürü yüksek olmalı. Her zihniyetten insanla muhatap olacak orda. Dolayısıyla Cumhuriyet tarihini de İslam tarihini de iyi bilmeli. Ekonomiden de haberi

olmalı. Psikolojiden de siyasetten de haberdar olmalı. Youtuberlardan haberi olmalı. Değilse çuvalar. Bakıyorsunuz öğrenci sizin önünüze geçmiş.”(MD 12)

“Olabilirdi farklı alanlarda bilgisi ve ilgisi olmalı. Karşınızda sadece bir ilahiyat öğrencisi yok.

Karşınızda her bölümden her kültürden her memlekettten öğrenci var.” (MD 19)

Katılımcıların görüşlerinden manevi danışmanlık ile ilgili olumlu tutum ve davranışlara sahip oldukları için din görevlilerinin donanımlı olmayı ve mesleki açıdan gelişmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Bu sebeple mevcut donanımlarına ilaveten eğitimler almayı gerekli görmektedirler.

Üniversite öğrencilerine etkili bir manevi danışmanlık ve rehberlik için manevi danışmanda olmasını bekledikleri mesleki donanım hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Katılımcıların (ÜÖ 1, 5, 6, 7, 10, 12, 13, 17, 19, 20, 21 ve 22) dile getirdikleri hususlardan biri, geniş bir genel kültür, gündemden haberdar olma ve farklı alanlarda bilgi sahibi olmadır. ÜÖ 5, okuldan çıktıklarında yurda gitmeden genelde manevi danışmanlarının camisine uğradıklarını ve oturup birlikte haberlerden, gündemden konuştuklarını aktarmaktadır. ÜÖ 17 manevi danışmanlarının genelde yeni çıkan kitaplardan alıp yurda getirdiğini, sonra birlikte kitap müzakereleri yaptıklarını anlatmaktadır. Genel kültürünün çok iyi olmasının muhabbet ortamını daha güzelleştirdiğini söylemektedir. ÜÖ 18 görüşünü şöyle açıklamaktadır:

“Bir de çok geniş bilgi birikimi ve genel kültürü olmalı danışmanın. Genel kültürü çok iyi olduğu için her alanda soru sorabiliyorduk Ona. Sadece dinî bilgisi iyi olan biri gelse yeterli olmaz kesinlikle. Farklı konular bize anlatır, ortamın havasını değiştirir ve herkesin ilgisini çekerdi.”

Katılımcıların bir diğer kısmı (ÜÖ 3, 6, 8, 9, 15 ve 16) ise; manevi danışmanın farklı alanlarda bilgisi ve bazı özel yeteneklerinin olmasının önemine dikkat çekmektedir. Özellikle psikoloji bilgisini katılımcı (ÜÖ 3, 9, 15 ve 16) vurgulamaktadır. ÜÖ 15, psikoloğa gitmeyi tercih etmediğini, manevi danışmanla konuşmanın kendisine iyi geldiğini söylemekle beraber manevi danışmanın ilahiyat eğitimi üzerine psikoloji alanında daha derin bilgisinin olmasını istediğini söylemektedir. ÜÖ 9 manevi danışmanı sayesinde içsel zenginliğinin arttığını, hayatının daha anlamlı hale geldiğini ama bazı durumlarda psikolojik desteğe de ihtiyaç duyduğunu bunu bir psikologdan değil de manevi danışmanından almak istediğini belirtmektedir. ÜÖ 21, “*Her geçen gün psikolog sayısı artıyor. Çünkü maneviyat ve iç huzuruna yönelmekle kişi hayatına anlam buluyor. Maneviyatı da din görevlisi verir, bir de psikolojiyi de biraz bilse*” şeklinde düşüncesini ifade etmektedir.

Üniversite öğrencileri, sanat dalıyla meşguliyet, derinlemesine kelam bilgisine sahip olma, sosyal medya donanımı, manevi danışmandan bekledikleri özellikler olarak açıklamaktadırlar.

ÜÖ 8, manevi danışmanın İslami alanlarda donanımlı olmasının yanında özellikle kelim bilgisinin çok iyi olmasının gerektiği, öğrenciyi hemen 10 dakikada kader mevzunda ikna edebilecek kadar alanına hâkim olmasının önemini vurgulamaktadır. Katılımcılar farklı sanat dallarında meşguliyeti şu şekilde ifade etmektedir:

“Tek bir alanda eğitim görmüş kişi ile bu iş olmaz. Sadece bir yönden de olaylara bakmayan biri olmalı. Bir olaya hem dinî açıdan hem sosyal açıdan pek çok açıdan bakıp yorumlayabilmeli. Sanatla uğraşan biri olabilir mesela ilahiyat eğitimi üzerine. Mesela bizim danışmanımız hat sanatıyla da uğraşıyor” (ÜÖ 6)

“Ben manevi danışmanım ile filografi vasıtasıyla tanıştım. Baktım kurs açılıyor, gittim başvurduğum ve Meryem Hocamı tanıdım oldum, iyi ki o kursa gitmişim iyi ki.” (ÜÖ 21)

Üniversite öğrencilerinin görüşleri doğrultusunda manevi danışmanın çok yönlü, zengin genel kültür sahibi ve ilahiyat alanına hâkimiyet istenen hususlardandır. Öğrencilerin psikoloji alan bilgisine vurgu yapmaları önemlidir. Erkek öğrenciler, daha çok güncel haberler ve spor alanıyla ilgilenmesini dile getirmekteyken kız öğrenciler, sanatsal alanlar, el işi vb. etkinliklerle meşgul olmayı ön plana almaktadır. Kelam alanına da özellikle yoğun bir ilginin olduğu dile getirilmektedir.

4.3.2. Eğitim ve kurumsal destek

Din görevlilerine manevi danışmanların eğitim durumları konusundaki düşünceleri ve kurumla iletişimlerini hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Katılımcıların cevapları manevi danışmanların eğitim ihtiyaçları ve hizmet içi eğitim ve kurumsal destek şeklinde iki kod olarak incelenmiştir.

Eğitim ve kurumsal destek kategorisinin birinci kod başlığı, manevi danışmanların eğitim ihtiyaçlarıdır. Din görevlilerine manevi danışmanın eğitim durumu hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Katılımcılar, manevi danışmanın öğrenciler üzerinde etkili bir konuma sahip olduğu için eğitim durumunun önemli olduğunu dile getirmektedirler. Katılımcılar, eğitimin kişinin ufkunu açacağını, esnek bir dünya görüşüne sahip olmasını sağlayacağını, bunun da manevi danışmanlıkta katkısı olacağını ifade etmektedirler. Eğitim durumlarının öğrenciler ve görevlendirildikleri diğer kurum açısından da önem teşkil ettiğini düşünmektedirler. Lisans ve ön lisans düzeyinde bir eğitim sahibi olarak bir kurumda görevlendirilmenin itibar kazandırdığını söylemektedirler.

Katılımcıların önemli çoğunluğu (MD 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 12, 14, 18, 19, 21, 22, 23 ve 26) manevi danışmanın mutlaka lisans eğitimine ilaveten din eğitimi, din psikolojisi, din

sosyolojisi başta olmak üzere en az bir alanda da yüksek lisans mezunu olmasını tercih etmektedirler. Gerekçe olarak da öğrencilerin sorgulamalarına doyurucu cevaplar verebilme, daha kuşatıcı, kapsayıcı bir danışmanlık yapabilme, zengin bir genel kültüre sahip olma dile getirilmektedir. MD 18, on yıldır üniversite öğrencileriyle çalıştığını, tecrübelerine dayanarak mutlaka lisans mezunu olması gerektiğini, öğrencilerin karşılarında kendileri gibi üniversite okuyan danışman görmek istediklerini söylemektedir. MD 21, danışman boyutunda değerlendirerek lisans mezunu olan bir kişinin daha esnek bir zihin dünyasına sahip olacağını, olaylara farklı açılardan bakıp, aynı durumun değişik kişilere göre yorumlanabileceğini kabul ettiğini söylemektedir. MD 22 ise öğrenci açısından değerlendirip manevi danışmanın eğitim durumunun öğrenciler nezdinde önemli olduğunu, çalıştığı yurdun büyük kesiminin hukuk fakültesinde okuyan öğrencilerden oluştuğunu, ilk tanışmada ve ilerleyen süreçte manevi danışmanın eğitim durumunu sorguladıklarını anlatmaktadır. Benzer görüşler de şu şekildedir:

“Mutlaka lisans mezunu, İlahiyat fakültesi olmalı, ama yeterli değil ilave çocuk ve gençlik dönemi din eğitimi gibi bölümler okuyabilir. Mesela ben 12-18 yaş dönemi için özel eğitim aldım.” (MD 3)

“Literatürü takip etme açısından lisans gerekli. Hatta mümkünse yüksek lisans. Böylece daha akademik seviyeye taşınır daha uygun olur. Şart olmamakla beraber arzulanan hocam.” (MD 7)

Katılımcıların bir diğer kısmı (MD 1, 8, 10, 13, 17, 20 ve 25) eğitim durumundan daha önemli olan hususun, kendini geliştirme ve gençlere yaklaşım olduğunu söylemektedirler. Kişisel becerinin, pozitif iletişim yeteneğinin, insani ve empatik yaklaşımın, manevi danışmanlıkta daha önemli olduğunu dile getirmektedirler. Katılımcılar, öğrencilerinin kendilerinin eğitim durumunu hiç merak etmediğini ve ilgilenmediğini ifade etmektedirler. MD 17, manevi danışmanın eğitim durumuna sadece ilk tanışmada biraz dikkat edildiği, belki yüksek lisans veya doktora denilince öğrencinin ilgisini uyandırdığını ama süreçte manevi danışmanın kişisel özelliklerinin ve yaklaşımının önemli olduğunu anlatmaktadır. MD 1, uzun yıllar manevi danışmanlık yaptığını, pek çok manevi danışmanla tanıştığını bazen ön lisans mezunu olduğu halde danışmanlıkta oldukça iyi olanlar olduğunu *“Başlangıçta hangi okul mezununuz diye bir soruyorlar ama sonra orada sizin duruşunuz, vakarınız yeterli oluyor sizi kabullenmeleri için”* diye açıklamaktadır. MD 25, *“İçten samimi bir yaklaşım esas olan. Önemli olan yaklaşım ve samimiyet”* şeklinde yaklaşıma ve kişilik özelliğine vurgu yapmaktadır.

Burada diğer katılımcılardan farklı olarak bir diğer görüş öne sürülmektedir. Bazı katılımcılar (MD 2, 23 ve 26) manevi danışmanın örgün eğitim almış olmasını dile getirmektedir. Bu

durumun öğrencilerle nitelikli iletişim imkânı ve manevi danışmanlık yapmada önemli bir faktör olduğunu düşünmektedirler. MD 26 eğitim durumunun çok önemli olduğunu, öncelikli olarak formasyon sahibi, lisans mezunu, ama mutlaka örgün eğitimle mezun olmuş bir manevi danışmana gereksinim duyulduğunu aktarmaktadır. Öğrencinin bilgiye nasıl olsa ulaştığını, önemli olanın hangi konunun nasıl anlatılacağını, nasıl yorumlanacağını ders ortamında müşahade etmiş, hocasının hâl dilinden de eğitim almış biri olmalı diye açıklamaktadır. Katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Mutlaka lisansını örgün okumuş olmalı. Niye dersiniz dışarıdan okuyanla örgün okuyanın çektiği sıkıntılar çok ayrı hocam. Örgün okuyan ailesinden uzakta gurbette, hocası şu bu bir sürü problem var. Hoca bu şekilde öğrenciyi daha iyi anlıyor.” (MD 2)

“Hocadan sadece ders almıyorsun ki hocayı görmek bile bir sürü şey kazandırıyor. Dışarıdan okuyan bir de üniversite öğrencisinin psikolojisini anlayamayabilir. Nasıl anlasın ki öğrenci de konuşurken diyor zaten hocam siz de bilirsiniz işte vize, final diye başlıyor.” (MD 23)

MD 10, ön lisans mezunu bir manevi danışmanın yeterli olacağını ifade ederken MD 9 ise manevi danışmanın muhakkak İslami ilimler alanında eğitim almış biri olması gerektiğini, manevi kelimesi ile kastedilen şeyin aslında İslam olduğunu aktarmaktadır. Öğrencilerin tıpkı Mus’ab b. Umeyr gibi bir rol modele ihtiyaçlarının olduğu bu açıdan temel İslami ilimler alanında donanımlı olmayan birisinin bu işte başarılı olamayacağını ifade etmektedir. Katılımcıların görüşleri doğrultusunda manevi danışmanlıkta, ilahiyat eğitimi üzerine din eğitimi vb. alanlarda lisansüstü eğitimin önemli katkı sağlayacağını ifade edilmekle birlikte asıl olanın öğrenciye yaklaşım olduğu da dile getirilmektedir. Örgün eğitimle mezun olma ya da ön lisans mezuniyetinin de yeterli olduğu söylenen diğer hususlardandır.

Üniversite öğrencilerine etkili bir manevi danışmanlık ve rehberlik için manevi danışmanın eğitim durumu hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Katılımcıların önemli bir çoğunluğu (ÜÖ 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 20, 21, 22 ve 23) manevi danışmanın mutlaka lisans mezunu olması gerektiğini dile getirmektedir. Öğrencilerden iki tanesi, en az yüksek lisans yapmış olmasını; diğer iki tanesi de İlahiyat lisans eğitimine ilaveten farklı alanda 2. lisans mezuniyetini dile getirmektedir. ÜÖ 4 ve 7’nin düşünceleri şu şekildedir:

“İlk önce mutlaka lisans eğitimi almış birisi olmalı. Ben PDR okuyorum. Şuan alan dersleri alıyorum oldukça da yoğun olarak alıyorum. Bu açıdan da bakıyorum. İnsan psikolojisi hakkında şu kadar bilgi sahibiyim diyorum. Benim çalışma alanlarım şunlar diyorum. Ama manevi rehberliğe gelince diyorum ki benim orada bulunabilmem için ilmi olarak da donanımlı olmam lazım, kendimi yeterli görmüyorum.” (ÜÖ 4)

“Üniversite mezunu olsun ama sadece İlahiyat mezunu olmasın. Başka bölümde okumuş olsun. Bizim danışmanımız konservatuvar mezunu. Benim manevi danışmanın 2. bir bölüm daha okumuş” (ÜÖ 7)

ÜÖ 9 manevi danışmanın örgün üniversite mezunu olmasının gerektiğini diplomanın değil üniversiteyi görüp yaşamının önemli olduğunu anlatmaktadır. ÜÖ 12 üniversite öğrencilerinin psikolojilerini anlayabilmesi için uzaktan okumuş bir manevi danışman istemediklerini dile getirmektedir. ÜÖ 11’in görüşü şu şekildedir:

“Hocam lisans mezunu olmamalı. Yüksek lisans ve üstü olmalı mutlaka. Niye çünkü KYK da hiç anlayamadığınız tahmin etmediğiniz insanlar 30 yaşında olabiliyor. Hocanın eğitim olarak yurttaki öğrencilerden çok üstte olması lazım. Hiç tahmin etmediğiniz insan İsmail hocaya soru soruyor. Ve derinlemesine sorular soruyor. Yaşlıların sorduğu gibi namazın farzlarını sormuyor.”

Üniversite öğrencilerinin görüşleri doğrultusunda etkili bir manevi danışmanlık ve rehberlik için eğitim durumu çok önem arz etmektedir. Katılımcıların manevi danışmanın eğitimin en az lisans düzeyinde olmasını dile getirmeleri önemlidir. Manevi danışmanlıkta daha fazla etkileşim olması için eğitim ve donanımın etkili olduğu görülmektedir.

Eğitim ve kurumsal destek kategorisinde ikinci kod başlığı, hizmet içi eğitim ve kurumsal iletişimdir. Din görevlilerine manevi danışmanlıkta hizmet içi eğitim konusundaki görüşleri sorulmuştur. Katılımcıların önemli bir kısmı (MD 2, 3, 5, 6, 7, 11, 14, 15, 16, 18, 19 ve 22) manevi danışmanlık ile ilgili hizmet içi eğitimin muhakkak olması gerektiğini düşünmektedir. MD 20 göreve ilk başladığında bir eğitim almadığını, ilk yıllar zorluk yaşadığını, kendi imkânlarıyla geçen yıl manevi danışmanlık sertifikasına sahip olduğunu, bu eğitimin çok faydalı olduğunu anlatmaktadır. DİB’in gençlik çalıştayına katıldığını, tecrübe paylaşımı olduğunu aktarmaktadır. MD 19, Covid 19 pandemi sürecinde bu göreve başladığını, salgın nedeniyle herhangi bir eğitimin düzenlenemediğini, işin içine girince süreç içerisinde bazı şeyleri öğrendiğini anlatmaktadır. MD 18 eğitimin gerekçesini şöyle anlatmaktadır:

“Biz manevi danışmanız ama bize psikoloji ile alakalı çok soru geliyor. Öğrenci daralmış, bunalmış. Psikolojisi bozulmuş, Allaha güven, namazını kıl demekle iş bitmiyor. İşte bu açıdan bizim iyi eğitilmemiz gerekir.”

Katılımcıların diğer bir kısmı (MD 8, 10, 12, 17, 20, 21, 23 ve 25) göreve başlamadan önce DİB’den hizmet içi eğitim, bir kısım katılımcılar ise (MD 3, 7, 20 ve 24) kendi imkânlarıyla manevi danışmanlık sertifikası olarak göreve başladıklarını aktarmaktadır. Bazı katılımcılar ise DİB’den gençlik koordinatörlüğü vb. başka bir alanda hizmet içi eğitim aldıklarını söylemektedirler. Bununla ilgili olarak MD 8 “*Ben başladığımın ikinci döneminin başında gençlik koordinatörlüğü eğitimi aldım*” şeklinde anlatmaktadır. Katılımcıların bir kısmı da din

görevliliğinde kendilerine çalışma alanı olarak özellikle öğrencileri seçtikleri için farklı kanallardan eğitimler aldıklarını belirtmektedirler. MD 7, bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Yurtdışında manevi danışmanlık seminerleri aldım. Sosyal hizmet alanında manevi danışmanlık konulu yüksek lisans da yaptım.”

Katılımcıların bir kısmı ise hizmet içi eğitim almadıkları için bazı zorluklar yaşadıklarını söylemektedir. MD 13, “*Eğitim almadığım için hangi durumları kime yönlendireceğim konusunda zorlanıyorum*” şeklinde yaşadığı süreci anlatırken katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Özel eğitim almalı ve yerini de bilmeli. Nerede ne yapması gerektiğini bilmeli. Görev tanımlı netleşmeli. Manevi danışman, ne İsa’ya ne Musa’ya yaranamamaktan kurtarılmalı artık. Çünkü ne müftülük tam anlamıyla sahip çıkıyor ne de KYK.” (MD 1)

“Ama bence kesinlikle Başkanlığın bu özel konulara eğilmesi lazım. Özellikle genç personeli eğitip sahaya sürmeli. Hizmet içi eğitimlere çok ihtiyaç var.” (MD 2)

Katılımcıların hemen hepsi, görev yaptıkları alanla ilgili DİB tarafından özel bir eğitim verilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Bu eğitimlerin bir haftalık seminerden ziyade en az 15 günlük yüz yüze bir hizmet içi eğitimin ardından aralıklı olarak destek eğitimlerine devam edilmesini talep etmektedirler. Katılımcılar, özel bir eğitimin olmaması halinde görev alanının içine girmeyen bazı konulara müdahil olma vb. yanlışlara düşüldüğünü anlatmaktadırlar. Özellikle psikolojik danışma teknikleri alanına ihtiyaç duyduklarını belirtmektedirler.

MD 4, manevi danışmanlık görevi için “*bence lisans düzeyinde manevi danışmanlık fakülteleri açılıp buradan mezun olanların görev yapması lazım*” diyerek hizmet içi eğitimin yeterli olmadığını söylemektedir. Çünkü manevi danışman olarak görev yaparken acil olarak müdahale gerektiren durumların karşısına çıkabildiğini ve bu konuda zorlandıklarını anlatmaktadır. MD 9 standart bir eğitim alınmadığı için manevi danışmanların danışmanlık becerisinde bazı sorunlarla karşılaşabildiğini şöyle anlatmaktadır:

“Manevi danışmanlıkta esastır kişinin kendi özel hayatıyla ilgili alacağı kararlarda bizim müdahale hakkımız yoktur, kendi talebi olmadığı sürece. O bizimle konuşmak isterse dinleriz. Ama bazı arkadaşlar KYK yönetimi öğrenciyle görüşmesini istedi diye öğrenciye iletişimde ısrarcı olabiliyor mesela.”

MD 19 aynı şekilde kendi alanları olmadığı halde KYK yönetiminin kendilerinden destek beklediğini “*Bu sene 2 tane intihar girişimi oldu. Manevi rehber olarak benim ilgilenmemi istediler*” şeklinde anlatarak bu tür durumlarda benimseyecekleri yaklaşım konusunda zorlandıklarını dile getirmektedir. Katılımcıların görüşleri doğrultusunda manevi danışmanlık

ile ilgili hizmet içi eğitim ihtiyaçları görülmektedir. Eğitimin uzun soluklu olmasını istemektedirler. Danışmanlıkla ilgili daha teknik bilgilere ihtiyaç duydukları görülmektedir.

Katılımcılara hem kendi kurumları hem de görev yaptıkları kurumla ilgili durumları sorulmuştur. Her iki kurumla iletişim durumları, etkileşim ve koordinasyon süreçleri hakkındaki görüşlerinin aktarılması istenmiştir. Katılımcıların önemli bir kısmı (MD 3, 4, 6, 7, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 21, 22 ve 23) manevi açıdan müftülüklerinin kendilerini çok desteklediğini, kurumsal iletişimlerinin oldukça iyi olduğunu söylemektedir. MD 3 kurumundan sürekli takdir ve övgü aldığını gençlik alanında çalıştığı ve öğrencilerle güzel bir diyalog kurduğu için yöneticileri nezdinde kıymetli olduğunu anlatmaktadır. MD 13 ise gençlik ekibi ve müftülük olarak koordineli çalıştıklarını, karşılıklı diyalog sürecinin hep canlı olduğunu ve her hangi bir sorun yaşamadığını aktarmaktadır. MD 4, kurumundan gördüğü desteği şu şekilde ifade etmektedir:

“Geçtiğimiz sene ilk defa yeni bir şehirde yeni bir yurttan göreve başladım. Göreve ilk başladığım gün Müftüm yanıma geldi. Müdire hanımdan randevu alarak benimle beraber KYK’ya geldi. Manevi danışmanım bizim için çok değerlidir. Hocamız bizim için çok kıymetlidir dedi.”

Katılımcıların bir diğer kısmı (MD 1, 2, 5, 8, 18, 20, 24 ve 25) ise müftülüklerden yeteri kadar manevi destek alamadıklarını, resmi işlerde bazen sorunlar yaşadıklarını anlatmaktadır. Katılımcılar, KYK manevi danışmanlığa ilaveten müftülüklere karşı da sorumlu olduklarını, ilave görevin kendilerini zorladığını, kendilerinden sürekli rapor ve faaliyet beklendiğini aktarmaktadırlar. Erkek katılımcılar genelde imam hatip olmaları hasebiyle manevi danışmanlık görevi ile beraber imamlık görevini yerine getirmekte zorlandıklarını anlatmaktadırlar. MD 5 bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“KYK’da manevi danışmanlık, 4 gün belli saatlerin dışında çıkan bir çalışma istiyor sizden. Çünkü sadece belirlenen gün ve saatlere bağlı kalırsanız verimli olmuyor. Müftülük bunu bilmediğinden bunu anlatana kadar sıkıntılar yaşıyorsunuz.”

MD 18, asıl görevinin imam hatiplik olduğunu görevlendirme ile çalıştığı için akşam ve yatsı namazlarında camiye gitmediğinde cemaati ile sorun yaşadığını camiye gittiğinde de manevi danışmanlığın bölük pörçük olduğunu anlatmaktadır. Yerine vekil gelmediğini öğrencilerle en yoğun görüşmelerin akşam saatleri olduğunu, çoğu zaman ikilem yaşadığını aktarmaktadır. MD 20 yaşadığı sıkıntıları şu şekilde aktarmaktadır:

“Bir de müftülük sorunlarımızı dinlemiyor, her saat kim ne kadar gelmiş rapor verin diyorlar. Ben o esnada kaç tane öğrenci geldi, onların isimlerini tutamam ki. Öyle bir doluyor kiyetışemiyorsunuz öğrencilerle ilgilenmeye o telaş anında durun ben sizi bir sayıp sayınızı şuraya yazayım mı diyeyim. Genç şüphelenir de o zaman hoca beni neden yazıyor diye. Bir de müftülük

fotoğraf istiyor. Gençler asla fotoğraf çekirmek istemiyor. Müftülük her yaptığınızı fotoğraflayın diyor.”

Katılımcıların önemli bir kısmı (MD 1, 2, 3, 5, 8, 9, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25 ve 26) müftülük ile ilgili yaşadıkları tek sorunun maddi desteğin olmayışını dile getirmektedir. Katılımcılar, gençlik çalışmalarının, ciddi maddi destek istediğini, özellikle üniversite gençliğine yapılacak hemen hemen her programın yemek vb. bir şeyle ilişkilendirilmeye ihtiyaç olduğunu anlatmaktadırlar. Düzenledikleri gezilerin maddi külfetinin manevi danışmandan beklendiği, öğrencilerin katkı verme imkânının olmadığını söylemektedirler. MD 22 *“kendi içimizde de müftülükte de uyum içerisinde çalışıyoruz. Tek sorunumuz var maddi problem”* diye aktarmaktadır. MD 9 ve 19 aynı duruma dikkat çekerek;

“Tek sıkıntım var o da maddi sorun. Başkanlığın kast etiği ile sahada yapılan çok farklı. Maddi destek olmadan işler çok zor. Mesela benim evim KYK ya yakın. Öğrenci baharat ihtiyacı için gelip benim kapımı çalıyor mesela. Hocam siz de var mı diyor. Nasıl yok diyeceksin. Normalde benim evde kullanmadığımız ama öğrenci gelir ister diye bulundurduğumuz malzemeler var inanın evde.” (MD 9)

“Manevi danışmanlıkta maddi destek çok önemli. Onu biz kendimiz göğüslüyoruz o konuda hiç destek yok bize. Hem kendi imkânlarımla hem de hayırseverlerin desteğiyle yürütüyoruz işleri. Bir piknik düzenlesem kafede onlara ikramda bulunsam daha geniş kesimlere ulaşabilirim.” (MD 19)

Bazı katılımcılar (MD 6, 7 ve 10) kurumlarından istediği kadar maddi destek alabildiğini söylemektedir. MD 6 *“müftülük benim samimiyet ve gayretimi gördüğü için benim maddi isteklerimi hiç geri plana atmadılar”* diyerek müftülükten ihtiyaç olduğu her zaman maddi desteği alabildiğini söylemektedir. MD 7 ise *“özellikle kurumsal açıdan kurum amirlerimin bakış açısından, kurumdan çok destek aldım. Arkadaşlarımdan da destek aldım. Çaldığım her kapı bana destek verdi”* şeklinde anlatmaktadır. Manevi danışmanlıkta diğer mesai arkadaşlarının da kendilerine çok destek sağladığını belirtmektedir.

Katılımcıların bir diğer kısmı (MD 5, 12, 17 ve 25) görevlendirildiği kurumla (KYK yönetimi vb.) etkileşim konusunda bazı sıkıntılar yaşadıklarını dile getirmektedir. Kurum yöneticileri ya da çalışanları tarafından bazı olumsuz tavırlarla karşılaştıklarını ve bu sürecin kendilerini rahatsız ettiğini söylemektedirler. MD 5 bu durumu *“Siz orada yabancısınız bunu hissettiriyorlar ne kadar iyi olsanız da zor bir alan”* diyerek yaşadıklarını aktarmaktadır. MD 10, *“KYK’da sıkıntı yaşayan arkadaşlar var çünkü manevi rehberlik uygulamasından rahatsız olanlar var”* şeklinde anlatırken MD 12, yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“İdare benim yüzüme söyledi benden rahatsız olduğunu ve diyanetin görevlisini istemediğini. Mesela geçen sene bana senin öğrencilerle KYK dışında faaliyet yapmanı istemiyoruz dediler.”

Bununla birlikte görevlendirildiği kurumla iletişimlerinin çok iyi olduğunu söyleyen katılımcılar da bulunmaktadır. MD 8 *“Ben KYK da kendimi çok özel, değerli hissediyorum. Hep gönüllü olarak çalışmaya devam ediyorum. KYK’dakiler ile iletişimim çok güzel”* diye anlatırken MD 6, hem müftülük hem de KYK ile arasının çok iyi olduğunu, iki kurumla da iyi iletişim olmadan bu işin başarılamayacağını söylemektedir.

Sadece katılımcılardan (MD 1, 5, 20, 24 ve 25) müftülüklerle aralarında istedikleri düzeyde bir iletişim olmadığını söylemektedirler. Kurumsal destek almada ve sorunlarını ifade etmede bazı zorluklar yaşadıklarını açıklamaktadırlar.

Katılımcıların görüşlerinden aktarılanlar doğrultusunda genelde her iki kurumla da sorun yaşanmadığını anlaşılmaktadır. Maddi imkânsızlıklar ve desteğin olmayışının manevi danışmanları zorladığı görülmektedir. Bu konuyu ısrarla dile getirmelerinin nedeni, daha fazla öğrenciye manevi rehberlik yapabilme imkânı olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan görüşmeler sonrasında manevi danışmanların, genel olarak müftülüklerde takdir edildiği, değer verildiği görülmektedir. Bu sebeple gençlik alanında manevi danışmanlığın müftülükler tarafından teşvik edildiği katılımcıların cevaplarından anlaşılmaktadır.

Eğitim ve kurumsal destek kategorisinde üçüncü kod, gelecek perspektifi ve öneriler başlığıdır. Din görevlilerine manevi danışmanlığın ilerleyen süreçlerde daha iyi planlanabilmesi için önerilerini ve özellikle altını çizmek istedikleri hususları anlatmaları istenmiştir. Katılımcılar, daha etkili bir manevi danışmanlık için yapılabilecek revizyonlardan bahsetmişlerdir.

Katılımcıların önerilerinden bir tanesi, süpervizör uygulamasıdır. MD 15, manevi danışmanlıkta belli bir süre çalışıldıktan sonra yorulma ve yıpranma oluşabileceği için bu uygulamanın yapılabileceğini anlatmaktadır. Yurtta çok çeşitli projeler yapıldığını, öğrencilerin ilk haftalar ilgi gösterip çok beğenmelerine rağmen sonra bir anda bırakıverdiklerini bu durumun ister istemez bazen yıpranmaya neden olduğunu aktarmaktadır. Buna ilaveten manevi danışmanlıkta tecrübeli olan kişilere formatör öğretici unvanı verilebileceğini, bu şekilde yeni görevlilerin eğitiminin sağlanabileceğini aktarmaktadır. MD 14 *“Sahadaki yaşananların anlatıldığı eğitim çok daha başarılı oluyor hocam”* diyerek bu duruma dikkat çekmektedir. MD 20 de *“Mentörlük gibi bir sistem lazım hocam. Tek başına kitaplarla ya da seminerlerle olmuyor”* diyerek önerisini açıklamaktadır. Süpervizör uygulaması ile pratikte yapılabilecek hataların önüne geçme imkânı elde edileceği gibi göreve yeni başlayan manevi danışmanların süreci kolay atlatabileceği düşünülmektedir.

Manevi danışmanlığın çalışma şartları ve mesaisi nedeniyle özellikle kadın manevi danışmanların çok olumsuz etkilendiğini ifade eden bazı katılımcılar, buna yönelik bir çözüm önerisi sunmaktadır. MD 1, manevi danışmanlıkta bir yurttaki tek görevli olması halinde iki dönem boyunca akşam çalışmanın yorucu olduğunu ve aile hayatını olumsuz etkilediğini aktarmaktadır. MD1 'in görüşü şu şekildedir:

“Her yurttaki iki danışman olsa bir hafta biri gündüz diğeri akşam, öbür hafta tam tersi olarak dönüşümlü çalışabilirler, öğrenciler her an birilerini bulurlar yanlarında. Aile hayatı, sarsılmaz en azından manevi danışmanın. Dönüşümlü olsa kendi çocuklarımız da heder olmaz.”

MD 6 da benzer bir görüş öne sürmektedir. “*Akşam çalışmak, evde aile hayatınızın aksaması vb. bir sürü sorun olabiliyor*” diyerek bu durumdan dolayı genelde kadın manevi danışmanların bir iki yıl görev yapıp tecrübe kazandıktan sonra bıraktığını anlatmaktadır. MD 1 ise kendini “*ben kendime hep şöyle dedim. 28 Şubat sonrası buralar açıldı bize çok şükür, bu kapılardan girebiliyoruz artık. Buralar bizim için açıldı. Birileri ellerini taşın altına koymalı*” diyerek sürekli motive edip görevine devam ettiğini aktarmaktadır.

Manevi danışmanlıkta klasik din dilinin asla olmaması gerektiğini öne süren bazı katılımcılar, bu durumda yapılması gerekenleri şu şekilde açıklamaktadır. MD 26, artık genç neslin çok değiştiğini, jenerasyon farkının dikkate alınmasının önemli olduğunu, farklı kültürlerin bir arada yaşadığını dile getirmektedir. Manevi danışmanların bu durumları dikkate alarak benimsemesi gereken durumu şöyle ifade etmektedir:

“Katı olmayacak kuralcı olmayacak ve inanç noktasından değil de daha çok fitrat üzerinden insan üzerinden gidecek. Hele ki şu son 5-10 yıllık süreçte. Bundan önce belki farklı yaklaşabilirdik gençlere. Ama şu anda bu noktadan yaklaşmamız gerekiyor. Kesinlikle kalıplı bir şekilde yaklaşmayacak. Dünyanın çok kültürlülüğe gittiğinin farkında olarak evrensel değerlere vurgu yaparak danışmanlık benimsemeli artık.”

Benzer bir görüşü MD 23 ifade ederek manevi danışmanın sahip olmasını düşündüğü artı özelliklerinin bulunmasını ifade ederek özellikle şu duruma dikkat çekmektedir:

“Her şeyden önce gençlere, insanlara yaklaşırken belli bir mezhep, inanç ve ideolojik görüşle yaklaşmayan birisi olacak. Bu yaklaşım olduğunda direk damgalama oluyor, kalıplama oluyor, etiket oluyor. Zarar veriyor böyle yaklaşanlar. Dünyayı iyi tanıyacak kesinlikle açık görüşlü olacak, çok farklı alanlarda eğitim almış, olaylara sıradan bakmayacak.”

MD 10 ise manevi danışman olacak kimsenin öğrenci merkezli bir çalışma ortaya koyacağının bilincinde, öğrencinin ilgisine yönelik faaliyetler planlamasının gerektiğini anlatmaktadır. Öğrencinin kabul görmek istediğini hatalarından dolayı yargılamadan öğrenciyi kazanmaya yönelik bir yaklaşım önermektedir.

“Manevi danışman çadırda öğrencilerle kamp yapacağını bilerek bu işe başlamalı. Günlük 4 saatlik bir mesai olmadığını fark etmeli. Bir de gençlerde genel olarak neye ihtiyaç var, hep buradan hareket etmeli. Ben yapayım programı öğrenci gelsin anlayışı artık geçerli değil.”

MD 18 bu sebeple manevi danışmanların zamanın jenerasyonu neyi gerektiriyor ise bu alanda bilgisinin ve yeterliliğinin gerektiğini anlatmaktadır. Futbolu sevmiyorum diyen ya da öğrencinin ilgilendiği şeyi sevmiyorum diyen kimsenin bu göreve talip olmamasını ifade etmektedir. Esnek ve öğrencilere olumlu yaklaşım benimsendiğinde şu şekilde gelişmelerin olduğunu örnek vermektedir:

“Dedi ki hocam ben falanca kökenli bir aile çocuğuyum. İftara davet ettiniz. Ayıp olmasın diye hayatımda ilk defa oruç tuttum. İftara oruçlu geldim. Bana bu işin hakikatini açıklar mısınız. Babama soruyorum babam anlatmıyor, camiye gitmeme izin vermiyor. Namaz kılmıyorum. Oruç tutmuyorum. Bayram namazına bile gitmiyorum. İki saatlik sohbetin sonunda öğrenci kalktı, boynuma sarıldı, ağlamaya başladı. O genç, ramazanın son 10 gününü ilk defa oruçlu geçirdi, ilk defa cuma namazına gitti, ilk defa bayram namazını kıldı. İçimdeki huzuru size anlatamam hocam dedi.”

Geçmiş yıllarda ateist iki üç tane genç vardı. Bunlarla biz gerek kahvede, gerek yurttan oturup gece yarısına kadar sormuş oldukları sorulara cevap verirdik. Gençler, en sonunda Kelime-i Şehadet getirdi. Biz, dinin ne olduğunu bilmiyormuşuz dediler. Bir kişinin hidayetine vesile olduk.

Katılımcıların öne sürdüğü konulardan bir tanesi de gençlik merkezlerindeki değişikliklerle ilgilidir. MD 24, bu durumu “*Cami çevrelerine değil de gençlik merkezleri, gençlerin en çok bulunduğu ortamlara yapılmalı. Biz gençlerin ayağına gideceğiz onlar gelmiyor*” diyerek görüşünü aktarmaktadır. Gençlik merkezlerinin, müftülüklere benzediğini bu sebeple de gençlerin pek ilgisini çekmediğini dile getirmektedir. Buna ilaveten gençlik merkezlerinde gençlerin ilgisini çekecek faaliyetlerin yapılmasını önermektedir. MD 26 DİB’in yurt dışında yaşayan cami modelini ortaya koyduğunu ama Türkiye’de bunun uygulanmadığını, bu sebeple bir zihinsel dönüşümün gerektiğini ifade etmektedir.

Katılımcıların önerilerinden bir tanesi de manevi danışmanlığın tasavvuf ve kadîm kültürümüzdeki öğretilerle yoğrularak öğrencilere sunulmasıdır. Anadolu irfanından hareket edilirse kuşatıcı olma ve ayırıştırıcı bir dil ve üslup kullanmamanın gerçekleşeceği kanaatini taşımaktadırlar. Haz ve hız kültüründe bedensel isteklerin yoğun olduğu gençlik döneminde öğrencilerin kendilerini maddi manevi açıdan koruyabilmelerinin en önemli alternatifinin bu olduğunu dile getiren MD 5 ve 6 şu şekilde ifade etmektedir:

“Gençler, tasavvuftaki sevgi ilkesini, Hz. Mevlana’yı Yunus Emre’yi seviyor, ilgi gösteriyor. Hareket noktasının buradan başlamasının ülkemizin gençleri için daha kuşatıcı olacağını düşünüyorum.” (MD 5)

“Kadım kültürümüzdeki gönül dilini kullanınca hiçbir gencin bigâne kalamayacağını düşünüyorum ve yaşıyorum. Benim kanaatime göre gençler arasında yoğun bir deizm ve ateizm de yok. Ailenin yanlış yaklaşımları nedeniyle ortaya koydukları tepki aslında.” (MD 6)

MD 17 ise benzer bir şekilde manevi danışmanın örnek rol model olma vasfını asla kaybetmemesi gerektiğini, hal, hareket ve yaşantısının çok önemli olduğunu dile getirmektedir. Örnek olarak da manevi danışmanın asla sigara içen biri olmaması gerektiğini anlatmaktadır. Manevi danışmanın öğrencinin sohbet ederken bir yandan da sigara içtiğinde öğrencinin gözünde sıradan biri haline geldiğinde etkinliğini kaybettiğini ifade etmektedir.

Katılımcıların görüşleri doğrultusunda süpervizör uygulamasının önerildiği görülmektedir. Bu uygulama sayesinde zorlu durumları veya kompleks sorunları akademik uzman vasıtasıyla çözebilmeyi düşünmektedirler. Çok kültürlü bir danışmanlık anlayışının benimsenmesi ve gençlik merkezlerinin fonksiyon ve inşa sürecinde yenilenmesi dile getirilmektedir. Bir diğer dile getirilen husus Anadolu irfanı çerçevesinde bir danışmanlık sergilenmesidir.

4.3.3. Öğrencilere yönelik yaklaşım

Bu bölümde üniversite öğrencilerine manevi danışmanların nitelikleri ve eğitim durumları hakkındaki görüşleri ve manevi danışmanın öğrencilere yaklaşımı konusundaki düşünceleri sorulmuştur. Katılımcıların cevapları doğrultusunda ideal iletişim ve danışmanlık yöntemleri ile öğrenci beklentileri ve önerileri kodları oluşmuştur.

Öğrencilere yönelik yaklaşım kategorisinde birinci kod, ideal iletişim ve danışmanlık yöntemleri başlığıdır. Üniversite öğrencilerine manevi danışmanın kendilerine yaklaşımını deneyimlerine dayanarak açıklamaları istenmiştir. Katılımcılar, manevi danışmanlıktan beklentilerini ve nasıl bir iletişim kurulmasını istediklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların bir kısmı (ÜÖ 1, 7, 9, 20 ve 22) manevi danışmanın kendilerine yakın bir iletişim dili kullanmasını, cana yakın olmalarını ve yatay bir iletişim beklediklerini söylemektedir. ÜÖ 7 ast üst ya da öğretmen öğrenci ilişkisi tarzında bir şey istemediklerini, yanlarında rahat konuşabilmeyi arzuladıklarını ifade etmektedir. ÜÖ 1, “*Ben biraz çok meraklı birisiyim, konuşup anlatmak isterim, istiyorum ki manevi danışman benimle sohbet etsin, tıpkı arkadaşım gibi*” diye beklentisini açıklamaktadır. ÜÖ 22 ise manevi danışmanına açılabilmesi için onun kendisiyle yatay bir iletişim dili seçmesi ile mümkün olacağını düşünmektedir. Böyle olursa soracağı veya danışacağı konuyu yanlış anlaşılır mıyım acaba diye düşünmeden tıpkı arkadaşıyla konuşur gibi konuşabileceğini söylemektedir. Yatay iletişimde etkileşimin daha yüksek olacağı böylece öğrencinin manevi danışmanıyla

yakınlaşıp manevi kazanımların gerçekleşeceğini dile getirmektedir. Katılımcılar beklentilerini şöyle izah etmektedir:

“Manevi desteğin kişinin zor zamanlarda güçlü kalmasına, umudunu yitirmemesine yardımcı olmak diye biliyorum. Manevi danışmanımız da bunu sağlıyor ama bir hoca gibi davrandığı için pek çok arkadaşım gitmiyor, o yüzden yaklaşımının hocadan ziyade arkadaş gibi olmasını istiyorum.” (ÜÖ 9)

“Bir hocadan, öğretmenden ziyade anne, abla belki arkadaş gibi bir ilişkiye ihtiyacımız var. Hatalarımız konusunda uyarırken kaybeden değil de kazanan olmaya çalışmalı. Bizi hep kazanmaya gayret sarf etmeli.” (ÜÖ 20)

Katılımcıların bir diğer kısmına göre (ÜÖ 2, 4, 5, 7, 10, 11, 16 ve 23) ideal iletişim, sosyal etkinliklerle ve manevi danışmanın çok aktif olması ile kurulmaktadır. Sohbet, vaaz, konferans, seminer tarzındaki programların etkili olmadığını söylemektedir. ÜÖ 2 istediği modeli şu şekilde açıklamaktadır:

“Bizim manevi danışmanımız İsmail Hoca, sürekli birbirinden farklı etkinlikler yapar, hiçbir etkinliğe kimseyi zorlamazdı. Bizim yurttaki düzenli katılanların oranı yüzde 10’u ancak bulur. Ama şunu rahat söyleyebilirim yurdun yarısıyla şöyle böyle mutlaka irtibatı vardı. İletişimi güçlüydü çünkü ve bizim dilimizi yakalıyordu.”

Öğrenciler, akşama kadar okulda derslerle meşgul olduklarını, akşamları ya da hafta sonları, ders sistemine benzeyen faaliyetleri istemediklerini ifade etmektedirler. Onun yerine yurt haricinde mümkünse farklı mekânda bir araya gelmeyi, gezi, sabah namazı buluşmasına katılmayı tercih ettiklerini söylemektedir. Sabah namazı buluşmaları vb. sosyal faaliyetlere katılmak adına öğrencilerin belki de daha önce deneyimlemediği bazı manevi atmosferleri de hissetme olanağı sağladığını anlatmaktadır. ÜÖ 2 dinî programlardan ziyade farklı farklı sosyal etkinliklerin olmasını önermektedir. ÜÖ 5 şu şekilde bahsetmektedir: “*Gençlerle iletişimin yolu etkinlikten geçiyor. Zaman zaman sabah namazı buluşmaları olsun ama gezi gibi etkinlikler. geçen sene İstanbul gezisine katılım çok fazla olmuştu*”. Manevi danışmanın çok aktif olmasının kendileri için farklı bir durum oluşturduğunu ÜÖ 7 şöyle anlatıyor:

“Benim manevi danışmanım çok aktif, yurttaki neredeyse herkesle irtibatı var. Manevi danışman herkese ulaşabiliyor diye bütün programları manevi danışman üzerinden yapmak istiyorlar. Bir etkinlik olacak yurttaki insan toplayamıyorlar. Sonra diyorlar ki manevi danışmana öğrencilerle sen gel. Bu sefer manevi danışmanın işi olmayan pek çok iş onu buluyor. O zaman ben de manevi danışmanımın vakit geçiremiyorum. Çünkü sanki yurdun memur görevlisi gibi.”

Katılımcıların (ÜÖ 5, 10 ve 14) dile getirdikleri bir diğer husus, manevi danışmanın çekirdek kadro oluşturup öğrencilere öğrenciler kanalıyla ulaşmaya çalışmasıdır. Akran dayanışması

ile manevi danışmanın daha kolay ilerleyebileceğini dile getirmektedirler. ÜÖ 10 manevi danışmanın uygulamasını şöyle aktarmaktadır:

“A takımı oluşturup öyle harekete geçmeli. İsmail Hoca önce kendi bir çekirdek kadrosunu oluşturdu. Nazının geçtiği kimsenin alınmayacağı 10-12 kişilik bir çekirdek kadro. O çekirdek kadro da diğer kişilere ulaştı. Siz diyanete karşı nötr veya olumsuz iseniz manevi rehberin odasına gitmezsiniz. Ama sizin akranınız gidiyorsa bir gün mutlaka sizi de getiriyor, kolunuzdan çekiyor.”

ÜÖ 5 ise “*Öğrenci dayanışması uygulayabilir. Mesela, birinci sınıflara daha üstteki abilerin yol göstermesini sağlayabilir*” şeklinde görüşünü açıklamaktadır. ÜÖ 8 ise manevi danışmanın kendisi gibi ilahiyat fakültesi öğrencilerinden 3 tanesini yardımcısı olarak belirlediğini, yurttaki yapılacak faaliyetlere beraber karar verip duyuruları birlikte yaptıklarını anlatmaktadır.

Bazı katılımcıların, (ÜÖ 5, 8, 16 ve 19) dile getirdikleri bir diğer husus, olumlu yaklaşım, insana değer verme, önyargıdan uzak olma, bunun için de olumlu ve empatik bakış açısına sahip olmadır. ÜÖ 8, “*Her insanda var olan bir iyi yönü görebilmeli*” diyerek manevi danışmanın hiçbir öğrenciyi gözden çıkarmaması, etkili iletişim için çabalaması gerektiğini ifade etmektedir. Katılımcılara göre insanlarla güzel, insani bir iletişim kurabilen herkes, öğrencilerle de iletişim kurar. Önemli olan öğrencinin değil, insanın dilini anlamak, bunun da her insanı değerli görme ve anlamaya çalışma ile olacağını söylemektedirler. ÜÖ 16 “*manevi danışmana her hangi bir şeyi çok rahat anlatıyordum. Biliyordum ki o beni anlar, yargılamaz*” şeklinde etkili danışmanlık için benimsediği görüşünü açıklamaktadır. ÜÖ 15 bu çabayı şöyle ifade etmektedir:

“Burası toplu bir alan çok çeşitli kişiler var. Koyu dincisinden hiç dine inanmayan, böyle yerlerde tamamen bir tarafa yönelmeyen, daha ortada her iki tarafa da sıcak manevi danışmanlar olması lazım. Değilse zararı olur. İki tarafı da anlayışla karşılamalı, anlamaya çalışmalı, değer vermeli empati ile davranmalı. Bizim manevi danışmanımız böyleydi her iki tarafı da iyi ilişkiler kuruyordu.”

ÜÖ 11 kendisiyle barışık, iç huzuru yakalamış bir manevi danışmanın ancak empatik bakış açısına sahip olacağını aktarmaktadır. Hayata kızgın ya da kendisiyle kavgalı bir manevi danışmanın olmaması gerektiğini söylemekte ve “*Kendi iç dünyasında çok huzurlu, sanki huzuru dalga dalga yayılmalı*” şeklinde düşüncesini anlatmaktadır.

Katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde manevi danışmanın kendilerine yatay iletişim, sosyal etkinliklerle zengin bir danışmanlık gerçekleştirme, özel ekip oluşturma ve olumlu, empatik bakış açısı ideal iletişim modeli olarak açıklanmaktadır. Öğrencilerin arkadaşça

yaklaşımı ve empatik bakış açısını dile getirmeleri önemlidir. Ekip dayanışması kanalıyla birbirlerine daha kolay ulaşp ikna edebildiklerini söylemeleri de dikkat çekmektedir. Temelde öğrenciler, manevi danışmanlığın kendilerine çok katkı sağladığını düşündüklerinden diğer arkadaşlarının da bu imkândan yararlanmalarını istemektedirler. Empatik bakış açısı ve önyargıları kıran bir yaklaşımın ifade edilmesinde de amaç budur.

Öğrencilere yönelik yaklaşım kategorisinde ikinci kod, öğrenci beklentileri ve önerileri başlıdır. Araştırmaya katılan tüm öğrencilerin en temel beklentileri, manevi danışmanlık uygulamasının devamlı olmasıdır. İkinci olarak manevi danışmanlığı bir din görevlisinin yerine getirmesi, maneviyattan uzaklaşılmasındır. ÜÖ 14 görüşünü şu şekilde dile getirmektedir:

“Din ve manevi değerlerle yaklaşmalı. Bir danışmanın din üzerinde ilerlemesi gerektiğini düşünüyorum manevi boşluğun din üzerinden giderilebileceğini düşünüyorum ben. Her zaman her yere dinine daha düşkün insanlar gelmeli. Özellikle manevi danışmanın bir din görevlisi olması lazım bence.”

ÜÖ 8 manevi danışmanıyla iletişimlerinin güçlü olduğunu şu şekilde aktarmaktadır:

“Sosyolog, psikolog, manevi rehber gibi bakmıyor. Manevi rehberimiz bize oğlu gibi, tabiri caizse gözü gibi bakıyor. Din görevlisi olduğu için bizden sorumlu hissediyor. Psikolog ise bir hastası gibi bakıyor öğrenciye.”

Katılımcılardan ÜÖ 13 manevi danışmanlıkta bibliyoterapi metodunu önermektedir. Manevi danışmanlıkta hikâye ve kısa anlatımı metodunun takip edilmesinin etkili ve ilgi çekici olacağını düşünmektedir. Bu durumu şu şekilde anlatmaktadır:

“Bence okunan kitap üzerinden yapılan bir danışmanlık uygulayabilir manevi danışman. Diyelim ki bize her gün bir hikâye okur ve oradan geliştirir sohbeti, bazen manevi danışman yanımıza hazır gelmiyor, konu açılın diye bekliyor ya da soru soralım diye hâlbuki bu şekilde gidebilir.”

Katılımcılardan iki tanesi de (ÜÖ 9 ve 12) manevi danışmanın müzik aktivitelerinden istifade edebileceğini önermektedir. ÜÖ 9 ise “*Manevi danışman bir müzik aleti çalabilse, ilahiler okusa inanın ne kadar öğrenci gider yanına, müzik sihirli bir yapı, sakinleştiriyor, bizim de sakinliğe çok ihtiyacımız var*” diyerek manevi danışmanlıkta müziğin ruhsal yapıdaki etkisine dikkat çekmektedir. ÜÖ 12, müziğin destekleyici ve rahatlatıcı bir fonksiyonlarından yararlanılmasını şu şekilde ifade etmektedir:

“Bence müzik çok etkili bir yöntem gençlere ulaşmak için, ilahi korusu gibi bir koro kurabilir ya da hoca çok güzel sesli olur, kendisi okur, yurttaki ilahi okuma yarışmaları falan yapılabilir.”

ÜÖ 17 itidal üzere bir manevi danışmanlık modeli önermektedir. Hayatın gerçekleriyle uyumlu, iyisiyle, kötüsüyle bir bütün halde manevi danışmanlığın etkili olacağını söylemektedir.

“Ne Polyana olsun bize ne de karamsar. Yaşadığımız dünya hayatının bir gerçekliği var. İyi de var kötü de var. Her şey güzel olacak derse sürekli kapısından çıkarken belki mutlu ayrılırız ama bir yandan aşılacak problemler de devam eder. Bize rehberlik etsin, dengeli bir rehberlik” şeklinde düşüncesini açıklamaktadır.

Katılımcılardan iki tanesi (ÜÖ 2 ve 24) manevi danışmanın insanlığın içindeki temel değerlerden yaklaşmasını dile getirmektedir. ÜÖ 24 bazı arkadaşlarının dine soğuk olduklarını ya da dinle alakalı kötü bir şey yaşayanların manevi danışmanlıktan çekindiklerini anlatmaktadır. Kendisinin de dindar olmadığını, farklı akımlara, eğlencelere meraklı biriyken manevi danışmanlıkla hayata bakışının değiştiğini aktarmaktadır. ÜÖ 2 manevi danışmanlıktan çok memnun olduğunu ama pek çok arkadaşının buna ihtiyacının olduğunu fark etmesine rağmen arkadaşlarını ikna edemediğini bu sebeple manevi danışmanlık isminin pozitif danışmanlık olmasını ve şu şekilde yaklaşılmasını önermektedir:

“Pozitif psikolojiyi bilmeli, maneviyatı vicdanla ele alarak işe başlamalı, şimdi dinden başlayınca genç ben zaten dindar değilim, kaybetmişim bu saatten sonra nasıl kurtulurum diye düşünüyor hâlbuki vicdandan gitse herkeste var vicdan, bu sebeple belki pozitif danışman gibi bir isim düşünülebilir manevi danışman için.”

Katılımcı üniversite öğrencilerinden bir diğeri iki tanesi (ÜÖ 2 ve 11) manevi danışmanın inanç sorgulamalarını doğal karşılayıp yüz ifadesi ile dahi olsa kendilerini yargılamamalarını istediklerini ifade etmektedirler. ÜÖ 11, geçen sene manevi danışmanına inanç ile problemlerini anlattığında manevi danışmanın pek ilgilenmediğini bu sene okuldaki genç ofisteki manevi danışmanına başvurduğunu onun çok doğal karşıladığını anlatmaktadır. “*Hız. İbrahim’i örnek verdi manevi danışmanım, o kadar rahatladım ki*” diye durumu izah etmektedir. ÜÖ. 2 ise, şu şekilde anlatmaktadır:

“Gençlik dönemindeyiz, yaşımız gereği sorgulamalarımız var, manevi danışman bu konuda bilgi sahibi olmadığında sanki dinden çıkmışız gibi davranıyor bize. Zarar veriyor bu yaklaşım.”

Katılımcılardan iki tanesi (ÜÖ 1 ve 15) her yurtda hem kadın hem erkek manevi danışman olmasını önermektedir. Diğer katılımcılar, manevi danışmanlarının kendileri ile aynı cinsiyete sahip olmasını uygun görmekte iken ÜÖ 1 ve 15’in görüşleri şu şekildedir:

“Erkek yurtda da kız yurtda da hem erkek hem kadın manevi danışman olsa daha iyi olur. Çünkü kadınların bakış açısıyla erkeklerin bakış açısı farklı. Ben şanslıydım kız yurtdaki bayan

danışmanla da görüşebiliyordum. Çünkü söylemleri, bakış açıları farklı. Şahsi düşüncem ikisinin beraber danışmanlık yapmasıdır.”(ÜÖ 1)

“Ben olaya şu açıdan bakıyorum. Manevi danışmanlık hizmetinin kızlı erkekli karışık ortamda alınması daha iyi olur. Bir kere sayı kalabalıklaşıyor, sorulan soruların kategorisi farklılaşıyor, mütalaa imkânı genişliyor, ortam zenginleşiyor. Bir yandan da danışmanımın aynı cinsiyette olmazsam soramayacağım bazı sorular da olur, o yüzden en iyisi hem kadın hem erkek manevi danışman.”(ÜÖ 15)

ÜÖ 1 yurttaki erkek öğrencilerin biraz serbest hareket etmelerinden dolayı kadın danışmanla özellikle gündüz saatlerinde manevi danışman odasında görüşme imkânlarının olabileceğini söylemektedir. ÜÖ 22, manevi danışmanın kendisiyle aynı cinsiyetten olmasını istediğini, aksi takdirde istediği her şeyi anlatamayacağını, ama bazı arkadaşlarının özellikle diğer fakültede okuyan kız öğrencilerin, erkek bir manevi danışman ile görüşmek istediğini aktarmaktadır. Arkadaşlarının kadın danışmanın olaylara kendileri gibi baktığına, erkek bakış açısına da ihtiyaçları olduğunu, yurttaki erkek bir psikolog olduğunu, bazen erkek manevi danışmanın da gelip danışman odasında görüşme yapabileceğini ifade etmektedir.

Katılımcıların bir kısmı (ÜÖ 3, 10, 12, 20 ve 21) manevi danışmanın konuşma stilinden bilgi ve donanımına, eğitim durumundan psikolojik yapısına kadar artı özelliklere sahip olmasını benimsemektedir. Etkili bir manevi danışmanlık yaklaşımı için katılımcılar görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Hocam manevi danışmanlar müftülüğün vitrini. En iyisi orda olmalı. Şivesinden tutun da konuşma tarzı bile çok önemli. Bir yerleri çağdırtmamalı kuşatıcı olmalı. Fiziğine kimsenin bir şey diyemem ama tabiri caizse dili iyi laf yapmalı. Diksiyonu düzgün cümleleri etkileyici olmalı. Beklemediğiniz insanlar düzine düzine geliyor.”(ÜÖ 3)

“KYK’daki manevi rehberlerin her açıdan özel olması gerektiğini düşünüyorum. Konuşma tarzından giyim kuşamına kadar Türkiye ortalamasında olmalı. Şöyle örnek veriyorum 100 tane din görevlim var. Bunların 10 tanesi manevi rehber olarak KYK’da çalışacak bu kesinlikle ilk 10’a giren kişiler olmalı.”(ÜÖ 10)

ÜÖ 3 manevi danışmanın Peygamberimizin gençlere ve çocuklara davranışını benimsemesini dile getirirken DİB’in manevi danışman görevlendirmelerinde daha dikkatli davranmasını şu şekilde anlatmaktadır: “*Manevi danışmanlar, çok özel seçilmeli. Diyanet bu işlere çok önem vermeli, bir psikolog eşliğinde bir mülakattan geçirerek kişi bu alana yetkin mi, uygun mu ondan sonra atamalı.*” ÜÖ 20 ise “*Gemilerin yol rehberi gibi manevi danışman çok ince ve nazik yaklaşmalı, kırıp dökmemeli, o yüzden özel kişiler olmalı, manevi danışman*” diye anlatmaktadır. ÜÖ 21 ise “*Asıl mülakat sınavı yapılarak seçilmeli görevli. Dünya görüşü nasıl*

bi bakılmalı, bir sınav da yapılmalı bence her cami görevlisi manevi danışman olamaz” diye görüşünü ifade etmektedir. ÜÖ 12 manevi danışmanlıkta teknolojiden daha fazla yararlanmanın daha iyi olacağını dile getirmektedir. Manevi danışmanların bu konuda eksik olduğunu düşündüğünü ifade etmektedir. Görsel ve işitsel materyallerle manevi danışmanlığı daha zengin hale getirebileceğini, ama manevi danışmanların klasik yöntemler kullandığını söylemektedir.

Öğrencilerin manevi danışmanlıkla ilgili olarak önerdikleri danışmanlık modelinin bibliyoterapi, müzikle terapi, pozitif danışmanlık ve hem kadın hem erkek manevi danışmanın bir arada çalışması olduğu görülmektedir. Dinî inanç sorgulamalarından ve gelişim dönemlerinden haberdar olması istenmektedir. Pozitif danışmanlık, hem model hem de isim olarak önerilmektedir. Burada tüm öğrencilerin ilgi göstermesi odak noktası kabul edilmektedir. Bu sebeple manevi danışmanlığa da farklı bir isimlendirme yapılabilir, diye ifade edilmektedir. Bu görüşle paralel olarak manevi danışmanın empati anlayışına sahip, ön yargıları kıran bir yaklaşım içerisinde olması önerilen bir diğer modeldir. Öğrencilerden bir kısmı ise hem kadın hem erkek manevi danışmanın olmasını önermektedir.

4.3.4. Karşılaştırmalı analiz: Din görevlileri ve öğrenci beklentileri

Din görevlileri, ideal manevi danışmanın özellikleri konusunda ilk planda kişilik özellikleri ve karakter konusunu dile getirmektedir. Ahlaki ve olumlu kişilik özelliklerini vurgulamaktadırlar. Aktif olmanın ve iletişim becerisinin önemli, sosyal etkinliklerle öğrencilere ulaşmanın ancak mümkün olduğunu dile getirmektedirler. Mutlaka gönüllülük üzere seçilmesinin, din görevlilerinin talepleri doğrultusunda görevlendirilme yapılmasını söylemektedirler. Teknoloji ve sosyal medyadan haberdar olma, bir diğer söylenen noktadır. Araştırmacıya göre din görevlileri manevi danışmanlığı önemsemekte, çevreyle pozitif bir iletişim benimsemekte, bireysel anlamda öğrencilere liderlik ve rol model olmaya çalışmaktadırlar.

Üniversite öğrencileri, manevi danışmanın karakter ve kişiliğinin önemli olduğu, öğrencilere rol model olması için ahlaki meziyetlere sahip olmasına dikkat çekmektedir. Üniversite öğrencilerine göre ideal manevi danışmanlık için din görevlileri kendilerine yatay iletişim sergilemelidir. Sosyal etkinliklerle, manevi danışmanlığı cazip hale getirmeli, olabildiğince çeşitli aktiviteler planlamalıdır. Çekirdek kadronun oluşturularak manevi danışmanlığa başlanmanın akran desteği ile daha kolay olacağı ifade edilmektedir. Manevi danışmandan özellikle önyargıları kıran, dinî inanç gelişim dönemlerinden haberdar, empatik bir bakış açısı

beklentileri söz konusudur. Pozitif danışmanlık yaklaşımının belirlenmesi ve pozitif danışmanlık isimlendirilmesi önerilmektedir.

Din görevlileri, ilk planda fedakâr olma ve gönüllülük esaslı çalışmayı söylerken; üniversite öğrencileri hoşgörölü ve kuşatıcı bir kişiliğe sahip olma ve öğrencilerle iletişim kurmayı sevmeyi ön plana çıkarmaktadır. Kişilik özelliklerinde genelde söyledikleri örtüşmektedir. Bununla birlikte üniversite öğrencileri, zorlamadan ikna yoluyla eğitim, göz teması kurma, iç dünyasında huzurlu ve kendisiyle barışık, özenle seçilmiş her anlamda temsili güzel olmayı, din görevlilerinden farklı olarak ifade etmektedir.

Din görevlileri, manevi danışmanlıkta yaş durumu ile ilgili olarak farklı görüşler öne sürmektedirler. Öne sürülen durumlar, yaştan ziyade yaklaşımın önemli olduğunu, kişiliğin, karakterin öğrenciler üzerinde daha etkili olduğudur. Bir diğer görüş de hayat tecrübesinin daha önemli yaşanmışlıklarının kişiye kazanım olduğu, bu sebeple de yaşı ilerlemiş bir manevi danışmanın daha etkili olacağıdır. Öğrencilerin genç bir manevi danışmanla daha kolay etkileşim halinde olabileceği dile getirilen bir diğer noktadır. Katılımcıların genel kanaati mesleki tecrübenin önemli olduğu, DİB’de en az 5 yıllık bir çalışmanın gerektiğidir.

Araştırma esnasında manevi danışman olarak görev yapan kişilerin yaşları 40 ve üzeri ise genelde yaklaşımın önemli olduğunu dile getirdikleri ve kişi odaklı hareket edilmesinin doğru olduğunu düşündüklerini, daha genç olan katılımcıların ise genç bir manevi danışman önerdikleri görölmektedir. DİB’in 2022-2023 yılı manevi danışmanlık başvurusunda 40 yaş altı olanlara başvuru hakkı getirdiğini bu şartın kendilerini biraz etkilediğini, hemen hemen hepsi dile getirmektedir. Araştırma esnasında manevi danışmanın yaklaşımının çok önemli olduğu görölmekle beraber öğrenci ile manevi danışman arasındaki yaş farkının açılması durumunda hayata bakış açısı, olayları yorumlama durumlarının çok değişiklik gösterdiği bu sebeple de frekansların uyuşmasının çok da kolay olmadığı gözlenmektedir. Özellikle erkek öğrencilerin kendisiyle ilgilenen manevi danışmanlarının genç olmasını tercih ettikleri görölmektedir. Çünkü erkek öğrenciler, manevi danışmanlarıyla daha çok halı saha maçı gibi sportif faaliyetlerde bulunmak istemektedirler. Bir de bilgisayar oyunu vb. güncel konularda daha genç bir manevi danışman ile kolay diyalog kurabileceklerini düşünmektedirler. Araştırma esnasında 30-40 yaş arasındaki manevi danışmanlarla öğrenciler arasında oldukça güçlü bağlar olduğu, beraber vakit geçirmekten son derece hoşnut olduğu gözlemlenmiştir.

Din görevlileri genel olarak manevi danışmanın temiz ve bakımlı giyinmesinin önemli olduğunu dile getirirken kadın manevi danışmanlar, tesettür sınırlarını ihlal etmeme durumuna

dikkat çekmektedir. Toplumun örfüne, ortalamasına uygun sade, aşırılıktan uzak bir giyim tarzının manevi danışmanlıkta önemli olduğu ifade edilmektedirler. Erkek manevi danışmanlar, saç-sakal tıraşının düzgün kıyafetinin de DİB'i temsil eder mahiyette olmasına vurgu yapmaktadır. Üniversite öğrencileri ile uyum göstermektedir.

Din görevlileri, mesleki donanım açısından ilahiyat lisans eğitiminin üstüne diğer alanlarda eğitimlerinin bir ihtiyaç olduğunu aktarmaktadırlar. Lisansüstü mümkünse din eğitimi vb. diğer alanlarda olmasının önemli bir husus olduğu söylenmektedir. Buna karşın bazı katılımcılar, mesleki donanımlarının yeterli olduğu, danışmanlıkta kendini geliştirme ve gençlere yaklaşımın asıl odak noktası olduğu dile getirilmektedir. Üniversite öğrencileri, etkili bir manevi danışmanlık ve rehberlik yaklaşımı için manevi danışmanların ilahiyat alan eğitimi yanında psikoloji formasyonuna da sahip olmasını önermektedirler. Bununla birlikte çok yönlü, genel kültür sahibi, gündemden, sosyal medyadan haberdar olan bir danışmanın daha etkili olacağını dile getirmektedirler. Güzel sanatlar alanında bir yeterliliğinin de vurgulandığı mesleki donanımda ne kadar farklı alanda bilgiye sahip olursa manevi danışmanın verimli olabileceğini söylemektedirler. Burada din görevlileri ile üniversite öğrencilerinin görüşleri farklılık göstermektedir.

Araştırma esnasında, manevi danışmanın öğrencilere yaklaşımının ve kendini geliştirmesinin çok önemli olduğu görülmekle beraber manevi danışmanlıkta ilahiyat alanında bir lisans mezuniyetinin elzem olduğu ortaya koyulmuştur. Üniversite öğrencilerinin bu durumu önemseydiği ve sorularının daha detaylı, akademik bilgilerle cevaplanmasını istedikleri görülmüştür. 2018 gençlik çalışma yönergesi, manevi danışmanın dinî yükseköğrenim mezunu ya da diğer alanlarda 4 yıllık lisans mezuniyetini yeterli görmektedir. İlahiyat ön lisans mezunlarının başvuru hakkı bulunmaktadır. Araştırmada görüşülen manevi danışmanların 5 tanesi de ön lisans mezunudur. Aralık 2023 tarihinden itibaren manevi danışmanlığa yeni başvuracaklarda artık 4 yıllık dinî yükseköğrenim mezunu olma şartı getirilmiştir.

Din görevlileri, uzun süreli bir hizmet içi eğitim talebinde bulunmakta, aynı zamanda ara ara özel konularda eğitime ihtiyaç duyduklarını, özellikle yeniçağ akımları, DAİŞ gibi oluşumlar hakkında daha teknik bilgiler almak istediklerini ifade etmektedirler. Üniversite öğrencileri kelam formasyonuna vurgu yapmaktadır. Din görevlileri de üniversite öğrencileri de farklı alanlarda eğitim görme ve genel kültürün önemine dikkat çekmektedir. Tecrübe ve yaşanmışlıkların da manevi danışmanlıkta artı olduğunda hem fikirdirler. Din görevlileri, bu alanda en çok farklı alanlarda eğitim alarak eğitim düzeyini yükseltmenin etkili manevi

danışmanlık sağlayacağını düşünürken üniversite öğrencileri ise ilk planda gündemi takip etme ve geniş genel kültürü incelemektedirler.

Din görevlileri, kurumla iletişim noktasında genelde kurumlarından destek gördüklerini aralarında pozitif bir ilişkinin var olduğunu söylemektedirler. Din görevlileri, gelecek beklentisi ve önerileri olarak süpervizör uygulamasına geçilmesini dile getirmektedirler. Öğrenci yurtlarında 2 tane manevi danışmanın görevlendirilmesi, dönüşümlü çalışma takviminin hazırlanması diğer bir öneridir. Klasik din dilinden ayrılıp daha kuşatıcı, yenilikçi bir yaklaşımla manevi danışmanlık yapılması ve gençlik merkezlerinin işleyişinde bazı değişiklikler, dile getirilen konular arasındadır. Tasavvuf ve kadîm Anadolu irfanının çıkış noktası kabul edilerek tüm öğrencileri içine alacak bir yaklaşım, öneriler arasındadır. Üniversite öğrencileri, danışmanlık önerileri konusunda müzikle terapinin danışmanlığa dâhil edilmesini ifade etmektedirler. Bir diğer önerileri, bibliyoterapi, manevi danışmanın her gün bir hikâye ya da kıssa üzerinden sohbeti başlatmasıdır. Hem erkek hem kadın manevi danışmanın görevlendirilmesi, öğrencilerin dile getirdiği bir diğer noktadır. Son olarak manevi danışman kriterlerinde hassas davranılması, özel seçilmesi, öğrencilerin vurguladıkları konular arasındadır.

5. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlara, sonuçlar üzerinden yapılan tartışmaya ve önerilere yer verilmiştir.

TARTIŞMA

Din görevlilerinin manevi danışmanlığa olumlu anlam yükledikleri, ahirete yönelik bir boyutta değerlendirdikleri bu sayede motivasyonlarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte özellikle görevlendirme ile çalışıyor olmak ve maddi imkânsızlıklar nedeniyle sıkıntı yaşadıkları analiz edilmiştir. Manevi danışmanlar, maddi destek konusunda zorlandıklarını, görev tanımlarının net olmaması ve karşılaştıkları sorunlarda mesleki olarak alan bilgisine sahip olmamaları nedeniyle bazen bunalıp, iş doyumlarının azaldığını ifade etmektedirler (Forma, 2024; Karasu ve Salmazzem, 2016, s. 262). Maddi destek ve görevlendirme ile çalışıyor olma noktasında araştırma sonuçları ile ilgili alanyazın benzerlikler göstermesine rağmen manevi danışmanların mesleki iş doyumunun azalması durumu ile uyum göstermemektedir. Ancak din görevlileri kendi kurumu ile görevlendirildiği kurumun beklentilerinin farklı olmasından, yeteri kadar maddi destek almamaktan, kendi görevlerine ilaveten yeni görevler verilmesinden rahatsız olmaktadır (Bakırlı, 2024; Forma, 2024). Bu sebeple gerekli destek ve düzenleme olmadığında manevi danışmanlar görev süreleri dolunca tekrar başvuru yapmamaktadır (Yıldızhan, 2023, s.112). Araştırmaya katılan din görevlileri kurumsal olarak rahatsız eden durumlar olsa da manevi danışmanlık görevine devam ettiklerini söylemektedir. Bu durum diğer araştırma sonuçlarından farklılık göstermektedir.

Manevi danışmanlık uygulamasının, üniversite öğrencileri için olumlu bir anlama sahip olduğu, psikolojik iyi oluşlarına katkı sağladığı, kendilerini daha huzurlu hissetmelerine destek olduğu görülmüştür. Öğrenciler okul hayatında manevi/dinî konuları ele almak, manevi danışmanlarıyla birlikte vakit geçirmek istemektedirler. Manevi danışmanlık olumlu bir anlama sahiptir (Kalkavan, 2020, s. 121; Sevinç, 2024; Smith-Augustine, 2011, s.154; Young vd., 2007). Manevi danışmanlık, gençlerin psikolojik sorunlarla başa çıkmada olumlu etkiye sahip ve gençlik dönemi önemli bir ihtiyaçtır (Benson vd., 2003; Dami vd., 2019, s. 241; Memiş, 2018). Sorun yaşadığında gençlerin % 21'i manevi danışmana gitmeyi tercih etmektedir (Claudia, 2013, s.887). Üniversite öğrencilerinin manevi danışmanlık sayesinde sınav kaygılarının kontrol altına alındığı dua ederek stres kaynağının azaltıldığı görülmektedir

(Dami vd., 2019, s. 240; Fox vd., 2017; Laurin vd., 2008) Maneviyat ağırlıklı danışmanlığın, duygusal sağlık konusunda koruyucu özelliği olmakta; özellikle çocukluk ya da gençlik döneminde yaşanan olumsuz deneyimlere karşı psikolojik iyi oluşa katkı sunmakta, gelişimi olumlu anlamda desteklemektedir (Boyatzis vd, 2006; Dollahite ve Marks, 2019; Dowling vd, 2010; İnce vd., 2023, s. 702; James ve Fine, 2015; Shin vd., 2024). Depresyona yakalanma ihtimalini azaltmakta, depresyonun iyileşme sürecini hızlandırmaktadır (Kımtır, 2014). Psikiyatrik sorunlarda hem psikiyatrik tedavi hem de dinî danışmanlık hizmeti alanların sadece psikiyatrik tedavi alanlara göre iyileşmelerinin ardından hastalıklarının tekrar nüksetme ihtimali daha düşük olmaktadır (Koeing, 2009). Üniversite öğrencilerinin manevi danışmanlığa olumlu anlam yüklemesi sonucuyla araştırmalar uyum göstermektedir.

Manevi danışmanlığın öğrenciler için şifa ve manevi çözüm aracı olduğu, huzur ve rahatlama sağladığı, öğrencilerin görüşlerinden tespit edilmiştir. Maneviyat içerikli uygulamalar, kişilerin hayat memnuniyetini artırmaktadır (Bakır, 2020, s.114; Çıtır, 2016, s.84; Kerimov, 2020, s.116; Toprak, 2018, s.79). Maneviyat yükseldikçe gençler, şiddet sarmalından uzaklaşmakta ve maneviyyat, şiddeti azaltan faktörlerden biri olmaktadır (Ekşi ve Okan, 2021, s. 538; Horozcu 2010, 236). Gençlerde dinî-ahlaki değerlerinde yozlaşma, zayıflama ile birlikte temel değerlerin kazanımında zayıflık, hayatın anlamını bulmada zorlanma, buna bağlı olarak da psikolojik açıdan sıkıntı yaşama ihtimali ortaya çıkabilmektedir (SEKAM, 2016, 633). Öğrencilerin, dindarlık düzeyleri ile manevi iyi oluş hallerinin arttığı, aynı zamanda üniversite yıllarının stres ve kaygı ile dolu olması nedeniyle önleyici manevi, psikolojik danışma programlarının öğrenciler için faydalı olduğu görülmektedir (Dost, 2007; Doğan, 2006; Fabricatore vd., 2000). Araştırma sonuçları ile uyum göstermektedir.

Araştırmada din görevlilerinin farklı aktivite ve etkinliklerle üniversite öğrencilerinin manevi danışmanlığa ilgisini çekmeye çalıştıkları görülmektedir. Bazı din görevlileri, ne kadar gayret gösterseler de ulaşabildikleri öğrenci sayısının ve ilgisinin az olduğunu ifade etmektedir. Gençlere yönelik hizmetlerde arzu edilen seviyeye ulaşamadığı, öğrencilerin bir kısmının manevi danışmanın din görevlisi olmasına ön yargılı yaklaştığı belirtilmektedir (Aşlamacı, 2016; DİB, Stratejik plan, 2019, s.23; Odabaş, 2022, s.121). Bununla birlikte manevi danışmanlık uygulamalarının sadece DİB vasıtasıyla yapılması beklenmektedir (Onay, 2003, s.18). Manevi danışmanların yaşanan problemleri aşma adına üniversite öğrencileri hakkında bilgi sahibi olmaya çabaladığı, farklı etkinlikler düzenlediği, dinî ve maneviyyatı değişik şekillerde anlatmaya çalıştığı görülmektedir (Bakırlı, 2024; Ekici, 2022). Ancak din görevlilerinin klasik yöntemlere daha kolay başvurdukları, günümüzde dine ilgi gösteren

gençlerin önceki dönemden farklı bir şekilde dine ve maneviyata yöneldiği, bu sebeple önceki uygulamalardan farklı tekniklere ve faaliyetlere –programlar yapma, birlikte dua etme vb.- ihtiyaç olduğu görülmektedir (Sheridan, 2008; Yapıcı, 2020). Bu sebeple din görevlileri sürekli yeterlilik, vizyon ve içgörülerini geliştirmeye, sunum tekniklerini güncellemeye ihtiyaç duymalıdır, isteyerek bu alanda çalışmalıdır (Hamid vd., 2022, s. 2501). Çünkü gençlere yakın yaşlarda olan manevi danışmanların öğrencilerle daha iyi iletişim kurduğu, kendi isteğiyle görevlendirilen, pedagojik formasyon alanların daha başarılı olduğu ifade edilmektedir (Kalkavan, 2020, s. 119). Bununla birlikte öğrenci yurtlarında manevi danışmanlık yapan din görevlileri diğer din görevlilerine göre gençlere ulaşma ve etkili iletişim kurmada daha beceri sahibidir (İnce vd., 2023, s. 700). Bu araştırma, araştırma sonucuyla farklılık göstermekte; diğerleri uyum göstermektedir.

Araştırmada manevi danışmanlar öğrencilerin sıklıkla dile getirdikleri sorularının genellikle dinî içerikli olduğunu, özellikle ilahi adalet, deizm gibi inanç konularından oluştuğunu, kız ve erkek öğrencilerin sorularında farklılık olduğunu ifade etmektedir. Üniversite son sınıf öğrencilerinin bir kısmında gelecek kaygıları üzerinde yoğunlaşan daha çok geleceğe yönelik sorular, manevi danışmana yöneltilmektedir. Diğer yandan kız öğrencilerle erkek öğrencilerin soru ve sorunlarının bazı alanlarda önemli farklılaştığı görülmektedir (Sevinç, 2024, s. 649). İman ve inanç konularında dinî şüphe yaşayan gençlerin soruları göze çarpmaktadır (Aybey, 2024, s.372). Araştırma ile uyum göstermektedir.

Araştırmada üniversite öğrencilerinin soru ve sorgulamalarına cevap bulmak için manevi danışmana başvurdıkları aynı zamanda ilk defa cuma namazına katılma, ilk iftar, ilk oruç gibi manevi deneyimleri manevi danışmanları sayesinde yaşadıkları ortaya konmuştur. Yapılan araştırmalar sağlıklı kimlik arayışı içerisinde olan öğrencilerin dine ve maneviyata meylettiklerini göstermektedir (Ayhan, 2018, s.229; Bilici, 2019, s.1227; Yapıcı, 2009, s.28). Ayrıca ibadet boyutunu içeren dindarlığın, gençlerin kendi kişisel ve sosyal uyumlarına destek olduğu belirtilmektedir (Saper vd., 2017; Callahan vd Benner, 2018; Kalgı, 2021; Yusop vd., 2023). Serhat kalkınma ajansı 2018 gençlik araştırmasına göre gençleri en fazla mutlu eden durumun “bir dine/inanca bağlılık” şeklindeki sonucu (Kalkınma Kütüphanesi, Nisan, 2018, s.243) ve diğerleri araştırma sonucuyla uyumaktadır.

Üniversite öğrencilerine yönelik manevi danışmanlık; iyileştirme, uzlaştırma, destekleme boyutlarında gerçekleşmektedir. Genç kuşaklar, daha bireysel bir hayat yaşamayı tercih etmekte, birey yaşam tarzı ruhsal boşluğa düşme ihtimalini artırmaktadır. Ruhsal boşluğun giderilmesi için, danışmanlık ve rehberlik çalışmalarının özellikle gençlik döneminde

planlanması beklenmektedir (Yıldız ve Emecen, 2019). Danışmanlıkta maneviyattan destek alma psikolojik danışmanlığın etkisini artırmaktadır (Everly, 2004; Seamone, 2011, s.292; Ruffin, 2014). Maneviyat ve dindarlık düzeyi arttıkça ergenlik ve gençlik döneminde depresif durumlar azalmakta, gençler daha huzurlu bir hayat yaşama imkânına kavuşmaktadır (Gürsu, 2015). Gençlere din ve ahlak yönelimli yaklaşımlar, gençlerin bunalım ve şüphe kışkacından sıyrılıp sağlıklı bir gelişime kavuşmasında yardımcı olmaktadır (Bahçekapılı, 2011). Psikolojik iyi oluş ile özellikle gençlik döneminin olumsuz sorun ve varoluşsal karar süreçlerinde manevi yönelimli yaklaşımlar gençleri desteklemektedir (Pür, 2022; Öztürk, 2017, s.76). Aksi durumda yani dinî değerlere olan bağlılık azaldıkça gençlerin mutsuzluğu artmaktadır (SEKAM, 2016, s.40). Bu araştırmada elde edilen hususun, başka diğer araştırmalarla desteklendiği görülmektedir. Ancak Aydın ve Üzümlü'nün araştırmasında (2023, s.2019) manevi danışmanlığın, bilimsellikten uzak bir alan olduğu, gelişimin bireyde değil de ilahi güçte olduğu varsayılarak bireyi pasifleştirdiği öne sürülmektedir. Araştırma sonucu ile farklılık göstermektedir.

Manevi danışmanların statü ve özlük haklarının netleşmesi, daha etkili bir manevi danışmanlık imkânını artırmaktadır. Personelin sürekli değişmesi, çalışmaların sekteye uğramasına neden olmaktadır (Bakırlı, 2024, s. 75; Kalkavan, 2020, s. 118). DİB üniversite öğrencilerine yönelik manevi danışmanlık uygulaması, henüz gelişmekte olan bir uygulamadır. Din görevlilerinin alışık oldukları klasik bir din hizmeti değildir. Din görevlileri, gençlerin dilini anlamada zorlanmaktadır (Çanakçı, 2019; Su, 2024, s. 148). Bununla birlikte araştırmada din görevlilerinin toplumun her kesimine ve her yaş grubuna din hizmeti verme tecrübeleri neticesinde üniversite öğrencilerine yönelik manevi danışmanlıkta bu tecrübe sayesinde bütünleştirici, birleştirici bir rol oynadıkları ve rol model oldukları elde edilmiştir. DİB'in toplumu birleştirici rolü ve örnek model olması önemlidir (Taş, 2001, s. 190). Din görevlileri, manevi danışmanlıkta rol model olmaları nedeniyle temsil durumlarının çok önemli olduğunu dile getirmişlerdir. Güvenilir olma, ahlaki özellikler ve kuşatıcılığın din görevlilerinden beklenen üç özellik olduğu ortaya konmuştur (Yıldız, 2015, s.93). DİB 2019 stratejik planında din görevlilerinin temel ilkeleri olarak samimiyet, güvenilirlik, birleştiricilik belirlemiştir. Buna ilaveten manevi danışmanın dış görünümü manevi danışmanlık hizmetlerini etkilemektedir. Manevi danışmanın giyim kuşamı, diksiyonu, insani ilişkilerdeki tavrı, muhatabıyla diyalog yöntemleri hizmetin kalitesini doğrudan etkileyen faktörler arasındadır (Gümüş, 2014, s.74, Topuz, 2015, s.152). Çünkü din görevlisi dış görünümüyle de din ve maneviyatı temsil etmektedir (Çekin, 2005; Uygun, 1992). Üniversite öğrencileri için

manevi danışmanlar, rol model olma vasfına sahip olmalıdır. Bu sebeple ahlaki özellikleri, eğitim durumları özel kriterlerle belirlenmiş olması beklenmektedir. Rol model olmanın gençlik döneminde önemli olduğu benzer araştırmalarda vurgulanmaktadır (Köylü ve Oruç, 2023, s.221; Su, 2024, s. 148). Bununla birlikte manevi danışmanların bu konuda yeterliliklerinin geliştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Su, 2024, s.148). Din görevlilerinden beklenen özellikler ile araştırma sonucu uyum göstermekte; gençlerin dilini yakalama konusunda farklılık göstermektedir.

Öğrenci yurtlarında ve üniversite manevi danışmanlık bürolarında manevi danışmanlık uygulamasının devam etmesi gerektiği araştırma sonuçlarına yansımaktadır (Kalkavan, 2020, s.121; Maçın vd., 2020, s.53; Sezgin, 2016, s.93). Manevi danışmanın din görevlisi olması üniversite öğrencileri tarafından dile getirilmektedir. Manevi danışmanlıkta din görevlisi olma her geçen gün daha değerli hale gelmektedir (Özkan 2019, s.351; Young vd., 2003, s.92). Manevi danışmanlık bir din görevlisi tarafından verilmezse dinî/manevi konularda yeterli bilgisi olmayan bir danışman ön yargılı yaklaşım sergileyebilmekte, danışanına önemli zararlar verebilmektedir (Doğan, 2017, s. 1299). Bununla birlikte manevi danışmanlık yapacak din görevlileri kişilik özellikleri ve donanımlarına göre aile alanında manevi danışman gençlik alanında manevi danışman gibi belirlenmeli, uzmanlaşmaya gidilmelidir (Yıldırım, 2024, s.567; Gül ve Şentürk, 2021). Araştırmada din görevlileri benzer konularda zorlandıklarını ifade etmekte, uzmanlaşma ihtiyaçlarını dile getirmektedirler. Araştırma sonuçları ile bu araştırma uyum göstermektedir.

Araştırmada manevi danışmanın çok yönlü eğitim almış olması, disiplinler arası bir danışmanlık sergilemesi, manevi danışmanlık hizmetlerini etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Manevi danışmanlıkta disiplinler arası çalışmalar içinde olunması, alanı tanıyan insanların görevlendirilmesinin faydalı olacağı araştırmalara yansımaktadır (Ege, 2011, s.114; Ocak, 2012, s.377). Türkiye’de hâlâ profesyonelleşmeye gidilemediği dinî yükseköğrenim mezunu müftü, vaiz ve diğer görev alanlarındaki kişiler tarafından yürütüldüğü görülmektedir (Söylev, 2015, s.287). Bununla birlikte ilahiyat fakültelerinin mevcut eğitim öğretim programı, manevi danışmanlık becerilerine sahip din görevlisi yetiştirmek için yeterli değildir. İlahiyat fakültesi içinde müstakil bölümler oluşturulmalıdır (Altaş, 2017, s. 37;Topuz, 2015, s.155). Din görevlilerinin manevi danışman yeterliliklerinin iyi olduğunu düşünmekte olduklarından araştırma sonucu, diğer araştırmalarla örtüşmemektedir.

Araştırmada öğrencilerin manevi danışmanın psikoloji alanında yeterliliğinin olmasına ilaveten dinî gelişim ve gençlik dönemi soru ve sorgulamaları konusunda bilgi sahibi olması

beklenmektedir. Manevi danışmanlık yapan din görevlileri, psikoterapi, danışmanlık, ruh sağlığı alanlarında yeteri kadar eğitim almadıklarında bazı durumlarda (psikotik zorluklar, intihar eğilimleri gibi) zorlanabilmektedir (Isgandaravo, 2014, s.145; Ali vd., 2005). Batı toplumlarında bazı dinî kurumlara psikolog ya da psikiyatrist atanmakta bazılarında ise kendi din adamlarını bu alanda yetiştirerek etkileşim içerisinde bu hizmeti gerçekleştirmektedir (Köylü, 2000, s. 377; Mc Minn vd., 2003). Buna ilaveten katılımcıların çoğu, görev öncesinde manevi danışmanlık hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ve bilgilendirme seminerleri almadıklarını, görev esnasında ne yapılacağı, görevin nasıl yürütüleceği ile ilgili kendi çabaları ile bilgi edinmeye çalıştıklarını ifade etmektedirler. Ancak bu görev için görev öncesi ve görev süresince bilgilendirme seminerlerinin çok yararlı olacağı genel kanaat olarak dile getirilmektedir (Bakırlı, 2024, s. 77; Sevinç, 2024, s. 652). Psikoloji alanında yeterlilik sahibi olma konusunda araştırma sonuçlarıyla uyum; dini gelişim konusunda farklılık göstermektedir.

Mevcut araştırmaya göre, manevi danışmanlıkta teknolojiden, dijital içeriklerden ve sosyal medyadan daha fazla destek alınmalıdır. Araştırmada, gençlik merkezlerinin ve manevi danışmanlık ofislerinin faaliyetlerine sosyal medya üzerinden takip ettiklerini söyleyen gençlerin % 72'si whatsapp % 22'si instagram uygulamasıyla haberdar olduklarını ama bazı hesapların hiç aktif olmadığı belirtilmektedir (Eker, 2024, 69). Sosyal medyada DİB'in gençlerin ilgisine göre içerik hazırlamada çok yeterli olmadığı, gençlerin içeriklere ilgi göstermediği (Topuz, 2023, s. 148) daha zengin mecraları ve daha zengin içerikleri sosyal medya aracılığıyla paylaşımları gerektiği, hitap ettikleri kitlelerle daha etkileşimli kullanmaları gereği ortaya çıkmıştır (Sayan, 2021, s.355). Din görevlilerinin genel olarak sosyal medya kullanmaya çok istekli olmadıkları, dijital içeriklerin de bu sebeple çok yeterli olmadığı ifade edilmektedir (Aydın, 2016). Oysaki artık manevi danışmanlık dijital çağda teknoloji kaynaklarıyla da sunulmalıdır. Manevi formasyon için teknoloji kullanılmalıdır (Wyche vd., 2006, s. 207). Araştırmada din görevlilerinin manevi danışmanlıkta teknolojiden yararlanma becerilerinin az olmasının ifade edilmesiyle örtüşmektedir.

SONUÇ

Diyanet İşleri Başkanlığının gençlik alanında yaptığı manevi danışmanlık hizmetlerinin din eğitimi açısından incelenmesinin amaçlandığı ve nitel araştırma yöntemiyle yapılan bu araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Manevi Danışmanlık Algısı:

Din görevlilerinin manevi danışmanlık ve rehberlik hakkında olumlu tutuma sahip oldukları görülmektedir. Manevi danışmanlık ile üniversite öğrencileri arasında gönülden bir bağ kurma, rol model olma ve gençlik sorunlarına çözüm olarak algıladıkları tespit edilmiştir. Manevi danışmanlık görevine değer atfettikleri ve danışmanlığı içtenlikle yaptıkları anlaşılmaktadır. Manevi danışmanlık görevine değer ve kıymet vermeleri sebebiyle bazen ailelerini farkında olarak ya da olmayarak ihmal ettikleri elde edilmektedir. Manevi danışmanların eğitsel bir süreç içerisinde hedef kitlenin özelliklerini dikkate almaya çalıştıkları görülmektedir. Bununla birlikte karşılarında alışık olmadıkları bir muhatap kitlesi ve bildikleri ortamdan farklı bir mekânda olmaları nedeniyle hedef kitlelerine ulaşmakta zorlandıkları anlaşılmaktadır. Üniversite öğrencileri ile aynı dili konuşma ya da onların dünyalarına hitap etmede zaman zaman istenilen düzeyde iletişim sağlayamadıkları görülmektedir. Üniversite öğrencilerinden gördükleri sıcak ilgi ve destek, bazı kurum yöneticilerinden aldıkları takdir, görevlerini kolaylaştıran unsur olmaktadır. Maddi desteğin olmayışı, görev yaptıkları mekânlarda var olan bazı fiziki eksiklikler, PDR alanına müdahil oluyor havasının verilmesi, kurum yöneticilerinden zaman zaman destek görememeleri görevlerini zorlaştırmaktadır.

Üniversite öğrencileri için ise manevi danışmanlık, olumlu bir anlam içermektedir. Manevi destek, huzur, rahatlama vb. alanlarda önemli bir kazanım olarak değerlendirilmektedir. Manevi danışmanlığın ibadet hayatlarına katkı sağladığı, sorunları çözme, karar verme aşamalarına yardımcı olduğu görülmektedir. Üniversite öğrencilerinin manevi annem/ manevi babam diyecek kadar manevi danışmanlarıyla yakından ve samimi bir iletişim kurdukları tespit edilmiştir. Üniversite öğrencileri için özellikle üniversite yıllarında manevi danışmanlığın katkısının ön plana çıkmaktadır. Üniversite öğrencileri manevi danışmanın kendilerine sevgi, ilgi ile yaklaşmasının, maneviyata ağırlık vermesinin, psikolojik ilkeleri dikkate almalarının kendileri için önemli olduğunu kaydetmektedirler. Manevi danışmanın baskıcı, yargılayıcı olmaması, ayrıştırıcı bir yaklaşım sergilememesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Din görevlilerinin ve üniversite öğrencilerinin manevi danışmanlık tanımlamalarının literatürdeki manevi danışmanlık tanımlarından farklılaştığı görülmektedir. Din görevlilerinin manevi danışmanlığı kısmen dini/manevi bir yaklaşımla ele aldıkları görülmekle birlikte öğrencilerin daha çok psikolojik temelli rahatlama ortamı gibi tanımladıkları anlaşılmaktadır. Din görevlileri, manevi danışmanlığı, çok kapsamlı olarak tanımlamakta, dinî, psikolojik ve rehberlik boyutlarını içeren tanımlar yapmaktadır.

Manevi Danışmanlık Süreci:

Din görevlilerinin oldukça farklı aktiviteler ve etkinliklerle üniversite öğrencilerini manevi danışmanlığa ilgi duyması için çabaladıkları, yenilikçi yöntem ve tekniklere başvurdukları görülmektedir. Manevi danışmanlığın temel noktası olan dinî değerlere vurgu yapmaya çabaladıkları, sosyal etkinliklerin odak noktasını maneviyatla ilişkilendirdikleri görülmektedir. Din görevlilerinin manevi danışmanlıkta çaba ve gayret sarf ettikleri, motivasyonlarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Manevi danışmanları motive eden durum; gönüllülük esaslı danışmanlığa başlamaları ve öğrencilere manevi danışmanlık yapmayı bir ahiret hazırlığı olarak görmeleridir. Bununla birlikte üniversite öğrencilerine erişim durumunu yeterli görmedikleri anlaşılmaktadır. Manevi danışmanlıkta özellikle yeniçağ akımları, inanç ile ilgili problemler, eşcinsellik, İslam'da kadın hakları gibi konuların sıklıkla dile getirildiği ifade edilmektedir. Ayrıca manevi danışmanlıkta bazı kurumsal ve bireysel yetersizliklerin olduğunu düşünmelerine rağmen gençlere yönelik manevi danışmanlığa devam ettikleri görülmektedir. Din görevlilerinin mesleki açıdan faydalı olabilme adına kendini geliştirme imkânlarını aradıkları, bu açıdan kendilerini geliştirmeye çalıştıkları görülmektedir. Daha kapsamlı ve sistemli hizmet içi eğitime ihtiyaç duydukları; süpervizörlük, mentörlük gibi uygulamaları manevi danışmanlık bağlamında uygulamaya gereksinimleri olduğu anlaşılmaktadır. Ancak belirtilen dönüşüm çabaları için din görevlilerinin benimsedikleri çalışma takvimi, gençlik yönergesinde belirtilen çalışma şartları ve mesai süresi ile uyuşmamaktadır. Din görevlilerinin maddi imkânlar konusunda yeteri kadar kurumsal destek göremedikleri özellikle bu görevin hâlâ görevlendirme ile yapılıyor olması nedeniyle mesleki ve psikolojik açıdan bazı zorlanmalar yaşadıkları anlaşılmaktadır. Kaynak ve materyal konusunda desteğe ihtiyaçları söz konusudur. Maddi yetersizliklerin söz konusu olduğu; ama din görevlilerinin bir kısmının burada farklı kanallardan destekçi bularak işi çözüme kavuşturmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Hedefledikleri faaliyetleri gerçekleştirmeye çalıştıkları; ama ara sıra duygusal kırılmalar yaşadıkları görülmektedir.

Üniversite öğrencilerinin dinî soru ve sorgulamaları karar verme sürecinde istişare, psikolojik, manevi destek almak amacıyla manevi danışmana başvurumaktadırlar. Manevi danışmanlığın; sosyalleşme, vakti değerlendirme, dinî şüphelerinin giderilmesinde etkili olduğu görülmektedir. Öğrencilerin bu sorgulama dönemini manevi danışmanların rehberliğinde atlatarak dinî şüpheden kurtuldukları elde edilen bulgular arasındadır. Öğrencilere yönelik manevi danışmanlığın; iyileştirme, uzlaştırma, destekleme boyutlarına hizmet ettiği anlaşılmaktadır. Üniversite öğrencilerinin okul ve yurda uyum gibi sorunlarla baş etmede

manevi danışmanlığın etkili olduğu anlaşılmaktadır. Manevi danışmanlardan aldıkları destek sayesinde okulu bırakmaktan vazgeçtikleri, yurt ortamında birlikte yaşama becerisi elde ettikleri görülmektedir.

Etkili Manevi Danışmanlık ve Rehberlik:

Manevi danışman olarak görev yapanların statü ve özlük haklarının netleştirilmesi, görev tanımlarının netleşmesinin daha etkili bir danışmanlık imkânı sağlayacağı görülmektedir. Kurumlar arası eşgüdümün sağlanmasına ve kurumların sorumluluk alanlarının daha belirgin hale gelmesine ihtiyaç vardır. Müftülüklerin manevi danışmanları denetim ve rehberliklerini amacına uygun yapmaları için teşvik etmelerinin gerektiği vurgulanmaktadır. Manevi danışmanların sık değişmesi, süreci olumsuz etkilemektedir. Manevi danışmanlık uygulamasının daha fazla öğrenciye ulaşabilmesi ve sistemli hale gelmesi için kadrolaşmasının elzem olduğu, manevi danışman kadrosuna atanacakların eğitim durumunun ve temel becerilerini önemli olduğu görülmektedir. Manevi danışmanlığın tanıtımının yeteri kadar yapılamadığı; öğrenciler için dijital içeriklerin hazırlanma ihtiyacı anlaşılmaktadır. Manevi danışmanların teknolojik imkânlardan yararlanmasının daha etkili bir danışmanlık ortamı oluşturacağı ortaya konmaktadır. Din görevlilerinin mesleki bilgi ve donanımlarının takviye edilmesine ihtiyaç olduğu, özellikle kelim formasyonunda güncel dinî soru ve cevaplarla desteklenmeleri gerektiği belirtilmektedir.

Manevi danışmanların kurumsal bir eğitim ihtiyacı söz konusudur. İçerisinde stajında yer aldığı uzun süreli bir eğitim ile manevi danışman olarak atanmaları beklenmektedir.

Üniversite öğrencileri için manevi danışman rol model olma vasfına sahiptir. Manevi danışmanların dış görünümünden ahlaki özelliklerine varıncaya kadar özel ölçütlerle seçilmiş, donanımlı olması beklenmektedir. Bununla birlikte manevi danışmanın din görevlisi olması tercih edilmektedir. Manevi danışmanın dinî inanç gelişimleri hakkında bilgi sahibi olmasını, dinî gelişimin sorgulamayı da içerdiğini bu sebeple dinî sorgulamaları nedeniyle kendilerini yargılamamalarını istemektedirler. Manevi danışmanın yaklaşımını önemsemektedirler. Manevi danışmanın maneviyat ve dinî değerleri esas almakla birlikte yeni danışmanlık stratejilerini kullanmasını benimsemektedirler. Üniversite öğrencileri manevi danışmanlıkta müzikle terapi, bibliyoterapi gibi farklı yaklaşımlar benimsenmesinin, tasavvuf ve dinî musikiden destek alınmasının danışmanlığın etkisini artıracak ve daha fazla öğrenciye ulaşım imkânını sağlayacağını düşünmektedirler. Manevi danışmanlık yerine pozitif danışmanlık

isini ve modelini önermektedirler. Bu ismin daha kuşatıcı olacağı ve daha çok öğrenciye hitap edebileceği ifade edilmektedir.

ÖNERİLER

Araştırmacı önerilerini iki aşamada sunmuştur. Bunlar din eğitimi araştırmacıları için öneriler ve manevi danışmanlık uygulaması için önerilerdir.

Manevi danışmanlık uygulaması için öneriler için şu öneriler getirilebilir:

Manevi danışmanın yeterliliği, manevi danışman olmadan önce hem yazılı hem sözlü değerlendirme ile belirlenmelidir. Göreve başladıktan sonra da ara sıra eğitimlerle bu yeterlilik desteklenmeye devam edilmelidir. Manevi danışmanların çalışma ortamlarının daha iyileştirilmesi adına kurumlar arası işbirliği daha güçlendirilmelidir. Yapılacak resmî düzenlemelerle konuya verilen önem gösterilmelidir. Kurum içi ve dışı manevi danışmanlık algısı, görev ve yetkileri düzenlenmelidir. Böylece bu alandaki karışıklıkların önüne geçilmelidir. Ayrıca kurumların sorumluluk alanları belirginleştirilmelidir. Müzikle terapi, bibliyoterapi, kıssaların gücünden yararlanma gibi farklı danışmanlık yaklaşımları uygulanmalıdır. Tasavvuf ve dinî musiki, öğrencilerin manevi danışmanlıkla tanışmaları için bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Manevi danışmanlar, danışmanlıkta yeni yöntem ve stratejiler kullanabilir; özellikle de problem merkezli bir danışmanlık modelini tercih etmelidir. Öğrencilik yıllarının muhtemel sorunları karşısında destekleyici, koruyucu, önleyici bir manevi danışmanlık sergilemelidir. Öğrenci merkezli yaklaşım tercih ederek öğrenci ile bire bir iletişimlerini güçlendirmelidir. Manevi danışman olarak multi disiplinler arası eğitim almış sosyoloji, psikoloji lisansına sahip ilahiyat mezunları sosyal ilahiyatçı vb. isimlendirmelerle atanabilir.

Manevi danışmanların özlük ve statü haklarında yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Özellikle görevlendirme olarak çalıştığı için uğradığı maddi zararların tazminine yönelik çalışma yapılmalıdır. Kadın manevi danışmanların dönüşümlü çalışmalarına olanak sağlanmalıdır. Eğitim boyutunda ise manevi danışmanlar için uzun süreli bir hizmet içi eğitim hazırlanmalıdır. Manevi danışmanlar, gençlik dönemi bedensel, ruhsal, sosyal ve zihinsel gelişimler hakkında daha ayrıntılı bilgilere sahip olmalıdır. Gençlerin ruhsal, manevi ve psikolojik ihtiyaçları konusunda farkındalıklarının artırılmasına önem verilmelidir. Eğitimin teorik boyutunun yanında uygulamalı bir staj dönemi mutlaka bulunmalıdır. Manevi danışman din görevlileri, kıdemli manevi danışmanlar yanında staj imkânı elde etmelidir. Manevi danışmanlığın tanınır ve bilinirliğini artırmak adına daha çok tanıtım yapılmalıdır. Sosyal

medya üzerinden öğrenci yurtlarındaki manevi danışmanlığın, amacının ve hedefinin ne olduğu açıklanarak öğrencilerin ve ailelerinin bilinç düzeyi artırılmalıdır.

Üniversite manevi danışmanlık ofislerinde hem erkek hem kadın manevi danışman görevlendirmesi yapılmalıdır. Manevi danışmanlıkta büyük bir problem haline gelen maddi sıkıntılar için paydaş kurumlarla ortak bir bütçe belirlenmelidir. Yapılacak eğitim ve faaliyetlerdeki ekonomik boyutun hangi kurumun sorumluluğunda olacağı tespit edilmelidir.

Öğrenci yurtlarındaki manevi danışmanlık odalarının imkânları genişletilmelidir. Öğrenciye hitap eder mahiyette, ev sıcaklığını andıracak samimi bir havaya sahip biçimde düzenlenmeli ve öğrencinin hemen ulaşabileceği alanlarda tasarımı gerçekleştirilmelidir. Üniversite öğrencilerinin sıkça sordukları sorular ve gündeme getirdikleri konular ile ilgili daha fazla kaynak, materyal hazırlanmalıdır.

DİB, gençlere yönelik dijital platformlarını revize ederek, öğrenciden öğrenciye ulaşacak halde düzenlemelidir. Manevi danışmanlar, teknolojiden daha fazla yararlanarak öğrencilere daha kolay ulaşabilir. Aynı zamanda manevi danışmanlar, öğrenci yurtlarında öğrenciye ulaşma adına medya okuryazarlığı, sosyal medya okuryazarlığı, güvenli internet kullanımı gibi alanlarda kendilerini geliştirmelidir. Manevi danışmanlar gündemi takip etmede, güncel kültüre sahip olmada daha gayretli olmalıdır. Yeni çıkan kitaplar, vizyona giren filmler hakkında bilgi sahibi olarak öğrencilerle sohbet imkânlarını geliştirmelidirler.

Din eğitimi araştırmacıları için şu öneriler getirilebilir:

Din eğitimi açısından konu güncel veriler üzerinden nitel araştırma yöntemi bağlamında incelendiğinden farklı yöntemler kullanılarak konu araştırılmalıdır. Bulunan sonuçlar karşılaştırılmalıdır. Böylece din eğitimi uygulayıcılarına mevzuat, politika oluşturmada katkı sunmalıdır. Araştırma bulguları akademik ortamlarda sunularak alanda çalışma yapan akademisyenlerle tartışılmalıdır. Konunun farklı yönlerini araştırma adına yeni yaklaşımlara zemin hazırlamalıdır. Konuyla ilgili araştırma yapanların akademik tecrübeleri manevi danışmalarla buluşturulmalıdır. Hizmet içi eğitimlerin içeriği alandaki araştırmalar ve araştırmacılar çerçevesinde yeniden düzenlenmelidir. Böylece araştırmacıların ve uygulayıcıların etkileşim içinde bulundukları ortamlar oluşturulmalıdır. Ayrıca çalıştaylar yapılarak tecrübe aktarımları yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Acar, H. (2014). Manevi iyi oluş ile dindarlık arasındaki ilişki üzerine bir değerlendirme. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 391-412.
- ACPE, 2018. <https://acpe.edu/education/cpe-students>.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Yaşlı Nüfus İstatistikleri, 2020. <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/haberler/2020-yili-yasli-nufus-istatistik-bulteni-yayinlandi/>. (12.12.2023).
- Ağılkaya Şahin, Z. (2014). *Federal Almanya Cumhuriyeti'nde dinî danışmanlık: teori-eğitim-uygulama* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Akhisar Gözde haber <https://www.akhisargozde.com/hem-calisiyorum-hem-ogreniyorum/19726/>.
- Alisinanoğlu, F. (2002). Gençlik dönemi özellikleri ve genç anne-baba iletişimi. *Eğitim ve Bilim*, 27(123).
- Ali, O. M., Milstein, G., & Marzuk, P. M. (2005). The Imam's role in meeting the counseling needs of Muslim communities in the United States. *Psychiatric services*, 56(2), 202-205.
- Altaş, N. (2017). Hastanelerde dinî danışmanlık uygulamalarında amaç belirleme (uygulama için temel hareket noktaları). *Diyanet İlmi Dergi*, 53(1), 11-42.
- Altaş, N. (2000). Dinî danışmanlığın teorik temelleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (A.Ü.İ.F.D.)*, 41(1), 327-350.
- Altaş, N. (1997). *Hastanelerde din ve moral hizmetleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Altaş, N. (1999). Hastanelerde dinî danışmanlık hizmetleri (Türkiye uygulaması üzerine deneysel bir araştırma). *A.Ü.İ.F.D.*, 39(1), 599-660.
- Altuntaş, R. (2023). Diyanet İşleri Başkanlığı gençlik çalışmalarında din eğitimi mekânı olarak kamp merkezinin yeri ve önemi. *İslami Araştırmalar*. 34(3):661-678.
- American Counseling Association. (2014). ACA code of ethics. Alexandria, VA: Author.
- American Association of Pastoral Counselors (AAPC), 2024. <https://www.prism-counseling.com/american-association-of-pastoral-counselors.html>.
- Arıcı, H. Y. (2024). Gençlerde sosyal medya bağımlılığına yönelik manevi danışmanlık müessesesi. *Diyanet İlmi Dergi*, 60(1), 377-410.
- Arıcı, H. Y. ve Arıcan, S. (2022). Sosyal medyanın etkilerine yönelik manevi danışmanlık eğitimi ihtiyaç analizi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 263-302.
- Association for Spiritual, Ethical, and Religious Values in Counseling. (2009). Competencies for addressing spiritual and religious issues in counseling. <http://www.aservic.org/resources/spiritual-competencies/>. (12.12.2024).

- Asquith Jr, G. H. (1976). The clinical method of theological inquiry of anton t. boisen. The Southern Baptist Theological Seminary.
- Aşlamacı, İ. (2016). Üniversite öğrencilerinin Diyanet İşleri Başkanlığı hizmetlerine yönelim durumları: İnönü Üniversitesi örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(6), 1563-1582.
- Aşıkoğlu, N. Y. (2010). Dinî danışmanlık. Ş. Karaköse (Ed.), Etkili din öğretimi (s.439-446) içinde. Tedef Yayınları.
- Atkins, U. & Federschmidt, K. (1996). Introduction to the first volume of “Intercultural Pastoral Care and Counselling”. *Workbook on Intercultural Pastoral Care and Counselling*.(p.32-37). Karl Federschmidt, Klaus Temme, Helmut Weiss. (Edt). <http://www.federschmidt.net/workbook/workbook-final1.pdf>
- Aybey, S. (2023). Manevi danışmanlıkta yeni bir alan: yükseköğretim kredi ve yurtlar kurumu. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 34, (3). 809-830.
- Aybey, S. (2024). Gençlere yönelik manevi danışmanlık uygulamaları ve gençlik dönemi soru ve sorunları (Batı Karadeniz örneği). *Diyanet İlmi Dergi*, 60(1), 345-376.
- Aydın, H. (2016). Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra teşkilatının sosyal medya kullanımı üzerine bir inceleme. *Humanities Sciences*, 11(3), 203-212.
- Aydın, Y. ve Üzümlü, Y. (2023). Okul psikolojik danışmanlarının manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine yönelik görüşleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 2009-2029.
- Aydın, M. Ş. (2019). *Din eğitimi bilimi*. (3. Baskı). Kimlik Yayınları.
- Aydın, A. R. (2009). İnanma ihtiyacı ve dinî ritüellerin psikolojik değeri. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(2), 87-100.
- Aygün, A. U. M. A. (2006). James W. Fowler ve inanç gelişim teorisi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 6(1), 118-140.
- Ayhan, K. (2018, 15-16 Ekim). Ortaya çıkan yeni popüler dinî öğeler ve gençlerin anlam arayışı arasındaki ilişki. S.Taşkın-S. Yılmaz (Ed.), *Modern Çağda Gençliğin Anlam Arayışı Bingöl Üniversitesi Uluslararası Sempozyum* (s.205-212) içinde. Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları.
- Avcı, S. Y. (2007). *Üniversite Gençliğinde Travma Yaratan Sorunlar ve Krize Müdahalede Etkin Yaklaşımlar*. Kültür Yayınları.
- Bahadır, A. (2006). Ergenlik döneminde dinî şüphe ve tereddütler. H. Hökelekli (Ed.), *Gençlik, din ve değerler psikolojisi* (s.307-368) içinde. Değerler Eğitimi Merkezi (DEM) Yayınları.
- Bahçekapılı, M. (2011). Din ve ahlak eğitiminin ergenlerin kişilik gelişimine katkısı. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(22), 7-42.

- Bakır, R. E. (2020). *Sporcularda dindarlık, alçakgönüllülük ve yaşam doyumu ilişkisi: Uzak Doğu sporları örneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Bakırlı, E. (2024). Manevi danışmanların gençlik ve spor bakanlığı yurtlarında yürüttükleri din-ahlak-değer eğitimi uygulamalarına bakışı: Balıkesir örneği [Yüksek lisans tezi]. Balıkesir Üniversitesi.
- Balcı, Ş., Bekiroğlu, O. ve Yeles Karaman, S. (2019). Sosyal medya bağımlılığının bir belirleyicisi olarak öz saygı: Konya örneğinde bir araştırma. *İletişim Kuram Ve Araştırma Dergisi*, 2019(48), 35-64.
- Balcı, Ş. ve Baloğlu, E. (2018). Sosyal medya bağımlılığı ile depresyon arasındaki ilişki: “Üniversite Gençliği Üzerine Bir Saha Araştırması”. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*(29), 209-234. <https://doi.org/10.16878/gsuilet.500860>
- Bartz, J. D. (2009). *A 17-year longitudinal study of spiritual development and psychological correlates in a sample of college students*. Brigham Young University.
- Başaran, İ. E. (1994). *Eğitim psikolojisi: Modern eğitimin psikolojik temelleri*. Kadioğlu.
- Baygeldi, M. R. (2018). Türkiye’de modern sorunlara dinî bir çözüm olarak manevi danışmanlık uygulaması mevcut durum ve öneriler. *SETA Analiz*, 234, 1-31.
- Bayyığıt, M. (1989). *Üniversite gençliğinin tutum ve inançları üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Beki, A. ve Sağlık, S. (2022). Gençlik ve manevi sosyal hizmet. S. Karaarslan (Ed.), *Disiplinler arası bakış açısından dezavantajlı gençler ve eğitim ekseninde araştırmalar* (s.97-138) içinde. İksad Yay.
- Belen, F. Z. (2014). *Manevi danışmanlıkta bibliyoterapi tekniği ve uygulanması*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Benson, P. L., Roehlkepartain, E. C., & Rude, S. P. (2003). Spiritual development in childhood and adolescence: Toward a field of inquiry. *Applied Developmental Science*, 7, 204–212. https://doi.org/10.1207/s1532480XADS0703_12
- Bidwell, D. R., & Marshall, J. L. (2012). The formation of pastoral counselors: *Challenges and opportunities*. Routledge.
- Bilgin, M. (2003). Bedensel ve devinsel gelişim. B. Yeşilyaprak (Ed.), *Gelişim ve öğrenme psikolojisi* (s.51-73) içinde. Pegem Yayıncılık.
- Bilici, A. (2018). Çocuklarda hayatı anlamlandırma süreci. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(60), 1221-1230.
- Bonelli, R., Dew, R. E., Koenig, H. G., Rosmarin, D. H., & Vasegh, S. (2012). Religious and spiritual factors in depression: review and integration of the research. *Depression research and treatment*, 2012(1), 962860.

- Boyatzis, Chris J., David C. Dollahite, and Loren D. Marks. 2006. The family as a context for religious and spiritual development in children and youth. In *The Handbook of Spiritual Development in Childhood and Adolescence*. Edited by Eugene C. Roehlkepartain, Pamela Ebsteyne King, Linda M. Wagener and Peter L. Benson. Thousand Oaks: Sage, pp. 297–309.
- Bozkurt, A., Hamutoğlu, N. B., Liman Kaban, A., Taşçı, G., vd. (2021). Dijital bilgi çağı: Dijital toplum, dijital dönüşüm, dijital eğitim ve dijital yeterlilikler. *Açıköğretim Uygulamaları Ve Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 35-63. <https://doi.org/10.51948/auad.911584>
- Bowen, J. R. (2015). Religions in practice: An approach to the anthropology of religion. Routledge.
- Sahîh-i Buhârî, el-Kütübü's-Sitte, Dâru's-Selâm, Arabistan, 2000.
- Bulut, M. (1998). Diyanet İşleri Başkanlığı Kaynakçası. *Diyanet ilmi dergi*. 24(2), 109-128.
- Bulut, A. (2018). *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*. (4. Baskı). DİB Yayınları.
- Bunting, I. (2000). Pastoral care at the end of the twentieth century. A history of pastoral care, 383-399.
- Callahan, A. M., & Benner, K. (2018). Building spiritual sensitivity through an online spirituality course. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 37(2), 182-201.
- Can, G. (2003). Kişilik gelişimi. B. Yeşilyaprak (Ed.), *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi* (s.109-140) içinde. Pegem Yayıncılık.
- Carey, L. B., & Cohen, J. (2015). Pastoral and spiritual care. *Encyclopaedia of global bioethics*, 1-14.
- Cebeci, S. (2010). Bir din öğretimi yaklaşımı olarak dinî danışma ve rehberlik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 53-69.
- Cebeci, S. (2012). Din eğitiminde rehberlik yaklaşımının teorik çerçevesi. *Araştıran Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi*. 13(14).
- Cebeci, S. (2016). *Dinî danışma ve rehberlik*. DİB Yayınları.
- Cebeci, S. (2000). Din eğitimi bilimi ve Türkiye'de din eğitimi. Akçağ yayınları.
- Cebeci, S. Din görevlisinin gençlerle iletişim becerileri. Abdullah İnce, *Gençliğin gelişimi ve problemleri karşısında din görevlileri*. 209, 216.
- Cevizci, A. (2010). *Eğitim Sözlüğü*. Say Yayınları
- Ceylan, İ. (2019). Kişilik gelişimi din ilişkisi. *Din ve Bilim-Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 50-72.

- Ceylan, İ. (2021). Bağımlılıktan bağlanmaya: bağımlılığa dinî ve manevi yaklaşımlar. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, s. 3. 107-134.
- Cheon, J. W. (2010). A transpersonal understanding of youth spirituality: Implications for an expanded view of youth work. *Currents: Scholarship in the Human Services*, 9(1).
- Chletsos, P. N. (1988). An application of Vygotsky's theory to understanding formal operational strategies on Piaget's balance beam task. Rutgers The State University of New Jersey, School of Graduate Studies.
- Choudhury, S., Blakemore, S. J., & Charman, T. (2006). Social cognitive development during adolescence. *Social cognitive and affective neuroscience*, 1(3), 165.
- Christie, D., & Viner, R. (2005). Adolescent development. *Bmj*, 330(7486), 301-304.
- Claudia, Z. (V). (2013). Spiritual orientation of youth from the perspective of humanist and orthodox therapies. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 76, 15 April 2013, 885-890. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.04.225>
- Clebsch, W., & Jaeckle, C. R. (1967). *Pastoral care in historical perspective* New York.
- Clebsch, W. A. (1994). *Pastoral Care in Historical Perspective*. Jason Aronson Book.
- Clinebell, H., & McKeever, B. (2011). *Basic types of pastoral care & counseling: Resources for the ministry of healing & growth*. Abingdon Press.
- Cook, C. C. (2004). Addiction and spirituality. *Addiction*, 99(5), 539-551.
- Cornick, D. (2000). Post-Enlightenment pastoral. *A History of Pastoral Care*, 362.
- Çamur Duyan, G. (2013). Özürlülerle sosyal hizmet. *Sosyal politika ve kamu yönetimi bileşenleriyle sosyal hizmet temelleri ve uygulama alanları* (s.265-278) içinde. Maya Akademi.
- Çamur Duyan, G. (2015). Koruma altındaki kadınların psikolojik özellikleri ve iletişim. H. Martı (Ed.), *Sosyal hizmet kurumlarında din hizmetleri rehberi* (s.146-157) içinde. DİB Yayınları.
- Çanakçı, A. A. (2019). Gençlerle iletişimde ve din anlatımında din dili. *Hazreti Peygamber ve gençlik sorunları* (s.273-297) içinde. Palet Yayınları.
- Çıtır, Y. Y. (2016). *Ergenlik döneminde dindarlık, şükür ve hayat memnuniyeti İstanbul Pendik örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Çekin, A. (2005). *Din görevlisinden beklentiler ve din görevlilerinin mesleki yeterlikleri (Elazığ-Erzurum-Malatya-Urfa örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Çetin, H. (2004). *Yetiştirme yurdundaki adölesanların benlik saygıları ve psikolojik belirtileri* [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

- Coşkun, F. (2022). Düünden bugüne manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri/Spiritual Counseling and Guidance Services from Past to Present. *İlâhiyât: Akademik Araştırmalar Yıllığı*, (5), 71-91.
- Coşkunsever, A. (2016). *Sosyal hizmet kurumlarında dinî danışmanlık ve rehberlik (yetiştirme yurdu&bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezi örneği)* [Doktora tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Coşkunsever, A. (2018). *Sosyal hizmetlerde manevi danışmanlık ve rehberlik*. DEM Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (2011). *İnsan ve davranışı psikolojinin temel kavramları*. Remzi Kitabevi
- Dağcı, A. (2020). *Huzurevi yaşlılarının manevi gereksinimlerinin belirlenmesi ve değer odaklı manevi bakım programının umut psikolojik iyi oluş ve tanrı algısı düzeyleri üzerindeki etkililiğinin değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Dami, Z. A., Setiawan, I., Sudarmanto, G., & Lu, Y. (2019). Effectiveness of group counseling on depression, anxiety, stress and components of spiritual intelligence in student. *International Journal of Scientific & Technology Research*, 8(9), 236-243.
- Demir, A. (2009). Ceza infaz kurumlarında din eğitimi. *Diyanet Aylık Dergi*. Nisan sayısı.
- Derman, O. (2008). Ergenlerde psikososyal gelişim. *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Sempozyum Dizisi*. 63.
- Diyanet Haber. <https://www.diyanehaber.com.tr/manevi-danismanlik-ve-ulusal-hizmetler-standarti-protokolu-imzalandi>. (12.10.2024).
- DİA, Abdullah Aydın, "İbn Ümmü Mektûm", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-ummu-mektum> (27.02.2025).
- DİB, İstanbul Üniversitesi işbirliği protokolü. <https://ilahiyat.istanbul.edu.tr/tr/duyuru/istanbul-universitesi-ile-diyane-isleri-baskanligi-arasinda-isbirligi-protokolu-550031006F004E007100630055006A0069003200760039007900700046006200610041004F003200370077003200>. (12.10.2024).
- DİB, İstatistiki bilgiler <https://stratejigelistirme.diyane.gov.tr/sayfa/57/istatistikler>. (12.03.2024).
- DİB Din Hizmetleri Raporları <https://dinhizmetleri.diyane.gov.tr/sayfa/384>. (12.10.2022).
- DİB Stratejik Plan (2019-2023). (02.02.2022). <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejiplan/s/2512/Diyane+Isleri+Baskanligi+2019-2023>
- DİB Gençlik Yönergesi 2018. (22.01.2022). <https://hukukmusavirligi.diyane.gov.tr/Documents/Diyane%20%C4%B0%C5%9Fleri%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Gen%C3%A7lik%20%C3%87a1%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1%20Y%C3%B6nergesi.pdf>.

- DİB 2019 Adalet Bakanlığı ile İşbirliği Protokolü
<https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/4122019160046diyanet.pdf>. Erişim Tarihi: 04.02.2022.
- DİB 2014 Yeşilay ile İşbirliği Protokolü.
<https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/Ye%C5%9Filay%20Protokol%C3%BC.pdf>.
- Doğan, M. (2017). Hastane örneği üzerinden manevî danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine genel bir bakış. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21(2), 1267-1304.
- Doğan, R. (2008). Müzakereler. I. *Din Hizmetleri Sempozyumu* (3-4 Kasım 2007). DİB Yayınları. 608-610.
- Doğan, T. (2006). Üniversite öğrencilerinin iyilik halinin "maneviyat" ve "serbest zaman" boyutlarının incelenmesi. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 3(26), 1-16. <https://doi.org/10.17066/pdrd.76713>.
- Doğan, A. (2013). *Din görevlilerinin mesleki aidiyetleri, mesleki tükenmişlik tutumları ve hizmet içi eğitime bakışları* [Yayımlanmamış doktora tezi].Ankara Üniversitesi.
- Dollahite, D. C., & Marks, L. D. (2019). Positive youth religious and spiritual development: What we have learned from religious families. *Religions*, 10(10), 548.
- Dost, M. T. (2007). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(22), 132-143.
- Dowling, Elizabeth M., Steinunn Gestsdottir, Pamela M. Anderson, Alexander Von Eye, Jason Almerigi, and Richard M. Lerner. 2010. Structural relations among spirituality, religiosity, and thriving in adolescence. *Applied Developmental Science* 8: 7–16
- Dönmez, M. (2021). Belçika'daki Müslüman göçmenlere hizmet veren manevi danışmanların eğitimi. *Türk Manevi Danışmanlık Ve Rehberlik Dergisi*(3), 25-53.
- Düzgüner, S., & Ayten, A. (2020). *Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri temel bilgiler kılavuzu*. DİB Yayınları.
- Ebstyne King, P., Clardy, C. E., & Ramos, J. S. (2014). Adolescent spiritual exemplars: Exploring spirituality in the lives of diverse youth. *Journal of Adolescent Research*, 29(2), 186-212.
- Ege, R. (2011). Dinî danışmanlık ve rehberlik'in bir bilim dalı olarak gelişmesinin gerekliliği üzerine bazı düşünceler. *Dinî araştırmalar*, 14(39), 104-114.
- Ege, R. (2021). Türkiye'de manevi danışman yetiştirme eğitimi arayışları: yüksek din öğretiminin yapısı, istihdam alanı ve uluslararası standartlar açısından bir inceleme. *Journal of Islamic Research*. 2021;32(3):816-34
- Ekici, K. K. (2022). Gençliğe değer projesinin din eğitimi kapsamında değerlendirilmesi. *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, (17), 38-60.

- Ekşi, H. ve Okan, N. (2021) Gençlerde maneviyat ve şiddet eğilimi arasındaki ilişkide erken dönem uyum bozucu şemaların moderatör etkisi. *Bilimname XLIV*, 2021/1, 521-546.
- Ellison, C. G., Vaaler, M. L., Flannelly, K. J., & Weaver, A. J. (2006). The clergy as a source of mental health assistance: What Americans believe. Review of religious research, 190-211.
- Erikson, E. H. (1994). *Identity and the life cycle*. WW Norton & company.
- Erözkan, A. (2012). Psikolojik danışma süreci. E. Deniz ve A. Erözkan (Ed.). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* (s.261-299) içinde. Maya Akademi.
- Eşer, H. (2006). Üniversite öğrencilerinde dinî inanç ve benlik saygısı ilişkisi. H. Hökelekli (Ed.). *Gençlik, din ve değerler psikolojisi* (s.493-525) içinde. DEM Yayınları.
- Everly Jr, G. S. (2004). Pastoral crisis intervention: a word of caution. *International journal of emergency mental health*, 6(4), 211-216.
- Fabricatore, A. N., Handal, P. J. ve Fenzel, L. M. (2000). Personal spirituality as a moderator of the relationship between stressors and subjective well-being. *Journal of Psychology and Theology*, 28 (3),221-229.
- Feldman, S. S., & Elliott, G. R. (Eds.). (1990). *At the threshold: The developing adolescent*. Harvard University Press.
- Fidan, N. & Erden, M. (1994). *Eğitime giriş*. Alkım Yayıncılık.
- Forma, C. (2024). *Manevi danışmanların sahada yaşadıkları sıkıntılar* [Tezsiz yüksek lisans projesi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Fowler III, J. W. (1974). I. Toward a developmental perspective on faith. *Religious Education*, 69(2), 207-219.
- Fowler, J. W., & Dell, M. L. (2004). Stages of faith and identity: Birth to teens. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics*, 13(1), 17-33.
- Fowler, J. W., & Dell, M. L. (2006). Stages of faith from infancy through adolescence: Reflections on three decades of faith development theory. *The handbook of spiritual development in childhood and adolescence*, 34-45.
- Fox, J., Gutierrez, D., & Mullen, P. R. (2017). The nature and function of meditation and prayer in childhood and adolescence. *Journal of Child and Adolescent Counseling*, 3(3), 188–198. <https://doi.org/10.1080/23727810.2017.1341797>
- Frame, M. W. (2003). *Integrating religion and spirituality into counseling: A comprehensive approach*. Cengage Learning.
- Fukuyama, M. A., & Sevig, T. D. (1999). *Integrating spirituality into multicultural counseling* (Vol. 13). Sage Publications.

- Ganzevoort, R. R., Ajouaou, M., Van der Braak, A., de Jongh, E., & Minnema, L. (2014). Teaching spiritual care in an interfaith context. *Journal for the Academic Study of Religion*, 27(2), 178-197.
- GDSHM, Gençlik Danışmanlık ve Sağlık Hizmetleri Merkezi. (07.02.2022). file:///C:/Users/betul/Downloads/_Ekutuphane_kitaplar_a%C3%A7sap18%20(1).pdf.
- Gençlerin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları, Eğilimleri ve Algılarına Yönelik Saha Araştırma Raporu. https://sahamerkezi.org/wp-content/uploads/2023/10/genclerin_sosyal_medya_kullanim_aliskanliklari_egilimleri_ve_aalgilarina_yonelik_saha_arastirma_raporu.pdf. (12.10.2024).
- Geçtan, E. (2019). Ergenlikten yetişkinliğe geçiş dönemi olarak gençlik. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 14(1), 91-100. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000749
- Giddens, A., & Sutton, P. W. (1981). *Sosyolojide temel kavramlar*. (Çev.: Ali Esgin). Phoenix Yayınevi.
- Gottlieb, E., & Ulu, M. (2006). Din'i düşüncenin gelişimi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(1), 269-289.
- Göka, E., & Türkçapar, H. (2007). Gençlik ve Şiddet 2. <https://merichrd.wordpress.com/2007/03/14/genclik-ve-siddet-2/>. (05.02.2022).
- Göktepe, A. K., & Coşkunsever, A. (2020). *Çocuk evi, çocuk evleri sitesi ve çocuk destek merkezlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri*. DİB Yayınları.
- Gül, A. (2023). Diyanet gençlik merkezlerinde yürütülen değerler eğitimi çalışmalarının öğretmen, öğrenci, veli ve Diyanet İşleri Başkanlığı personeli görüşleri çerçevesinde incelenmesi. *Mevzu-Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 543-583.
- Gül, M. E. ve Şentürk, H. (2021). Türkiye'de dinî/manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine genel bir bakış. *RUSUH Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 115-133.
- Gülmez, Ç. ve Yenen, H. (2020). *Kadın konukevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri*. DİB yayınları.
- Gümüş, A. (2014). *Yetişkinlerin din eğitimine bakışları ve din eğitimi ihtiyaçları*. İlke Yayınları.
- Gürsu, O. (2015). Ergenlik dönemi dindarlığı ile ruh sağlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34(34), 49-75.
- Gürsu, O. (2022). *Manevi danışmanlar için kılavuz*. Çamlıca Yayınları.
- Gündüz, T. (2002). *İslâm eğitim sisteminde gençlik dönemi din ve ahlâk eğitimi (kuramsal yaklaşım)* [Doktora tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Gündüz, B. (2012). Öğrenci kişilik hizmetleri ve rehberlik. E. Deniz ve A. Erözkan (Ed.). *Psikolojik danışma ve rehberlik* (s.1-26) içinde. Maya Akademi Yayıncılık.

- Günler, S. ve Zengin, M. (2024). Gençlerin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yönetilen cami gençlik merkezi işbirliğine dayalı hizmetlere bakışları ve beklentileri: İstanbul örneği. *Eskiyeşi*, (53), 635-660.
- Greenwald, C. A., Greer, J. M., Gillespie, C. K., & Greer, T. V. (2004). A study of the identity of pastoral counselors. *American journal of pastoral counseling*, 7(4), 51-69.
- Groeninck, M. (2021). Islamic religious education at the heart of the secular problem-space in Belgium. *Social Compass*, 68(1), 25-41.
- GSB, Gençlik ve Sosyal Medya Araştırması, 2013. <https://leventeraslan.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/09/genclik-sosyalmedyayonetici-ozeti.pdf>.
- Hamid, A., Saputra, R. W., Khairiry, M., & Yuliannisa, S. N. (2022). Competence Analysis of Islamic Religious Counselors at the Office of the Ministry of Religion in Kapuas Regency. *East Asian Journal of Multidisciplinary Research*, 1(11), 2491-2506.
- Haspolat, D. Y. K., Yüksel, Y., & Yolbaş, D. D. İ. (2016). *Adolesanda Psikososyal Sorunlar*. Cinius Yayınları.
- Hawks, S. (1994). *Spiritual health: Definition and theory*. Wellness perspectives, 10(4).
- Henriksen Jr, R. C., Polonyi, M. A., Bornsheuer-Boswell, J. N., Greger, R. G., & Watts, R. E. (2015). Counseling students' perceptions of religious/spiritual counseling training: A qualitative study. *Journal of Counseling & Development*, 93(1), 59-69.
- Holmbeck, G. N., Friedman, D., Abad, M., & Jandasek, B. (2006). in Adolescence. Behavioral and Emotional Disorders in Adolescents: Nature, Assessment, and Treatment, 21.
- Horozcu, Ü. (2010). Tecrübî araştırmalar ışığında dindarlık ve maneviyat ile ruhsal ve bedensel sağlık arasındaki ilişki. *Milel ve Nihal 7/1 (Mart 2010)*, 209-240.
- Hökelekli, H. (2005). Din hizmetlerinde yöntemle ilgili sorunlar. *Diyanet İlmî Dergi*, (41/3), 93-104.
- Hökelekli, H. (2006). *Gençlik, din ve değerler psikolojisi*. DEM Yayınları.
- Hökelekli, H. (2009). *Çocuk, genç, aile psikolojisi ve din*. DEM Yayınları.
- Hugaum, (2017) hacettepe.edu.tr, <http://www.hugaum.hacettepe.edu.tr>, (ET: 10.05.2024).
- Isgandarova, N. (2014). The evolution of Islamic spiritual care and counseling in Ontario in the context of the college of registered psychotherapists and registered mental health therapists of Ontario. *Journal of Psychology & Psychotherapy*, 4(3), 1.
- İmre, O. (2022). *Ruhsal sorunlarda din ve maneviyat*. Kitap arası Yayınları.
- İnce, A., Temiz, Y. E. ve Erdiñç, Z. (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinde din hizmetleri: manevi danışmanlık ve rehberlik bağlamında bir saha araştırması. *Eskiyeşi*, (50), 683-704.

- İşbilen, N. (2022). Gençlik, manevi değerler ve maneviyat danışmanlığı. S. Karaarslan (Ed.). *Disiplinler arası bakış açısından dezavantajlı gençler ve eğitim ekseninde araştırmalar* (97-138) içinde. İksad Yay.
- İşbilen, N. (2023). Manevi danışmanlık üzerine fenomenolojik bir Analiz: Morristown tıp merkezi healthcare chaplaincy (ABD) Örneği. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 64(2), 591-628.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, aile ve insan gelişimi kültürel psikoloji*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Cemalcılar, Z. (2020). *Dünden bugüne insan ve insanlar sosyal psikolojiye giriş*. 23. Basım. Evrim Yayınları.
- Kalgı, M. E. (2021). *Dindarlık ve kişilik (ergenler üzerine bir araştırma)*. İksad Yayınevi.
- Kalkavan, F. N. (2020). Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu'nda Görev Yapan Diyanet İşleri Başkanlığı Personelinin Din ve Değerler Eğitimi Faaliyetlerine Dair Bir İnceleme: İstanbul İli Örneği. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Kalkınma Kütüphanesi, 2018 Gençlik araştırması
<https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/tra2-bolgesi-genclik-arastirmasi.pdf>. (12.12.2024)
- Kanca, H. K. (2022). Alandaki izdüşümleriyle hastanelerde manevi danışmanlık eğitimleri- Amerika ve Türkiye Örneği. *Trabzon İlahiyat Dergisi*, 9(1), 358-378.
- Karaaslan, S. (2016). Manevi bakım hizmetlerinde etik kurallar ve profesyonel standartlar (ABD, Kanada ve İngiltere örnekleri), *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik* (s.281-302) içinde, 2016, cilt: I.
- Karagül, A. (2012). Manevi bakım, anlamı, önemi, yöntemi ve eğitimi "Hollanda örneği". *Dinî araştırmalar*, 15(40).
- Karaca, F. (2007). Dinî gelişim teorileri. DEM Yayınları.
- Karaca, F. K. (2010). *Din hizmetlerinde dinî danışmanlık ve rehberlik* [Doktora tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Karasu, T. ve Salmazzem, M. (2016). Aile irşat ve danışmanlık bürolarında gençlere yönelik danışmanlık uygulamaları (Muş ili örneği). A. İnce (Ed.). *Gençliğin gelişimi ve problemleri karşısında din görevlileri* (s.243-265) içinde. Ensar Yayınları.
- Karoğlu, A. K., Bal, K. ve Çimşir, E. (2020). Toplum 5.0 sürecinde Türkiye'de eğitimde dijital dönüşüm. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 147-158.
- Karslı, N. (2019). Manevi bakımı destekleyici bir uygulama: müzik terapi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(35), 259-286.

- Kerimov, E. (2020). *Üniversite öğrencilerinde dinî tutum ve yaşam doyumunun mutluluk üzerindeki rolü (Azerbaycan örneği)* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Kılavuz, M. A. (2006). Ergenlerde özdeşleşme ve din eğitimi. H. Hökelekli (Ed.). *Gençlik, din ve değerler psikolojisi* (s.529-558) içinde. DEM Yayınları.
- Kılınçer, H. (2017). Tıp, psikoloji ve ilahiyat öğrencilerinin Türkiye’deki manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarına yönelik tutumları üzerine bir araştırma. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Kıntar, N. (2014). Gençlikte din ve depresyon: üniversiteli gençler üzerinde ampirik bir araştırma. *EKEV Akademi Dergisi*(60), 223-260.
- King, P. E., & Boyatzis, C. J. (2004). Exploring adolescent spiritual and religious development: Current and future theoretical and empirical perspectives. *Applied Developmental Science*, 8(1), 2-6.
- Koç, M. (2012). Manevi-[psikolojik] danışmanlık ile ilgili Batı’da yapılan bilimsel çalışmaların tarihi ve literatürü (1902-2010) üzerine bir araştırma-I. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 12(2), 201-237.
- Koç, M. (2021). Diyanet İşleri Başkanlığı’nın öğrenci yurtları ve gençlik merkezlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri (2013-2021): sınırlılıklar ve bir eğitim programı önerisi. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, (3), 135-201.
- Koenig, H. G., King, D., & Carson, V. B. (2012). *Handbook of religion and health*. Oup Usa.
- Koenig, H. G. (2009). Research on religion, spirituality, and mental health: A review. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 54(5), 283-291.
- Kohlberg, L. (1971). Stages of moral development as a basis for moral education (pp. 24-84). Cambridge: Center for Moral Education, Harvard University.
- Kohlberg, L., & Hersh, R. H. (1977). Moral development: A review of the theory. *Theory into practice*, 16(2), 53-59.
- Korkut, G. ve Uysal, M. T. (2017). Gençlerin ve yaşlıların yaşlılık sürecine ilişkin görüşleri: karşılaştırmalı bir çalışma. *Journal Of Awareness*, 2(Special 1), 565-584.
- Kowalski, M., & Becker, W. S. (2015). A developing profession: Muslim chaplains in American public life. *Contemporary Islam*, 9, 17-44.
- Köylü, M. (1990). Din görevlilerinde bulunması gereken nitelikler. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 135-154. <https://doi.org/10.17120/omuifd.44547>.
- Köylü, M. (Ed.). (2012). *Din eğitiminde çağdaş konular*. Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Kulaksızoğlu, A. (2011). *Ergenlik psikolojisi*. 13. Basım, Remzi Kitabevi.
- Kuloğlu, E. N. (2023). Lise öğrencilerinde umut ve dindarlık ilişkisi: Bartın imam hatip liseleri örneği. *Journal of Analytic Divinity*, 7(2), 231-254.

- Kurtdaş, E. M. (2017). Toplumsal değişme bağlamında gençlik sorunları. *Electronic Turkish Studies*, 12(25).
- Kuşat, A. (2012). İbadetlerde niyetin ahlaki gelişim düzeyi ile ilişkisi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 12(2), 5-31.
- Kuzgun, Y. (2009). *Rehberlik ve psikolojik danışma*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Karagöz, İ. (2005). *Ayet ve hadisler ışığında engelliler*. DİB Yayınları.
- Kula N. ve Sel, S. (2020). *Engellilere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri*. DİB Yayınları.
- Küçükkaragöz, H. (2003). Bilişsel gelişim ve dil gelişimi. B. Yeşilyaprak (Ed.). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi* (s.75-105) içinde. Pegem Yayıncılık.
- Küçükoglu, M. T. (2012). Etik değerler ve etiğin kurumsallaşması. *Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 177-185.
- Laurin, K., Kay, A. C., & Moscovitch, D. A. (2008). On the belief in God: Towards an understanding of the emotional substrates of compensatory control. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44(6), 1559-1562.
- Lartey, E. Y. (2003). *In living color: An intercultural approach to pastoral care and counseling*. Jessica Kingsley Publishers.
- Lavenda, R. H., & Schultz, E. A. (2018). Kültürel antropoloji: temel kavramlar. (Çev.: D. İşler Hayırlı & O. Hayırlı). Doğu Batı Yayınları.
- Lerner, R. M. (2016). *Pozitif Ergenlik*. 3. Basım. Sola Unitas.
- James, Anthony G., and Mark A. Fine. 2015. Relations between youths' conceptions of spirituality and their developmental outcomes. *Journal of Adolescence* 43: 171–80.
- Ji, S. K. S. (2014). The Revised ASERVIC Spiritual Competencies. Integrating Spirituality and Religion Into Counseling: A Guide to Competent Practice, 25.
- Long, I.J., Isgandarova, N., Haque, A. (2018). Integrating Islamic Spiritual and Cultural Care Professionals in Clinical Settings [https://www.academia.edu/60257185/Integrating Islamic Spiritual and Cultural Care Professionals in Clinical Settings](https://www.academia.edu/60257185/Integrating_Islamic_Spiritual_and_Cultural_Care_Professionals_in_Clinical_Settings).
- Manevi Danışman Görevlendirme Usul ve Esasları. [https://webdosyasp.diyaret.gov.tr/muftuluk/UserFiles/bartin/UserFiles/Files/ManeviDanismanGorevlendirmeUsulveEsaslariTalimati%20\(1\)_f7361d30-a29e-4707-a739-7cb960775704.pdf](https://webdosyasp.diyaret.gov.tr/muftuluk/UserFiles/bartin/UserFiles/Files/ManeviDanismanGorevlendirmeUsulveEsaslariTalimati%20(1)_f7361d30-a29e-4707-a739-7cb960775704.pdf).
- Mehmedoğlu, A. U. ve Aygün, A. (2006). James W. Fowler ve inanç gelişim teorisi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(1), 117-139.

- Maçın, H., Çevik, M. ve Akay, A. (2019). Üniversite öğrencilerinin manevi danışmanlık ve dinî destek ihtiyacı: Adıyaman üniversitesi örneği. *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi*, (7), 38-54.
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay & D. Kömürcü). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Meschke, L. L., Peter, C. R., & Bartholomae, S. (2012, February). Developmentally appropriate practice to promote healthy adolescent development: Integrating research and practice. In *Child & Youth Care Forum* (Vol. 41, pp. 89-108). Springer US.
- Memiş, H. (2018). *Manevi danışmanlık uygulamalarının ergenlerin ergenlik sorunlarıyla başa çıkma düzeylerine etkisi*. [Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi]. Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- McMinn, M. R., Aikins, D. C., & Lish, R. A. (2003). Basic and advanced competence in collaborating with clergy. *Professional Psychology: Research and Practice*, 34(2), 197.
- Miller, L., & Kelley, B. S. (2013). Dindarlık ve maneviyatın ruh sağlığı ve psikopatoloji ile ilişkisi (Çev. Özlem Güler Aydın). *Din ve maneviyat psikolojisi yeni yaklaşımlar ve uygulama alanları* (s.343-377) içinde. (Ed. RF Paloutzian, L. Crystal Park). Çeviri Editörleri: İhsan Çapçioğlu, Ali Ayten İstanbul: Phoneix Yayınları.
- Miller, L. I. S. A., & Kelley, B. R. I. E. N. (2006). Spiritually oriented psychotherapy with youth: A child-centered approach. *The handbook of spiritual development in childhood and adolescence*, 421-434.
- Mischel, W., & Mischel, H. N. (1975). Moral Behavior from a Cognitive Social Learning Viewpoint.
- Moon, G. W., & Benner, D. G. (Eds.). (2004). *Spiritual direction and the care of souls: A guide to Christian approaches and practices*. InterVarsity Press.
- Muslu-Köseoğlu, S. (1994). *Psikolojik danışmanların empatik becerilerinin ve kişilik özelliklerinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Müslim, Ebu'l- Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisâbüri Müslim b. El-Haccâc, Sahîh-i Müslim. Dâru's-Selam, Arabistan, 2000.
- Newton, M. E. (1981). A Developmental Theory of Religious Education (Doctoral dissertation).
- NHS, National Health Service G. (2015). ChaplainetJ Guidelines 2015: Promoting Excellence in Pastoral, Spiritual & Religious Care. Retrieved Mart 13, 2016, from [england.nhs.uk: https://www.england.nhs.uk/wp-content/uploads/2015/03/nhs-chaplaincy-guidelines-2015.pdf](https://www.england.nhs.uk/wp-content/uploads/2015/03/nhs-chaplaincy-guidelines-2015.pdf).
- NIH. (04.11.2024). PubMed. Erişim Adresi: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/>
- Njobvu, M. J. (2015). Testing Ronald Goldman's theory of children's religious thinking and learning at three primary schools in Lusaka district (Doctoral dissertation, The University of Zambia).

- Nurmi, K. T. K. E., & Nurmi, K. E. (2012). Gelişimle ilgili teoriler ve dinî tecrübe. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 63-87.
- Offenbächer, M., Sauer, S., Hieblinger, R., Hufford, D. J., Walach, H., & Kohls, N. (2011). Spirituality and the International Classification of Functioning, Disability and Health: content comparison of questionnaires measuring mindfulness based on the International Classification of Functioning, Disability and Rehabilitation, 33(25-26), 2434-2445.
- Ocak, H. (2012). Türkiye’de cami merkezli yaygın din eğitiminde sosyal bilimlerin rolü (Psikoloji örneği). Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu- II, DİB Yayınları.
- Odabaş, Ü. (2022). *Dinî danışmanlığın konusu olarak gençliğin değişen tanrı tasavvurları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hitit Üniversitesi.
- Ok, Ü. (1997). Dinsel danışmanlığın teorik çatısı [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Ok, Ü. (2015). Dinî danışmanlık: tanım ve uygulama. H. Martı (Ed.). *Sosyal hizmet kurumlarında din hizmetleri rehberi* (s.19-45) içinde.
- Okumu, A. (2018). Introduction to Guidance and counselling. <https://tuv.oer4pacific.org/id/eprint/121/1/Introduction%20to%20Guidance%20and%20Counseling.pdf>.
- Okun, O. (2022). Dijital çağ, dijital kültür. S. Ada ve S. Ceyhan (Ed.) *Dijital çağda yönetim üzerine güncel konular ve araştırmalar* (s.25-43) içinde. Nobel yayıncılık.
- On, P. W. S. (2010). Spirituality in counsellor education. *Dimensions of Education*, 211.
- Onay, A. (2003). Mezun oldukları liselere göre üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyleri, Diyanet İşleri Başkanlığı hizmetlerine ve dinî gruplara yönelim durumları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 171-194.
- Oramas, J. E. (2017). Counseling ethics: Overview of challenges, responsibilities and recommended practices. *Journal of Multidisciplinary Research*, 9(3), 47-58.
- Oruç, C. (2006). Din eğitiminin hedefleri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(1).
- Oruç, C. (2013). Erken çocukluk dönemi dinî gelişim teorileri bağlamında din eğitimi. *Electronic Turkish Studies*, 8(8).
- Osmanoğlu, C. (2024). Yüksek din öğretimi kurumlarında rehberlik: bir ihtiyaç analizi. *Erciyes Akademi*, 38(1), 1-25.
- Öğretici, B. (2019). Cami merkezli din eğitimi kapsamında “cami gençlik buluşmalarının” önemi: Ümraniye örneği. *The journal*, 12(67), 729-739.
- Özakkaş, T. ve Özeren, G. S. (2018). Genç bireylerde tekrarlayan uyumsuz örüntülerin keşfi ve süresi sınırlı dinamik psikoterapi (SSDP) yöntemiyle işlevsellik çalışmaları kapsamında bir gencin terapötik süreç analizi. *Ulakbim tr dizin’de*, 132.
- Özdemir, Ş. (2002). Türkiye’de cezaevlerinde din eğitimi uygulamasının geçirdiği aşamalar. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2(3), 65-78.

- Özdemir, S. (2012). Sosyal hizmetlerde dinî danışmanlık ve din hizmetleri. N. Altaş ve M. Köylü (Ed.). *Dinî danışmanlık ve din hizmetleri* (s.179-200) içinde. Gündüz Yayıncılık.
- Özdoğan, Ö. (2006). İnsanı anlamaya yönelik bir yaklaşım: Pastoral psikoloji. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47(2), 127-141.
- Özhan, E. (2012). Türkiye’de üniversite öğrencilerinin rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmeti ihtiyacı uluslararası yükseköğretim kongresi: yeni yönelişler ve sorunlar: bildiri kitabı (27-29 Mayıs 2011, İstanbul), 3, 2044-2049.
- Özkan, A. (2019). *Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık: Bir Karma Yöntem Araştırması* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Özsoy, M. (2023). *Manevi destek ve rehberlikte etik değerler* [Tezsiz yüksek lisans projesi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Öztürk, Y. (2017). *Ergenlerde öznel iyi oluş ile dindarlık arasındaki ilişkinin incelenmesi (Çarşamba örneği)* [Yüksek lisans tezi]. Hitit Üniversitesi.
- Özyapıcı, A. (2016). *Alkollü içkiler, sigara ve madde bağımlılığı*. DİB Yayınları.
- Parsons, J. G. (1946). A study of the guidance needs of rural schools.
- Paterson, M. (2015). New Wine? New Wineskins? Values-based reflections on the changing face of healthcare chaplaincy. *Health and Social Care Chaplaincy*, 2(2), 255-266.
- Piaget, J., & Inhelder, B. (2013). The growth of logical thinking from childhood to adolescence: An essay on the construction of formal operational structures. Routledge.
- Petrovich, O. (1988). Re-Review: Ronald Goldman's Religious Thinking from Childhood to Adolescence. *The Modern Churchman*, 30(2), 44-49.
- Pür, İ. (2022). Üniversite öğrencilerinde dindarlık ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 327-353.
- Robertson, L. A. (2008). The spiritual competency scale: A comparison to the ASERVIC spiritual competencies. University of Central Florida.
- Roehlkepartain, E. C. (Ed.). (2006). The handbook of spiritual development in childhood and adolescence. Sage.
- Ruffin, N. R. (2014). *Integrating spirituality and religion with counselors-in-training in practicum: A look at competence and comfort level*. Northern Illinois University.
- Saper, M. N., Daud, N. A. M., & Ahmad, N. (2016). Kesahan Dan Kebolehpercayaan Modul I-Sc (Islamic Spiritual Counseling) Ke Atas Pelajar Bermasalah Tingkah Laku/Validity and Reliability of Islamic Spiritual Counselling Module on Troublesome Students. *International Journal of Islamic Thought*, 9, 32.
- Sayan, Y. E. (2021). Diyanet İşleri Başkanlığı’nın sosyal medya kullanımı: Başkanlık ve birimleri üzerine bir araştırma. *Journal of Media and Religion Studies*, 4(2), 317-340. <https://doi.org/10.47951/mediad.1006864>

- Sayar, K. (2017). *Olmak cesareti*. Kapı Yayınları.
- Sayar, K.ve Dinç, M. (2021). *Psikolojiye giriş*. 11. Baskı. DEM yayınları.
- Scurry, J. (2024). At a Crossroads: Improving Counselor Training in Spirituality and Religion. *counseling and values*, 69(2), 145-169.
- Seamone, E. R. (2011). Divine Intervention: The Ethics of Religion, Spirituality, and Clergy Collaboration in Legal Counseling. *QLR*, 29, 289.
- SEKAM, Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi Raporu (2016). Türkiye’de gençliğin güven bunalımı. Sekam Yayınları: İstanbul.
- Selçuk, M. (2003). 2000’li yıllara girerken irşat anlayışımız üzerine bazı ilk düşünceler. *II. Din Şurası Tebliğ Müzakereleri* (458-467) içinde.
- Selvi, Y. (2019). Gençlerin güncel sorunları. Gençlik ruh sağlığı çalıştay (s. 27-29) içinde.
- Senemoğlu, N. (2016). Eğitimin psikolojik temelleri. V. Sönmez (Ed). *Eğitim bilimine giriş* (s.107-133) içinde. Anı Yayıncılık.
- Sevinç, İ. (2024). KYK yurtlarında manevi danışmanlık hizmetleri konusunda manevi danışmanların görüşleri. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 10(2), 625-656.
- Seyyar, A. (2007). *Sosyal hizmetlerde manevi bakım*. Şefkatli Eller Yayınevi.
- Seyyar, A. (2010). *Tıbbi sosyal hizmetlerde manevi bakım* (2. baskı). Rağbet Yayınları.
- Seyyar, A. (2016). *Olağanüstü durumlarda acil manevi destek*. Rağbet Yayınları.
- Seyyar, A. (2012). Sosyal hizmet ve sosyal pedagoji odaklı din eğitimi nasıl olmalıdır? (sosyal ilahiyat mesleğinin eğitimi). *Yaygın din eğitimi sempozyumu II* (s.323-350) içinde. DİB Yayınları.
- Sezgin, K. (2016). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık ve dindarlık düzeylerinin incelenmesi (Dicle üniversitesi örneği)* [Yüksek lisans tezi]. Dicle Üniversitesi.
- Shek, D. T. (2012). Spirituality as a positive youth development construct: A conceptual review. *The Scientific World Journal*, 2012(1), 458953.
- Sheridan, M. J. (2008). The Use of Prayer in Social Work: Implications for Professional Practice and Education. Third North American Conference on Spirituality and Social Work.
https://www.spiritualityandsocialwork.ca/uploads/2/5/8/0/25806130/michaelsheridan-theuseofprayerinsocialwork_000.pdf. (12.12.2023).
- Shin, H.K., & Tong, X., & Turner, W., & Lyons, J.S. (2024). Examining the impact of spirituality religious strength on behavioral and emotional health among youth with multiple adverse childhood experiences. *Children and Youth Services Review*.164 (2024). 107847.

- Smith-Augustine, S. (2011). School counselors' comfort and competence with spirituality issues. *Counseling and Values*, 55(2), 149-156.
- Soykök, M. (2019). Diyanet İşleri Başkanlığı gençlik çalışmaları: mevcut durum, beklentiler, imkânlar, riskler, zorluklar. *Peygamberimiz ve gençlik* (s.543-561) içinde. DİB yayınları.
- Söylev, Ö. F. (2014). *Türkiye'de dinî danışma ve rehberlik-alanları, imkânları ve yöntemleri-(Diyanet İşleri Başkanlığı örneği)* [Doktora tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Söylev, Ö. (2015). Psikolojik yardım hizmetleri bağlamında Türkiye’de dinî danışma ve rehberlik. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 287-308.
- Söylev, Ö. F. (2017). Dinî danışma ve rehberliğin temel kavramları ve tarihi arka planı üzerine bir değerlendirme. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21(1), 255-296.
- Sözgün, Z. (2017). Dinî danışma ve rehberliğin hayatımızdaki yeri ve önemi. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 3(1), 207-220.
- Sullivan, E. V. (1977). A study of Kohlberg’s structural theory of moral development: A critique of liberal social science ideology. *Human development*, 20(6), 352-376.
- Smith-Augustine, S. (2011). School counselors' comfort and competence with spirituality issues. *Counseling and Values*, 55(2), 149-156.
- Şenbaş, H. (2019). *Psiko-sosyo-teolojik yaklaşımlar çerçevesinde manevi danışmanlık ve rehberliğin teorik temelleri ve pratik yansımaları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Şirin, T. (2013). *Bilişsel davranışçı psikoterapi yaklaşımıyla bütünleştirilmiş dinî danışmanlık modeli* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Şirin, T. (2016). Manevi danışma ve rehberlik’te yeni bir model önerisi: İ. H.S.A.N. modeli ve vaka sunumu. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik* (cilt 1).
- Şişman, M. (2015). *Eğitim bilimine giriş*. 15. Baskı. Pegem Akademi.
- Tarhan, N. (2010). *Kendinizle barışık olmak*. 14. Basım. Timaş Yayınları
- Takmaz, Z. (2015). *Psikolojik danışma etkileşiminde maneviyata bakış: nitel bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Tan, H. (2000). *Psikolojik danışma ve rehberlik*. MEB Yayınları.
- Tarhan, N. (2019). *Değerler psikolojisi ve güzel insan modeli*. Timaş Yayınları.
- Taş, K. (2001). *Türk toplumunun Diyanet İşleri Başkanlığına bakışı (İstanbul örneği)*. [Doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Taşkın, H. H. (2019). *Lise öğrencilerindeki akademik başarı ve sınav kaygısı ile manevi danışmanlık ve rehberlik ilişkisi* [Yüksek lisans tezi]. Uşak Üniversitesi.

- Taşkın, H. H. ve Çetin, Ö. (2021). Manevi danışmanlık ve rehberliğin akademik başarı ve sınav kaygısı üzerindeki etkisi: lise öğrencileri üzerine bir uygulama. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, (4), 9-38.
- TDK, (2022). Manevi, Maneviyat, <https://sozluk.gov.tr/>, (E.T. 28.05.2022).
- Tomesányi, T., Török, G., Csáky-Pallavicini, R., Ittész, A., Sallay, V., Martos, T., & Török, P. (2013). An ecumenical, interdisciplinary, and integrating specialization program in pastoral counseling in East Central Europe. *Journal of psychology and theology*, 41(1), 62-77.
- Topuz, İ. (2015). Cami din görevlilerinin yeterliliklerinin manevi danışmanlık açısından değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (35), 27-56.
- Toprak, Y. (2018). *Maneviyat, yaşam amaçları ve iyi oluş arasındaki ilişki* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Osman Paşa Üniversitesi.
- Topuz, İ. (2015). Danışmanlık görevi yürüten din görevlilerinin meslekî algılarına yönelik nitel bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (34), 75-93.
- Topuz, A. (2023). Yaygın din eğitimi faaliyetlerinin z kuşağının ilgi ve ihtiyaçları açısından değerlendirilmesi (diyanet işleri başkanlığı örneği). *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (46), 127-155.
- Tosun, C. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlikte kültürler arası–dinlerarası yaklaşım. A. Ayten, M. Koç, N. Tınaz (Ed.). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik* (s.121-132) içinde. DEM Yayınları
- Tosun, C. (2017). *Din eğitimi bilimine giriş*. Pegem Yayıncılık.
- Turan, İ. (2013). Din görevlilerinin mesleki yeterlilikleri. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13(1), 47-73.
- TÜİK, 2023. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Youth-in-Statistics-2023-53677&dil=2-\(18.02.2023\)](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Youth-in-Statistics-2023-53677&dil=2-(18.02.2023))
- Türkiye Gençlik Araştırması. Türkiye'nin Gençleri 2020. <https://tgsp.org.tr/tr/frontend/storage/documents/FTG5OhwKpwGCSI9iWZCIwUhyYPR0HHhpDaIN8hbN.pdf>. 15.10.2023
- Türkiye Psikiyatri Derneği, 2024. [https://psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/42/ergenlik-ve-genclik-nedir\(12.10.2024\)](https://psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/42/ergenlik-ve-genclik-nedir(12.10.2024))
- Uğurlu, H. S. (2017). *Dinî danışmanlık eğitimi: Amerika örneği ve Türkiye gereksinim çözümlemesi üzerine nitel bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi
- Ulu, M. (2016). İnanç gelişim teorisi: inanç aşamaları. *Bilimname*, 2016(1), 139-156.

- Uygun, H. (1992) *Halktaki din adamı imajı ve din görevlilerinden beklentileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Ünver, G. (2004). Bedensel ve devinsel gelişim. A. Ulusoy (Ed.). *Gelişim ve öğrenme* (s.19-39) içinde. Anı Yayıncılık.
- Van Dijk, J. (2016). *Ağ toplumu*. Epsilon Yayıncılık Ltd. Sti.
- Vygotsky, L. S. (1939). Thought and speech. *Psychiatry*, 2(1), 29-54.
- Vygotsky, L. S. (1934). Thinking and Speech
- Wachholtz, A., & Rogoff, M. (2013). The relationship between spirituality and burnout among medical students. *Journal of contemporary medical education*, 1(2), 83.
- Walker, L. J. (1982). The sequentiality of Kohlberg's stages of moral development. *Child Development*, 1330-1336.F
- We Are Social. (2021). Digital 2021: Global Overview Report. <https://www.slideshare.net/DataReportal/digital-2021-local-country-headlines-reportjanuary-2021-v03>. 12.10.2024.
- Webdosyasp. Manevi Danışman Görevlendirme Usul ve Esasları. https://webdosyasp.diyanet.gov.tr/muftuluk/UserFiles/edirne/UserFiles/Files/ManeviDanismanGorevlendirmeUsulveEsaslarıTalimati_0594884a-84e4-4860-a4eb-666e78c70ba1.pdf. (12.10.2024).
- WHO (2003) Dünya Sağlık Örgütü. (31.01.2022) Promoting the health of young people in Custody p.7. <http://www.euro.who.int/document/e81703.pdf>.
- WHO. (04.11.2024). İşleyiş, Engellilik ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması. Erişim Adresi: <https://www.who.int/standards/classifications/international-classification-of-functioning-disability-and-health>.
- Wyche, S. P., Hayes, G. R., Harvel, L. D., & Grinter, R. E. (2006, November). Technology in spiritual formation: an exploratory study of computer mediated religious communications. In *Proceedings of the 2006 20th anniversary conference on Computer supported cooperative work* (pp. 199-208).
- Yaman, N. (2019). Terapötik süreçte maneviyat: ruh sağlığı çalışanlarının değerlendirmeleriyle ülkemizden örnekler. A. Ayten (Ed.). *Manevi danışmanlık ve rehberlik farklı alanlardan araştırma bulguları ve değerlendirmeler* (s.17-45) içinde.
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh sağlığı ve din psiko sosyal uyum ve din*. Karahan Yayınları.
- Yapıcı, A. (2009). Modernleşme-sekülerleşme sürecinde türk gençliğinin anlam dünyasında dinin yeri (Çukurova üniversitesi örneği). *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 9(2), 1-37.
- Yapıcı, A. (2020). Şüphe ve inanç kıskacında gençlerin din ve dindarlık algıları. *İlahiyat Akademi*, (12), 1-44.

- Yarhouse, M. A., & VanOrman, B. T. (1999). When psychologists work with religious clients: Applications of the general principles of ethical conduct. *Professional Psychology: Research and Practice*, 30(6), 557.
- Yaşaroğlu, C. ve Kapu, A. (2018). Anlam arayışını etkileyen faktörlere ilişkin üniversite öğrencilerinin görüşlerine dair bir değerlendirme. S. Taşkın ve S. Yılmaz (Ed.). *Modern çağda gençliğin anlam arayışı Bingöl Üniversitesi uluslararası sempozyum* (s.163-174) içinde. Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yavuzer, H. (1994). *Çocuk psikolojisi*, 10. Basım Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1998). *Çocuk psikolojisi*. 16. Basım. Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2004). *Ana baba ve çocuk*. 7. Basım. Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2019). *Gençleri anlamak*. 11. Basım. Remzi Kitabevi.
- Yavuz, F. G. (2023). *Manevi danışmanlık ve rehberlik bağlamında sosyal medyanın bireyler üzerindeki değer algısı* [Tezsiz yüksek lisans projesi]. Pamukkale Üniversitesi
- Yeşilyaprak, B. (2000). *Eğitimde rehberlik hizmetleri: okulöncesi eğitim-ilköğretim-ortaöğretim*. Nobel Yayıncılık.
- Yeşilyaprak, B. (2024). *21. yy.da eğitimde rehberlik hizmetleri gelişimsel yaklaşım*. Anı Yayıncılık.
- Yeşilay Teknoloji Bağımlılığı. <https://www.yesilay.org.tr/tr/makaleler/yedamdan-internet-bagimlilikina-ozgun-cozumler>.
- Yıldırım, S. (2024). 6 Şubat depremi sonrasında manevi danışmanlık hizmetleri: Kırşehir örneği. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 28(2), 547-560.
- Yıldız, Ş. (2015). *Türk toplumunda din görevlisine bakış* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Karabük Üniversitesi.
- Yıldız, A. (2019). Din gönüllüsü. Ş. Karaköse (Ed.) *Etkili din görevlisi* (s.37-55) içinde. Tedef Yayınları.
- Yıldız, R. ve Emecen, S. (2019). Hayatı anlamlandırmada kuşaklar arası farklılıklar: üç kuşak karşılaştırmalı analizi. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 5(11), 370.
- Yıldızhan, Ş. (2023). *Hastanelerde yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde problem ve beklentiler* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Yılgin, M. (1997). *Din eğitimi açısından din görevlilerinin mesleki yeterlilikleri ve cemaatle olan ilişkileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. On dokuz Mayıs Üniversitesi.
- Yılmaz, M. T. (2012). Okullarda rehberlik servisi hizmeti. E. Deniz ve A. Erözkan (Ed.). *Psikolojik danışma ve rehberlik* (s.51-79) içinde. Maya Akademi.
- Yılmaz, H. K. (2015). *Din görevlisi rehberi*. DİB Yayınları.

- Yılmaz, M. (2013). Yaşlılıkta manevi destek ve din eğitiminin önemi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (39), 241-264.
- Young, J. L., Griffith, E. E., & Williams, D. R. (2003). The integral role of pastoral counseling by African-American clergy in community mental health. *Psychiatric Services*, 54(5), 688-692.
- Young, J., Wiggins-Frame, M., & Cashwell, C. (2007). Spirituality and counselor competence: A national survey of American Counseling Association members. *Journal of Counseling & Development*, 85, 47-52.
- Yörükoğlu, A. (2014). *Çocuk ruh sağlığı*. Özgür Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (2023). *Çocuk ruh sağlığı*. İnkılap 96.yıl Yayınları.
- Yusop, Y. M., Saleh, N. D. M., Othman, W. N. W., & Zainudin, Z. N. (2023). Spiritual Elements in Counseling Process: Counselors' Perspective. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 12(3).

EKLER

Ek 1: Görüşme Formu (Din Görevlileri)

1. Bölüm

1. Cinsiyet E () K ()
2. Ünvanınız nedir?
3. Medeni durumunuz nedir?
4. Eğitim durumunuz nedir?
5. Yaşınız kaçtır?
6. Kaç yıldır manevi danışman olarak görev yapıyorsunuz?

2. Bölüm

1. Manevi danışman olarak gençlerle iletişim kurarken zorluk yaşadığınız anlar oluyor mu? Açıklar mısınız?
2. Deneyimlerinize göre manevi danışman ne anlam ifade ediyor, sizce manevi danışman nasıl olmalı, hangi özelliklere sahip olmalı?
3. Tecrübelerinize göre manevi danışman olarak gençler ile nitelikli bir iletişim kurabildiğinizi düşünüyor musunuz?
4. Manevi danışmanlık görevinizi nasıl yapıyorsunuz, nelere dikkat ediyorsunuz?
5. Size göre manevi danışman ve rehber olarak güçlü ve zayıf yönleriniz nelerdir? Açıklar mısınız?
6. Görevinizi kolaylaştıran ve zorlaştıran durumlar nelerdir?
7. Manevi danışman olacak kişiler nasıl bir eğitim almalıdır? Deneyimlerinizden hareketle açıkla mısınız?
8. Manevi danışman olarak kendi kurumunuzla iletişiminizden bahseder misiniz?
9. Manevi danışman olarak özellikle nelere dikkat ediyorsunuz?
10. Bu görüşmenin bir çalışmada kullanılıp yayınlanmasına izin verir misiniz? (Kişisel bilgiler gizli kalmak kaydıyla).
11. Son olarak eklemek istediğiniz bir husus var mı?

Ek 2: Görüşme Formu (Üniversite Öğrencileri)

1. Bölüm

1. Cinsiyet E () K ()
2. Yaşınız kaçtır?
3. Öğrenim gördüğünüz şehir hangisidir?
4. Öğrenim gördüğünüz bölüm nedir?

2. Bölüm

1. Okul hayatınızda ya da yurttan manevi danışmanlık süreciyle ilgili deneyimlerinizi anlatır mısınız?
2. Gençlik dönemi manevi danışmanlık hakkında ne düşünüyorsunuz?
3. Manevi danışmanın gençlerle etkileşimi hakkında ne düşünüyorsunuz? Manevi Danışmanlık sizin için ne anlam ifade ediyor?
4. Gençlik dönemi sorun ve karar süreçlerinde manevi danışmanın rolü hakkında ne düşünüyorsunuz?
5. Manevi danışmanların nitelikleri ve eğitim durumu hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Deneyimlerinizden hareketle açıkla mısınız?
6. Manevi danışmanların gençlere yaklaşımı konusundaki deneyimlerinizi paylaşır mısınız? Açıkla mısınız?
7. Manevi danışmanın cinsiyeti konusundaki düşünceleriniz nelerdir?
8. Manevi danışmanın ele alabileceği konular hakkında ne düşünüyorsunuz?
9. Bu görüşmenin bir çalışmada kullanılıp yayınlanmasına izin verir misiniz? (Kişisel bilgiler gizli kalmak kaydıyla).
10. Son olarak eklemek istediğiniz bir husus var mıdır?

Ek 3: DİB Gençlik Çalışmaları Yönergesi

Amaç

MADDE 1- (1) Bu Yönergenin amacı Diyanet İşleri Başkanlığınca gençlik çalışmaları kapsamında toplumun bütün kesimlerine sunulacak hizmetlere ilişkin usul ve esasları belirlemektir.

Kapsam

MADDE 2- (1) Bu Yönerge, toplumun bütün genç kesimlerine sunulacak Başkanlık hizmetlerini kapsar.

Dayanak

MADDE 3- (1) Bu Yönerge, 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun 1 inci ve 7 nci maddesine ve 26/02/2015 tarihli Diyanet İşleri Başkanlığı ile Gençlik ve Spor Bakanlığı arasında imzalanan işbirliği protokolüne dayanır.

Tanımlar

MADDE 4- (1) (Değişik:07/05/2020-E.340105/2 md.) Bu Yönergede geçen;

a) Akademi Programı: Ortaokul, lise, lisans ve lisansüstü öğrencilerinin sosyo-kültürel yaşamlarına ve akademik başarılarına katkı sağlamak amacıyla yürütülen ve her türlü manevi danışmanlık ve dini rehberlik hizmetini içerisine alan, Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanacak özel nitelikli programları,

b) Başkanlık: Diyanet İşleri Başkanlığını,

c) Başkanlık personeli: Başkanlık taşra teşkilatında görevli kadrolu, sözleşmeli, vekil ve ek ders ücreti karşılığı çalışan personeli,

ç) Cami/Kur'an kursu gençlik halkaları: Her bir din görevlisinin gençlere ulaşarak, manevi danışmanlık ve dini rehberlik sunması amacıyla oluşturulmuş faaliyet gruplarını,

d) DHYS: Din Hizmetleri Yönetim Sistemini,

e) Diyanet Genç Gönüllü Formu: Başkanlığın gençlere yönelik hizmetlerinden faydalanmak ve gerektiğinde gönüllülük esasına dayalı olarak bu hizmetlerde fiilen görev almak üzere talepte bulunan gençler için hazırlanmış bu Yönergeye ekli bilgi formunu,

f) Diyanet Gençlik Merkezi: 633 sayılı Kanun çerçevesinde Başkanlığın gençlik çalışmalarının programlı bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamak amacıyla nitelikleri bu

Yönergede belirlenen il ve ilçelerde açılan Diyanet gençlik çalışmalarının yürütüldüğü merkezi,

g) Diyanet okuma salonu: Belirli bir çalışma planı çerçevesinde ortaokul, lise, lisans ve lisansüstü öğrencilerine yönelik faaliyette bulunmak üzere cami müstemilatı içerisinde oluşturulan ve Diyanet Gençlik Merkezinde bulunması gereken niteliklere sahip olmayan mekânları,

ğ) Ev öğrenci temsilcisi: Diyanet gençlik çalışmalarına katılan genç gönüllüler arasından, Türkiye Diyanet Vakfı öğrenci evinde kalarak Diyanet gençlik çalışmalarının yürütülmesine yardımcı olan öğrenciyi,

h) Ev sorumlusu ve yardımcıları: Türkiye Diyanet Vakfı öğrenci evlerinde barınan öğrencilere yönelik Başkanlıkça yürütülecek manevi danışmanlık ve dini rehberlik hizmetlerinin koordine ve icrasını gerçekleştirmek üzere görevlendirilen Başkanlık personelini,

* 24.01.2018 tarihli ve 65752239-010.04-E.10079 sayılı Başkanlık Onayı ile yürürlüğe girmiştir.

ı) Gençlik kampları: Gençlerin serbest zamanlarını çeşitli sosyal, kültürel, manevi ve sportif faaliyetlerle değerlendirmelerini sağlamak amacıyla özel mekânlarda Başkanlık, Gençlik ve Spor Bakanlığı, belediyeler, Sivil Toplum Kuruluşları vb. kurum ve kuruluşlarca ortaklaşa yürütülen programları,

i) Gençlik koordinatörlüğü: Başkanlığın gençlik çalışmalarını Müftülük bünyesinde koordinasyon ve eşgüdüm içerisinde planlamak, yürütmek, takip etmek ve sonuçlandırmak amacıyla koordinatör, koordinatör yardımcısı ve Başkanlık gençlik çalışmalarına katılan diğer personelden oluşan çalışma grubunu,

j) Gençlik koordinatörü: İl ve ilçelerde gençlik çalışmalarını koordine etmek üzere görevlendirilen Başkanlık personelini,

k) Gençlik merkezleri: Gençlik ve Spor Bakanlığına ve belediyelere bağlı olarak il ve ilçelerde gençlere yönelik faaliyet yürüten merkezleri,

l) Genç ofis: Gençlere yönelik manevi danışmanlık ve dini rehberlik faaliyetlerinde kullanılmak amacıyla kampüs alanı, öğrenci yurdu, otogar, AVM, şehir merkezi vb. yerlerde oluşturulan ve Diyanet Gençlik Merkezinde bulunması gereken niteliklere sahip olmayan mekânları,

m) Genel Müdürlük: Din Hizmetleri Genel Müdürlüğünü,

- n) Gönüllü: Diyanet gençlik çalışmalarına isteyerek katılan kişiyi,
- o) İl Gençlik Buluşmaları: Aynı il içerisinde Türkiye Diyanet Vakfından barınma ve burs desteği alan bütün öğrenciler, gençlik çalışmalarına katılan Diyanet genç gönüllüleri ve gençlik hizmetlerinde görev alan personel arasında tanışma ve kaynaşmayı temin etmek, belirli bir gündem üzerinden manevi danışmanlık ve dini rehberlik süreçlerine katkıda bulunmak ve gençlik çalışmalarında bir bütünlük oluşturmak üzere düzenlenen toplantıları,
- ö) KYK: Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunu,
- p) Mahalle/köy gençlik sorumlusu: Müftülük tarafından görevlendirildiği bölgede Başkanlığın gençlik çalışmalarının planlama ve koordinasyonundan sorumlu Başkanlık personelini,
- r) Manevi Danışman: Öğrenci yurtlarında, Diyanet Gençlik Merkezlerinde, genç ofislerde, Diyanet okuma salonlarında ve gençlik merkezlerinde manevi danışmanlık ve dini rehberlik hizmeti sunmak üzere görevlendirilen personeli,
- s) Müftülük: İl ve ilçe müftülüklerini,
- ş) Okul temsilcisi: Diyanet gençlik çalışmalarına katılan genç gönüllüler arasından; üniversite, lise ve ortaokul seviyesinde öğrenim görmekte olup bulunduğu yerde Diyanet gençlik çalışmalarının yürütülmesine yardımcı olan kişiyi,
- t) Okuma grupları: Gençlere okuma ve okuduğunu anlayıp yorumlama alışkanlığı kazandırmak amacıyla Başkanlık gençlik çalışmaları kapsamında yürütülen, çeşitli sosyal ve kültürel etkinliklerle zenginleştirilmiş faaliyet gruplarını,
- u) Öğrenci yurtları: KYK'ya ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren öğrenci yurtları ile Türkiye Diyanet Vakfı öğrenci yurtlarını,
- ü) TDV: Türkiye Diyanet Vakfını,
- v) TDV öğrenci evleri: TDV şube barınma destek programı kapsamında barınma, burs ve eğitim desteği almak üzere talepte bulunan öğrencilerin konakladıkları evleri,
- ifade eder.

Temel yaklaşımlar ve metodoloji

MADDE 5- (1) (Değişik: 07/05/2020-E.340105/3 md.) Gençlerin; bilgi, ahlak, erdem, estetik, ruh güzelliği, adalet ve merhamet duygusuyla yetişmelerine, milletimizi bir araya getiren değerlerin, insani haslet ve faziletlerin nesilden nesile aktararak üretilmesine katkı sağlayacak; toplumun geleceğe umutla bakabilmesi için insani erdemlerle donatılmış, her

yönden iyi yetişmiş, ruhen ve bedenen dinamik bir gençliğe sahip olmasını temin edecek bir yaklaşım benimsenir.

(2) Başkanlık personeli tarafından bu Yönerge kapsamında yürütülecek her türlü manevi danışmanlık ve dini rehberlik, talep doğrultusunda ve tamamen gönüllülük esasına göre sunulurken aşağıdaki esaslar uygulanır.1

a) Gençlerin sorumluluk sahibi olması, yeteneklerini geliştirmeleri, bilgiye, sanata ve güzel olan her şeye ilgilerinin canlı tutulması ve gönüllerinin sevgi, şefkat ve merhamet hisleri ile yoğrulması için inanç ve ibadetin onların ruh sağlığında oluşturacağı olumlu etkiler göz önünde bulundurulur.

b) Çalışma Programlarında eğitsel bir süreç takip edilir. Gençlere rol-model olma ve rehberlik yapma esas alınır.

c) Sosyo-kültürel etkinliklerde ve gençler için oluşturulmuş ortamlarda onlarla nitelikli zaman geçirmek hedeflenir.

ç) Alana yönelik etkili ve verimli çalışma yapabilmek için gençlerin ailesi ve okul idarecileri ile irtibat halinde olunur, ilgili süreçlere onların da dâhil olması sağlanır.

d) Yapılacak çalışma programlarında gerekli gruplandırmalar ve tasnifat yapılır.

Genel esaslar

MADDE 6- (1) Diyanet gençlik çalışmaları aşağıda belirlenen ilkeler çerçevesinde yürütülür.

a) Kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon ile hiçbir genci dışarıda bırakmadan toplumun bütün kesimlerine hizmet götürülmesi amaçlanır.

b) Başkanlığın gençlere yönelik bütün çalışmalarında gençler açısından gönüllülük esas alınır.

c) Gençlik hizmetlerinde görev alan personel Başkanlık ve müftülüklerce periyodik olarak eğitim programlarına tabi tutulur.

ç) Gerek Başkanlık gerekse diğer kurum personeli ile ilişkiler her aşamada karşılıklı saygı ve güven esasına dayalı olarak yürütülür.

d) Genç kitleler ile iletişimi sağlayacak sistematik ve dinamik bir teşkilat yapısının oluşturulması hedeflenir.

e) Genç kitlelerle iletişimi sağlamak için sosyal medya vb. alanlardan faydalanılır, ortak bir iletişim ağı oluşturulur.

f) Gençlerin vatan, millet, ezan, bayrak gibi milli ve manevi değerler doğrultusunda; sosyal ve akademik gelişimlerine katkı sağlamak üzere eğitsel materyaller geliştirilir.

Müftülüğün görevleri

MADDE 7- (1) (Değişik: 07/05/2020-E.340105/4 md.) Diyanet gençlik çalışmaları ile ilgili iş ve işlemler, müftülük tarafından yürütülür. Bu çerçevede Müftülük;

a) Gençliğe yönelik hizmetlerin sistematik bir şekilde gerçekleştirilmesi için bu çalışmaları gençlik koordinatörlüğü aracılığı ile yürütür; manevi danışmanlık ve dini rehberlik çalışmalarının başarılı bir şekilde icra edilmesi için ihtiyaç nispetinde nitelikli personel görevlendirilmesini temin eder.

b) Gençlik çalışmalarında aktif olarak görev alma hususunda her aşamada, personeli teşvik eder.

c) Gençlik hizmetleri ile ilgili yapılacak çalışma, toplantı, ziyaret vb. durumlarda personel için gerekli kolaylığı sağlar, imkân ve alan oluşturur.

ç) Diyanet Gençlik Merkezlerinin, genç ofislerin ve Diyanet okuma salonlarının Başkanlıkça belirlenen kriterlere uygun olarak açılmasını ve gençler için işlevsel hale getirilmesini temin eder.

d) Gençlik çalışmalarında ilgili kurum, kuruluş ve sivil toplum kuruluşları ile iletişim ve işbirliğini sağlar.

e) Gençlik çalışmalarının etkin ve verimli bir şekilde yerine getirilebilmesi için rehberlik yapar ve yapılan hizmetleri denetler.

f) Cami/Kur'an kursu gençlik halkaları oluşturulması ve bu halkalar yoluyla her bir din görevlisinin gençlere ulaşmasını temin edecek tedbirler alır.

1 07/05/2020 tarihli ve 340105 sayılı Başkanlık Onayı ile yürürlüğe giren Yönergenin 3 üncü maddesiyle bu fıkra da yer alan “manevi rehberlik ve din hizmeti” ibaresi “manevi danışmanlık ve dini rehberlik” şeklinde değiştirilmiştir.

g) TDV öğrenci evleri ve yurtlarında gerçekleştirilecek manevi danışmanlık ve dini rehberlik hizmetlerinin diğer Diyanet gençlik çalışmaları ile uyum içerisinde, il/ilçe gençlik koordinatörünün koordinasyon ve gözetiminde gerçekleştirilmesini sağlar.

ğ) Özellikle üniversite kayıt dönemlerinde her türlü iletişim araçlarını kullanarak Başkanlık hizmetlerine dair gerekli ilan ve duyuruların yapılmasını temin eder.

h) Bu Yönergenin 16 ncı maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen Kurulu oluşturur.

ı) Nitelikli personel arasından her bir TDV öğrenci evi için ev sorumlusu ve yardımcılarını görevlendirir, bunların öğrencilere yönelik hizmetlerini denetler.

i) Öğrencilerin Diyanet Gençlik Merkezlerinden, genç ofislerden ve Diyanet okuma salonlarından istifade edebilmesi için gerekli planlamaları yapar, söz konusu mekânlarda ya da TDV öğrenci evlerinde gençlik sohbetleri düzenlenmesini temin eder.

j) Manevi danışmanlık ve dini rehberlik hizmeti taleplerinin karşılanmasında şehit ve gazi yakınları, engelliler, yetimler gibi gruplar ile Başkanlık personelinin çocuklarına özel imkânlar oluşturulmasına gayret eder.

(2) (Ek: 07/05/2020-E.340105/4 md.) Birinci fıkrada sayılanlara ek olarak İl Müftülüğü;

a) Fakülte, meslek yüksekokulu vb. yükseköğrenim kurumu bulunmayan ilçe müftülüklerinin, diğer müftülüklerin manevi danışmanlık ve dini rehberlik hizmetlerine katkı sağlamaları için planlamalar yapar.

b) İl müftüsü, müftü yardımcıları, ilçe müftüleri, eğitim merkezi müdürleri ve öğretmenleri ile şube müdürü, vaiz, murakıp, din hizmetleri uzmanı başta olmak üzere hizmetine ihtiyaç duyulan personelin düzenli aralıklarla TDV öğrenci evlerini ziyaret etmelerine yönelik planlamalar yapar.

c) İl gençlik buluşmalarının başarılı bir şekilde icra edilmesi için gerekli tedbirleri alır.

Çalışma programı

MADDE 8- (1) Başkanlık tarafından alana özgü, müfredatlı çalışma programları hazırlanır. Müftülükler tarafından yerel şartlar göz önünde bulundurularak hazırlanacak çalışma programlarında, Başkanlığın genel çalışma programları esas alınır.

(2) Çalışma programları kapsamında yapılan çalışmalar aylık ve yıllık olarak rapor haline getirilir.

Gençlik koordinatörü, yardımcıları ve görevleri

MADDE 9- (Değişik: 07/05/2020-E.340105/5 md.)

(1) İl ve ilçelerde görev yapacak gençlik koordinatörleri ve gençlik koordinatör yardımcıları, Başkanlığın uygun görüşü üzerine ilgili Müftülüğün teklifi ve mülki idare amirinin onayı ile görevlendirilir.

(2) Görevlendirilecek personelin öncelikle gençlik çalışmalarına yatkın, gençlerle iletişimde başarılı, yetenekli; bilgi ve donanım açısından gençlerle uyumlu olması gözetilir.

(3) İlde görevlendirilen koordinatör ve koordinatör yardımcıları, il müftüsü veya il müftüsünün uygun göreceği müftü yardımcısına; ilçede görevlendirilenler ise ilçe müftüsüne bağlı olarak çalışırlar ve bunların iş bölümü Müftülükçe yapılır.

(4) Gençlik koordinatörünün görevleri şunlardır:

a) Başkanlığın gençlere yönelik hizmetlerini, bağlı bulunduğu müftülüğün bilgisi ve rehberliğinde, ilgili kurum ve kuruluşlarla koordinasyon halinde planlamak, yürütmek, takip etmek ve neticelendirmek.

b) Gençlere yönelik çalışmaların gerekliliği ile ilgili, toplumu bilinçlendirici ve farkındalık oluşturuçu çalışmalar yürütmek.

c) Gençlik çalışmaları kapsamında il ve ilçelerde eğitim, seminer, konferans, çalıştay, panel, kamp, toplantı vb. programları koordine etmek.

ç) Belirli gün ve haftalar ile hutbe, vaaz, toplantı, konferans, sohbet vb. faaliyetlerde gençliğe odaklanan konulara yer verilmesine yönelik çalışmalar yapmak.

d) Müftülükçe uygun görülmesi halinde personelin aylık toplantılarında ve hizmet içi eğitim seminerlerinde gençlik hizmetleri ile ilgili sunum yapmak.

e) Cami, Kur'an kursları, gençlik merkezleri, yurtlar veya müftülüklerin uygun göreceği mekânlarda eğitici programlar düzenlemek.

f) Bu Yönerge kapsamında ilgili kurum, kuruluş ve sivil toplum kuruluşları ile gerçekleştirilecek ortak çalışmaların koordinesini yürütmek.

g) Öğrenci yurtları, gençlik merkezleri ve gençlik kamplarında Başkanlıkça manevi danışman olarak görevlendirilen personel ve ilgili kurumlar ile uyum içinde çalışmak.

ğ) İl ve ilçelerde kredi yurtlar kurumu il müdürlükleri, gençlik hizmetleri ve spor il/ilçe müdürlükleri ve milli eğitim müdürlükleri ile yapılacak ortak çalışmaları yürütmek.

h) Bağımlılıktan kurtulmak isteyen gençlere yönelik hizmetlerde, Başkanlık bağımlılıkla mücadele hizmetleri kapsamında görevlendirilen Bağımlılıkla Mücadele koordinatörleri ile işbirliği içerisinde çalışmak.

ı) Diyanet Gençlik Merkezleri, Diyanet okuma salonları, TDV öğrenci evleri ve yurtları, gençlik merkezleri veya müftülükçe uygun görülecek diğer mekânlarda, Diyanet gençlik sohbetleri, okuma programları, ahlak ve değerler eğitimi, genç girişimcilik ve sosyal sorumluluk faaliyetleri düzenlemek.

i) Gençlik çalışmaları kapsamında çevre faaliyetleri, umre programları, ziyaretler, geziler, sosyo-kültürel etkinlikler vb. aktiviteler organize etmek.

j) Diyanet Gençlik Merkezleri ve Diyanet okuma salonlarında öğrencilere yönelik yürütülen eğitim faaliyetleri ile akademi programlarının işleyişini takip etmek.

k) Öğrenci yurtları ve gençlik merkezlerinde manevi danışmanlar aracılığı ile yürütülen hizmetleri koordine etmek.

l) Gençlik koordinatör yardımcıları ile mahalle/köy gençlik sorumlularının çalışmalarını koordine etmek.

m) Çalışan gençlere yönelik programlar düzenlenmesini sağlamak.

n) Yetenekli gençleri ulusal ve uluslararası müsabakalara teşvik etmek, katılmaları yönünde gerekli desteği sağlamak.

o) Gençlere okuma alışkanlığı kazandırmak amacıyla okuma grupları oluşturulmasını sağlamak ve gençlerin kitap okuma ve analiz yeteneklerini geliştirmek.

ö) Kur'an kursu öğrencilerinin sosyal ve sportif aktivitelere katılımını teşvik edecek çalışmalar yürütmek.

p) Gençlerin çevre ve sosyal sorumluluk bilinçlerinin geliştirilmesi amacıyla fidan dikme, su kaynaklarının korunması, atık maddelerin ayrıştırılması ve geri dönüşümü, temizlik, israfı önleme, hayvanlara merhamet ve doğal dokuya saygı gibi konularda kampanyalar düzenlemek.

r) Gençleri sportif etkinliklere, sosyal ve kültürel aktivitelere teşvik etmek, lisanslı faaliyetleri desteklemek.

s) Diyanet Genç Gönüllü Formunu doldurarak Başkanlık gençlik çalışmalarıyla tanışan genç gönüllü sayısını artırma hususunda belirlenen hedefleri gerçekleştirmeye yönelik çalışmalar yapmak.

ş) Gençlik çalışmaları ile ilgilenen diğer Başkanlık ve TDV personeliyle koordinasyon halinde çalışmak.

t) Başkanlığın gençlere yönelik yazılı, görsel, internet, sosyal medya, kısa film vb. yayınlarının hedef kitleye ulaşımını kolaylaştıracak çalışmalar yapmak.

u) TDV öğrenci evleri ve yurtlarında barınma, burs ve eğitim desteği alan öğrencilere yönelik düzenlenecek eğitici, sosyo-kültürel etkinlikleri koordine etmek, öğrencilerin manevi gelişimlerini desteklemek.

ü) Diyanet genç gönüllüleri arasından üniversite, fakülte ve okullarda, okul temsilcisi belirlemek, belirlenen temsilciler aracılığı ile yürütülecek çalışmaları koordine etmek.

v) Ev sorumluları ve yardımcıları ile işbirliği içerisinde ev öğrenci temsilcilerini tespit etmek, düzenli aralıklarla toplantılar yapmak.

y) İl gençlik buluşmaları organize etmek.

z) Üniversite kayıt tarihlerinde şehre yeni gelen öğrencilere danışmanlık ve rehberlik etmek, gerektiğinde kayıt sürecinde gençlik koordinatörlüğü olarak stant çalışması yapmak.

aa) Gençlere yönelik yürütülen faaliyetler ile TDV öğrenci evleri ve yurtlarında yürütülen çalışmaların her ayın ikinci haftasının son gününe kadar DHYS' ye veri olarak

girilmesini sağlamak, bir önceki yıla ait raporlar ile yeni yıla ait çalışma planlarını ise her yıl Ocak ayı sonuna kadar Müftülüğe sunmak.

(5) Gençlik koordinatör yardımcıları, görev alanları dâhilinde gençlik koordinatörüne destek olurlar.

Manevi danışman ve görevleri

MADDE 10- (Değişik: 07/05/2020-E.340105/6 md.)

(1) Bu Yönerge kapsamında manevi danışman olarak görevlendirilecek personelde aşağıdaki yeterlikler aranır.

a) Dini yükseköğrenim mezunu olmak veya diğer alanlarda dört yıllık lisans diplomasına sahip olmak.

b) Başkanlık taşra teşkilatında vaiz, din hizmetleri uzmanı, eğitim uzmanı, öğretmen, Kur'an kursu öğreticisi, imam-hatip veya müezzin kayyım unvanlarında kadrolu olarak çalışıyor olup adaylığı kaldırılmış olmak.

(2) Manevi danışmanlık ve dini rehberlik alanıyla ilgili bir sertifika programı bitirmiş olmak ile manevi danışmanlık alanında lisansüstü bir programdan mezun ya da halen bu programda öğrenciliği devam ediyor olmak tercih sebebidir.

(3) Manevi danışmanlık görevlendirmeleri başvuru yapan personel arasından, Başkanlığın uygun görüşü üzerine ilgili Müftülüğün teklifi, mülki idare amirinin onayı ile en fazla altı (6) aylık süre ile gerçekleştirilir. Görevlendirilen personel, görevlendirme süresinin bitiminde görevden ayrılma talebinde bulunabilir.

(4) Görevlendirmelerin yenilenmesi halinde yapılacak değerlendirmelerde, görevlendirme yapılan kurum yetkililerinin ve Başkanlığın ilgili personelin verimliliğine dair kanaatleri göz önünde bulundurulur.

(5) Manevi danışmanın çalışma esasları şunlardır:

a) Cuma günleri Müftülüğün uygun göreceği yerlerde, diğer günlerde ise görevlendirildiği öğrenci yurtları/gençlik merkezlerinde çalışmaları esastır.

b) Öğrenci yurtlarında görevlendirilenlerin buradaki çalışma saatleri, öğrencilerin yurttaki bulunuş saati ile yerel şartlar dikkate alınarak, ilgili müftülüğün teklifi ve Valinin onayıyla belirlenir.

c) TDV öğrenci yurtlarında görevlendirilenlerin buradaki hizmet süreleri, diğer günlerde gençlik çalışmalarına fiilen katılmaları koşuluyla 2 günden az olmamak kaydı ile Müftülüklerce düzenlenebilir.

ç) Bu Yönergede belirtilen yerlerde yürütülen manevi danışmanlık hizmetine dair gerekli denetim ve rehberlik, Müftülüklerce ve gerektiğinde Başkanlıkça gerçekleştirilir.

(6) Manevi danışmanın görevleri şunlardır:

a) İlgili kurum yönetimi ve görevlileriyle işbirliği ve eşgüdüm içerisinde çalışır.

b) Diyanet Gençlik Merkezleri, genç ofisler, Diyanet okuma salonları, gençlik merkezleri ve öğrenci yurtlarında görev yapanlar; bireysel danışmanlık görüşmeleri, dini rehberlik ve okuma grubu çalışmaları, Diyanet gençlik sohbetleri planlaması vb. faaliyetlerde bulunur, Müftülükçe gerçekleştirilecek diğer gençlik çalışmalarına katkı sağlar.

c) Öğrenci yurtlarında görev yapanlar, izinli olduğu günlerde görev yaptığı yurt müdürlüğünü bilgilendirir.

ç) Öğrenci yurtlarında yürütülen manevi danışmanlık hizmeti Başkanlık gençlik çalışmalarının bir parçası olarak değerlendirilir.

d) KYK/TDV tarafından gerçekleştirilen atölye çalışmalarında görev alır.

e) (6) aylık görevlendirme süresi içerisinde manevi danışmanlık alanı ile ilgili hazırlayacağı ilmi/akademik bir çalışmayı, kitap özeti, makale, proje vb. materyali Genel Müdürlüğe ulaştırır.

f) Yapılan çalışmalara dair raporu gençlik koordinatörü aracılığıyla aylık olarak ilgili İl Müftülüğüne ve DHYS sistemi aracılığıyla Başkanlığa sunar. KYK yurtlarında görev alan personel, ayrıca talep edilen aralıklarla ilgili KYK Genel Müdürlüğüne rapor sunar.

Okullarda yürütülecek gençlik hizmetleri

MADDE 11- (1) Üniversite, lise ve ortaokul düzeyinde gerçekleştirilecek gençlik çalışmaları aşağıdaki ilkeler çerçevesinde yürütülür.

a) Çalışmalar, okul idarecileri ve öğretmenler ile etkin bir işbirliği halinde gerçekleştirilir.

b) Gençlik çalışmalarının yaygınlaştırılabilmesi ve daha etkin hale getirilmesi amacıyla okullara göre planlamalar yapılır.

c) Okulların yoğun olduğu mahallerde gençlik çalışmalarının yürütülebileceği, gençler için cazibe merkezi olacak Diyanet Gençlik Merkezi ve Diyanet okuma salonları açılmasına veya gençlik merkezi vb. mekânların kullanılmasına yönelik çalışmalar yapılır.¹

ç) Okullar periyodik aralıklarla ziyaret edilir. Okul ziyaretlerinde sadece konferans tarzı etkinliklerle yetinilmez. Düzenli ve sistematik programlar aracılığıyla gençlerle iletişime geçebilmenin imkânı oluşturulur.

d) Okullarda Diyanet çalışmalarını koordine etmek amacıyla genç gönüllüler arasından temsilciler belirlenir.

e) Okul temsilcileri ve sınıf temsilcileri ile periyodik değerlendirme toplantıları gerçekleştirilir.

f) (Ek: 07/05/2020-E.340105/7 md.) İmkânlar nispetinde öğrencilere yönelik etkinlikler gerçekleştirilir ve ikramlar sunulur.

Gençlik sohbetleri

MADDE 12- (1) Gençlerle birebir iletişimin hedeflendiği gençlik sohbetlerinde aşağıdaki hususlara riayet edilir.

- a) Sohbetler gençlerin durumuna; ihtiyaç ve beklentilerine göre planlanır, uzun tutulmamasına özen gösterilir.
- b) Sohbetlerin duygusal zekâsını aktif kullanabilen, gençlerle iletişimi güçlü, alanında yetkin kişilerce verilmesine gayret gösterilir.
- c) (Değişik: 07/05/2020-E.340105/8 md.) Sohbetlerde ağırlıklı olarak takrir metodu kullanmaktan kaçınılır. Dinleme, anlama ve anlamlandırma metotlarına ağırlık verilir. Katılımcıların aktif olmasına, konuşulanları yorumlayıp tahlil edebilmesine ve sorgulamasına imkân verilir. Kolaylaştırıcı, cesaret ve güven verici bir dil kullanılır.
- ç) Sorulara verilecek cevaplarda kullanılacak ifadelerin doyurucu olmasına dikkat edilir, gereğinden fazla konuşulmaz.
- d) Muhatabın durumu dikkate alınarak kişinin ihtiyacı ve beklentisi doğrultusunda, sonuca birlikte ulaşılmaya çalışılır.
- e) Kesin ifadelerden ve muhatabı incitebilecek tutum ve davranışlardan uzak durulur. Samimi, açık ve anlaşılır bir dil kullanılır. Mümkün oldukça tek kelimelik cevaplar vermekten kaçınılır.

Mahalle ve köylerde yürütülecek gençlik çalışmaları

MADDE 13- (1) Şehirde yaşadığı halde okul süreçlerinin dışında kalmış gençlik ile kırsal alanda ikamet eden gençlik kitlesine yönelik çalışmalar, mahallelerde veya köyde görev yapan diğer personelin katılımı ile mahalle/köy gençlik sorumluları tarafından aşağıdaki esaslar dikkate alınarak yürütülür.

- a) (Değişik: 07/05/2020-E.340105/9 md.) Mahallelerde ve köyde yürütülecek gençlik çalışmaları, Diyanet Gençlik Merkezi, Diyanet okuma salonu, TDV öğrenci evi veya yurdu ya da cami merkezli olarak ele alınır.
- b) Camilerin uygun bölümleri gençlerin namaz vakitleri dışında da bir araya gelebilecek ve gençlik çalışması yürütülebilecek şekilde düzenlenir.
- c) Mahallelerde ve köylerdeki gençlik çalışmaları, gençlik koordinatörünün koordinesinde yürütülür.

ç) (Değişik: 07/05/2020-E.340105/9 md.) Söz konusu çalışmalar yürütülürken imkânlar dâhilinde müftülük, belediye, köy okulu, köy odası ile kurum ve kuruluşların uygun mekânları kullanılabilir.

(2) Mahalle/köy gençlik sorumluları müftülükçe belirlenir.

1 07/05/2020 tarihli ve 340105 sayılı Başkanlık Onayı ile yürürlüğe giren Yönergenin 1 inci maddesiyle bu bentte yer alan “Diyanet Gençlik Çalışmaları Merkezi” ibaresi “Diyanet Gençlik Merkezi” şeklinde; “okuma salonları” ibaresi “Diyanet okuma salonları” şeklinde değiştirilmiştir.

Diyanet Gençlik Merkezlerinde, genç ofislerde ve Diyanet okuma salonlarında yürütülecek gençlik hizmetleri

MADDE 14- (Değişik: 07/05/2020-E.340105/10 md.)

(1) Diyanet Gençlik Merkezlerinde, genç ofislerde ve Diyanet okuma salonlarında gerçekleştirilecek çalışmalar aşağıdaki ilkeler doğrultusunda yürütülür:

a) Diyanet Gençlik Merkezleri, genç ofisler ve Diyanet okuma salonları, Başkanlığın uygun görüşü üzerine ilgili Müftülüğün teklifi, mülki idare amirinin onayı ile açılır.

b) Diyanet Gençlik Merkezlerinde görüşme odası, eğitim salonu, çok amaçlı spor salonu, kütüphane, mescit, mutfak ve ıslak zemin bulunması gözetilir. Bu şartları taşımayan mekânlar Diyanet okuma salonu veya genç ofis olarak açılır ve hizmet verir.

c) Yerleşim merkezleri ve okul çevresine yakın mekânlar tercih edilir. Uygun olması halinde cami müştemilatları, Diyanet Gençlik Merkezi ve Diyanet okuma salonu olarak düzenlenebilir.

ç) Açılan mekânlar mümkün olduğunca gençler için ilgi çekici ve huzurlu bir ortama dönüştürülerek çok yönlü ve işlevsel hale getirilir.

d) Genel gençlik çalışmalarının yanında özellikle imam-hatip öğrencilerine yönelik Başkanlıkça hazırlanacak akademi programları, Diyanet okuma salonlarında icra edilir. Bu kategoride yürütülen çalışmalara katılan öğrencilerin TDV ve şubelerinin burs ve eğitim yardımları imkânlarından faydalanması sağlanır.

e) Diyanet Gençlik Merkezlerinin gençlerin ders ve sohbet saatleri dışında da uğrayabilecekleri mekânlar olmaları, yerel şartlar dikkate alınarak her gün açık tutulmaları sağlanır.

f) Diyanet Gençlik Merkezlerinde, genç ofislerde ve Diyanet okuma salonlarında ihtiyaç nispetinde personel görevlendirilmesi ve istihdamı ilgili Müftülüğün teklifi, mülki idare amirinin onayı ile gerçekleştirilir.

Öğrenci yurtlarında, gençlik merkezlerinde ve gençlik kamplarında yürütülecek gençlik hizmetleri

MADDE 15- (Değişik: 07/05/2020-E.340105/11 md.)

(1) Öğrenci yurtlarında barınan öğrenciler, gençlik merkezlerinden hizmet alan öğrenciler ve gençlik kamplarına katılan öğrencilere manevi danışmanlık ve dini rehberlik hizmeti sunmak üzere nitelikli personel görevlendirilir. Görevlendirilen personel belirli aralıklarla eğitime tabi tutulur.

(2) Gençlik kamplarında görevlendirilen personelin görevlendirme usulleri ve çalışma şartları ile Başkanlıkça düzenlenecek kamplara gençlerin katılım şartları, başvuru koşulları, kamp temaları ve kamplarda düzenlenecek etkinlikler, ilgili mevzuat hükümlerine uygun olmak kaydıyla bu Yönergede yer alan hükümler ve diğer Başkanlık talimatları ile belirlenir.

TDV öğrenci evlerinde yürütülecek gençlik hizmetleri

MADDE 16- (Değişik: 07/05/2020-E.340105/12 md.)

(1) TDV öğrenci evlerinde barınan öğrencilere yönelik olarak gerçekleştirilecek çalışmalar aşağıdaki ilkeler doğrultusunda yürütülür:

a) TDV öğrenci evlerinde barınan öğrencilere yönelik manevi danışmanlık ve dini rehberlik hizmeti sunmak üzere nitelikli personel görevlendirilir.

b) Öğrenciler, manevi danışman, gençlik koordinatörü ve ev sorumlularının planlamaları çerçevesinde manevi danışmanlık ve dini rehberlik hizmeti kapsamında Müftülüklerce gerçekleştirilecek etkinliklere teşvik edilir.

c) Ev sorumlularının, gençlik koordinatörü ve manevi danışman ile işbirliği ve koordinasyon içerisinde hareket etmesi sağlanır.

(2) TDV öğrenci evlerinde Başkanlıkça yürütülecek manevi danışmanlık ve dini rehberlik hizmetlerinin, öğrenci evi bazında takibini yapmak üzere erkek öğrenciler için erkek, kız öğrenciler için kadın ev sorumlusu ve ihtiyaç olması halinde ev sorumlusu yardımcısı Müftülükçe görevlendirilir. Ev sorumlularının görevleri şunlardır:

- a) TDV öğrenci evlerinin idamesi için gerekli iş ve işlemlerin öğrenciler tarafından düzenli olarak takip edilmesine rehberlik etmek,
- b) Öğrencileri imkânlar ölçüsünde Diyanet gençlik çalışmalarına katılmaya teşvik etmek.
- c) Gençlik sohbetleri ile diğer etkinliklerin başarılı bir şekilde icrasına yardımcı olmak.
- ç) Öğrencilerle haftada en az iki defa görüşme gerçekleştirmek.
- d) Hastalık, kaza vb. olağanüstü durumlarda öğrencilere refakat etmek.
- e) Aylık olarak hazırlayacağı raporu il/ilçe gençlik koordinatörüne ibraz etmek ve yürütülen faaliyetlerin DHYS' ye işlenmesini takip etmek.
- f) Ev sorumlusu yardımcısı görevlendirilmesi halinde iş bölümü yapmak.

(3) Bu madde kapsamında yürütülecek faaliyetlerin takibi için ilgili Müftülük tarafından bir Kurul oluşturulur. Bu kurul; İl/ilçe Müftüsünün başkanlığında, şube müdürü, vaiz, murakıp, Kur'an kursu öğreticisi vb. unvanlarda çalışan Başkanlık personeli ile TDV'nin ilgili şubesinin yönetim kurulu üyelerinden olmak üzere en az beş kişiden meydana gelir. İl/ilçe gençlik koordinatörleri kurulun doğal üyesidir.

Yürürlük

MADDE 17- (1) Bu Yönerge, onaylandığı tarihte yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 18- (1) Bu Yönerge hükümlerini Diyanet İşleri Başkanı yürütür.

Ek: Diyanet Genç Gönüllü Formu

Ek 4: DİB ile GSB İşbirliği Protokolü

**DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI İLE SPOR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARASINDA KUR'AN EĞİTİM VE
ÖĞRETİMİNE YÖNELİK KURLARA KATILANLARA İLİŞKİN İŞBİRLİĞİ PROTOKOLÜ**

Amaç ve Kapsamı

MADDE 1-

Bu protokolün amacı, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Kur'an Eğitim ve Öğretimine yönelik açılan (A,B ve C grubu Kur'an kursları ile yaz Kur'an kurslarına katılan 07-18 yaş aralığındaki gençlere sporu sevdirmek, boş vakitlerini spor yaparak geçirmelerini sağlamak ve onların fiziksel ve sosyal aktivitelere katılımını sağlayarak gelişimlerine katkıda bulunmaktır.

Bu protokol, Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile Gençlik ve Spor Bakanlığı Spor Genel Müdürlüğü'nü kapsar.

Tanımlar

MADDE 2- Bu protokolden geçen;

a) FHGM	:Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nü
b) SGM	:Spor Genel Müdürlüğü'nü
c) GSHİM	:Gençlik Spor Hizmetleri İl Müdürlükleri'ni
d) Kur'an Kursu	:Kur'an Eğitim ve Öğretimine yönelik kursları

Taraflar

MADDE 3- Bu protokolün tarafları;

Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile Gençlik ve Spor Bakanlığı Spor Genel Müdürlüğü'dür.

Spor Genel Müdürlüğü Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlükleri ve Spor Federasyonları aracılığı ile yükümlülüklerini yerine getirebilir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yükümlülükleri

MADDE 4- Bu protokolün yürürlüğe girmesi ile;

Diyanet İşleri Başkanlığı;

İl ve İlçe müdürlüklerinde proje uygulamasından sorumlu kişi ler görevlendirecek ve iletişim bilgilerini SGM'ye bildirecektir.

Kur'an kursları programları SGM'ye bildirilecektir.

a- İl/ilçe müdürlükleri tanıtım çalışmaları yapacaktır.

Ek 5: Ulusal meslek standardı manevi danışman

Manevi Danışman Ulusal Meslek Standardı, 19/10/2015 tarihli ve 29507 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Ulusal Meslek Standartlarının ve Ulusal Yeterliliklerin Hazırlanması Hakkında Yönetmelik ve 27/11/2007 tarihli ve 26713 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Mesleki Yeterlilik Kurumu Sektör Komitelerinin Kuruluş, Görev, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre MYK’nın görevlendirdiği Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanmış, sektördeki ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak değerlendirilmiş ve MYK Sağlık ve Sosyal Hizmetler Sektör Komitesi tarafından incelendikten sonra MYK Yönetim Kurulunca onaylanmıştır.

2. MESLEK TANITIMI

2.1. Meslek Tanımı

Manevi Danışman (Seviye 6); İSG ve çevre koruma önlemleri çerçevesinde, yetkisi dâhilinde ve tanımlanmış görev talimatlarına göre; farklı yaşam dönemlerindeki bireylerin din veya maneviyatla ilişkilendirdiği sorunlarıyla başa çıkma süreçlerinde bütüncül bir yaklaşımla modern danışma teknikleri ile dinî ve manevi yöntemleri birlikte kullanan; problemi konusunda danışanların hedeflerine ulaşmalarını sağlamak maksadıyla bireyle ve grupla manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini sunan ve mesleki gelişim faaliyetlerini yürüten nitelikli kişidir.

2.2. Mesleğin Uluslararası Sınıflandırma Sistemlerindeki Yeri

ISCO 08: 3413 (Din ile ilgili yardımcı profesyonel meslek mensupları)

2.3. Sağlık, Güvenlik ve Çevre ile İlgili Düzenlemeler

2872 sayılı Çevre Kanunu ve yürürlükteki alt mevzuatı.

4857 sayılı İş Kanunu ve yürürlükteki alt mevzuatı.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve yürürlükteki alt mevzuatı.

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ve yürürlükteki alt mevzuatı.

Ayrıca, iş sağlığı ve güvenliği ve çevre ile ilgili yürürlükte olan diğer mevzuata uyulması ve konu ile ilgili risk analizi yapılması esastır.

2.4. Meslek ile İlgili Diğer Mevzuat

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.

633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ve yürürlükteki alt mevzuatı.

1/8/1998 tarihli ve 23420 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Hasta Hakları Yönetmeliği.

Ayrıca, meslek ile ilgili yürürlükte olan diğer mevzuata uyulması esastır.

2.5. Çalışma Ortamı ve Koşulları

Manevi Danışman (Seviye 6); sağlık tesisi, ceza infaz kurumu, sosyal hizmet kurumları ve benzeri kamu kurumlarında ve özel kurumlardaki mesleğe uygun donanımına sahip ortamlarda çalışır. Gerektiğinde bu ortamların dışında, afet ve acil durum bölgelerinde de çalışmalar yürütebilir. Meslek, genellikle mesai düzeni ile icra edilmekte olup çalışmaların özelliklerine göre esnek süreler de söz konusu olabilir.

Mesleğin icrası esnasında iş sağlığı ve güvenliği önlemlerini gerektiren kaza riski olasıdır. Öte yandan mesleğin icra edildiği koşullar, stres altında çalışma ve psikolojik yıpranma risklerini de içerir.

Manevi Danışman (Seviye 6) 19UMS0728-6 / 07.08.2019 /00

2.6. Mesleğe İlişkin Diğer Gereklilikler

Mesleğe ilişkin diğer gereklilikler bulunmamaktadır.

Manevi Danışman (Seviye 6) 19UMS0728-6 /07.08.2019 / 00

Ulusal Meslek Standardı Referans Kodu / Onay Tarihi / Rev. No

3. MESLEK PROFİLİ

3.1. Görevler, İşlemler ve Başarım Ölçütleri

Görevler

İSG ve çevre koruma ile ilgili alınan önlemleri uygulamak

A.1

Güvenli çalışma ortamı oluşturmak

A.1.1

İş süreçlerinin özelliğinden, danışandan ve/veya kuruluştan kaynaklanabilecek belirlenmiş tehlike ve risk durumlarını ilgililere bildirir. Çalışma ortamının sağlık ve güvenlik koşullarına uygun hâle getirilmesine yönelik önlemleri uygular.

A.2

Acil durum planlarını uygulamak. Acil durumlarda kurum tarafından hazırlanmış çıkış veya kaçış planlarına uygun hareket eder.

A.2.2

Çalışma ortamında meydana gelen iş kazası ve yaralanma gibi acil durumlarda uygun önlemleri alarak ilgili birimleri bilgilendirir.

A.3

Çevre koruma önlemlerini uygulamak

A.3.1

İş süreçlerinde ortaya çıkan atık malzemelerin bertarafına yönelik verilen talimatları uygular.

A.3.2

Kaynakları (enerji, sarf malzemeleri ve benzeri) tasarruflu ve verimli bir şekilde kullanır.

Manevi Danışman (Seviye 6) 19UMS0728-6 /07.08.2019 / 00

© Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2019 Sayfa 10

Görevler

İşlemler

Başarım Ölçütleri

Açıklama

B

İş organizasyonu yapmak

B.1

İş planı yapmak

B.1.1

Kurumun ve/veya danışanın koşullarına göre çalışma zamanlarını belirler.

B.1.2

Yapılması gereken işleri önceliklendirerek ilgilileri bilgilendirir.

B.1.3

İş planını rutinler dışında danışanın değişen ve gelişen ihtiyaçlarına göre düzenler.

B.2

Çalışma ortamını ve materyalleri düzenlemek

B.2.1

Yürüteceği faaliyete uygun görüşme odası, araç-gereç ve malzeme gibi kaynakları kontrol ederek ihtiyaçları tespit eder.

B.2.2

Çalışma ortamını, yürüteceği manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetine göre düzenler.

B.2.3

Danışanla yapacağı görüşmenin gizliliğini sağlayacak önlemleri alır/alınmasını sağlar.

B.3

İş kayıtlarını tutmak

B.3.1

Danışma sürecine dair bilgi ve dokümanları kayıt sistemine ve gizlilik kurallarına uygun olarak kayıt altına alır.

B.3.2

Tutulan kayıtları oluşturulan sisteme göre yedekleme yaparak arşivler.

B.4

Kişisel bilgilerin gizliliği ve güvenliğini sağlamak

B.4.1

Danışanların bilgilerinin gizlilik ve güvenliğini sağlamaya yönelik erişim önlemlerini alır.

B.4.2

Oluşturduğu dosya ve kayıtların dijital ve fiziksel güvenlik önlemlerinin alınmasını sağlar.

B.4.3

Gizlilik kapsamında olup süresi dolan dijital ve basılı belgeleri gizliliklerini koruyacak şekilde yok eder.

Manevi Danışman (Seviye 6) 19UMS0728-6 /07.08.2019 / 00

Görevler

İşlemler

Başarım Ölçütleri

Açıklama

C

Manevi danışmanlık ve rehberlik yapmak

(devamı var)

C.1

Görüşme öncesi ön hazırlık yapmak

C.1.1

Çalışma ortamı ile ilgili gerekli tedbirleri alır/alınmasını sağlar.

C.1.2

Çalışma ortamı dışında görüşme sürecinin sağlıklı yürütülmesini sağlayıcı tedbirleri alır.

C.1.3

Görüşme esnasında yanında bulundurması gereken materyalleri hazırlar.

C.1.4

Varsa danışana ait önceki görüşmelerini gözden geçirerek kendisini görüşmeye hazırlar.

C.2

Danışanla görüşme sürecini başlatmak

C.2.1

Danışanı etkili iletişim tekniklerini kullanarak karşılar ve tanışma sürecini başlatır.

C.2.2

Danışana görüşmenin genel çerçevesini çizerek sınırları (konusu, süresi, gizliliği ve benzeri) hakkında bilgi verir.

C.2.3

Danışanın durumunu göz önünde tutarak uygun sorular sormak suretiyle görüşmeyi başlatır.

C.3

Danışanın ihtiyacını tanımlamak

C.3.1

Danışandan destek almak istediği konu hakkında bilgi alır.

C.3.2

Danışanın destek almak istediği konu kendi uzmanlık bilgisinin dışında farklı uzmanlık gerektiriyorsa ilgili birime yönlendirir.

C.3.3

Danışanın ihtiyacı doğrultusunda manevi destek gereksinimlerini belirler.

C.3.4

Danışanın destek almak istediği konunun kapsamını belirler.

C.3.5

Verilecek hizmeti danışanla birlikte önceliklendirir.

C.3.6

Yasal olarak bildirim zorunluluğu kapsamında olan vakaları/bireyleri ilgili adli ve kolluk birimlerine bildirir.

Manevi Danışman (Seviye 6) 19UMS0728-6 /07.08.2019 / 00

Ulusal Meslek Standardı Referans Kodu / Onay Tarihi / Rev. No

Açıklama

C

Manevi danışmanlık ve rehberlik yapmak

C.4

Manevi konularda danışmanlık yapmak

C.4.1

Danışanın din ve maneviyatla ilişkilendirdiği olumsuzluklar ve kritik yaşam olaylarında, kayıplarla başa çıkma sürecinde ona eşlik eder.

C.4.2

Danışanın olumlu davranışlarının güçlendirilmesinde manevi danışmanlık sağlar.

C.4.3

Danışanın karşılaştığı güçlüklerle barışması, bu esnada kendi zayıf yönleri ile yüzleşmesi ve güçlendirmesi sürecine eşlik eder.

C.5

Manevi konularda rehberlik yapmak

C.5.1

Bireyi veya grubu manevi boyut ve bunun desteklenmesi konusunda bilgilendirir.

C.5.2

İhtiyaç ve talep halinde manevi eğitim programları düzenler.

C.6

Danışanla görüşme sürecini sonlandırmak

C.6.1

Danışandan yürütülen görüşme sürecine ilişkin geri bildirim alır.

C.6.2

Aldığı geri bildirimlere göre danışanın manevi danışmanlık ihtiyacının giderilip giderilmediğini belirler.

C.6.3

Destek ihtiyacının devam etmesi durumunda danışanla görüşmek üzere yeni bir takvim belirler.

Açıklama

D

Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin kalitesini geliştirmek

D.1

Verdiği hizmetleri izlemek

D.1.1

Yürüttüğü çalışmalara ait iş kayıtlarını karşılaştırarak kendi gelişimi için sonuçlar çıkarır.

D.1.2

Yürüttüğü çalışmaların sonuçlarından hareketle kendi iş ve işleyişi ile ilgili öz değerlendirme yapar.

D.1.3

Elde ettiği sonuçları mesleki gelişimi ve hizmet süreçlerinin iyileştirilmesi için kullanır.

D.2

Danışmanlık hizmet süreçlerini iyileştirmek

D.2.1

Meslektaşlarıyla periyodik olarak deneyim paylaşımında bulunur.

D.2.2

Mesleki hizmet kapsamına dâhil mevzuattaki değişimleri takip eder.

D.2.3

Yürüttüğü faaliyetlerle ilgili kurum/kuruluş dışında yapılan çalışmaları takip eder.

D.2.4

Çalışma yöntemi ve deneyimleri hakkında meslektaşları ile bilgi paylaşımında bulunur.

D.2.5

Meslektaşları ile bilgi paylaşımı esnasında edindiği bilgileri hizmet sürecine yansıtır.

Mesleki gelişim faaliyetlerini yürütmek

E.1

Bireysel mesleki gelişimini sağlamak

E.1.1

Mesleği ile ilgili yenilikleri bilimsel kaynaklardan takip eder.

E.1.2

Çalışacağı kurum ve kuruluşlardan oryantasyon eğitimi alır.

E.1.3

Kişisel eğitim ihtiyaçlarına göre ilgili kurum veya kuruluşlar tarafından düzenlenen eğitim programlarına katılır.

E.1.4

Meslek ve hizmet alanı dahilindeki sempozyum, konferans ve benzeri faaliyetlere katılır.

E.1.5

Verdiği hizmetlere, mesleki gelişimine ve özgeçmişine ilişkin bilgileri içeren tanıtım dokümanlarını yasal ve etik kurallara uygun şekilde hazırlar.

E.2

Meslektaşlarının mesleki gelişimine destek vermek

E.2.1

Hizmet verdiği kurum/kuruluştaki meslektaşlarına yetkinliği dâhilindeki konularda eğitimler verir.

E.2.2

Alanda staj yapanların mesleki gelişimine katkı verir.

Manevi Danışman (Seviye 6) 19UMS0728-6 / 07.08.2019 /00

Ulusal Meslek Standardı Referans Kodu / Onay Tarihi / Rev. No

© Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2019 Sayfa 15

3.2. Kullanılan Araç, Gereç ve Ekipman

1. Bilgisayar ve temel ofis programları

2. Hizmet verdiği kurum/kuruluşa özgü yazılım ve donanım sistemleri

3. İletişim araçları (telefon, tele-konferans sistemleri, faks, internet erişim cihazları ve benzeri)

4. Ofis araçları (fotokopi makinesi, projeksiyon cihazı, kilit sistemi içeren evrak dolabı ve benzeri)

3.3. Bilgi ve Beceriler

1. Afet ve kriz durumlarında danışmanlık bilgisi
2. Basit ilkyardım bilgi ve becerisi
3. Bilgi koruma ve veri güvenliği bilgisi
4. Bilgisayar ve bilgi teknolojileri kullanma becerisi
5. Bilimsel araştırma yöntemleri bilgi ve uygulama becerisi
6. Çatışma çözme yöntemleri bilgi ve becerisi
7. Çevre koruma bilgisi
8. Çok boyutlu analiz ve sentez yapma becerisi
9. Danışma yöntem ve tekniklerini uygulama bilgi ve becerisi
10. Ekiple çalışma becerisi
11. Farklı sosyokültürel gruplarla çalışma bilgi ve becerisi
12. İlahiyat alan bilgisi ve becerisi
13. İnisiyatif kullanma becerisi
14. İş sağlığı ve güvenliği bilgisi
15. Kayıt tutma ve arşivleme bilgi ve becerisi
16. Kişileri ve olayları koşulsuz kabullenme bilgi ve becerisi
17. Kurum kültürü bilgisi
18. Mesleki etik kurallar ve yasal kuralları uygulayabilme bilgi ve becerisi
19. Mesleki mevzuat bilgisi
20. Mesleki terminoloji bilgisi
21. Mesleki tükenmişliğe ilişkin farkındalık ve bu süreci yönetebilme becerisi
22. Planlama ve organizasyon becerisi
23. Risk durumlarını yönetme bilgi ve becerisi
24. Sözlü ve görsel sunum becerisi
25. Sözlü ve yazılı iletişim bilgi ve becerisi
26. Stresle baş etme becerisi

27. Süreç iyileştirme bilgi ve becerisi

28. Süreç izleme ve koordinasyon becerisi

29. Temel çalışma mevzuatı bilgisi

30. Temel dokümantasyon uygulamaları bilgi ve becerisi

Manevi Danışman (Seviye 6) 19UMS0728-6 / 07.08.2019 / 00

Ulusal Meslek Standardı Referans Kodu / Onay Tarihi / Rev. No

© Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2019 Sayfa 16

31. Temel işyeri çalışma prosedürleri bilgisi

32. Zaman yönetimi becerisi

33. İş süreçlerinin özelliğinden kaynaklı tehlike ve risklere ilişkin bilgi

34. Danışandan ve/veya kuruluştan kaynaklı tehlike ve risklere ilişkin bilgi

35. Çalışma ortamının sağlık ve güvenlik koşullarına uygun hale getirilmesine yönelik uygulanacak önlemler hakkında bilgi

36. Güvenli çalışma ortamı oluşturma becerisi

37. Acil durumlar hakkında bilgi

38. Acil durumlarda yapılacak işlemlere yönelik beceri

39. Çevre koruma önlemleri hakkında bilgi

40. Çevre koruma önlemlerini uygulama becerisi

41. İş planı oluşturma işlemleri hakkında bilgi ve beceri

42. Manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerine uygun çalışma ortamı özellikleri hakkında bilgi

43. Çalışma ortamını manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerine uygun hale getirme becerisi

44. Manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinde kullandığı araç, gereç, ekipman ve malzeme ve karşılaması gereken özellikler hakkında bilgi

45. İş kayıtları hakkında bilgi

46. Manevi danışmanlık sürecine dair bilgi ve dokümanları kayıt sistemine ve gizlilik kurallarına uygun olarak kayıt altına alma bilgi ve becerisi
47. Manevi danışmanlık sürecinde tutulan kayıtları oluşturulan sisteme göre yedekleme yaparak arşivleme becerisi
48. Manevi danışmanlık sürecinde kişisel bilgilerin gizliliği ve güvenliğini sağlama bilgi ve becerisi
49. Danışanla görüşme sürecini başlatma becerisi
50. Danışanı etkili iletişim tekniklerini kullanarak karşılama ve tanışma sürecini başlatma becerisi
51. Danışanı görüşmenin genel çerçevesini çizerek sınırları hakkında bilgilendirme becerisi
52. Danışanın durumunu göz önünde tutarak uygun sorular sormak suretiyle görüşmeyi başlatma becerisi
53. Danışanın ihtiyacını tanımlama becerisi
54. Danışanın destek almak istediği konu kendi uzmanlık bilgisinin dışında farklı uzmanlık gerektiriyorsa ilgili birime yönlendirme becerisi
55. Danışanın ihtiyacı doğrultusunda manevi destek gereksinimlerini belirleme becerisi
56. Danışanın destek almak istediği konunun kapsamını belirleme becerisi
57. Verilecek hizmeti danışanla birlikte önceliklendirme becerisi
58. Yasal olarak bildirim zorunluluğu kapsamında olan vakalar/bireyler ve bu durumlarda yapılacak işlemler hakkında bilgi
59. Manevi konularda danışmanlık yapma becerisi

Manevi Danışman (Seviye 6) 19UMS0728-6 / 07.08.2019 / 00

Ulusal Meslek Standardı Referans Kodu / Onay Tarihi / Rev. No

© Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2019 Sayfa 17

60. Danışanın din ve maneviyatla ilişkilendirdiği olumsuzluklar ve kritik yaşam olaylarında, kayıplarla başa çıkma sürecinde ona eşlik etme becerisi
61. Danışanın olumlu davranışlarının güçlendirilmesinde manevi danışmanlık sağlama becerisi

62. Manevi konularda rehberlik yapma becerisi
63. Bireyi veya grubu manevi boyut ve bunun desteklenmesi konusunda bilgilendirme becerisi
64. İhtiyaç ve talep halinde manevi eğitim programları düzenleme bilgi ve becerisi
65. Danışanla görüşme sürecini sonlandırma becerisi
66. Danışandan yürütülen görüşme sürecine ilişkin geri bildirim alma becerisi
67. Aldığı geri bildirimlere göre danışanın manevi danışmanlık ihtiyacının giderilip giderilmediğini belirleme becerisi
68. Destek ihtiyacının devam etmesi durumunda danışanla görüşmek üzere yeni bir takvim belirleme becerisi
69. Verdiği hizmetleri takip etme becerisi
70. Yürüttüğü çalışmalara ait iş kayıtlarını karşılaştırarak kendi gelişimi için sonuçlar çıkarma becerisi
71. Yürüttüğü çalışmaların sonuçlarından hareketle kendi iş ve işleyişi ile ilgili öz değerlendirme yapma becerisi
72. Elde ettiği sonuçları mesleki gelişimi ve hizmet süreçlerinin iyileştirilmesi için kullanma becerisi
73. Danışmanlık hizmet süreçlerini iyileştirme hakkında bilgi
74. Meslektaşlarıyla periyodik olarak deneyim paylaşımında bulunma becerisi
75. Mesleki hizmet kapsamına dâhil mevzuattaki değişimleri takip etme becerisi
76. Yürüttüğü faaliyetlerle ilgili kurum/kuruluş dışında yapılan çalışmaları takip etme becerisi
77. Çalışma yöntemi ve deneyimleri hakkında meslektaşları ile bilgi paylaşımında bulunma bilgi ve becerisi
78. Meslektaşları ile bilgi paylaşımı esnasında edindiği bilgileri hizmet sürecine yansıtma becerisi

3.4. Tutum ve Davranışlar

1. Belirsizlik durumlarına karşı tahammül göstermek
2. Çalışma ortamındaki ilişkilerinde olumlu ve duyarlı olmak

3. Çalışma zamanını işe uygun şekilde etkili ve verimli kullanmak
4. Çevreyi korumaya karşı duyarlı olmak
5. Danışanlar arasında din, dil, ırk, mezhep, siyasi görüş ve benzeri konularda ayrımcılık yapmamak
6. Danışmanlık kişileri ve olayları koşulsuz kabullenmek
7. Danışmanlık süreçlerinde inisiyatif kullanmak
8. Geri bildirimlere ve eleştirilere açık olmak
9. Hizmet sürecinde motive edici, destekleyici tutumunu sürdürmek

Manevi Danışman (Seviye 6) 19UMS0728-6 / 07.08.2019 / 00

Ulusal Meslek Standardı Referans Kodu / Onay Tarihi / Rev. No

© Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2019 Sayfa 18

10. Hizmet süreçlerinde kaliteye önem vermek
11. Hizmet süreçlerini etik ve yasal kurallara uygun yürütmek
12. İlgili meslek elemanları ile işbirliği içinde uyumlu çalışmak
13. İş disiplini sağlamada doğru, etkili davranış ve tutumlara sahip olmak
14. İş sağlığı ve güvenliği düzenlemelerini benimsemek
15. Kendi beden ve ruh sağlığını korumaya önem vermek
16. Mesleğine ilişkin konularda paylaşımcı olmak
17. Mesleğine ilişkin yeniliklere ve yeni fikirlere açık olmak
18. Mesleki gelişimini sürdürmeye önem vermek
19. Olaylar ve durumlar karşısında esnek ve olumlu davranış ve tutuma sahip olmak
20. Sosyal sorumluluk çalışmalarına katılımda istekli olmak

Manevi Danışman (Seviye 6) 19UMS0728-6 / 07.08.2019 / 00

Ulusal Meslek Standardı Referans Kodu / Onay Tarihi / Rev. No

© Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2019 Sayfa 19

4. ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE BELGELENDİRME

Manevi Danışman (Seviye 6) meslek standardını esas alan ulusal yeterliliklere göre belgelendirme amacıyla yapılacak ölçme ve değerlendirme, gerekli şartların sağlandığı ölçme ve değerlendirme merkezlerinde yazılı ve/veya sözlü teorik ve uygulamalı olarak gerçekleştirilecektir.

Ölçme ve değerlendirme yöntemi ile uygulama esasları bu meslek standardına göre hazırlanacak ulusal yeterliliklerde detaylandırılır. Ölçme ve değerlendirme ile belgelendirmeye ilişkin işlemler 15/10/2015 tarihli ve 29503 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Mesleki Yeterlilik Kurumu Sınav, Ölçme, Değerlendirme ve Belgelendirme Yönetmeliği çerçevesinde yürütülür.

Manevi Danışman (Seviye 6) 19UMS0728-6 / 07.08.2019 / 00

Ulusal Meslek Standardı Referans Kodu / Onay Tarihi / Rev. No

© Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2019 Sayfa 20

Ek: Meslek Standardı Hazırlama Sürecinde Görev Alanlar

Ek 6: Yalova Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu Kararı

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
İNSAN ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU KARARI

PROTOKOL NO: 2022/69

ARAŞTIRMA BAŞLIĞI	Diyanet İşleri Başkanlığının Gençlik Alanında Yaptığı Manevi Danışmanlık Hizmetlerinin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi
ARAŞTIRMANIN TÜRÜ	1- Nitel Araştırma - Görüşme 2- Doktora Tez Çalışması
ARAŞTIRMACILAR	1- Sorumlu Araştırmacı : Ayşe Betül BALIKÇI 2- Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet BAHÇEKAPILI
KARAR	Etik Yönden Onay Verilmiştir.

TARİH
26.05.2022

-1

Ek 7: DİB Araştırma İzni

T.C.
CUMHURBAŞKANLIĞI
Diyanet İşleri Başkanlığı
Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Sayı : E-51551452-205-2641074
Konu : Doktora Tezi Çalışması

04.07.2022

YALOVA VALİLİĞİNE
(İl Müftülüğü)

İlgi : 01.07.2022 tarihli ve E-58892441-770-2637626 sayılı yazınız.

İlgi yazınız ile, Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim dalında Doktora yapan iliniz Müftü Yardımcısı Ayşe Betül BALIKÇI'nın, "Diyanet İşleri Başkanlığının Gençlik Alanında Yaptığı Manevi Danışmanlık Hizmetlerinin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi" konulu doktora tezi çalışmasında; Yalova, Balıkesir, Bursa, Tekirdağ, Kocaeli ve Edirne illerinde görev yapan manevi danışmanlarla mülakat yapma talebi tarafımızca uygun görülmüştür.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Ek: Manevi Danışman Listesi.

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve orta öğrenimini Konya’da tamamladı. 2001 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2015 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri anabilim dalının Din Sosyolojisi bilim dalında yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2001 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Kur’an kursu öğreticiliği ile meslek hayatına başlayan Balıkçı, 2004-2017 yılları arasında uzman vaiz olarak görev yapmıştır. Aile Büroları Koordinatörlük görevi nedeniyle pek çok aile ile ilgili konferans, sempozyum ve çalıştaylara katılmış, aile alanında aktif görev yapmıştır. 2017-2024 tarihleri arasında il müftü yardımcılığı görevini yerine getiren Balıkçı, özellikle gençlere yönelik manevi danışmanlık ve din eğitimi alanında çalışmalar yapmaktadır.

TEZDEN TÜRETİLEN YAYIN VE ESERLER

Balıkçı, A.B. (2025). Aile ve Manevi Destek Hizmetlerinin Fonksiyonları Üzerine Nitel Bir çözümleme. İlahiyat Dergisi. <https://doi.org./10.62188/ilahiyat.1431274>.

DİĞER YAYIN VE ESERLER

Balıkçı, A.B. (2023). “Kitap Tanıtımı: Sistem Bağlamında Din Eğitimi”. Dinî Araştırmalar 26/65 (Aralık 2023), 699-702. <https://doi.org/10.15745/da.1358183>.

Balıkçı, A.B. (2023). Diyanet İşleri Başkanlığının Kadın ve Aileye Yönelik Çalışmaları. Kadına ve Aileye İlişkin Değerlendirmeler I içinde (287-306). Elif Yüksel Oktay, Elif Özlem Özçatal (Edt). İstanbul: Filiz Yayıncılık.

Balıkçı, A. ve Balıkçı, A. B. (2024). Sınıfla ilgili temel kavramlar, yaklaşımlar ve modeller. Sınıfta Çağdaş Yaklaşımlar içinde (2-20). Abdullah Balıkçı ve Sezen Tofur (Edt). Ankara: Pegem yayıncılık.

Balıkçı, A.B. (2024). Kalkınma planlarının değerler eğitimi bağlamında incelenmesi. Eğitim Süreçleri ve Birey Güncel Araştırmalar içinde (128-142). Osman Nejat Akfırat (edt). Ankara: Anı yayıncılık.